

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก
ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๘
พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒ เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ ซึ่งต่อเนื่องจากพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ หรือพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ คัมภีร์ชาดกเป็นหนึ่งในคำสอนของพระศาสดาที่แบ่งออกเป็น ๙ องค์ ดังนี้ ๑. สุตตะ: รวมพระสูตรทั้งหมด รวมถึงพระวินัยปิฎกและนิทเทส ๒. เคยยะ: คำสอนที่มีการผสมผสานระหว่างร้อยแก้วและร้อยกรอง เช่น พระสูตรที่มีคาถาทั้งหมด ๓. เวยยาकरणะ: ไวยากรณ์หรือความร้อยแก้วล้วน เช่น พระอภิธรรมปิฎกและพระสูตรที่ไม่มีคาถา ๔. คาถา: ความร้อยกรองล้วน เช่น ธรรมบท เถรคาถา เถรีคาถา ๕. อุทาน: พระคาถาพุทธอุทาน ๘๒ สูตร ๖. อิติวุตตะกะ: พระสูตรที่เรียกว่าอิติวุตตะกะ ๑๑๐ สูตร ๗. ชาตกะ: ชาดก ๕๔๗ เรื่อง ๘. อัပ္ပุตตรม: เรื่องอัศจรรย์ที่กล่าวถึงข้ออัศจรรย์ต่าง ๆ และ ๙. เวทลละ: พระสูตรแบบถามตอบที่ให้เกิดความรู้และความพอใจ เช่น จุฬเวทลลสูตร มหาเวทลลสูตร

สำหรับชาดก คัมภีร์นี้เป็นหนึ่งใน ๑๕ คัมภีร์ของขุททกนิกาย ได้แก่ ขุททกปาฐะ, ธรรมบท, อุทาน, อิติวุตตะกะ, สุตตันนิบาต, วิมานวัตถุ, เปตวัตถุ, เถรคาถา, เถรีคาถา, ชาตกะ, นิทเทส, ปฏิสัมภิทามรรค, อปทาน, พุทธวงศ์ และจริยาปิฎก

ในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๘ (พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๒) ท่านจัดนิบาตตามจำนวนของคาถา ดังนี้ ๑๘. **ปัญญาสนิบาต:** หมวดที่มี ๕๐ คาถาขึ้นไป มี ๓ ชาดก ๑๙. **สัจฉินิบาต:** หมวดที่มี ๖๐ คาถาขึ้นไป มี ๒ ชาดก ๒๐. **สัตตตินิบาต:** หมวดที่มี ๗๐ คาถาขึ้นไป มี ๒ ชาดก ๒๑. **อัสตินิบาต:** หมวดที่มี ๘๐ คาถาขึ้นไป มี ๕ ชาดก ๒๒. **มหานิบาต:** หมวดที่มี ๑๐๐ คาถาขึ้นไป มี ๑๐ ชาดก รวมทั้งหมดในภาค ๒ มี ๒๒ ชาดก

ในการจัดทำแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรไทยและอักษรโรมัน ได้จัดทำออกเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จากพระไตรปิฎก ทุกคำศัพท์นั้น เกิดจากความร่วมมือในการแปลจากบุคลากรทางพุทธศาสนา จาก ๓ กลุ่มสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาประเทศศรีลังกา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมุ่งหวังว่าความเข้าใจในความหมายของภาษาที่พระผู้มีพระภาค ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอน จึงเป็นส่วนใช้พระพุทธานุศาสนียังยืน และถาวรอยู่ตลอดไป

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือ จึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สารบัญ

บทที่	เนื้อหา	หน้า
๑	ปัญญาสนิบาท - นพินิภาชาดก	๕
๒	สัจฉินิบาท - โสณกชาดก	๒๐
๓	สัตตตนิบาท - กุสชาดก	๓๕
๔	อสีตนิบาท - จูฬหังสชาดก	๕๖
๕	มหานิบาท - เตมียชาดก	๗๖

บทที่ ๑

ปัญญาสนิบาท - นพินิกษาคก

ปัญญาสนิบาท เป็นหมวดหนึ่งในวรรณคดีชาตกซึ่งแสดงถึงการประพุดิธรรมและการมีสติปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ผ่านเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในภพชาติต่างๆ ที่ทรงบำเพ็ญเพียรเพื่อการตรัสรู้โดยในชาตกทั้งสามเรื่อง ได้แก่ นพินิกษาคก อุมมาพันตีสาคก และมหาโพธิชาตก ได้นำเสนอข้อคิดและคุณธรรมต่างๆ เช่น การรักษาศีล ความซื่อสัตย์ การไม่หลงในกิเลส และการใช้สติปัญญาในการตัดสินใจปัญหาต่างๆ เรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงสะท้อนถึงความมุ่งมั่นในธรรมปฏิบัติของพระโพธิสัตว์เท่านั้น แต่ยังชี้ให้เห็นถึงคุณค่าแห่งการดำรงชีวิตด้วยปัญญา เมตตา และความยุติธรรม

ตัวอย่าง นพินิกษาคก

๑. บาลี

๕๒๖. นพินิกษาคก (๑)

๑. “อุททยหเต ชนปโท ฐฏญจาปี วินสสติ. เอहि นิพินิเก คจจ ตัม เม พราหมณมานย”ติฯ
๒. “นาห์ ทุกขกขมา ราช นานห์ อุตธานโกวิทา. กถ อหิ คมิสสามิ วณ กุณชรเสวิต”ติฯ
๓. “ผิต้ ชนปท คณตวา หตถินา จ รณน จ. ทารุสงฆาญยานน เอว คจจ นิพินิเกฯ
๔. “ หตถิสสรเถ ปตตี คจจเวทาทย ขตติเย. ตเวว วณณรูปน วส ตมานยิสสสิ”ติฯ
๕. “กทลิตชปญญาโณ อากุชีปรีวาริโต. เอโส ปทิสสสิ รมโม อีสสิสังคสส อสสโมฯ
๖. “เอโส อคคิสส สงขาโต เอโส ฐโม ปทิสสสิ. มณญเ โน อคคิ หาเปติ อีสสิสังโค มหิทธิโก”ติฯ
๗. “ตถจ ทิสวาน อายนตี อามุตตมณิกุลล. อีสสิสังโค ปาวิสสิ ภิโต อสสม ปณณณานาฯ
๘. “อสสมสส จ สา ทวาเร เณนุเกนสส กิพติ. วิทสยนตี องคานิ คยห ปกาสิตานิ จฯ
๙. “ตถจ ทิสวาน กิพนตี ปณณสาลคโต ชฏี. อสสมานิ กขมิตวาน อิท วจนมพรวาฯ
๑๐. “อมโโก โก นาม โส รุกโข ยสส เตวคคัม ผล. ทูเรปี ชิตตัม ปจเจติ น ตัม โอหาย คจจติ”ติฯ
๑๑. “อสสมสส มม พรหมเม สมิเป คณธมาทเน. พทโว ตาทิสา รุกขา ยสส เตวคคัม ผล. ทูเรปี ชิตตัม ปจเจติ น มัม โอหาย คจจติ”ติฯ
๑๒. “เอตุ ภว อสสมิมิ อเทตุ ปชชณจ ภกขณจ ปฏิจจ ทมมิ. อิทมาสน อตร ภว นิสิตตุ อิต ภว มุลผลานิ ภูณชตุ”ฯ
๑๓. “กี เต อิท อูรณมนตรสมิ สุปิจฉิต กณทรวปภาสติ. อกขาหิ เม ปุจฉิต เอตมตถโกเส นุ เต อุตตมจกัม ปวิญญู”ติฯ
๑๔. “อหิ วเน มุลผลลสนัม จริ อาสาทย อจจ สุมโรรูป. โส มัม ปตติวา สหสาชณปตโต ปนุชช มัม อพพหิ อุตตมจกัมฯ
๑๕. “สวายัม วโณ ขชชติ กณชชวายติ สพพณจ กาลัม น ลภามิ สาคัม. ปโท ภว กณชชมิ มัม วินตุม กุรุตัม ภว ยาจิต พราหมณตถ”ติฯ
๑๖. “คัมภีรรูป เต วโณ สโลหิตอ อปุตติโก วณคณโร มหา จ. กโรมิ เต กิลลิจิ กสายโยคัม ยถา ภว ปรมสฺสึ ภาเวย”ติฯ

๑๗. “น มนตโยคา น กสายโยคา น โอสธา พรหมจารี กมนติ. ฆฎฏ มุทุเกน วินิหิ กณฺหํ ยถา อหํ
ปรมสุชี ภเวยฺย”ติฯ

๑๘. “อิโต นุ โมโต กตเมน อสฺสโม กจฺจิ ภวํ อภิรมสี อรณฺเณ. กจฺจิ นุ เต มุลผลํ ปหฺนํ กจฺจิ ภวณฺถํ
น วิหีสนฺติ วาพา”ติฯ

๑๙. “อิโต อุชฺฐํ อุตฺตรายํ ทิสายํ เขมานที หิมวตา ปภาวี. ตสฺสา ตีเร อสฺสโม มยฺห รมโม อโห ภวํ
อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเสฯ

๒๐. “อมพา จ สาลา ติลกา จ ชมพูโย อุทฺทาลกา ปาณฺณิโย จ ฝุลลา. สมณฺโต กิเมปฺริสาภิกิธํ อโห
ภวํ อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเสฯ

๒๑. “ตาลา จ มูลา จ ผลา จ เมตถ วณฺณน คนฺธนฺ อูเปตฺรูปํ. ตํ ภูมิภาเคหิ อูเปตฺรูปํ อโห ภวํ
อสฺสมํ มยฺหํ ปสฺเสฯ

๒๑. “ผลา จ มูลา จ ปหฺนตเมตถ วณฺณน คนฺธนฺ รเสนฺนเปตา. อายนฺติ จ ลูทฺทกา ตํ ปเทสํ มา เม
ตโต มุลผลํ อหาสุ”ติฯ

๒๓. “ปีตา มมํ มุลผลลเสนํ คโต อิทานิ อาคจฺจติ สายกาเล. อุโฆว คจฺฉามเส อสฺสมํ ตํ ยาว ปีตา มุล
ผลโต เอตฺถ”ติฯ

๒๔. “อญฺเณ พหุ อิสโย สารูรฺรปา ราชีสโย อนุมคฺเค วสนฺติ. เต เยว ปุจฺเจสิ มมสฺสมํ ตํ เต ตํ นยิส
สนฺติ มมํ สกาเส”ติฯ

๒๕. “น เต กญฺฐานิ ภินฺนานิ น เต อุทกมาภตํ. อคฺคิปี เต น หาปีโต ก็ นุ มนโหว ฌายสิฯ

๒๖. “ภินฺนานิ กญฺฐานิ หุโต จ อคฺคิ ตปนีปี เต สมิตา พรหมจารี. ปีธฺนจ มยฺหํ อุทกญจ โหติ รมสี
ตฺวํ พรหมญฺโต ปฺรตถาฯ

๒๗. “อภินนญฺโฐสิ อนาภโตทโก อหาปีตคฺคิสี อสิทฺโฆชนฺ. น เม ตฺวํ อาลปสี มมชช นญฺฐํ นุ ก็
เจตฺสสิญจ ทุกฺโข”ติฯ

๒๘. “อิธาคมา ชฎิลो พรหมจารี สุทฺสสเนยโย สุตฺนุ วินติ. เนวาทิทีโฆ น ปนาติรสโส สุกณฺหกณฺหจ
ณฺเนหิ โภโตฯ

๒๙. “อมสฺสุชาโต อปฺราณวณฺณิ อาธารรูปญจ ปนสฺส กณฺฐฺ. ทเว ยมา คณฺหา อฺเรสุ ชาตา สุวณฺณ
ดินฺทุกนิภา ปกฺสสราฯ

๓๐. “มุขญจ ตสฺส ภูสทฺสสเนยโย กณฺเณสุ ลมพฺนติ จ ภูยจิตคฺคา. เต โชตเร จรโต มาณวสฺส
สุตฺตญจ ยํ สยฺมานํ ชฎานํฯ

๓๑. “อญฺญา จ ตสฺส สยฺมานิ จตฺสโส นีลา ปีตา โลหิติกา จ เสตา. ตา ปีสเร จรโต มาณวสฺส ติริฏฺ
สงฺขาริว ปาฐสมฺหิฯ

๓๒. “น มิขลํ มุณฺชมยํ ธาเรติ น สนฺถเร โน ปน ปพฺพชฺส. ตา โชตเร ชมนนฺตเร วิลคฺคา สเตรตา
วิขฺชฺริวตฺลิกฺเขฯ

๓๓. “อชฺीलกานิ จ อวณฺณกานิ เหมฐฺา นภยา กญฺฐโมหิตานิ. อฆญฺญิตา นิจจกัฬํ กโรนฺติ หํ ตาต ก็รฺก
ขพลานิ ตานิฯ

๓๔. “ชฎา จ ตสฺส ภูสทฺสสเนยยา ปโรสฺตํ เวลลิตคฺคา สุกณฺธา. ทเวธา สีโร สารู วิกตฺตรูปํ อโห นุ
โฆ มยฺห ตถา ชฎาสฺสุฯ

๓๕. “ยทา จ โส ปกิริติ ตา ชฎาโย วณฺณน คนฺธนฺ อูเปตฺรปา. นีลุปฺปลํ วาตสมเรตฺว ตเถว สํวติ
ปนสฺสโม อยํฯ

๓๖. “ปงโก จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยโย เนตาทิสฺส ยาทิสฺส มยหํ กาเย. สฺส วายตี เอริตฺโต มาลุตฺเตน วณํ ยถา อคฺคคิมเห สฺสพฺพลํ”

๓๗. “นิหนติ โส รุกขผลํ ปถพยา สจฺจิตฺตรูปํ รุจิริํ หสฺสเนยฺยํ. ชิตฺตยจฺจ ตสฺส ปฺนเรติ หตฺถํ หํ ตาต กิํ รุกฺขผลํ นฺุ โข ตํ”

๓๘. “ทนต์ตา จ ตสฺส ภูสทสฺสเนยฺยา สุพุทฺธา สฺมา สงฺขวรูปปณฺนา. มโน ปสาเทนฺติ วิวริยมานา น หิ
 ญฺญ ไส สากมฺขาภิ เตหิฯ”

๓๙. “อกกุกส์ อคคพิตฺ มุหุ มุหุ อชฺฐิ อนฺนุทตฺ อจปลมสส ภาสิตํ. รุทฺ มนฺณญญํ กรวีกสุสฺสริ หทยจคมํ
รณชยเตว เม มโนฯ

๔๐. “พินทุสสุโร นาติวิสสุทฺถวาหุโย น ฐนุ สขณฺณมตฺติปฺปยุตฺโต. อิจฺฉามิ โภ ตํ ปุณฺนทฺเว ทฏฺฐํ มิตฺโต ทิ
เม มาณโวหุ ปฺรตฺถาฯ”

๔๑. “สุสนธิ สพฺพตถ วิมฺภจฺจิมํ วณํ ปญฺญํ สุขชาติํ ขรปตฺตสนฺนิภํ. เตเนว มํ อุตฺตรียาน มาณโว วิวริตํ อูรํ
ชมเนน ปิพฺยิฯ”

๔๒. “ตปนฺติ อามนฺติ วิโรจเร จ สเตรตา วิชฺฐุวิมฺตลิกฺเข. พาหา มฺพุ อณฺชนโลมสาทิสสา วิจิตรวณฺณํ
คฺคฺลิกาสส โสภเรฯ”

๔๓. “อกกุกสงโค น จ ทีฆโลโม นชาสส ทีฆา อปี โลหิตคคา. มุฑุหิ พาหาหิ ปลิสสชนโต กลยาณรุโป รมย์ อปภูลหิฯ”

๔๔. “ทุมสส ตูลูปนิภา ปภสสรา สุวณณกมพุตลวณฺณสุจฉวี. หตถา มฺพฺ เตหิ มํ สํสุติวฺวา อิทฺถ คฺโคตฺเตน มํ ทนฺติ ตาตฺตา

๔๕. “น นฺน โส ขาริวิ อหสิ น นฺน โส ฏฐานิ สย อภยชิ. น นฺน โส หนติ ทุม ฐาริยา น หิสส
หตฺเตสฺ ขิลาณี อตถิฯ”

๔๖. “อจโณ จ โข ตสฺส วณํ อกาสิ โส มํพริ สฺมุติ มํ กโรหิ. ตาหํ กรี เตन มมาสิ โสขุญ โส จพฺปวิ สฺมุติ โสมีติ พรหฺเมฯ”

๔๗. “อัยยจ เต มาลุปปณฺณสนฺนตฺตา วิกฺกณฺณรูปาว มยา จ เตน จ. กิลนฺตรูปา อุกฺเก รมิตฺวา ปุณฺนปฺปํ ปณฺณกฺกั วชามฯ”

๔๘. “น มชฺช มนฺตา ปฏิกฺขณฺติ ตาต น อคฺคิหุตฺตํ นปี ยลฺลยฺตนฺตํ. น จาปี เต มฺหุลลานิ ภูณฺเช ยาว น ปสฺสามิ ตํ พรหมจารี”

๔๙. “อหฺรา ปชานาสี ตุมปิ ตาต ยสฺสํ ทิสํ วสเต พฺรหฺมจารี. ตํ มํ ทิสํ ปาปย ตาต จิปปํ มา เต อหํ
อมริมสฺสम्महिฯ

๕๐. “วิจิตรบุลล หิ วณฺ์ สุตํ มยา ทิชาภิณฺุญฺญํ ทิขสงฺฆเสวิตํ. ตํ มํ วณฺ์ ปาปย ตาต ชิปปํ ปุรา เต ปาณํ
วิขหามิ อสฺสเม”ติฯ

๕๑. “อิมสุมาหํ โชติรส เวณมहि คนธพพเทวจฺรสงฺฆเสวเต. อีสึนมาวาเส สนนตฺนมहि เนตาทิสํ อร์ตี
ปาปณฺเณตา

๕๒. “ภวนติ มิตตานิ โอโณ โหนติ ญาคูมิตเตสุ กโรนติ เปมํ. อยญจ ชมโม กิสส วา นิวิฏฐโธ โย
เนว ชานาติ กโตมहि อากโตฯ

๕๓. “สํวเสน หิ มิตฺตานิ สนฺธิยนฺติ ปุณฺณํ. สวเว มิตฺโต อสํคฺนฺต อสํวเสน ชีรติฯ”

๕๔. “สเจ ตูวํ ทกขสึ พรหมจารี สเจ ตูวํ สลลเป พรหมจารีนา. สมปนฺนสสสํว มโหเทเคน ตโปคฺฌนํ จิปปมิมํ ปทิสสสึ ฯ”

๕๕. “ปุณปี เจ ทกขลิ พรหมจารี ปุณปี เจ สลลเป พรหมจารีนา. สมปนฺนสสสํ มโหเทณ อส
มาคํ ขิปฺปมิมํ ปหิสฺสตี”

๕๖. “ภูตานิ เหนตานิ จรฺนติ ตาต วิรูปฺรูเปน มนุสฺสโลเก. น ตานิ เสเวถ นโร สปลฺโย อาสชช นํ ส
สตี พรหมจารี”ติฯ

นิพนิกขาตํ ปฐมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๖๖. นิพนิกขาตํ (๑) – ขาดกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระราชาธิยานิพนิกขา/

๑. “อุทฺทหฺเต – ย่อมเดือดร้อน/ ขนฺปโท – ขนบท/ รมฺมฺจฺจาปี – แม่แวนแคว้น ด้วย/ วินสฺสตี.
– ย่อมฉิบหายโดยพิเศษ/ เอหิ – จงมาเถิด/ [ตฺวํ – ท่าน]/ นิพนิกเก – ดูก่อนลูกหญิงนิพนิกกา/ คจฺฉ – จงไป
เถิด/ ตํ – นั้น/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ พรหมมณฺณย”ติ. – ขอจงนำมา ซึ่งพราหมณ์”ดังนี้/

๒. “นาหํ – หามีได้ ข้าพเจ้า/ ทฺกขกฺขมา – เป็นผู้อดทนต่อความทุกข์/ ราช – ข้าแต่พระราชา/
นาหํ – หามีได้ ข้าพเจ้า/ อทฺธานโกวิทฺทา. – เป็นผู้ฉลาดในหนทางไกล/ กถํ – อย่างไร/ อหํ – ข้าพเจ้า/ คมฺมิส
สามิ – จักไป/ วณํ – สู้ป่าไม้/ กุณฺชรเสวิต”นติ. – อันช้างพลายอาศัยอยู่แล้ว”ดังนี้/

๓. “[ตฺวํ – ท่าน]/ ฌิตํ – ที่รุ่งเรืองแล้ว/ ขนฺปทํ – สู้ชนบท/ คนฺตฺวา – ไปแล้ว/ หตฺถินา จ – ด้วย
ช้าง ด้วย/ รเถณ จ. – ด้วยรถ ด้วย/ ทารุสงฺฆาญฺยาเนน – ด้วยยานที่สร้างแล้วด้วยไม้/ เอวํ – อย่างนี้/ คจฺฉ –
จงไปเถิด/ [ตฺวํ – ท่าน]/ นิพนิกเก. – ดูก่อนลูกหญิงนิพนิกกา/

๔. “[ตฺวํ – ท่าน]/ หตฺถิสฺสเร – ซึ่งทหารผู้รบด้วยช้าง ทหารผู้รบด้วยม้า และทหารผู้รบด้วยรถ
ทั้งหลาย/ ปตฺตี – ซึ่งทหารผู้ดำเนินไปด้วยเท้าทั้งหลาย/ คจฺฉฺเวทาย – พาเอาแล้ว ขอจงไป/ ขตฺติเย. – ซึ่ง
กษัตริย์ทั้งหลาย/ ตเวว – ของท่านนั่นเอง/ วณฺณรูปเณ – เพราะผิวพรรณและรูป/ วสํ – สู้อำนาจ/ ตมานยิสฺส
สี”ติ. – จักนำมา ซึ่งพราหมณ์นั้น”ดังนี้/

๕. “กทฺธิรชฺชปญฺญาโณ – มีธิดาคือนักส่ายเป็นเครื่องปรากฏก่อน/ อาภุชฺชิปรวารีโต. – เป็นธรรมที่
ล้อมโดยรอบไปแล้วด้วยป่าแสม/ เอโส – นั้น/ ปหิสฺสตี – ย่อมปรากฏ/ รมฺโม – ที่ควรรื่นรมย์/ อสิสิํคฺคสฺส –
ของอสิสิํคดาบส/ อสฺสโม. – อาศรม/

๖. “เอโส – นั้น/ อคฺคิสฺส – แห่งไฟ/ สงฺขาโต – ที่นับพร้อมแล้ว/ เอโส – นั้น/ ฐโม – ควันไฟ/
ปหิสฺสตี. – ย่อมปรากฏ/ มณฺเญ – เห็นจะ/ โน – หามีได้/ อคฺคิ – ยังไฟ/ หาเปติ – ย่อมให้เสื่อมไป/ อสิสิํโค
– อสิสิํคดาบส/ มหิทธิโก”ติ. – ผู้มีฤทธิ์มาก”ดังนี้/

๗. “ตฺยจ – นั้น ด้วย/ [ราชธิดํ – ซึ่งพระราชาธิดา]/ ทิสฺวาน – เห็นแล้ว/ อายนฺตี – ผู้มาหาอยู่/
อามุตฺตมณฺณิคุณฺทลํ. – ผู้มีต่างหูที่ประดับแล้วด้วยแก้วมณีที่สวมใส่แล้ว/ อสิสิํโค – อสิสิํคดาบส/ ปาวีสิ –
เข้าไปก่อนแล้ว/ ภิโต – กลัวแล้ว/ อสฺสมํ – สู่อาศรม/ ปณฺณฉาหนํ. – ที่มีใบไม้เป็นเครื่องมุงบัง/

๘. “อสฺสมสฺส จ – แห่งอาศรม ด้วย/ สา – นั้น/ [ราชธิดา – พระราชาธิดา]/ ทฺวาเร – ที่ใกล้
ประตู/ เคนฺทุเกณสฺส – ด้วยลูกข้าง ผู้นั้น/ [อสิสิํคสฺส – ของอสิสิํคดาบส]/ กิฬติ. – ย่อมเล่น/ วิทฺสยนฺตี –
ทรงแสดงให้ปรากฏอยู่/ องคานิ – ซึ่งอวัยวะทั้งหลาย/ คฺยุหํ – ที่ควรปกปิด/ [องคํ – ซึ่งอวัยวะ]/ ปกาสิตานิ
จ. – ทรงแสดงให้เห็นแล้ว ด้วย/

๙. “ตฺยจ – นั้น ด้วย/ [ราชธิดํ – ซึ่งพระราชาธิดา]/ ทิสฺวาน – ครั้นเห็นแล้ว/ กิฬนฺตี – ผู้ทรง
เล่นอยู่/ ปณฺณสาลคโต – ผู้อยู่แล้วในศาลาที่มุงบังแล้วด้วยใบไม้/ ขญฺิ. – ขญฺิดาบส/ อสฺสมา – จากอาศรม/
นิกฺขมิตฺวาน – ก้าวออกแล้ว/ อิทํ – นี้/ วจฺนมพฺรวิ. – ได้กล่าวแล้ว ซึ่งคำพูด/

๑๐. “อมโภ - ดูก่อนท่านผู้เจริญ/ โภ นาม - ชื่อว่าอะไร/ โส - ต้นนั้น/ รุกโข - ต้นไม้/ ยสฺส - ไต/ [รุกขสฺส - ของต้นไม้]/ เตวคฺคํ - เป็นแล้วอย่างนี้/ ผลํ - ผล/ ทูเรปิ - แม้ในที่ไกล/ ขิตฺตํ - ที่ขว้างไปแล้ว/ [ผลํ - ผล]/ ปจฺเจติ - ย่อมย้อนกลับมา/ น - หามิได้/ ตํ - ซึ่งท่าน/ โอหาย - ละลงแล้ว/ คจฺฉติ”ติ. - ย่อมไป”ดังนี้/

๑๑. “อสุสมสฺส - แห่งอาศรม/ มม - ของข้าพเจ้า/ พรหฺเม - ดูก่อนพราหมณ์/ สมิเป - ในที่ไกล/ คนฺธมาทเน. - ณ ภูเขาคันธมาทน์/ พทฺโ - เป็นต้นไม้มีจำนวนมาก/ ตาทิสฺสา - ที่พึงเห็นเสมอด้วยต้นไม้ชนิดนั้น/ รุกฺขา - ต้นไม้ทั้งหลาย/ ยสฺส - ไต/ [รุกขสฺส - ของต้นไม้]/ เตวคฺคํ - เป็นแล้วอย่างนี้/ ผลํ - ผล/ ทูเรปิ - แม้ในที่ไกล/ ขิตฺตํ - ที่ขว้างไปแล้ว/ [ผลํ - ผล]/ ปจฺเจติ - ย่อมย้อนกลับมา/ น - หามิได้/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ โอหาย - ละลงแล้ว/ คจฺฉติ”ติ. - ย่อมไป”ดังนี้/

๑๒. “เอตฺ - จงมาเถิด/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ อสุสมิมิ - สู่อาศรมนี้/ อเทตฺ - จงบริโภคน้ำ/ ปนฺชณฺจ - ซึ่งน้ำมันเป็นเครื่องทาซึ่งเท้า ด้วย/ ภกฺขณฺจ - ซึ่งภักขาหาร ด้วย/ ปฏฺิจฺจ - ของจงรับ/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ ทมฺมิ. - จะให้/ อิทฺมาสนํ - ที่เป็นที่นั่ง นี้/ อตฺร - นี้/ [อาสเน - บนที่เป็นที่นั่ง]/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ นิสิตฺ - ของจงนั่ง/ อิตฺ - นี้/ ฐานโต - จากสถานที่/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ มุลผลานิ - ซึ่งเหง้ามันและผลไม้ทั้งหลาย/ ญฺญชฺตุ”. - จงบริโภคน้ำ”/

๑๓. “กิ - เป็นอะไร/ เต - ของท่าน/ อิทํ - นี้/ [องคํ - อวัยวะ]/ อูรฺณมนฺตรสฺมิ - ที่ระหว่าง แห่งขาอ่อนทั้งหลาย/ สฺปิฉฉิตํ - สวยเรียบดีแล้ว/ กณฺหฺริวปฺภาสติ. - ย่อมปรากฏ เป็นเพียงดังสีดำ/ อกฺขาหิ - ของจงบอกแจ้ง/ เม - แก่ข้าพเจ้า/ [ตฺวํ - ท่าน]/ ปุฉฺฉิตํ - อันข้าพเจ้าสอบถามแล้ว/ เอตมตฺถํ - ซึ่งเนื้อความนั้น/ โกเส ญ - ในฝักหรือหน่อ/ เต - ของท่าน/ อุตฺตมํ - อวัยวะส่วนปลายยอด/ ปวิฏฺฐ”นติ. - เข้าไปแล้ว”ดังนี้/

๑๔. “อหํ - ข้าพเจ้า/ วเน - ในป่า/ มุลผลเสณํ - เพื่อการเสาะหาซึ่งรากไม้และผลไม้ที่อยู่ในป่า/ จริ - เทียวไปอยู่/ อาสาหิ - ได้ขว้างแล้ว/ อจฺฉํ - ซึ่งหมี/ สฺสฺสโรรูปิ. - ที่มีรูปน่ากลัวด้วยดี/ โส - ต้นนั้น/ [อจฺฉํ - หมี]/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ ปติตฺวา - ล้มลงแล้ว/ สหฺสาชณฺปตฺโต - เป็นผู้ปราดเข้าถึงแล้ว โดยฉับพลัน/ ปนฺชช - สลัดออกก่อนแล้ว/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อพฺพหิ - กัดกินแล้ว/ อุตฺตมํ. - ซึ่งอวัยวะส่วนปลายยอด/

๑๕. “สฺวายํ - นี้นั้น/ วโณ - แผล/ ชชชติ - ระบายอยู่/ กณฺฑวฺยติ - ย่อมเกิดอาการคันขึ้น/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ สพฺพณฺจ - ทั้งปวง ด้วย/ กาลํ - ตลอดกาล/ น ลกฺขมิ - ย่อมไม่ได้/ สาคํ. - ซึ่งความสำราญ/ ปโท - เป็นผู้สามารถ/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ กณฺฑุมิ - ซึ่งอาการคันนี้/ วินตฺ - เพื่อการนำไปปราศ/ กุรุตํ - จงกระทำเถิด/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ ยาจิโต - อันข้าพเจ้าขอร้องแล้ว/ พรหฺมณฺตล”นติ. - ซึ่งประโยชน์แก่พราหมณ์”ดังนี้/

๑๖. “คณฺธิรฺรูป - เป็นแผลที่มีลักษณะลึก/ เต - ของท่าน/ วโณ - แผล/ สโลหิตํ - เป็นแผลที่เป็นไปกับด้วยเลือด/ อปฺติโก - เป็นแผลที่ไม่เน่า/ วณฺคฺนโร - เป็นแผลที่มีกลิ่นเหม็น/ มหา จ. - เป็นแผลที่ใหญ่ ด้วย/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ กโรมิ - ย่อมกระทำ/ เต - แก่ท่าน/ กิณฺจ - อะไร ๆ/ กสฺยาโยคํ - ที่ควรประกอบด้วยน้ำผาต/ [เกสฺสช - ซึ่งยา]/ ยถา - ฉันท/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ ปรมฺสฺสี - เป็นผู้มีความสุขอย่างยิ่ง/ ภาเวยฺยา”ติ. - พึงเป็น”ดังนี้แล/

๑๗. “น - หามิได้/ มนฺตโยคา - การเสกด้วยมนต์ทั้งหลาย/ น - หามิได้/ กสฺยาโยคา - การปรุงยาด้วยน้ำผาตทั้งหลาย/ น - หามิได้/ โอสธา - โอสถทั้งหลาย/ พรหฺมจาริ - ดูก่อนท่านผู้ประพฤตซึ่งธรรมที่ประเสริฐ/ กมนฺติ. - ย่อมบำบัด/ [ตฺวํ - ท่าน]/ ญฺญเ - ในเพราะการเสียดสี/ มฺหุเกน - ที่อ่อนนุ่ม/ [องคฺชา

เตน - ด้วยองค์ชาติ/ วิเนติ - พึงกำจัดออก/ กณฺฑุ - ซึ่งอาการคัน/ ยถา - ฉันท/ อหิ - ข้าพเจ้า/ ปรมสฺสึ - เป็นผู้มีความสุขอย่างยิ่ง/ ภาเวยฺย”นติ. - พึงเป็น”ดังนี้แล/

๑๘. “อิโต นุ - นี่หนอ/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ โภโต - ของท่านผู้เจริญ/ กตเมน - อย่างไหน/ อสฺสโม - อาศรม/ กจฺจิ - แลหรือ/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ อภิรมสิ - ย่อมรื่นรมย์ยิ่ง/ อรณฺเณ. - ในป่า/ กจฺจิ นุ - บ้างหรือหนอ/ เต - ของท่าน/ มุลผลํ - เหง้ามันและผลไม้/ ปหุตํ - เป็นธรรมที่เพียงพอแล้ว/ กจฺจิ - แลหรือ/ ภาวนตํ - ซึ่งที่ผู้เจริญ/ น วิหิตฺตํ - ย่อมไม่เบียดเบียนโดยพิเศษ/ วาหา”ติ. - สัตว์ร้ายทั้งหลาย”ดังนี้/

๑๙. “อิโต - นี้/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ อุขุ - ตรง ๆ/ อุตฺตรายํ - ที่มีทางด้านเหนือ/ ทิสายํ - ในทิศ/ เขมานทํ - แม่น้ำชื่อว่าเขมา/ หิมวตา - จากป่าหิมพานต์/ ปภาวี. - ได้มีแล้ว/ ตสฺสา - นั้น/ [เขมานทียา - ของแม่น้ำชื่อว่าเขมา]/ ติเร - ไกลฝั่ง/ อสฺสโม - อาศรม/ มยฺห - ของข้าพเจ้า/ รมฺโม - ที่ควรรื่นรมย์/ อโห - โอ/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ อสฺสมํ - ซึ่งพระอาศรม/ มยฺหํ - ของข้าพเจ้า/ ปสฺเส. - พึงเห็น/

๒๐. “อมฺพา จ - ต้นมะม่วงทั้งหลาย ด้วย/ สาสา - ต้นสาละทั้งหลาย/ ติลกา จ - ต้นหมากหอมทั้งหลาย ด้วย/ ขมฺพุโย - ต้นหว้าทั้งหลาย/ อุทฺทาลกา - ต้นราชพฤกษ์ทั้งหลาย/ ปาฏฺลีโย จ - ต้นแคฝอยทั้งหลาย ด้วย/ มุลฺลา. - ผลิดอกแล้ว/ สมฺนตโต - โดยรอบ/ กิมฺปุริสาภิกิตํ - อันกษิณรชบกล่อมแล้ว/ อโห - โอ/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ อสฺสมํ - ซึ่งพระอาศรม/ มยฺหํ - ของข้าพเจ้า/ ปสฺเส. - พึงเห็น/

๒๑. “ตาลา จ - ต้นสมอพิเภกทั้งหลาย ด้วย/ มุลา จ - เหง้ามันทั้งหลาย ด้วย/ ผลา จ - ผลไม้ทั้งหลาย ด้วย/ เมตฺถ - ในอาศรมนั้น ของข้าพเจ้า/ วณฺเณน - ด้วยสี/ คนฺเณน - ด้วยกลิ่น/ อุเปตฺรุปํ. - เป็นที่ถึงพร้อมแล้ว/ ตํ - นั้น/ [ฐานํ - สถานที่]/ ภูมิกาคฺเคหิ - ด้วยภูมิภาคทั้งหลาย/ อุเปตฺรุปํ - เป็นที่ถึงพร้อมแล้ว/ อโห - โอ/ ภวํ - ท่านผู้เจริญ/ อสฺสมํ - ซึ่งพระอาศรม/ มยฺหํ - ของข้าพเจ้า/ ปสฺเส. - พึงเห็น/

๒๒. “ผลา จ - ผลตาลทั้งหลาย ด้วย/ มุลา จ - เหง้าตาลทั้งหลาย ด้วย/ ปหุตเมตฺถ - เป็นธรรมที่เพียงพอแล้ว ในอาศรมนั้น/ วณฺเณน - ด้วยสี/ คนฺเณน - ด้วยกลิ่น/ รเสนฺเปตฺตา. - ที่เข้าถึงแล้วด้วยรส/ อายนฺติ จ - ย่อมเดินทางมา ด้วย/ ลุทฺทกา - นายพรานทั้งหลาย/ ตํ - นั้น/ ปเทสํ - สู่ประเทศ/ มา - อย่า/ เม - ข้าพเจ้า/ ตโต - นั้น/ มุลผลํ - ซึ่งเหง้ามันและผลไม้/ อหาสุ”นติ. - ได้นำไปแล้ว”ดังนี้/

๒๓. “ปีตา - บิดา/ มมํ - ของข้าพเจ้า/ มุลผลเสณํ - เพื่อการเสาะหาซึ่งเหง้ามันและผลไม้อยู่ในป่า/ คโต - ไปแล้ว/ อิทานิ - ในกาลนี้/ อาคจฺจติ - ย่อมมา/ สายกาเล. - ในกาลที่เป็นเวลาเย็น/ อุโฆว - ทั้ง ๒ คนเท่านั้น/ มยํ - ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ คจฺจามเส - ย่อมไป/ อสฺสมํ - สู่พระอาศรม/ ตํ - นั้น/ ยาว - เพียงใด/ ปีตา - บิดา/ มุลผลโต - จากการเสาะหาซึ่งเหง้ามันและผลไม้/ เอตฺ”ติ. - จงมาเถิด”ดังนี้/

๒๔. “อณฺเณ - เหล่าอื่น/ พหุ - มีจำนวนมาก/ อิสฺโย - ฤๅษีทั้งหลาย/ สาธุรูปา - ผู้เป็นคนดี/ ราชีสฺโย - พระฤๅษีเจ้าทั้งหลาย/ อนุมคฺเค - ในสถานที่ที่เป็นไปตามซึ่งหนทาง/ วสนฺติ. - ย่อมอาศัยอยู่/ [ตวํ - ท่าน]/ เตเยว - เหล่านั้นนั่นแล/ [อิสฺโย - กับฤๅษีทั้งหลาย]/ ปุจฺเจสิ - ย่อมสอบถาม/ มมสฺสมํ - ซึ่งอาศรมของข้าพเจ้า/ ตํ - ซึ่ง- ท่าน]/ เต - เหล่านั้น/ [อิสฺโย - กับฤๅษีทั้งหลาย]/ ตํ - ซึ่งท่าน/ นยิสฺสนฺติ - จักนำไป/ มมํ - ของข้าพเจ้า/ สกาเส”ติ. - ณ สถานที่อยู่”ดังนี้/

๒๕. “น - หามิได้/ เต - อันเธอ/ ภูฏานํ - ฟืนทั้งหลาย/ ภินฺนานํ - หักแล้ว/ น - หามิได้/ เต - อันเธอ/ อุทกมาภํ. - น้ำ ตักมาแล้ว/ อคฺคิปี - แม่ไฟ/ เต - อันเธอ/ น หาปีโต - ไม่ได้ก่อแล้ว/ กิ นุ - เพราะเหตุไรหนอ/ [ตวํ - เจ้า]/ มนฺโทว - เป็นราวกะว่าผู้เขลา/ ฌายสิ. - ย่อมชบเซา/

๒๖. “ภินฺนานํ - หักแล้ว/ [เต - อันเจ้า]/ ภูฏานํ - ฟืนทั้งหลาย/ หุโต จ - บูชาแล้ว ด้วย/ [เต - อันเจ้า]/ อคฺคิ - ไฟ/ ตปนีปี - แม่เป็นเครื่องผิง/ เต - อันเธอ/ สมิตา - จัดแจงไว้แล้ว/ พุทฺทมจาริ. - แนะนำผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ ปีธฺวญ - ตั้ง ด้วย/ มยฺหํ - ของข้าพเจ้า/ อุทกญ - น้ำ ด้วย/ โห

ติ - ย่อมเป็น/ รมลฺล - ย่อมรื่นรมย์/ ตุวํ - เธอ/ พรหมภูโต - เป็นผู้ประเสริฐเป็นแล้ว/ ปุรตถา. - แต่กาลที่มี
 ในก่อน/

๒๗. “[ตุวํ - เจ้า]/ อภินนกฎโรฐิ - เป็นผู้ที่มีฟันที่ไม่ได้หักแล้ว ย่อมเป็น/ อนาภโตทโก - เป็นผู้
 น้ำที่ไม่ได้ตักแล้ว/ อหาปัตตคฺคิสิ - เป็นผู้ที่มีไฟที่ไม่ได้ก่อแล้ว ย่อมเป็น/ อสิทฺธโกชโน. - เป็นผู้ที่มีวัตถุที่ควร
 บริโภคไม่หุงต้มแล้ว/ น - หามิได้/ เม - ของข้าพเจ้า/ ตุวํ - เธอ/ อาลปสี - ย่อมทักทาย/ มมชช - ในวันนี้
 ซึ่งข้าพเจ้า/ นฏฐํ นุ - หายไปแล้วหรือหนอ/ กิ - อะไร/ [วตฺถุ - วัตถุ]/ เจตสิกญจ - ที่เกิดขึ้นแล้วในใจ ด้วย/
 ทุกข”นติ. - ความทุกข์”ดังนี้/

๒๘. “อิธาคมา - มาแล้ว ในสถานที่นี้/ ขญฺโกล - ขญฺล/ พรหมจารี - เป็นผู้ประพฤตซึ่งธรรมที่
 ประเสริฐโดยปกติ/ สุตสสเนยโย - เป็นผู้ที่ดีควรทศนาด้วยดี/ สุตฺนุ - เป็นผู้ที่มีรูปร่างสวยงาม/ วินนติ. - ย่อม
 แนะนำโดยพิเศษ/ เนวาทิทีโฆ - เป็นผู้ไม่สูงเกินไป/ น - หามิได้/ ปนาตริสโส - ก็แต่ว่า เป็นผู้เตี้ยเกินไป/
 สุกณฺทกณฺทจฺจเนหิ - เพราะปกคลุมด้วยผมอันดำสนิทเป็นเงางาม/ โภโต. - ของท่านผู้เจริญ/

๒๙. “อมสฺสสุชาโต - เป็นผู้มีความเกิดแล้วหามิได้/ อปุราณวณฺณิ - เป็นผู้ที่มีเพศแห่งนักบวชโดย
 กาลไม่นาน/ อาธารรูปญจ ปนสฺส - ก็แล เครื่องประดับเช่นกับเชิงบาตร ผู้นั้น/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส -
 ของมาณพ]/ กณฺเฐ. - ที่คอ/ ทเว - ๒ ปุ้ม/ ยมา - ทั้งคู่/ คณฺหา - ปุ้มทั้งหลาย/ อุเรสุ - ที่อกทั้งหลาย/
 ชาตา - ที่เกิดแล้ว/ สุวณฺณดินฺทุภินิภา - เป็นผู้มีความพรหมแปลงปลั่งเพียงดังผลมะพลับเป็นวิการแห่งทองคำ/
 ปกสฺสรา. - เป็นแดนชานออกแห่งรัศมี/

๓๐. “มุขญจ - อนึ่ง ใบหน้า/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ ภูสทสฺสเนยโย - เป็นที่
 ควรมอญยั้งนัก/ กณฺเณสุ - ที่หูทั้งหลาย/ ลมฺพนฺติ จ - ย่อมห้อยลง ด้วย/ ภูญจิตฺตคา. - กระเจี๊ยกจอน
 ทั้งหลาย/ เต - เหล่านั้น/ [ภูญจิตฺตคา - กระเจี๊ยกจอนทั้งหลาย]/ โขตเร - ย่อมเปล่งประกาย/ จรโต - เดิน
 ไปมาอยู่/ มาณวสฺส - เมื่อมาณพ/ สุตตญจ - ด้วย ด้วย/ ยํ - ไค/ [สุตฺตํ - ด้วย/ สยมนํ - เป็นเครื่องควบคุม
 ด้วยดี/ ขญฺนํ. - ซึ่งขญาทั้งหลาย/

๓๑. “อณฺญา - อย่างอื่น/ จ - อนึ่ง/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ สยมานิ - เป็น
 เครื่องควบคุมด้วยดี/ [วตฺถุ - วัตถุทั้งหลาย]/ จตฺสโส - ๔ ประการ/ นีลา - สีเขียว/ ปีตา - สีเหลือง/ โลหิต
 กา จ - สีแดง ด้วย/ เสตา. - ที่มีสีขาว/ ตา - เหล่านั้น/ [ปิณฺธนา - เครื่องประดับทั้งหลาย]/ ปีสเร - ย่อม
 แกว่งไกวไปมา/ จรโต - เดินไปมาอยู่/ มาณวสฺส - เมื่อมาณพ/ ติริฏิสงฺขาริว - เพียงดังหมู่แห่งนกติริฎิ/
 ปาวุสฺมฺหิ. - ในกาลเป็นที่ตกลงแห่งฝน/

๓๒. “น - หามิได้/ [โส - ผู้นั้น/ มาณโว - มาณพ]/ มิขลํ - ซึ่งสายรัดเอว/ มุณฺชมฺยํ - ที่กระทำ
 แล้วด้วยหญ้าผูกกระต่าย/ ธาเรติ - ย่อมคาด/ น - หามิได้/ สนฺถเร - ซึ่งเปลือกปอทั้งหลาย/ โน - หามิได้/
 ปน - ก็/ ปพฺพชสฺส. - ซึ่งหญ้าปล้อง/ ตา - เหล่านั้น/ [มิขลา - สายรัดเอวทั้งหลาย]/ โขตเร - ย่อมเปล่ง
 ประกาย/ ชนฺนตเร - ในระหว่างแห่งสะเอว/ วิลคฺคา - ด้วยสะโพก/ สเตรตา - ที่แลบออกแล้ว/ วิชฺช
 ริวนตฺลิกฺเข. - เพียงดังสายฟ้า ในอากาศเป็นที่เห็นซึ่งรูปในระหว่าง/

๓๓. “อชิลกานิ - ที่มีใบหามิได้/ จ - อนึ่ง/ อวณฺณกานิ - ที่มีข้าวหามิได้/ [ผลานิ - ผลไม้
 ทั้งหมด]/ ญฺเฐว - ในภายใต้/ นญฺยา - แต่สะดือ/ กญฺจิมฺหิตานิ. - เป็นธรรมที่ตั้งมั่นลงพร้อมแล้วที่สะเอว/
 อญฺญิตา - ไม่กระทบกันแล้ว/ นิจฺจกัฬํ - ซึ่งการส่ายไปตลอดกาลนิจ/ กโรนฺติ - ย่อมกระทำ/ หนฺตาท - ข้า
 แต่พ่อ/ กิรฺกขผลานิ - เป็นผลของต้นไม้อะไร/ [ผลานิ - ผลไม้ทั้งหลาย]/ ตานิ. - เหล่านั้น/

๓๔. “ขญา - ขญา/ จ - ก็/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ ภูสทสฺสเนยฺยา - เป็นที่ควร
 มอญยั้งนัก/ ปโรสฺสํ - กวาร์้อยแห่งบุคคลอื่น/ เวลลิตคฺคา - เป็นสิ่งที่มีปลายงอนขึ้นแล้ว/ สุนฺธา. - เป็นสิ่ง

ที่มีกลิ่นหอม/ ทูเวธา - โดย ๒ ส่วน/ ลิโร - ศีรษะ/ สารวิมุตตรูป - เป็นสิ่งที่จัดรูปทรงแล้วอย่างดี/ อโห นุ
โซ - โอหนอลแล/ มยห - ของข้าพเจ้า/ ตลา - เหมือนอย่างนั้น/ ขญาสสุ. - ขญา พึงเป็น/

๓๕. “ยทา - ในกาลใด/ จ - ก็/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ ปกิริติ - ย่อมสยาย/ ตา -
เหล่านั้น/ ขญาโย - ขญาทั้งหลาย/ วณณ - ด้วยสี/ คนุเรน - ด้วยกลิ่น/ อุเปตฺรูปา. - เป็นธรรมที่เข้าถึง
แล้ว/ นิลุปปล - ดอกอุบลเขียว/ วาตสมริตว - เพียงดังอันลมโชยพัดแล้ว/ ตเถว - ในกาลนั้นนั้นแล/ สวาทิ
- ย่อมมอบวอล/ ปนสฺสโม - ก็ อาศรม/ อย. - นี้/

๓๖. “ปงโก - เปือกตม/ จ - อนึ่ง/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ ภูสทสฺสเนยโย -
เป็นที่ควรมอญดูยิ่งนัก/ เนตาทิโส - หามิได้ เป็นเช่นกับด้วยเปือกนั้น/ ยาทิโส - ที่พึงเห็นเสมอด้วยเปือกใด/
มยห - ของข้าพเจ้า/ [ปงโก - เปือกตม]/ กาเย. - ที่เรือนร่าง/ โส - นั้น/ [ปงโก - เปือกตม]/ วายติ - ย่อม
ฟุ้งไป/ เอิโร - โชยพัดแล้ว/ มาลฺลเตน - อันลม/ วณ - ป่าไม้/ ยถา - ฉันท/ อคฺคคิมเห - ในฤดูร้อนตอน
ปลาย/ สฺมุลล. - ที่มีดอกบานดีแล้ว/

๓๗. “นิหนติ - ย่อมดี/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ รุกฺขผล - ซึ่งผลแห่งต้นไม้/ ปถพยา -
บนแผ่นดิน/ สฺจุติตรูป - ให้มีรูปอันวิจิตร/ รุจิร - ให้งดงาม/ ทสฺสเนยโย. - ให้ควรมอญดู/ ชิตฺตณจ - ก็ ที่
ขว้างไปแล้ว/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ ปุนเรติ - ย่อมกลับมา/ หตฺถ - สุ่มมือ/ หนตาท -
ดูก่อนพอ/ กิรฺกฺขผล นุ โซ - เป็นผลของต้นไม้อะไรหนอ/ [ผล - ผลไม้]/ ต. - นั้น/

๓๘. “ทนต์ - ฟันทั้งหลาย/ จ - อนึ่ง/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - ของมาณพ]/ ภูสทสฺสเนยยา
- เป็นฟันที่ควรทศนายัก/ สฺพุธา - เป็นฟันที่หมดจดแล้ว/ สมา - เป็นฟันที่เรียบเสมอ/ สงฺขวรูปปณฺนา. -
เป็นฟันที่เข้าถึงแล้วซึ่งการเปรียบด้วยสังข์ที่ขัดดีแล้ว/ มโน - ยังใจ/ ปสาเทนติ - ย่อมให้ผ่องใส/ วิวริยมานา
- เมื่อเปิดออกอยู่/ น - หามิได้/ หิ - ก็/ ภูณ - แน่แท้/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ สากมฺขาติ - เคี้ยว
กินแล้ว ซึ่งผัก/ [ทนต์เหติ - ด้วยฟันทั้งหลาย]/ เติ. - เหล่านั้น/

๓๙. “อกกฺกส - ที่ไม่กระด้าง/ อคฺคพิต - ไม่คลาตเคลื่อน/ มฺหุ - ที่นุ่มนวล/ มฺหุ - ที่อ่อนหวาน/
อุขุ - ที่ชื่อตรง/ อนุทฺธ - ที่ไม่ฟุ้งซ่านแล้ว/ อจปลมสฺส - ที่ไม่คลอนแคลน ผู้นั้น/ [มาณวสฺส - อันมาณพ]/
วจน - คำพูด/ ภาสิต. - กล่าวแล้ว/ รุก - เมื่อเปล่งออกมา/ [โส - ผู้นั้น/ มาณโว - มาณพ]/ มนฺณญ -
เป็นที่พูนขึ้นแห่งใจ/ กรวีกฺสฺสสร - ที่เป็นเพียงดังเสียงที่ไพเราะของนกการเวก/ ทพฺยคม - เป็นที่ไปแห่งหัวใจ/
[วจน - ซึ่งคำพูด]/ รมฺชยเตว - ย่อมให้กำหนดยิ่งนัก/ เม - ของข้าพเจ้า/ มโน. - ยังใจ/

๔๐. “พินฺทุสโร - เป็นผู้มีน้ำเสียงหยดย่อย/ นาติวิสฺฐวากโย - เป็นผู้มีถ้อยคำที่น่ารังเกียจ/ น
- หามิได้/ ภูณ - แน่แท้/ สขมามติปยุตโต. - เป็นผู้ประกอบแล้วด้วยเสียงของการสาธยาย/ [อห -
ข้าพเจ้า]/ อิจฺฉามิ - ย่อมต้องการ/ โภ - ดูก่อนท่านผู้เจริญ/ ต - ผู้นั้น/ [มาณโว - ซึ่งมาณพ]/ ปุนเทว - อีก
นั้นแล/ ทญฺ - เพื่อการเห็น/ มิติโต - เป็นมิตร/ หิ - เพราะว่า/ เม - ของข้าพเจ้า/ มาณโวหุ - มาณพ ได้เป็น
แล้ว/ ปฺรตฺตา. - แต่กาลที่มีมาก่อน/

๔๑. “สฺสนธิ - เชื่อมต่อสนิท/ สพฺพตฺถ - ทั้งปวง/ [ฐาเนสุ - ในสถานที่ทั้งหลาย]/ วิมฺภฺฐิมิ -
เกลี้ยกลอน นี้/ วณ - แผล/ ปญ - อุมใหญ่/ สฺขาค - ตั้งอยู่อย่างเหมาะสมแล้ว/ ขรปตฺตสนฺนิภ. - ที่พึงเห็น
เสมอด้วยกลีบแห่งดอกบัว/ เตเนว - นั้นนั้นแล/ [วณณ - ด้วยแผล]/ ม - ซึ่งข้าพเจ้า/ อุตฺตริยาน - ขึ้นคร่อม
แล้ว/ มาณโว - มาณพ/ วิวริต - ให้เปิดแล้ว/ อูรู - ซึ่งขาอ่อน/ ขมเนน - ด้วยบันเอว/ ปิพฺย. - ดันแล้ว/

๔๒. “ตปฺนติ - ย่อมเปล่งปลั่ง/ อาภนติ - ย่อมผุดผ่อง/ วิโรจเร จ - ย่อมรุ่งเรืองโดยพิเศษ ด้วย/
สเตรตา - ที่แลบออกแล้ว/ วิชฺชวริวนตฺลิกฺเข. - เพียงดังสายฟ้า ในอากาศเป็นที่เห็นซึ่งรูปในระหว่าง/ พาหา
- แขนทั้งหลาย/ มฺหุ - เป็นธรรมที่อ่อนนุ่ม/ อยฺชนโลมสาทิสสา - เป็นธรรมที่มีขนเช่นกับด้วยขนแห่งดอก

อัญชัน/ วิจิตรวาทกิจกุณาส - นิ้วทั้งหลาย ที่กลมกลึงวิจิตร ผู้นั้น/ [มาณวสุส - ของมาณพ]/ โสภเร. - ย่อมงดงาม/

๔๓. “อกกกสจโค - เป็นผู้มีร่างกายไม่ระคายเคือง/ น จ - หามิได้ ด้วย/ ทิฆโลโม - เป็นผู้มีขนไม่ยาว/ นขาสส - เล็บทั้งหลาย ผู้นั้น/ [มาณวสุส - ของมาณพ]/ ทิฆา - เป็นเล็บที่ยาว/ อปิ - แม่บ้าง/ โลหิตคคา. - เป็นผู้มีปลายเล็บเป็นสีแดง/ [มาณโว - มาณพ]/ มุทุทิ - ที่อ่อนนุ่ม/ พาหาทิ - ด้วยลำแขนทั้งหลาย/ ปลิสสชนโต- กอดรัดอยู่/ กลยานรูป - เป็นผู้มีรูปงาม/ รมย์ - ให้รื่นรมย์อยู่/ อุปฐฐทิ. - บำรุงแล้ว/

๔๔. “ทุมสุส - ของต้นไม้/ ตูลูปนิภา - เป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับด้วยพยุพูน/ ปภสสร - ที่เป็นแดนชานนอกแห่งรัศมี/ สุวณณกมพุตลวณฺณสุจวิ. - เป็นธรรมชาติที่มีผิวพรรณงดงามกลมกลึงเพียงดังแผ่นแห่งทองคำที่งดงาม/ หตฺธา - มือทั้งหลาย/ มุทุ - เป็นธรรมชาติอ่อนนุ่ม/ [มาณโว - มาณพ]/ เตหิ - เหล่านั้น/ [หตฺเถหิ - ด้วยมือทั้งหลาย]/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ สํสุสิตวา - สัมผัสพร้อมกันแล้ว/ อิโต - นี้/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ คโต - ไปแล้ว/ [หตฺธา - มือทั้งหลาย]/ เตน - นั้น/ [สํสุสเนน - เพราะความถูกต้องพร้อม]/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ ทหนฺติ - ย่อมแผดเผา/ ตาต. - ข้าแต่ท่านพ่อ/

๔๕. “น - หามิได้/ ฐน - แน่แท้/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ ขาริวิธ - ซึ่งเครื่องหาบซึ่งบริวาร/ อหาสิ - ได้มาแล้ว/ น - หามิได้/ ฐน - แน่แท้/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ กฐฐานิ - ซึ่งพินทั้งหลาย/ สย - ด้วยตนเอง/ อภณชิ. - ได้หักแล้ว/ น - หามิได้/ ฐน - แน่แท้/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ หนฺติ - ย่อมโค่น/ ทุเม - ซึ่งต้นไม้/ กฐฐาธิยา - ด้วยขวาน/ น - หามิได้/ หิสส - ก็ ของมาณพผู้นั้น/ หตฺเถสุ - ที่ฝ่ามือทั้งหลาย/ ชิลานิ - ความกระด้างทั้งหลาย/ อตฺถิ. - มีอยู่/

๔๖. “อจฺจ จ โข - ส่วนว่า เจ้าหมีแล/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [มาณวสุส - ของมาณพ]/ วณฺ - ซึ่งแผล/ อกาลิ - ได้กระทำแล้ว/ โส - ผู้นั้น/ [มาณโว - มาณพ]/ มํ - กับข้าพเจ้า/ พุริ - ได้กล่าวแล้ว/ สฺขิตํ - ให้เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ กโรหิ. - จงกระทำเถิด/ ตาหํ - ข้าพเจ้า ซึ่งกรรมนั้น/ กริ - กระทำแล้ว/ เตน - นั้น/ [กรณ - เพราะการกระทำ]/ มมาสิ - ได้มีแล้ว แก่ข้าพเจ้า/ โสขยํ - ความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความสุข/ โส จ - ผู้นั้น ด้วย/ [มาณโว - มาณพ]/ พุริ - ได้กล่าวแล้ว/ ‘สฺขิตสฺมิ’ติ - เป็นผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข’ดังนี้/ พุทฺธเม. - ดูก่อนพรหมณ์/

๔๗. “ออยฺจ - นี้ ด้วย/ เต - ของท่าน/ [ปณฺณกฺกั - กระหม่อมที่มุงบังแล้วด้วยใบไม้]/ มาลฺวปณฺณสนฺดตา - ที่ปูลาดแล้วด้วยใบเถาแห่งย่านทราย/ วิกณฺณรูปาว - เป็นธรรมชาติที่กระจัดกระจายไปแล้ว/ มยา จ - เพราะข้าพเจ้า ด้วย/ เตน จ. - ผู้นั้น ด้วย/ [มาณเวน - เพราะมาณพ/ มยํ - ข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ กิลนฺตฺรูปา - เป็นผู้มีรูปที่เหินแสมน้อยแล้ว/ อุทเก - ในน้ำ/ รมิตวา - ยินดีแล้ว/ ปุนปฺปุนํ - บ่อย ๆ/ ปณฺณกฺกั - สู่กระหม่อมที่มุงบังแล้วด้วยใบไม้/ วขาม. - ย่อมเข้าไป/

๔๘. “น - หามิได้/ มชฺช - ในวันนี้ ของข้าพเจ้า/ มนฺตา - มนต์ทั้งหลาย/ ปฏิกณฺติ - ย่อมแจ่มแจ้ง/ ตาต - ดูก่อนพ่อ/ น - หามิได้/ อคฺคิหฺตํ - การบูชาซึ่งไฟ/ นปิ - แม้หามิได้/ ยถฺยถฺนตํ. - การบูชาซึ่งยัญ/ น จาปิ - ก็ แม้หามิได้/ [อหํ - ข้าพเจ้า/ ตาว - เพียงนั้น]/ เต - ของท่าน/ มุลผลานิ - ซึ่งเหง้ามันและผลไม้ทั้งหลาย/ ภูณฺเช - ย่อมบริโภคร/ ยาว - เพียงใด/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ น ปสฺสามิ - ย่อมไม่เห็น/ ตํ - ผู้นั้น/ [ปุคฺคํ - ซึ่งบุคคล]/ พุทฺธมาจริ. - ผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/

๔๙. “อทฺธา - แน่แท้/ ปชานาสิ - ย่อมรู้ชัด/ ตวมฺปิ - แม้เจ้า/ ตาต - ดูก่อนพ่อ/ [ปุคฺคโล - บุคคล]/ ยสฺส - ไດ/ ทิสํ - ณ ทิศ/ วสเต - ย่อมอาศัยอยู่/ พุทฺธมาจริ. - ผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ [ตฺวํ - ท่าน]/ ตํ - นั้น/ มํ - ยังข้าพเจ้า/ ทิสํ - ซึ่งทิศ/ ปาปย - จงให้ถึงยังเถิด/ ตาต - ดูก่อนพ่อ/ จิปปิ - โดยพลัน/ มา - อย่า/ เต - ของท่าน/ อหํ - ข้าพเจ้า/ อมริมฺสฺสมฺหิ. - ได้ตายแล้ว ในอาศรม/

๕๐. “**วิจิตรผลลัม** – วิจิตรสวयงาม บานสะพรั่งแล้ว/ **หิ** – **กั**/ **วนั** – ป่าไม้/ **สุตัม** – สดับมาแล้ว/ **มยา** – อันข้าพเจ้า/ **ทิกษิกษุ** – เป็นป่าที่กักกองไปแล้วด้วยเสียงนก/ **ทิสสงฆเสวิตัม** – เป็นป่าอันฝูงแห่งนก อยู่อาศัยแล้ว/ **[ตุว]** – **ทาน**/ **ตัม** – **นัณ**/ **มัม** – ยังข้าพเจ้า/ **วนั** – ซึ่งป่าไม้/ **ปาปย** – จงให้ถึงยิ่งเถิด/ **ตาท** – **ตุก่อนพ้อ**/ **ชิปป** – โดยพลัน/ **ปุรา** – ในกาลก่อน/ **เต** – ของท่าน/ **ปาลัม** – ซึ่งความเป็นอยู่/ **[อห]** – **ข้าพเจ้า**/ **วิขหามิ** – ย่อมทอดทิ้ง/ **อสุสม**”ติ. – ในอาศรม”ดังนี้/

๕๑. “**อิมสม่าหิ** – ข้าพเจ้า **นี**/ **โชติรส** – ที่มีรัศมีโชติช่วง/ **วนมทิ** – ในป่า/ **คนรพพเทวจณรสสง** **เสวิต**. – อันหมู่แห่งคนธรรพ์ เทวดาและนางอัปสรสถิตอยู่แล้ว/ **อิสินมวาเส** – เป็นที่อยู่ของฤๅษีทั้งหลาย/ **สนนตนมทิ** – เป็นป่าที่เฝ้าแก่/ **[ปณฺทิต** – **บัณฑิต**]/ **เนตาทิส** – หามิได้ ที่เป็นเช่นนั้น/ **อรติ** – ซึ่งความไม่ ยินดี/ **ปาปุณณ**. – พึงถึง/

๕๒. “**ภวานติ** – ย่อมมี/ **[ภูตานิ** – **สัตว์ทั้งหลาย**]/ **มิตตานิ** – เป็นมิตร/ **อโ** – อนึ่ง/ **น โหนติ** – ย่อมไม่มี/ **ญาตีส** – ในญาติทั้งหลาย/ **มิตเตส** – ในมิตรทั้งหลาย/ **กโรณติ** – ย่อมกระทำ/ **เปมัม**. – ซึ่งความรัก/ **อยยจ** – ส่วนว่า **นี**/ **[มิกสิงโค** – **มิกสิงคตาส]**/ **ขมโม** – □เป็นผู้ชั่วช้า/ **ทิวา** – ในกลางวัน/ **นิวิญญู** – เป็น ผู้ตั้งมั่นลงแล้ว/ **โย** – ผู้ใด/ **[มิกสิงโค** – **มิกสิงคตาส]**/ **เนว** **ขานาติ** – ย่อมไม่รู้เช่นนั้นแล/ **[อห]** – **ข้าพเจ้า**/ **กุ โทมมิ** – จากสถานที่แห่งไหน ย่อมเป็น/ **อาคโต**. – เป็นผู้มาแล้ว/

๕๓. “**ส่วาเสณ** – ด้วยการอาศัยอยู่ร่วมกัน/ **หิ** – เพราะว่า/ **มิตตานิ** – มิตรทั้งหลาย/ **[ปณฺทิต** **เทหิ** – **อันบัณฑิตทั้งหลาย**]/ **สนธิยุนติ** – ย่อมเชื่อมติดได้/ **ปนฺปนุ**. – บ่อย ๆ/ **สเวว** – นั้นนั่นเอง/ **มิตโต** – มิตร/ **อสนฺคตุ** – เพราะการไม่ได้อาศัยอยู่ร่วมกัน/ **อส่วาเสณ** – ด้วยการไม่อาศัยอยู่ร่วมกัน/ **ชีรติ**. – ย่อมเสื่อมไป/

๕๔. “**สเจ** – ถ้าวา/ **ตุว** – เธอ/ **ทกฺขลิ** – ย่อมพบเห็น/ **[ปุคฺคล]** – ซึ่งบุคคล/ **พฺรหมจารี** – ผู้ ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **สเจ** – ถ้าวา/ **ตุว** – เธอ/ **สลลเป** – พึงเจรจา/ **[ปุคฺคเลน** – ด้วย บุคคล]/ **พฺรหมจารีนา**. – ผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **[ตุว** – **เจ้า**]/ **สมฺปนฺนสสสว** – เพียงดังข้าวก ล้าที่ถึงพร้อมแล้ว/ **มโหเทเคน** – อันห้วงน้ำใหญ่/ **[วฺยูหมานัม** – **พัดพาไปอยู่**]/ **ตโปคฺณัม** – ซึ่งคุณคือความเพียร เป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน/ **ชิปปมิมัม** – โดยเร็วพลัน **นี**/ **ปหิสสสิ**. – จักละทิ้ง/

๕๕. “**ปนฺปิ** – แม้อีก/ **เจ** – หากว่า/ **[ตุว** – **เจ้า**]/ **ทกฺขลิ** – ย่อมพบเห็น/ **พฺรหมจารี** – ผู้ประพฤติ ซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **ปนฺปิ** – แม้อีก/ **เจ** – หากว่า/ **[ตุว** – **เจ้า**]/ **สลลเป** – พึงเจรจา/ **[ปุคฺคเลน** – ด้วยบุคคล]/ **พฺรหมจารีนา**. – ผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **สมฺปนฺนสสสว** – เพียงดังข้าวก ล้าที่ถึง พร้อมแล้ว/ **มโหเทเคน** – อันห้วงน้ำใหญ่/ **[วฺยูหมานัม** – **พัดพาไปอยู่**]/ **อุสมาคตัม** – ซึ่งเดช/ **ชิปปมิมัม** – โดยเร็ว พลัน **นี**/ **ปหิสสสิ**. – จักละทิ้ง/

๕๖. “**ภูตานิ** – **สัตว์ทั้งหลาย**/ **เหตานิ** – **กั** เหล่านั้น/ **จรณติ** – ย่อมประพฤติ/ **ตาท** – **ตุก่อนพ้อ**/ **วิรูปฺปูเรน** – ด้วยการแปลงรูปต่าง ๆ/ **มนุสฺสโลเก**. – ในโลกแห่งมนุษย์/ **น** – หามิได้/ **ตานิ** – เหล่านั้น/ **[ภูตา นิ** – **ซึ่งสัตว์ทั้งหลาย**]/ **เสเวล** – พึงชองเสพ **นโร** – **นรชน**/ **สปลฺโย** – เป็นผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา/ **อาสชช** – กระทบทั่วแล้ว/ **นัม** – **นัณ**/ **[ภูตัม** – **กับสัตว์ผู้มีร่างกายที่เป็นแล้ว**]/ **นสฺสติ** – ย่อมเสียหาย/ **พฺรหมจารี**”ติ. – ผู้ ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ”ดังนี้แล/

นิพนิกษาคถกัม – นิพนิกษาคถก/ **ปฐมัม**. – ที่ ๑/ **[นิญฺฐิตัม** – **จบแล้ว**]/

๓. การแปลโดยความ

๑. นหินิทาชาดก (๕๒๖) ว่าด้วยพระราชธิดานหินิทา

(พระเจ้าพรหมทัตรับสั่งให้เรียกพระราชธิดานหินิทามาแล้ว ตรัสว่า)

[๑] ลูกหญิงนหินิทา ชนบทกำลังเดือดร้อน แม่แคว้นก็กำลังพินาศ มาเถิด ลูกจงไปนำพราหมณ์นั้น มาให้พ่อ

(พระราชธิดานหินิทาสดับพระตำรับสนั่นแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๒] ทูลกระหม่อมพ่อ หม่อมฉันไม่เคยทนทุกข์ลำบาก ทั้งไม่ฉลาดในหนทางไกล หม่อมฉันจักไปยัง ป่าที่มีช้างอาศัยอยู่ได้อย่างไร

(พระราชธิดาตรัสว่า)

[๓] ลูกหญิงนหินิทา ลูกจงไปยังชนบท ที่มีมั่งคั่ง ด้วยช้าง ด้วยรถ และด้วยยาน ที่สร้างด้วยไม้๒โดยวิธีนี้เถิด

[๔] ลูกจงพาเอากองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบไป ลูกจักนำพราหมณ์มาสู่อำนาจได้ เพราะผิวพรรณและรูปของลูก

(นายพรานป่าเข้าไปที่อาศรม แล้วกราบทูลพระราชธิดานหินิทาว่า)

[๕] อาศรมอันน่ารื่นรมย์ของอิสิสิตดาบสปรากฏอยู่นั้น ซึ่งมีต้นกล้วยปรากฏเป็นทิวแถว แวดล้อมไปด้วยป่าแสม

[๖] นั้นแสงไฟยังโพล่งเห็นประจักษ์อยู่ นั้นควันไฟยังปรากฏอยู่ เข้าใจว่า อิสิสิตดาบสผู้มีฤทธิ์มาก จะยังไม่เลิกบูชาไฟ

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศเนื้อความให้ยิ่งขึ้นไป จึงตรัสว่า)

[๗] อิสิสิตดาบสมองเห็นพระราชธิดานั้น สวมใส่ตุ้มหูแก้วมณีกำลังเสด็จมา เกิดความกลัว จึงเข้าไปยังอาศรมที่มุงด้วยใบไม้

[๘] ที่ใกล้ประตูอาศรมของดาบสนั้น พระราชธิดานั้นก็ทรงแสดงให้เห็นอวัยวะของลับ และส่วนที่ปรากฏ ขณะเล่นลูกข่างอยู่

[๙] ฝ่ายขลุกลดาบสผู้อยู่ในบรรณศาลา ครั้นเห็นพระราชธิดานั้นทรงเล่นอยู่ จึงออกมาจากอาศรม แล้วกล่าวคำนี้ว่า

[๑๐] พ่อมหาจำเริญ ต้นไม้ของท่านชื่ออะไรที่มีผลเป็นอย่างนี้ ถึงท่านจะขว้างไปแล้วแม้ในที่ไกล มันก็ย้อนกลับมา ไม่ละทิ้งท่านไป

(พระราชธิดานหินิทาตรัสว่า)

[๑๑] ท่านพราหมณ์ ที่ใกล้อาศรมของข้าพเจ้า ณ ภูเขาคันธมาถน์ ต้นไม้ชนิดนั้นที่มีผลเป็นอย่างนี้มีอยู่มาก ถึงข้าพเจ้าจะขว้างไปแล้วแม้ในที่ไกล มันก็ย้อนกลับมา ไม่ละทิ้งข้าพเจ้าไป

(อิสิสิตดาบสเมื่อจะทำการปฏิสันถาร จึงกล่าวว่า)

[๑๒] เชิญท่านผู้เจริญเข้าไปยังอาศรมนี้เถิด จงรับน้ำมันทาเท้าและรักษาอาหาร ข้าพเจ้าจักให้ นี้ อาสนะ เชิญท่านผู้เจริญนั่งบนอาสนะนี้ เชิญท่านผู้เจริญขบฉันเห้งน้ำมันและผลไม้ ณ ที่นี้เถิด

[๑๓] ที่ระหว่างขาอ่อนทั้ง ๒ ของท่านนี้เป็นอะไร สวยเรียบร้อย ปรากฏเป็นเพียงสีดำ ข้าพเจ้าถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า อวัยวะส่วนปลายยอด๑ของท่านเข้าไปอยู่ในฝักหรือ

(พระราชธิดานหินิทาลงดาบสว่า)

[๑๔] ข้าพเจ้ากำลังเที่ยวแสวงหารากไม้และผลไม้ในป่า ได้ขว้างหมีร้ายจากตัวหนึ่ง มันวิ่งปราดเข้าถึงตัวข้าพเจ้าโดยฉับพลัน ทำให้ข้าพเจ้าล้มลงแล้วก็ต่อด้วยระส่ำระสายยอไป

[๑๕] แผลนี้ มันรบกวนและเกิดอาการคันขึ้น ข้าพเจ้าจึงไม่ได้รับความสำราญตลอดเวลา ท่านผู้เจริญพอจะกำจัดอาการคันนี้ได้หรือ ข้าพเจ้าขอร้องท่านผู้เจริญ โปรดบำเพ็ญประโยชน์แก่พราหมณ์ด้วยเถิด (อิสสิสังคาบสกล่าวว่)

[๑๖] แผลของท่านมีสีแดง ค่อนข้างลึกและใหญ่ แต่ไม่เน่า มีกลิ่นนิดหน่อย ข้าพเจ้าจะปรูณาน้ำฝาดให้ท่านขนานหนึ่ง เท่าที่ท่านผู้เจริญจะพึงมีบรมสุขได้ (พระราชิตานพินิกตรัสว่)

[๑๗] ท่านพรหมจารี การเสกมนต์ การปรูณาน้ำฝาด และโอสถทั้งหลายก็บำบัดไม่ได้ ขอท่านพึงใช้องคชาตอันอ่อนนุ่มเสียดสีกำจัดอาการคัน เท่าที่ข้าพเจ้าจะพึงมีบรมสุขได้เถิด (อิสสิสังคาบสกล่าวว่)

[๑๘] อาศรมของท่านผู้เจริญอยู่ทางทิศไหนจากที่นี่หนอ ท่านผู้เจริญย่อมรื่นรมย์อยู่ในป่าหรือ มูลผลาหารของท่านมีเพียงพอหรือ สัตว์ร้ายทั้งหลายไม่เบียดเบียนท่านผู้เจริญหรือ (พระราชิตานพินิกตรัสว่)

[๑๙] จากที่นี่ตรงไปทางทิศเหนือ มีแม่น้ำชื่อเขมาเกิดจากป่าหิมพานต์ อาศรมที่นารื่นรมย์ของข้าพเจ้าอยู่ริมฝั่งแม่น้ำนั้น ท่านผู้เจริญ ท่านควรจะไปเยี่ยมอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง

[๒๐] ต้นมะม่วง ต้นสาละ ต้นหมากเฒ่า ต้นหว้า ต้นราชพฤกษ์ และต้นแคฝอย ออกดอกบานสะพรั่ง ท่านผู้เจริญ ท่านควรจะไปเยี่ยมอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง ซึ่งมีพวกกษัตริย์ชก้อมอยู่โดยรอบ

[๒๑] ต้นตาล เหง้าตาล และผลตาล ณ ที่นั้น มีสีสังคดงามและมีกลิ่นหอม ท่านผู้เจริญ ท่านควรจะไปเยี่ยมอาศรมของข้าพเจ้าบ้าง ซึ่งประกอบไปด้วยภูมิภาคนั้นงามนั้นบ้าง

[๒๒] ผลไม้และเผือกมันซึ่งมีสีสันสวยงาม มีกลิ่นหอมและมีรสอร่อย ที่อาศรมของข้าพเจ้านั้นมีอยู่เพียงพอ และพวกนายพรานพากันมายังที่นั่นแล้ว ขออย่าได้ลักมูลผลาหารจากอาศรมของข้าพเจ้านั้นไปเลย (อิสสิสังคาบสกล่าวว่)

[๒๓] ขณะนี้ บิดาของข้าพเจ้าไปแสวงหามูลผลาหาร จะกลับมาในตอนเย็น เราทั้ง ๒ จะไปยังอาศรมนั้น ต่อเมื่อบิดากลับมาจากการแสวงหามูลผลาหาร (พระราชิตานพินิกตรัสว่)

[๒๔] ฤๅษีและพระราชฤๅษีทั้งหลายผู้เป็นคนดีเหล่าอื่น มีจำนวนมากอยู่ตามทาง ท่านจงถามฤๅษีเหล่านั้นถึงอาศรมของข้าพเจ้าเถิด ฤๅษีเหล่านั้นจักนำท่านไป ณ สถานที่อยู่ของข้าพเจ้าเอง (พระดาบสโพธิสัตว์กลับมาจากป่าแล้วถามว่)

(พระราชิตานพินิกตรัสว่)

[๒๕] เจ้ามิได้หักพิน มิได้ตักน้ำ มิได้ก่อไฟ เพราะเหตุไรหนอ เจ้าจึงเหงาหงอยชบเซาอยู่

[๒๖] แนะลูกผู้ประพฤติพรหมจรรย์ เมื่อก่อน พินเจ้าก็หัก ไฟเจ้าก็บูชา แม้ไฟสำหรับผิงเจ้าก็จัดแจงไว้ ตั้งเจ้าก็ตั้งไว้ น้ำเจ้าก็ตักไว้เพื่อพ่อ ลูกยังประพฤติพรหมจรรย์รื่นรมย์อยู่หรือ

[๒๗] เจ้ามิได้หักพิน มิได้ตักน้ำ มิได้ก่อไฟ มิได้หุงต้มโภชนาหาร วันนี้ ลูกยังมิได้ทักทายพ่อเลย สิ่งของอะไรหายหรือ หรือว่าลูกมีทุกข์ใจอะไร (อิสสิสังคาบสกล่าวว่)

(อิสสิสังคาบสกล่าวว่)

[๒๘] ขณิลผู้ประพฤติพรหมจรรย์ได้มาที่นี่ รูปร่างของเธอสวยงาม น่าชม ไม่สูงเกินไปและไม่เตี้ยเกินไป มีผิวพรรณเปล่งปลั่ง ศีรษะของเธอผู้เจริญดำสวยงาม เพราะปกคลุมด้วยผมอันดำสนิทเป็นเงางาม

[๒๙] ไม่มีหนวด บวชได้ไม่นาน ก็เธอมีเครื่องประดับเช่นกับเชิงบาตรอยู่ที่คอ และมีปุ่ม ๒ ปุ่มเกิดที่อกอย่างงดงาม ทั้งคู่มีผิวพรรณเปล่งปลั่งดังผลมะพลับทองคำ

[๓๐] อนึ่ง ใบหน้าของเธอน่าทศนายิ่งนัก กรรเจียกจอนก็ห้อยอยู่ที่หูทั้ง ๒ เมื่อมาพบเดินไปมา มันก็เปล่งประกายแวววาว สายรัดขุภาที่ประดับก็โชติช่วงซัวล

[๓๑] และเครื่องประดับอย่างอื่นอีก ๔ อย่างของมานพนั้น มีสีเขียว สีเหลือง สีแดง และสีขาว เมื่อมาพบเดินไปมา มันก็แวววาวไปมา เหมือนหมุ่นกติริฎิ ยามเมื่อฝนตก

[๓๒] ก็เธอมีได้คาดสายรัดเอวที่ทำด้วยหมุ่นงกระต่าย เปลือกปอ และหญ้าปล้อง สายรัดเอวนั้นปลิวสะบัดเหมือนสายฟ้าในอากาศ โชติช่วงอยู่ระหว่างสะเอวกับสะโพก

[๓๓] อนึ่ง ผลไม้ทั้งหลายไม่มีใบ ไม่มีขั้ว ติดอยู่ที่สะเอว ใต้สะดือ ไม่กระทบกันเลย สายได้เป็นนิจพ้อ ผลไม้เหล่านั้นเป็นผลของต้นไม้อะไร

[๓๔] ก็เหล่าญาติของชฎิลนั้นน่าดูยิ่งนัก มีปลายงอนมากกว่าร้อย มีกลิ่นหอม จัดรูปทรงแบ่งศีรษะเป็นสองส่วนได้อย่างงดงาม ขอให้ญาติของเราเป็นเช่นนั้นเถิด

[๓๕] ก็คราวใดชฎิลนั้นสยายขุภา ที่ประกอบด้วยสีและกลิ่นเหล่านั้น คราวนั้นอาศรมนี้ก็หอมอบอวล เหมือนดอกอุบลเขียวที่ต้องลม

[๓๖] เปือกตมที่เรือนร่างชฎิลนั้นก็น่าดูยิ่งนัก หาเป็นเช่นกับกายของเราไม่ พอถูกลมโชยพัดก็หอมฟุ้ง เหมือนป่าไม้มีดอกบานสะพรั่งปลายฤดูร้อน

[๓๗] ชฎิลนั้นตีผลไม่มีรูปอันวิจิตรงดงามนำดูลงบนพื้นดิน และผลไม้ที่ขว้างไปแล้วยอมกลับมาสู่มือของชฎิลนั้นอีก พ้อ ผลไม้นั้นเป็นผลของต้นไม้อะไรหนอ

[๓๘] อนึ่ง ฟันของชฎิลนั้นน่าดูยิ่งนัก ขาว เรียบเสมอ เปรียบได้กับสังข์ที่ขัดดีแล้ว เมื่อเธอยิ้ม ย่อมทำให้ผ่องใส ชฎิลนั้นคงไม่ได้เคี้ยวผักด้วยฟันเหล่านั้นเป็นแน่

[๓๙] คำพูดของเธอไม่หยาบคาย ไม่คลาดเคลื่อน นุ่มนวล อ่อนหวาน ชัดตรง ไม่ทำให้ฟังชาน ไม่คลอนแคลน เมื่อเปล่งออกมา น้ำเสียงของเธอทำให้ฟังใจ ไพเราะจับใจ ดุจเสียงนกการเวก ทำให้ใจของลูกกำหนดยิ่งนัก

[๔๐] เธอมีน้ำเสียงหยดย้อย ไม่เป็นถ้อยคำที่น่ารังเกียจ และไม่ประกอบด้วยเสียงอันพึมพำ ลูกปรารถนาที่จะได้พบเธออีก เพราะชฎิลหนุ่มได้เป็นมิตรกับลูกมาก่อน

[๔๑] แผลนี้เชื่อมต่อสนิท เกลี้ยงเกลาทุกส่วน อุมใหญ่ตั้งอยู่อย่างเหมาะสม งามพร้อมคล้ายกับกลีบบัว ชฎิลหนุ่มขึ้นคร่อมลูกด้วยแผลนั้นนั่นแหละ ใช้บันเอวดันขาอ่อนให้เปิดไว้

[๔๒] รัศมีที่แผ่ชานจากกายของเธอ เปล่งปลั่งผุดผ่องสว่างไสว เหมือนสายฟ้าในอากาศ แม้แขนทั้ง ๒ ของเธอก็อ่อนนุ่ม มีขนเช่นกับขนดอกอัญชัน นิ้วของเธอก็กลมกลึงวิจิตรงดงาม

[๔๓] เธอมีร่างกายไม่ระคายเคือง มีขนไม่ยาว แต่มีเล็บยาว ปลายเล็บเป็นสีแดง ชฎิลหนุ่มรูปงาม กอดรัดลูกด้วยลำแขนทั้งหลาย อันอ่อนนุ่ม บำรุงบำเรอให้รื่นรมย์

[๔๔] มือทั้งหลาย ของเธออ่อนนุ่ม คล้ายกับปุยนุ่น งามเปล่งปลั่ง มีผิวพรรณงดงาม กลมกลึงเหมือนแผ่นทองคำอันงดงาม เธอสัมผัสลูกด้วยมือเหล่านั้นแล้วไปจากที่นี่ เพราะสัมผัสนั้น มันจึงเผาลูกให้เร่าร้อนอยู่ นะท่านพ่อ

[๔๕] ชฎิลหนุ่มนั้นไม่ได้หาคอนแน่นอน มิได้หักฟันเองแน่นอน มิได้โคนต้นไม้ด้วยขานแน่นอน เพราะที่ฝ่ามือทั้งหลายของเธอไม่กระด้างเลย

[๔๖] ส่วนเจ้าหมีได้ทำให้ชฎิลหนุ่มนั้นเป็นแผล ชฎิลหนุ่มนั้นได้กล่าวกับลูกว่า ขอท่านช่วยทำให้ข้าพเจ้ามีความสุขด้วยเถิด ลูกได้ช่วยทำให้เธอนั้นมีความสุข เพราะการกระทำนั้น ความสุขก็มีแก่ลูกด้วย ท่านผู้ประเสริฐ ก็เธอได้พูดกับลูกว่า ข้าพเจ้ามีความสุขแล้ว

[๔๗] เครื่องปูลาดใบเถาย่านทรายของท่านพ่อนี้ กระจัดกระจายไปเพราะลูกกับเธอ เราทั้ง ๒ มีความเห็นตื้นเขิน จึ่งรื่นรมย์กันในน้ำ แล้วพากันเข้ากระท่อมใบไม้อยู่บ่อย ๆ

[๔๘] ท่านพ่อ วันนี้นมดทั้งหลายของลูกไม่แจ่มแจ้งเลย การบูชาไฟและแม้การบูชายัญก็ไม่แจ่มแจ้ง トラบไคที่ลูกยังไม่พบพรหมจารีนั้น トラบนั้นลูกจะไม่ยอมบริโภคผลอาหารของท่านพ่อ

[๔๙] ท่านพ่อ ท่านต้องรู้จักแน่ว่า พรหมจารีอยู่ ณ ที่ใดใด ขอท่านโปรดช่วยพาลูกไปให้ถึงที่ศนั้นโดยเร็วเถิดพ่อ ขอลูกอย่าได้ตายในอาศรมของท่านเลย

[๕๐] อนึ่ง ลูกได้ฟังมาว่า ป่าไม้ผลิดอกบานสะพรั่ง วิจิตรสวยงาม กีก้องไปด้วยเสียงนก มีฝูงนกอยู่อาศัย ท่านพ่อ ขอท่านโปรดช่วยพาลูกไปให้ถึงป่านั้นโดยเร็วเถิด ก่อนที่ลูกจะต้องละชีวิตทิ้งไว้ในอาศรมของท่าน

(พระดาบสโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕๑] ในราวป่าที่มีรัศมีโชติช่วงนี้ ซึ่งมีหมู่คนธรรพ์และเทพอัปสรสถิตอยู่ เป็นที่อยู่ของฤๅษีทั้งหลาย บุคคลผู้เป็นบัณฑิตไม่ควรถึงความไม่ยินดีเช่นนี้เลย

[๕๒] สัตว์ทั้งหลายเป็นมิตรก็มี ไม่เป็นมิตรก็มี พวกเขาทำความรักใคร่ในญาติและมิตรทั้งหลาย ส่วนเจ้ามีคสังคาบสนี้จัดว่าเป็นคนเลว เพราะตนเองยังไม่รู้เลยว่า เรามาจากไหน กลับไว้ใจ (มาตุคามด้วยสำคัญว่าเป็นมิตร) เพราะเหตุไร

[๕๓] เพราะว่า ขึ้นชื่อว่ามิตรย่อมเชื่อมติดต่อกันได้ เพราะการอยู่ร่วมกันบ่อย ๆ มิตรนั้นนั่นเองของบุคคลผู้ไม่สมาคมกัน ย่อมเสื่อมไปเพราะการไม่ได้อยู่ร่วมกัน

[๕๔] หากลูกจะได้พบเห็นพรหมจารี จะได้เจรจากับพรหมจารี ลูกจะละทิ้งคุณคือตบะนี้โดยเร็วพลัน ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์ถูกห้วงน้ำใหญ่พัดพาไป

[๕๕] หากลูกจะได้พบเห็นพรหมจารีอีก ได้เจรจากับพรหมจารีอีก ลูกก็จะละทิ้งเดชแห่งสมณะนี้โดยเร็วพลัน ดุจข้าวกล้าที่สมบูรณ์ถูกห้วงน้ำใหญ่พัดพาไป

[๕๖] ลูกเอ๋ย ก็ภูต๑เหล่านี้ท่องเที่ยวอยู่ในมนุษยโลก ด้วยการแปลงรูปต่าง ๆ คนมีปัญญาไม่ควรคบหาภูตเหล่านั้น พรหมจารีบุคคลย่อมพินาศไปเพราะเกี่ยวข้องกับภูตนั้น

นพินิกาชาดกที่ ๑ จบ*

^๑ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๒๖/๑-๑๐.

สรุป

ในเรื่อง *ปัญญาสนิบาต* ชาดกทั้งสามเรื่อง ได้แก่ *นพินิกชาดก* *อุมมาทนต์ชาดก* และ *มหาโพธิชาดก* ต่างมีพระโพธิสัตว์เป็นตัวละคร ที่สะท้อนให้เห็นถึงการบำเพ็ญเพียรทางธรรมเพื่อการหลุดพ้นจากกิเลส และการใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาชีวิต ดังนี้

๑. นพินิกชาดก – พระโพธิสัตว์เป็นฤๅษีที่บำเพ็ญสมณธรรมจนบรรลุนิพพาน และสอนอัสสีสิงคดาบสให้พ้นจากการถูกนางยักษ์ที่ปลอมตัวเป็นฤๅษีล่อลวง การเจริญเมตตา กรุณา มุทิตา และอุเบกขาช่วยให้ดาบสหลุดพ้นจากความหลงผิด และกลับมาบรรลุนิพพานได้อีกครั้ง

๒. อุมมาทนต์ชาดก – พระโพธิสัตว์เป็นกษัตริย์ที่แสดงถึงความซื่อสัตย์ และความมีศีลธรรม ด้วยการปฏิเสธนางอุมมาทนต์ ภรรยาของเสนapati แม้ว่าจะได้รับการถวายให้ เนื่องจากพระองค์เห็นว่าการกระทำเช่นนั้นจะเป็นความผิดศีลธรรม ซึ่งจะนำไปสู่ความเดือดร้อนในอนาคต

๓. มหาโพธิชาดก – พระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์ที่ออกบวชเป็นปริพาชก และทำหน้าที่ตัดสินคดีความอย่างเที่ยงธรรม แม้จะถูกใส่ร้าย แต่ก็ใช้ธรรมะชี้แนะให้คนรอบข้างเห็นถึงโทษของการคบคนไม่ดี สุดท้ายพระองค์มุ่งหน้าสู่การบำเพ็ญเพียรจนบรรลุนิพพาน และเกิดในพรหมโลก

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา (พรหมวิหาร ๔) – เป็นธรรมที่สำคัญในการดำเนินชีวิต พระโพธิสัตว์ในนพินิกชาดกสอนให้เรารู้จักใช้สติและปัญญาในการป้องกันตัวเองจากกิเลส ความโลภ และการถูกล่อลวง โดยการพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์ด้วยพรหมวิหาร ๔

๒. ศีล (ศีล ๕) – ในอุมมาทนต์ชาดก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของศีล โดยเฉพาะข้อที่ ๓ (การไม่ประพฤติดีกในกาม) การที่พระโพธิสัตว์ยืนกรานในศีลธรรมและไม่กระทำความผิด แม้จะมีโอกาส เป็นตัวอย่างของการควบคุมตนเอง

๓. สติและปัญญา (สัมมาทิฐิ) – ในมหาโพธิชาดก พระโพธิสัตว์ใช้สติและปัญญาในการตัดสินคดีความ และสอนให้เห็นถึงโทษของการคบคนไม่ดี ซึ่งสะท้อนถึงความสำคัญของการเลือกมิตรที่ดีและใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาชีวิต

สัจจนิบาต - โสณกชาดก

ตัวอย่าง โสณกชาตก

๕๒๙. โสณกชาตกัม (๑)

๑. “ตสฺส สุตฺวา สตํ ทมฺมิ สหสฺสํ ทิฏฺฐํ โสณกํ. โก เม โสณกมกฺขาติ สหยาํ ปสฺสีกิฬิตํ”ติฯ
๒. “อถพฺรวิ มาณวโก ททโร ปณฺจจุฟโก. มยหํ สุตฺวา สตํ เทหิ สหสฺสํ ทิฏฺฐํ โสณกํ. อหํ เต โสณกกฺขิสฺสํ สหยาํ ปสฺสีกิฬิตํ”ติฯ
๓. “กตมสฺมึ โส ชนปเท รฏฺฐเฐสุ นิคเมสุ จ. กตถ โสณกมททกฺขิ ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตํ”ติฯ
๔. “ตเวว เทว วิชิตะ ตเววฺยยานภุมฺมียา. อุชฺฐวสา มหาสาธา นีโลภาสา มโนรมาฯ
๕. “ติฏฺฐนฺติ เมฆสมานา รมมา อณฺโณณฺณนิสฺสีตา. เตสํ มุลมฺหิ โสณโก ฌายตี อนุปาทโน. อุปาทาเนสุ โลเกสุ ทฺยหฺมานเนสุ นิพฺพุตาฯ
๖. “ตโต จ ราชา ปายาสี เสนาย จตุรงฺคียา. การาเปตฺวา สมํ มคฺคํ อคฺมา เยน โสณโกฯ
๗. “อุยฺยยานภุมฺมิ คนฺตวาน วิจฺรณฺโต พฺรหฺวเน. อาสีนํ โสณกํ ทกฺขิ ทฺยหฺมานเนสุ นิพฺพุตํ”ติฯ
๘. “กปฺโณ วตฺยํ ภิกฺขุ มฺณเฑ สงฆาภิปารุโต. อมาตโก อปิตโก รุกฺขมุลสมฺมิ ฌายติ”ติฯ
๙. “อิมํ วากยํ นิสาเมตฺวา โสณโก เอตทพฺรวิ. ‘น ราช กปฺโณ โหติ ฌมฺมํ กาเยน ผสฺสยํ ฯ’
๑๐. “โย จ ฌมฺมํ นิริกฺตฺวา อธมฺมนวฺตตติ. ส ราช กปฺโณ โหติ ปาโป ปาปปรายโน”ติฯ
๑๑. “‘อริณฺทโมติ เม นามํ กาสีราชาติ มํ วิทฺ. กจฺจิ โภโต สุขสเสยฺยา อิทฺ ปตฺตสฺส โสณก’ติฯ
๑๒. “สทาปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. น เตสํ โภฏฺฐเฐ โอเปนฺติ น กุมฺภี น ชโฬปิยํ. ปฺรนิฏฺฐิตํ เมสาณา เตน ยาเปนฺติ สุฟฺพตาฯ
๑๓. “ทุติยมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. อนวฺชชปิณฺโฑ โภตตพฺโพ น จ โภจูปโรธติฯ
๑๔. “ตติยมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. นิพฺพุโต ปิณฺโฑ โภตตพฺโพ น จ โภจูปโรธติฯ
๑๕. “จตุตฺถมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. มุตฺตสฺส รฏฺฐเฐ จรโต สงฺโค ยสฺส น วิชฺชติฯ
๑๖. “ปณฺจมมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. นคฺรเมหิ ทฺยหฺมานมฺหิ นาสสฺส กิณฺจิ อทฺยหฺทาฯ
๑๗. “ฉกฺขมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. รฏฺฐเฐ วิลุมฺปมานมฺหิ นาสสฺส กิณฺจิ อหฺโรถ ฯ
๑๘. “สตตมมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. โจเรหิ รกฺขิตํ มคฺคํ เย จณฺเณ ปฺริปนฺณิกา. ปตฺตจิวฺรมาทฺยา โสตถิ คจฺฉติ สุฟฺพตาฯ
๑๙. “อฏฺฐมมฺปิ ภาทรมณฺสสฺส อนาคารสฺส ภิกฺขุโน. ยํ ยํ ทิสํ ปกฺกมฺติ อนเปกฺโขว คจฺฉติ”ติฯ
๒๐. “พฺหปิ ภาทรา เอเตสํ โย ตวํ ภิกฺขุ ปสฺสสฺสี. อหฺนจฺจ คิทฺโธ กาเมสุ กถํ กาทามิ โสณกาฯ

๒๑. “ปียา เม มานุสา กามา อโถ ทิพยาปิ เม ปียา. อถ เกน น วณเณน อุโฆ โลเก ลภามเส”ติฯ
๒๒. “กาเม คิทธา กามรตา กามะสุ อธิมุจจิตา. นรา ปาปานิ กตวาน อุปปชชนติ ทุกคตฺติฯ
๒๓. “เย จ กาเม ปหนตวาน นิภชนตา อุกุโตภยา. เอโกทิภาวาทิตา น เต คจฉนติ ทุกคตฺติฯ
๒๔. “อุปมํ เต กริสสามิ ตํ สุโณหิ อรินทม. อุปมา ยมิธกจเจ อตถํ ชานนติ ปณฺธิตาฯ
๒๕. “คงคาย กุณปี ทิสวา วุญหมานํ มหณฺณเว. วายโส สมจินเตสิ อปฺปปญฺโญ อเจตโสฯ
๒๖. “‘ยานญจ วติทํ ลทฺธํ ภกฺโข จายํ อนปฺปโก’. ตตถ รตฺตี ตตถ ทิวา ตตถ เถว นิรโต มโนฯ
๒๗. “ชาทํ นาคสฺส มํसानิ ปิวั ภาศิโรทกํ. สมฺปสฺสํ วณเจตยานิ น ปเลตถ วิหงฺคโมฯ
๒๘. “ตถญจ โอตฺรณํ คงคา ปมตตํ กุณเป รตํ. สมฺพุทฺธํ อชฺฉมคาคาหสิ อคตฺติ ยตถ ปกฺขินํฯ
๒๙. “โส จ ภกฺขปฺริกฺขิโน อุทปตฺวา วิหงฺคโมฯ น ปจฺจโต น ปุโรโต นุตฺตรํ โนปิ ทกฺขิณํฯ
๓๐. “ทีปํ โส นชฺฉมคาคญฺจิ อคตฺติ ยตถ ปกฺขินํ. โส จ ตตถ เถว ปาปตถ ยถา พุพฺพลโก ตถาฯ
๓๑. “ตถญจ สามพุทฺธิกา มจฺฉา กุมภีลา มกรา สฺสุ. ปสฺสยหการา ชาทิสฺส ฝนฺทมานํ วิปกฺขกํ ฯ
๓๒. “เอวเมว ตฺวํ ราช เย จญฺญู กามโภคิโน. คิทธา เจ น วมิสฺสนติ กากปญฺญาว เต วิทูฯ
๓๓. “เอสา เต อุปมา ราช อตถสฺนทสฺสนํ กตา. ตวญจ ปญฺญายเส เตน ยทิ กาทสิ วา น วาฯ
๓๔. “เอกวาจมฺปิ ทวิวาจํ ภณฺเอยย อนุกมฺปโก. ตตฺตตฺตรํ น ภาเสยย ทาโสวยยสฺส สนฺติเก”ติฯ
๓๕. “อิทํ วตฺวาน ปกฺกามิ โสณโก อมิตพุทฺธิมา. เวหาเส อนตฺลิกขสมิ อนุสาสิตฺวาน ขตฺติยํ”ติฯ
๓๖. “โก นุเม ราชกตฺตาโร สุทฺธา เวยยตฺตมาคตา. รชฺชํ นิยยาทยิสฺสามิ นาหํ รชฺเชน มตฺติโกฯ
๓๗. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํ” ฯ
๓๘. “อตฺถิ เต ททโร ปุตฺโต ที่ฆาวุ รมฺมจฺจทณฺโณ. ตํ รชฺเช อภิสฺสยจฺจสฺส โส โว ราชา ภวิสฺสติ”ติฯ
๓๙. “จิปฺปํ กุมารมาเนถ ที่ฆาวุ รมฺมจฺจทณฺณํ. ตํ รชฺเช อภิสฺสยจฺจสฺส โส โว ราชา ภวิสฺสติ”ติฯ
๔๐. “ตโต กุมารมาเนสุ ที่ฆาวุ รมฺมจฺจทณฺณํ. ตํ ทิสฺวา อาลปี ราชา เอกปุตฺตํ มโนรมํฯ
๔๑. “สฺสญฺฐิ คามสทฺสสฺซานิ ปรีปฺณณานิ สพฺพโส. เต ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๔๒. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํ ฯ
๔๓. “สฺสญฺฐิ นาคสทฺสสฺซานิ สพฺพาลงการภูสิตา. สุวณฺณกจฺฉา มาตงฺคา เหมกปฺปนฺวาสสาฯ
๔๔. “อารุฬฺหา คามณฺเียหิ โทมรงฺกุสฺปาณิกิ. เต ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๔๕. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํฯ
๔๖. “สฺสญฺฐิ อสทฺสสฺซานิ สพฺพาลงการภูสิตา. อาชานียาว ชาติยา สีนฺธวา สีนฺธวาทีโนฯ
๔๗. “อารุฬฺหา คามณฺเียหิ อิลฺลียาจาปฺธาริกิ. เต ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๔๘. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํฯ
๔๙. “สฺสญฺฐิ รตสทฺสสฺซานิ สนนทฺธา อุตฺติตทฺธชา. ทีปา อโถปิ เวยยคฺชมา สพฺพาลงการภูสิตาฯ
๕๐. “อารุฬฺหา คามณฺเียหิ จาปทเถหิ วมฺมิภิ. เต ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๕๑. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํฯ
๕๒. “สฺสญฺฐิ เณฺสทฺสสฺซานิ โรหณฺญา ปุณฺคฺวุสสา. ตา ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๕๓. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํฯ
๕๔. “โสฬสฺติถิสทฺสสฺซานิ สพฺพาลงการภูสิตา. วิจิตฺรวตฺถาภรณา อามุตฺตมณฺเียกฺกณฺฑลา. ตา ปุตฺต ปฏฺธิปชฺชสฺส รชฺชํ นิยยาทยามิ เตฯ
๕๕. “อชฺเชว ปพฺพชิสฺสามิ โก ชญฺญา มรณํ สุเว. มาหํ กาโกว พุมฺเมโธ กามานํ วสมนฺวคํ”ติฯ
๕๖. “ทหรสฺเสว เม ตาต มาตา มตาติ เม สุตํ. ตยา วินา อหํ ตาต ชีวิตุมฺปิ น อุตฺสเหฯ

๕๗. “ยถา อารณญกํ นาคํ โปโต อนเวติ ปจฺจโต. เซสฺสนตํ คิริทฺตเคสฺส สเมสฺส วิสเมสฺส จฯ
๕๘. “เอวํ ตํ อนุคฺจฉามิ ปุตฺตมาทาย ปจฺจโต. สฺกุโร เต ภวิสฺสามิ น เต เหลสฺสามิ ทฺวพฺภโร”ติฯ
๕๙. “ยถา สามุทฺธิกํ นาวิ วาณิชา นฺธเนสินฺ. โวหาโร ตตฺถ คณฺเหยฺย วาณิชา พฺยสนฺตี สียาฯ
๖๐. “เอวเมวายํ ปุตฺตกลิ อนุตฺตรายกโร มม. อิมํ กุมารํ ปาเปถ ปาสาทํ รติวทณฺณํ
๖๑. “ตตฺถ กมฺพสฺสทถาโย ยถา สกกัว อจฺจรา. ตา นํ ตตฺถ รเมสฺสนติ ตาหิ เจโส รมิสฺสติฯ
๖๒. “ตโต กุมารํ ปาเปสฺสํ ปาสาทํ รติวทณฺณํ. ตํ ทิสฺวา อวฺจํ กณฺญา ทิฆาวิํ รมฺมวทณฺณํ
๖๓. “เทวตา นฺนํสึ คณฺธพฺโพ อหุ สกโก ปุริณฺทโท. โก วา ตวิํ กสฺส วา ปุตฺโต กถํ ชาเนมฺมํ ตํ มยํ”ติฯ
๖๔. “นมนฺหิ เทโว น คณฺธพฺโพ นาปิ สกโก ปุริณฺทโท. กาสิริณฺโณ อหํ ปุตฺโต ทิฆาวิํ รมฺมวทณฺณโน. มมํ ภรตํ ภทฺทํ โว อหํ ภตฺตา ภวามิ โว”ติฯ
๖๕. “ตํ ตตฺถ อวฺจํ กณฺญา ทิฆาวิํ รมฺมวทณฺณํ. ‘กุหิ ราชา อนุปฺปโต อโธ ราชา กุหิ คโต’ติฯ
๖๖. “ปงฺกํ ราชา อติกกนฺโต ธเล ราชา ปติฏฺฐิต. อกณฺญกํ อคณฺหนํ ปฏฺธิปฺนโน มหาปถํ
๖๗. “อหฺมจ ปฏฺธิปฺนโนสฺมิ มคฺคํ ทฺวคฺคิตฺตามิ. สกณฺญกํ สคณฺหนํ เยน คจฺฉนฺติ ทฺวคฺคิตํ”ติฯ
๖๘. “ตสฺส เต สฺวาคตํ ราช สีสฺสเสว คิริพฺพชฺ. อนุสาส มหาราช ตวิํ โน สพฺพาสมิสฺสโร”ติฯ
- โสณกชาตํ ปฐมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๒๙. โสณกชาตํ (๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระราชภาพระราชทานรางวัลแก่ผู้พบโสณกกุมาร/

๑. “[อหํ – ข้าพเจ้า]/ ตสฺส – ผู้นั้น/ [บุคฺคสฺส – ของบุคฺค]/ สุตฺวา – ฟังแล้ว/ สติ – ซึ่งร้อยแห่งทรัพย์/ ทมฺมิ – จะให้/ สหสฺสํ – ซึ่งพันแห่งทรัพย์/ ทิฏฺฐโสณกํ. – ซึ่งโสณกเป็นผู้เป็นสหายอันข้าพเจ้าเห็นแล้ว/ โก – ใคร/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ โสณกมฺกชาตํ – ย่อมบอก ซึ่งโสณก/ สหาย – ผู้เป็นสหาย/ ปสฺสํกิฬิตํ”นติ. – ผู้มีผู้เล่นแล้ว”ดังนี้/

๒. “อถพฺรวิ – ลำดับนั้น ได้กราบทูลแล้ว/ มานวโก – มานพ/ ททโร – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ ปณฺจจุพโก. – ผู้มีผม ๕ แหยม/ มยฺหิ – แก่ข้าพพระองค์/ สุตฺวา – ฟังแล้ว/ สติ – ซึ่งร้อยแห่งทรัพย์/ เทหิ – ของทรงประทาน/ สหสฺสํ – ซึ่งพันแห่งทรัพย์/ ทิฏฺฐโสณกํ. – ซึ่งโสณกเป็นผู้เป็นสหายอันข้าพเจ้าเห็นแล้ว/ อหํ – ข้าพพระองค์/ เต – แก่พระองค์/ โสณกฺกขิสฺสํ – จักกราบทูล ซึ่งโสณก/ สหาย – ผู้เป็นพระสหาย/ ปสฺสํกิฬิตํ”นติ. – ผู้มีผู้เล่นแล้ว”ดังนี้/

๓. “กตมสฺมิ – ไหน/ โส – ผู้นั้น/ [โสณโก – โสณก]/ ขนฺปเท – ในชนบท/ รมฺมเรสฺส – ในแคว้นแคว้นทั้งหลาย/ นิคฺเคสฺส จ. – ในนิคมทั้งหลาย ด้วย/ กตฺถ – ในที่ไหนเล่า/ โสณกมฺกททฺทชิ – ได้พบแล้ว ซึ่งโสณก/ [ตวิ – ท่าน]/ ตํ – นั้น/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ [อตฺถ – ซึ่งเนื้อความ]/ อกฺขาหิ – ขอจงบอกแจ้ง/ ปุจฺฉิตํ”ติ. – สอบถามแล้ว”ดังนี้/

๔. “ตเวว – ของพระองค์นั่นเอง/ เทว – ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ วิชิต – ในแคว้นแคว้น/ ตเววฺยยานภูมิยา. – ณ ภาควัฒนแห่งพระอุทยานของพระองค์นั้นแล/ อุชฺฐวา – มีลำดับตรง/ มหาสาลา – ต้นรังใหญ่ทั้งหลาย/ นิโลภาสา – มีสีเขียวชะอุ่ม/ มโนรมา. – เป็นที่ยินดีแห่งใจ/

๕. “ติฏฺฐนฺติ – ยืนต้นอยู่/ เมฆสมานา – เป็นต้นไม้ที่เสมอด้วยกลุ่มเมฆ/ รมฺมา – เป็นต้นไม้ที่ควรรื่นรมย์/ อภฺยโลณฺณนิสฺสิตา. – เป็นต้นไม้ที่ประสาธอาศัยแล้วซึ่งกันและกัน/ เตสํ – เหล่านั้น/ [มหาสาลานํ – แห่งต้นรังใหญ่ทั้งหลาย]/ มุลมฺหิ – ณ โคน/ โสณโก – ชื่อว่าโสณก/ [ปจฺเจกพฺพุโร – พระปัจเจกพุทธเจ้า]/ ฌายตี – พงษ์มานอยู่/ อนุปาทโน. – เป็นผู้มีคามียึดมั่นหามิได้/ อุปาทาเนสฺส – ผู้มีความยึดมั่น/ โลเกสฺส – ผู้

อาศัยอยู่ในโลก/ [บุคคลเลส – ครั้นเมื่อบุคคลทั้งหลาย]/ ทฤษฎีมานุส – อันไฟแผดเผาอยู่/ นิพพุโต. – เป็นผู้ดับสนิทแล้ว/

๖. “ตโต จ – ลำดับนั้นแล/ ราชา – พระราชา/ ปายาสี – ได้เสด็จไปแล้ว/ เสนาย – ด้วยกองทัพ/ จตุรงคิยา. – ที่มีองค์ประกอบ ๔ ประการ/ การารเปตวา – ให้กระทำแล้ว/ สม – ให้เสมอกัน/ มคค – ซึ่งหนทาง/ อคมา – ได้เสด็จแล้ว/ เยน – ไต/ [ทิสภาเคน – โดยส่วนแห่งทิศ]/ โสณโก. – ชื่อว่าโสณกะ/ [ปจเจกพุทโร – พระปัจเจกพุทธเจ้า]/

๗. “อุยยานภูมิ – สุธัมมิภาคแห่งพระอุยยาน/ คนตวาน – ไปแล้ว/ วิจรณโต – เสด็จท่องเที่ยวไปอยู่/ พรทวเน. – ในป่าใหญ่/ อาสิน – ผู้นั่งแล้ว/ โสณก – ชื่อว่าโสณกะ/ [ปจเจกพุทโร – ซึ่งพระปัจเจกพุทธเจ้า]/ ทกขิ – ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ [บุคคลเลส – ครั้นเมื่อบุคคลทั้งหลาย]/ ทฤษฎีมานุส – อันไฟแผดเผาอยู่/ นิพพุต”นติ. – ผู้ดับสนิทแล้ว”ดังนี้/

๘. “กปโณ วตย – เป็นคนเชื้อใจหนอ รูปนี้/ ภิกขุ – ภิกษุ/ มุณโฑ – เป็นผู้มีศีรชะโล้น/ สงฆาภิปารุโต. – เป็นผู้มีผ้าห่มซ้อนที่ห่มแล้ว/ อมาติโก – เป็นผู้มีมารดาหาไม่ได้/ อปีติโก – เป็นผู้มีบิดาหาไม่ได้/ รุกขมูลสมิ – ณ โคนแห่งต้นไม้/ ฉายตี”ติ. – แผงฉานอยู่”ดังนี้/

๙. “อิม – นี้/ วากย – ซึ่งคำพูดที่ควรกล่าว/ นิสาเมตวา – ใคร่ครวญแล้ว/ โสณโก – ชื่อว่าโสณกะ/ [ปจเจกพุทโร – พระปัจเจกพุทธเจ้า]/ เอตทพรว. – ได้กราบทูลแล้ว ซึ่งเนื้อความนั้น/ ‘น – หาไม่ได้/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ [บุคคลโล – บุคคล]/ กปโณ – เป็นคนเชื้อใจ/ โหติ – ย่อมเป็น/ ธมม – ซึ่งธรรม/ กาเยน – ด้วยร่างกาย/ ผลสย. – ผู้สัมผัสอยู่/

๑๐. ‘โย – ผู้ใด/ จ – อนึ่ง/ [บุคคลโล – บุคคล]/ ธมม – ซึ่งธรรม/ นิรักตวา – กระทำแล้วให้มีประโยชน์ออกแล้ว/ อธมมมนวตตติ. – ย่อมประพฤติดตาม ซึ่งธรรมที่ไม่ใช่ธรรม/ ส – ผู้นั้น/ [บุคคลโล – บุคคล]/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ กปโณ – เป็นคนเชื้อใจ/ โหติ – ย่อมเป็น/ ปาโป – เป็นคนชั่วช้า/ ปาปปรายโน”ติ. – เป็นผู้มีกรรมที่ชั่วช้าเป็นที่ไปในเบื้องหน้า”ดังนี้/

๑๑. “‘อรินทโม’ติ – ว่า ‘อรินทมะ’ดังนี้/ เม – ของข้าพเจ้า/ [วจน – คำ]/ นาม – เป็นชื่อ/ ‘กาสิราชา’ติ – ว่า ‘พระราชาผู้ทรงปกครองซึ่งแคว้นชื่อว่ากาสิ’ดังนี้/ ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ [บุคคลลา – บุคคลทั้งหลาย]/ วิพ. – เป็นผู้รู้โดยปกติ/ กจจิ – แลหรือ/ โภโต – ของพระคุณเจ้าผู้เจริญ/ สุขสเสยยา – การจำวัดสบาย/ อิธ – นี้/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ ปตตสส – ผู้มาถึงแล้ว/ โสณกา”ติ. – ข้าแต่พระคุณเจ้าโสณกะ”ดังนี้/

๑๒. “สทาปิ – แม้ในกาลทุกเมื่อ/ ภาทรมณสส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หาไม่ได้/ อนาคารสส – ผู้มีบ้านเรือนหาไม่ได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ น – หาไม่ได้/ เตส – เหล่านั้น/ โภฏฐ – ในฉาง/ โอเปนติ – ย่อมเข้าไป/ น – หาไม่ได้/ กุมภ – ในหม้อ/ น – หาไม่ได้/ ขโพปิ. – ในกระเช้า/ ปณินฐิตเมสนา – ผู้แสวงหาอยู่ ซึ่งข้าวสวयที่สำเร็จแล้วของบุคคลอื่น/ [ภิกขุ – ภิกษุทั้งหลาย/ อตตภาว – ยังอัตภาพ]/ เตน – นั้น/ [ภตเตน – ด้วยข้าวสวย]/ ยาเปนติ – ย่อมให้เป็นไป/ สุพพตา. – เป็นผู้มัวตริ/

๑๓. “ทุติยปิ – ข้อที่ ๒/ ภาทรมณสส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หาไม่ได้/ อนาคารสส – ผู้มีบ้านเรือนหาไม่ได้/ ภิกขุโน. – อันภิกษุ/ อนวชปิณโฑ – ก้อนข้าวที่มีโทษที่ควรเว้นหาไม่ได้/ โภตตพโพ – พึงฉัน/ น จ – หาไม่ได้ ด้วย/ โภจูปโรติ. – กิเลสใดๆ ย่อมเข้าไปรบกวน/

๑๔. “ตติยปิ – ข้อที่ ๓/ ภาทรมณสส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หาไม่ได้/ อนาคารสส – ผู้มีบ้านเรือนหาไม่ได้/ ภิกขุโน. – อันภิกษุ/ นิพพุโต – ที่ดับลงแล้ว/ ปิณโฑ – ก้อนข้าว/ โภตตพโพ – พึงฉัน/ น จ – หาไม่ได้ ด้วย/ โภจูปโรติ. – กิเลสใดๆ ย่อมเข้าไปรบกวน/

๑๕. “จตุตถมปิ – ข้อที่ ๔/ ภัทรมณสฺส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หามิได้/ อนาคารสฺส – ผู้มีบ้านเรือนหามิได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ มุตตสฺส – ผู้หลุดพ้นแล้ว/ รกฺขเฐ – ในแวนแคว้น/ จรโต – ผู้เที่ยวไปอยู่/ สงฺโค – ความเกียจข้อง/ ยสฺส – รูปใด/ [ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ น วิชฺชติ. – ย่อมไม่มี/

๑๖. “ปณจมปิ – ข้อที่ ๕/ ภัทรมณสฺส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หามิได้/ อนาคารสฺส – ผู้มีบ้านเรือนหามิได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ นครมฺหิ – ครั้นเมื่อบ้านเมือง/ ทพยฆมานมฺหิ – อันไฟไหม้อยู่/ นาสฺส – หามิได้ ของภิกษุรูปนั้น/ กิลฺยจิ – อะไร ๆ [วตฺถุ – ซึ่งวัตถุ]/ อทฺยผล. – ได้เผาไหม้แล้ว/ [ปาวโก – ไฟ]/

๑๗. “ฉฐมปิ – ข้อที่ ๖/ ภัทรมณสฺส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หามิได้/ อนาคารสฺส – ผู้มีบ้านเรือนหามิได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ รกฺขเฐ – ครั้นเมื่อแวนแคว้น/ วิรูปฆมานมฺหิ – อันโจรปล้นอยู่/ นาสฺส – หามิได้ ของภิกษุรูปนั้น/ กิลฺยจิ – อะไร ๆ [วตฺถุ – ซึ่งวัตถุ]/ อทฺธีรณ. – ได้นำไปแล้ว/ [โจโร – โจร]/

๑๘. “สตตมปิ – ข้อที่ ๗/ ภัทรมณสฺส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หามิได้/ อนาคารสฺส – ผู้มีบ้านเรือนหามิได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ โจเรหิ – อันโจรทั้งหลาย/ รกฺขิตํ – ยึดครองแล้ว/ มคฺคํ – หนทาง/ เยจฺยญฺเ – ก็ เหล่าอื่นใด/ [มคฺคา – หนทางทั้งหลาย]/ ปริปนฺนิกา. – เป็นที่มีอันตรายเป็นเครื่องเบียดเบียนโดยรอบ/ ปตฺตจิวรมาทฺย – ถือเอาแล้ว ซึ่งบาตรและจีวร/ โสถฺถิ – โดยความสวัสดิ์/ คจฺจติ – ย่อมไป/ [ภิกษุ – ภิกษุ]/ สุพฺพโต. – เป็นผู้มัววตรติงาม/

๑๙. “อฏฐมปิ – ข้อที่ ๘/ ภัทรมณสฺส – ความเจริญ ผู้มีทรัพย์หามิได้/ อนาคารสฺส – ผู้มีบ้านเรือนหามิได้/ ภิกขุโน. – แก่ภิกษุ/ ยํ – ไต/ ยํ – ไต/ ทิสํ – สู่ทิศ/ ปกฺกมฺติ – ย่อมก้าวออกไป/ [ภิกษุ – ภิกษุ]/ อนเปกฺโขว – เป็นผู้มีใจความไม่มุ่งหวังแล/ คจฺจติ”ติ. – ย่อมไป”ดังนี้/

๒๐. “พหุปี – แม้มาก/ ภัทรา – ความเจริญทั้งหลาย/ เอเตสํ – เหล่านั้น/ [ภิกษุโน. – แก่ภิกษุ] ทั้งหลาย/ [โหนติ – ย่อมมี]/ โย – ไต/ ตฺวํ – ท่าน/ ภิกษุ – ข้าแต่ท่านผู้เห็นซึ่งภัย/ ปลสฺสสิ. – ย่อมสรรเสริญ/ อทฺยจ – ส่วนว่า ข้าพเจ้า/ คิทฺโธ – เป็นผู้ติดอยู่แล้ว/ กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ กถํ – อย่างไร/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ กาหามิ – จักกระทำ/ โสณก. – ข้าแต่ท่านโสณกะ/

๒๑. “ปิยา – เป็นที่รัก/ เม – ของข้าพเจ้า/ มานุสฺสา – ที่เป็นของมีอยู่ของมนุษย์/ กามา – กามทั้งหลาย/ โอล – อนึ่ง/ ทิพฺยาปี – แม่ที่เป็นทิพย์/ เม – ของข้าพเจ้า/ ปิยา. – เป็นที่รัก/ อด – อย่างนั้น/ [ภาเว – ครั้นเมื่อความเป็น/ สนฺเต – มีอยู่]/ เกน นุ – อไหรนอ/ วณฺณเณ – เพราะเหตุ/ [มยํ – ข้าพเจ้า] ทั้งหลาย/ อุโฆ – ทั้ง ๒ ประการ/ [กาเม – ซึ่งกามทั้งหลาย]/ โลเก – ในโลก/ ลกฺขามเส”ติ. – จะได้รับ”ดังนี้/

๒๒. “กาเม – ในกาม/ คิทฺธา – เป็นผู้ละโมบแล้ว/ กามรตา – เป็นผู้ยินดีแล้ว/ กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ อธิมุจฺจิตา. – เป็นผู้คลั่งไคล้ยิ่งแล้ว/ นรา – นรชนทั้งหลาย/ ปาปานิ – ที่ชั่วช้า/ [กมฺมานิ – ซึ่งกรรมทั้งหลาย]/ กตฺวาน – กระทำแล้ว/ อุปฺปชฺชนฺติ – ย่อมเข้าถึง/ ทุกฺคตี. – ซึ่งภูมิเป็นที่ไปชั่ว/

๒๓. “เย – เหล่าใด/ จ – ส่วนว่า/ [บุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ กาเม – ซึ่งกามทั้งหลาย/ ปหนฺตฺวาน – ฆ่าก่อนแล้ว/ นิภฺชนฺตา – เป็นผู้ออกไปแล้ว/ อฏฺโฏภยา. – เป็นผู้มีความกลัวแต่ที่ไหน ๆ หามิได้/ เอโกทิกาวาธิตฺตา – เป็นผู้ถึงยิ่งแล้วซึ่งความเป็นแห่งธรรมที่มีอารมณ์เป็นหนึ่งผุดขึ้น/ น – หามิได้/ เต – เหล่านั้น/ [บุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ คจฺจนฺติ – ย่อมไป/ ทุกฺคตี. – สู่ภูมิเป็นที่ไปชั่ว/

๒๔. “[อหํ – ข้าพเจ้า]/ อุปฺมํ – ซึ่งการเปรียบเทียบ/ เต – แก่พระองค์/ กริสฺสามิ – จักกระทำ/ [ตฺวํ – พระองค์]/ ตํ – นั้น/ [อุปฺมํ – ซึ่งการเปรียบเทียบ]/ สุโณหิ – จงสดับเถิด/ อรินฺทม. – ข้าแต่พระองค์ผู้ปราบปรามซึ่งข้าศึก/ อุปฺมาย – ด้วยการเปรียบเทียบ/ เอวฺมิเรกฺขเจ – อย่างนี้ ในโลกนี้ บางพวก/ [บุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ อดฺถํ – ซึ่งประโยชน์/ ชานฺนฺติ – ย่อมรู้/ ปณฺจติตา. – ผู้เป็นบัณฑิต/

๒๕. “คจฺกาย – อันแม่น้ำชื่อว่าคงคา/ กุณปิ – ซึ่งซากศพ/ ทิสฺวา – เห็นแล้ว/ วุหฺมานํ – พัดพา
มาอยู่/ มหฺณณเว. – ในห้วงน้ำใหญ่/ วายโส – กา/ สมจินฺตสิ – คิดแล้ว/ อปฺปณฺโณ – ผู้มีปัญญาน้อย/
อเจตโส. – ผู้มีความตั้งใจหาได้/

๒๖. “ยานญจ วติํ – ยาน ด้วย นีหนอ/ [มยา – อันข้าพเจ้า]/ ลหุํ – ได้แล้ว/ ภกฺโข จายํ –
เป็นเครื่องบริโภคน ด้วย นี/ [กุณโป – ซากศพ]/ อนฺนปโป. – ที่มีประมาณมิใช่น้อย/ ตตฺถ – นั้น/ [ฐาเน – ใน
สถานที่]/ รตฺติ – ตลอดราตรี/ ตตฺถ – นั้น/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ ทิวา – ในกลางวัน/ ตตฺถเว. – นั้นนั่นเอง/
[กุณเป – ในซากศพ]/ นิรโต – ยินดีแล้ว/ มโน. – ใจ/

๒๗. “ชาทํ – จิกกินอยู่/ นาคสฺส – แห่งช้างตัวประเสริฐ/ มฺสานิ – ซึ่งเนื้อทั้งหลาย/ ปิวั – ต้มอยู่/
ภาศิโรทกํ. – ซึ่งน้ำในแม่น้ำชื่อว่าคงคา/ สมฺปสฺสํ – เมื่อเห็นด้วยดี/ วณฺเจตฺยานิ – ซึ่งเจตียในป่าทั้งหลาย/ น
ปเลตฺถ – ไม่ไผ่บินขึ้นไปแล้ว/ [สกุโณ – นก]/ วิหงฺกโม. – ตัวบินไปในท้องฟ้า/

๒๘. “ตณฺจ – ก็ ตัวนั้น/ [วายสํ – ซึ่งกา]/ โอตฺรณิ – ไหลลงไป/ คจฺคา – แม่น้ำชื่อว่าคงคา/
ปมตฺตํ – ตัวมัวเมาทั่วแล้ว/ กุณเป – ในซากศพ/ รตํ. – ตัวยินดีแล้ว/ สมฺมทํ – สู่ทะเล/ อชฺมคฺคาหาลิ – พัด
พาไปยังแล้ว/ อคฺติ – เป็นสถานที่บินไปไม่ได้/ ยตฺถ – ไค/ [คจฺกาย – ในแม่น้ำชื่อว่าคงคา]/ ปกฺขินิ. – แห่งนก
ทั้งหลาย/

๒๙. “โส – ตัวนั้น/ จ – ก็/ ภกฺขปริกฺขิโณ – เป็นผู้มีอาหารเครื่องบริโภคนหมดสิ้นไปโดยรอบแล้ว/
อุทฺตปฺตวา – ตกลงไปแล้ว/ [สกุโณ – นก]/ วิหงฺกโม. – ตัวบินไปในท้องฟ้า/ น – หาได้/ ปจฺจโต – ข้างหลัง/
น – หาได้/ ปุโร – ข้างหน้า/ นุตฺตรํ – หาได้ ด้านเหนือ/ โนปิ – แม้หาได้/ ทกฺขินิ. – ที่มีทางด้านใต้/

๓๐. “ทีปํ – ซึ่งเกาะ/ โส – ตัวนั้น/ [วายโส – กา]/ นชฺมคาคณฺณิ – บินไปไม่ถึงแล้ว/ อคฺติ –
เป็นสถานที่บินไปไม่ได้/ ยตฺถ – ไค/ [คจฺกาย – ในแม่น้ำชื่อว่าคงคา]/ ปกฺขินิ. – แห่งนกทั้งหลาย/ โส – ตัว
นั้น/ จ – ก็/ [วายโส – กา]/ ตตฺถเว. – นั้นนั่นเอง/ [สมฺมทเท – ในสมุทร]/ ปาปตฺถ – ตกลงไปแล้ว/ ยถา – โดย
ประการใด/ [ปุคฺคโล – บุคคล]/ ทพฺพลโก – เป็นผู้กำลังอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ ตถา. – โดยประการนั้น/

๓๑. “ตณฺจ – ก็ ตัวนั้น/ [วายสํ – ซึ่งกา]/ สามุทฺทิกา – ที่อาศัยอยู่ในสมุทร/ มจฺฉา – ปลา
ทั้งหลาย/ กุมฺภิลา – จระเข้ทั้งหลาย/ มกรา – มังกรทั้งหลาย/ สฺสุ. – ปลาร้ายชื่อสุสทั้งหลาย/ ปสฺยหฺการา –
เป็นผู้กระทำการข่มเหงโดยปกติ/ ชาทิสฺสุ – ชุบกินแล้ว/ พนฺทฺมานํ – ตัวดิ้นรนโดยพิเศษอยู่/ วิภกฺกํ. – ตัว
มีปีกไปปราศแล้ว/

๓๒. “เอวเมว – ฉะนั้นเหมือนกัน/ ตฺวํ – พระองค์/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ เย จณฺเญ – ก็ เหล่า
อื่นใด/ [ปุคฺคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ กามโณคิโน. – เป็นผู้บริโภคนซึ่งกามโดยปกติ/ คิฑฺธา – เป็นผู้ละโมภแล้ว/
เจ – หากว่า/ น วมิสฺสนติ – จักไม่คาย/ กากปณฺญาว – เป็นผู้ที่มีปัญญาเพียงดังกา/ เต – เหล่านั้น/ [ปุคฺคลา
– บุคคลทั้งหลาย]/ วิทฺ. – เป็นผู้รู้โดยปกติ/

๓๓. “เอสา – นั้น/ เต – แก่พระองค์/ อุปฺมา – การเปรียบเทียบ/ ราช – ข้าแต่พระราชา/
อตฺตสนฺทสฺสนิ – เป็นเครื่องแสดงพร้อมซึ่งเนื้อความโดยปกติ/ กตา. – กระทำแล้ว/ ตวณฺจ – ก็ พระองค์/
ปณฺญายเส – ย่อมปรากฏชัด/ เตน – เพราะเหตุนั้น/ ยทิ – ฌิว่า/ กาทฺสิ วา – จักกระทำ หรือ/ น วา. – หรือ
ว่า หาได้/

๓๔. “เอกฺวาจมฺปิ – แม้ซึ่งคำเดียว/ ทฺวิวจํ – ซึ่งวาจา ๒ ครั้ง/ ภณฺเญย – ฟังบอก/ อนฺนกมฺปิโก.
– เป็นผู้อนุเคราะห์/ [ปุคฺคโล – บุคคล]/ ตตฺตตฺตริ – ให้ยิ่งไปกว่านั้น/ น ภาเสยฺย – ไม่ฟังกล่าว/ ทาโสวยฺยสฺส
– เพียงดังกาของเจ้านาย/ สนฺติเก”ติ. – ในสำนัก”ดังนี้/

๓๕. “อิหฺ - นี/ [อตุล - ซึ่งเนื้อความ]/ วตฺวาน - ครั้นกล่าวแล้ว/ ปกฺกามิ - ก้าวออกไปแล้ว/ โสณโก - ชื่อว่าโสณกะ/ [ปจฺเจกพุทฺโธ - พระปัจเจกพุทธเจ้า]/ อมิตพุทฺธิมา. - ผู้มีความรู้ที่นับมิได้แล้ว/ เวหาเส - ในท้องฟ้า/ อนฺตลิกฺขสฺมิ - ในอากาศเป็นที่เห็นซึ่งรูปในระหว่าง/ อนฺุสาลิตฺวาน - ตามสั่งสอนแล้ว/ ขตฺติย”นฺติ. - ซึ่งกษัตริย์”ดังนี้/

๓๖. “โก นฺเฆ - ใครหนอ เหล่านี้/ [ปฺคฺคฺลา - บุคคลทั้งหลาย]/ ราขกตฺตาโร - เป็นผู้กระทำให้
พระราชา/ สฺพุทฺทา - เป็นสุดชน/ เวยฺยตฺตมาคฺตา. - เป็นผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยความเฉียบแหลม/ [อหฺ -
ข้าพเจ้า]/ รหฺ - ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ นิยฺยาทฺยิสฺสามิ - จักมอบให้/ นาหฺ - หามิได้ ข้าพเจ้า/ รหฺเชน
- ด้วยความเป็นแห่งพระราชา/ มตฺติโก. - ของข้าพเจ้า เป็นผู้มีความต้องการ/

๓๗. “อชฺเชว - ในวันนี้แหละ/ [อหฺ - ข้าพเจ้า]/ ปพฺพชิสฺสามิ - จักบวช/ โก - ใคร/ ชญฺญา -
พึงรู้/ มรณฺ - ซึ่งความตาย/ สฺุเว. - ในวันพรุ่งนี้/ มาหฺ - อย่า ข้าพเจ้า/ กาโกว - เพียงดังกา/ ทุมเมโธ - ผู้มี
ปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ กามานํ - แห่งกามทั้งหลาย/ วสมนฺวคฺ. - ตกไปตามแล้ว สู
อำนาจ/

๓๘. “อตุล - มีอยู่/ เต - ของพระองค์/ ททโร - องค์น้อย/ ปุตฺโต - พระโอรส/ ทิฆาวุ - ชื่อว่า
ทิฆาวุ/ ฐฏฐวฑฺฒโน. - เป็นผู้ทรงยังแวงแคว้นให้เจริญ/ [ตฺวํ - พระองค์]/ ตํ - พระองค์นั้น/ [ปุตฺตํ - ซึ่ง
พระโอรส]/ รหฺเช - ในความเป็นแห่งพระราชา/ อภิสิณฺจิสฺสุ - ของจงทรงประพรมยิ่ง/ โส - พระองค์นั้น/ [ปุตฺ
โต - พระโอรส]/ โน - ของข้าพระองค์ทั้งหลาย/ ราชา - เป็นพระราชา/ ภวิสฺสตี”ติ. - จักเป็น”ดังนี้/

๓๙. “ชิปปิ - โดยความพลุนพลัน/ [ตุมฺเห - ท่านทั้งหลาย]/ กุมารมาเนถ - ของจงนำมา ซึ่งพระ
กุมาร/ ทิฆาวุ - ชื่อว่าทิฆาวุ/ ฐฏฐวฑฺฒนํ. - ผู้ทรงยังแวงแคว้นให้เจริญ/ [อหฺ - ข้าพเจ้า]/ ตํ - พระองค์นั้น/
[กุมารํ - ซึ่งพระกุมาร]/ รหฺเช - ในความเป็นแห่งพระราชา/ อภิสิณฺจิสฺสํ - จักประพรมยิ่ง/ โส - พระองค์
นั้น/ [กุมารโ - พระกุมาร]/ โว - ของท่านทั้งหลาย/ ราชา - เป็นพระราชา/ ภวิสฺสตี”ติ. - จักเป็น”ดังนี้/

๔๐. “ตโต - ลำดับนั้น/ [อมฺจุจา - อำมาตย์ทั้งหลาย]/ กุมารมาเนสฺ - นำมาแล้ว ซึ่งพระกุมาร/
ทิฆาวุ - ชื่อว่าทิฆาวุ/ ฐฏฐวฑฺฒนํ. - ผู้ทรงยังแวงแคว้นให้เจริญ/ ตํ - พระองค์นั้น/ [กุมารํ - ซึ่งพระกุมาร]/
ทิสฺวา - ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ อาลปิ - ได้ตรัสแล้ว/ ราชา - พระราชา/ เอกปุตฺตํ - กับพระโอรสพระองค์
เดียว/ มโนรมฺ. - ผู้เป็นที่ยินดีแห่งใจ/

๔๑. “สฺฐฐฐคามสทฺสทานิ - พันแห่งหมู่บ้านที่คุณแล้วด้วยหมู่บ้านสิบหกหมู่บ้านทั้งหลาย/ ปริปฺณฺณานิ
- เต็มโดยรอบแล้ว/ สพฺพโส. - โดยประการทั้งปวง/ [ตฺวํ - เจ้า]/ เต - เหล่านั้น/ [คาเม - ซึ่งหมู่บ้าน
ทั้งหลาย]/ ปุตฺต - ลูกอ่อนลูก/ ปฏฺธิปชฺชสฺสุ - ของจงดูแล/ รหฺ - ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ นิยฺยาทฺยามิ -
ยอมมอบให้/ เต. - แก่เจ้า/ [อหฺ - ข้าพเจ้า]/

๔๒. “อชฺเชว - ในวันนี้แหละ/ [อหฺ - ข้าพเจ้า]/ ปพฺพชิสฺสามิ - จักบวช/ โก - ใคร/ ชญฺญา -
พึงรู้/ มรณฺ - ซึ่งความตาย/ สฺุเว. - ในวันพรุ่งนี้/ มาหฺ - อย่า ข้าพเจ้า/ กาโกว - เพียงดังกา/ ทุมเมโธ - ผู้มี
ปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ กามานํ - แห่งกามทั้งหลาย/ วสมนฺวคฺ. - ตกไปตามแล้ว สู
อำนาจ/

๔๓. “สฺฐฐฐนาคสทฺสทานิ - พันแห่งช้างที่คุณแล้วด้วยช้างสิบหกเชือกทั้งหลาย/ สพฺพาลงการภูสิ
ตา. - เป็นช้างที่ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/ สฺวณฺณกจฺจา - เป็นช้างที่มีสัปดาห์ที่กระทำแล้วด้วย
ทองคำ/ มาตงฺกา - เป็นช้างพลาย/ เหมกปฺปนาวาสตา. - เป็นช้างที่ปกคลุมด้วยเครื่องปกคลุมที่กระทำแล้ว
ด้วยทองคำ/

๔๔. “**อาวุธหา** – ขึ้นประจำแล้ว/ **คามณีเยทิ** – อันนายความช่างทั้งหลาย/ **โตมรกุสปาณิกิ** – ผู้มีโตมรและขอในมือ/ [ตฺวิ – เจ้า]/ **เต** – เหล่านั้น/ [**คามณีเย** – ซึ่งนายความช่างทั้งหลาย]/ **ปุตต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฏิปชชสสุ** – ของจตุแล/ **รชช** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ **นียยาทายามิ** – ย่อมมอบให้/ **เต** – แก่เจ้า/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/

๔๕. “**อชเชว** – ในวันนี้แหละ/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ **ปพพชิสสามิ** – จักบวช/ **โก** – ใคร/ **ชฌญา** – ฟังรู้/ **มรณ** – ซึ่งความตาย/ **สุเว** – ในวันพรุ่งนี้/ **มาหิ** – อย่า ข้าพเจ้า/ **กาโกว** – เพียงดังกา/ **ทุมเมโร** – ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ **กามาน** – แห่งกามทั้งหลาย/ **วสมนวก** – ตกไปตามแล้ว สู่อานาจ/

๔๖. “**สกุฏิอสุสสทสทานิ** – พันแห่งม้าที่คูลแล้วด้วยม้าสับหกตัวทั้งหลาย/ **สพพาลงการกุสิตา** – เป็นม้าที่ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/ **อาขานิยาว** – เป็นม้าตัวอาชาไนย/ **ชาติยา** – โดยชาติ/ **สินธวา** – ม้าสินธพทั้งหลาย/ **สีฆวาหิโน** – เป็นม้าที่วิ่งไปด้วยความเร็วโดยปกติ/

๔๗. “**อาวุธหา** – ขึ้นประจำแล้ว/ **คามณีเยทิ** – อันนายสารถีทั้งหลาย/ **อิลลียาจาปธาริกิ** – ผู้ถือซึ่งกระบี่และแล่งธนู/ [ตฺวิ – เจ้า]/ **เต** – เหล่านั้น/ [**อสุเส** – ซึ่งม้าทั้งหลาย]/ **ปุตต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฏิปชชสสุ** – ของจตุแล/ **รชช** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ **นียยาทายามิ** – ย่อมมอบให้/ **เต** – แก่เจ้า/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/

๔๘. “**อชเชว** – ในวันนี้แหละ/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ **ปพพชิสสามิ** – จักบวช/ **โก** – ใคร/ **ชฌญา** – ฟังรู้/ **มรณ** – ซึ่งความตาย/ **สุเว** – ในวันพรุ่งนี้/ **มาหิ** – อย่า ข้าพเจ้า/ **กาโกว** – เพียงดังกา/ **ทุมเมโร** – ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ **กามาน** – แห่งกามทั้งหลาย/ **วสมนวก** – ตกไปตามแล้ว สู่อานาจ/

๔๙. “**สกุฏิรทสทสทานิ** – พันแห่งรถที่คูลแล้วด้วยรถสับหกคันทั้งหลาย/ **สนนทธา** – เป็นรทมิเกราะอันบุคคลสวมแล้ว/ **อุสสิตทชชา** – เป็นรทมิธงอันบุคคลปักไว้แล้ว/ **ทีปา** – เป็นรทมิหนึ่งเสื่อเหลืองอันบุคคลห่มไว้แล้ว/ **อโถปิ** – แม่อึ่ง/ **เวยยคฺฆา** – เป็นรทมิหนึ่งเสื่อโคร่งอันบุคคลห่มไว้แล้ว/ **สพพาลงการกุสิตา** – เป็นรถที่ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/

๕๐. “**อาวุธหา** – ขึ้นประจำแล้ว/ **คามณีเยทิ** – อันนายสารถีทั้งหลาย/ **จาปทเถทิ** – ผู้มีแล่งธนูในมือ/ **วมมิภิกิ** – ผู้สวมเกราะ/ [ตฺวิ – เจ้า]/ **เต** – เหล่านั้น/ [**รเถ** – ซึ่งรถทั้งหลาย]/ **ปุตต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฏิปชชสสุ** – ของจตุแล/ **รชช** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ **นียยาทายามิ** – ย่อมมอบให้/ **เต** – แก่เจ้า/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/

๕๑. “**อชเชว** – ในวันนี้แหละ/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ **ปพพชิสสามิ** – จักบวช/ **โก** – ใคร/ **ชฌญา** – ฟังรู้/ **มรณ** – ซึ่งความตาย/ **สุเว** – ในวันพรุ่งนี้/ **มาหิ** – อย่า ข้าพเจ้า/ **กาโกว** – เพียงดังกา/ **ทุมเมโร** – ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ **กามาน** – แห่งกามทั้งหลาย/ **วสมนวก** – ตกไปตามแล้ว สู่อานาจ/

๕๒. “**สกุฏิเณสทสทสทานิ** – พันแห่งแม่โคนมที่คูลแล้วด้วยแม่โคนมสับหกตัวทั้งหลาย/ **รทญญา** – เป็นแม่โคสีแดง/ **ปุงคฺกุสสา** – เป็นโคตัวผู้ตัวองอาจ/ [ตฺวิ – เจ้า]/ **ตา** – เหล่านั้น/ [**เณญโย** – ซึ่งแม่โคนมทั้งหลาย]/ **ปุตต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฏิปชชสสุ** – ของจตุแล/ **รชช** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ **นียยาทายามิ** – ย่อมมอบให้/ **เต** – แก่เจ้า/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/

๕๓. “**อชเชว** – ในวันนี้แหละ/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ **ปพพชิสสามิ** – จักบวช/ **โก** – ใคร/ **ชฌญา** – ฟังรู้/ **มรณ** – ซึ่งความตาย/ **สุเว** – ในวันพรุ่งนี้/ **มาหิ** – อย่า ข้าพเจ้า/ **กาโกว** – เพียงดังกา/ **ทุมเมโร** – ผู้มี

ปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ กามาน – แห่งกามทั้งหลาย/ วสมนวก – ตกไปตามแล้ว สู่อานาจ/

๕๔. “โสฬสติดิสหสฺสานิ – พันแห่งสตรีที่คูณแล้วด้วยสตรีสิบหกคนทั้งหลาย/ สพฺพาลงการภูติ
ตา. – เป็นผู้ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/ วิจิตรวตถาภรณา – เป็นผู้มีผ้าและอาภรณ์ที่วิจิตรแล้ว/
อามุตตมณิกุณฑลา. – ผู้มีต่างหูที่ประดับแล้วด้วยแก้วมณีที่สวมใส่แล้ว/ [ตฺว – เจ้า]/ ตา – เหล่านั้น/ [อิติ
โย – ซึ่งสตรีทั้งหลาย]/ ปุตต – ลูกอ่อนลูก/ ปฏิปชชสฺส – ของงดูแล/ รชช – ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ นิย
ยาหยาไม – ย่อมมอบให้/ เต. – แก่เจ้า/ [อห – ข้าพเจ้า]/

๕๕. “อชฺเชว – ในวันนี้แหละ/ [อห – ข้าพเจ้า]/ ปพฺพชิสฺสามิ – จักบวช/ โก – ใคร/ ชญญา –
พึงรู้/ มรณ – ซึ่งความตาย/ สุเว. – ในวันพรุ่งนี้/ มาห – อย่า ข้าพเจ้า/ กาโกว – เพียงดังกา/ ทุมเมโร – ผู้มี
ปัญญาเป็นเครื่องกำจัดอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ กามาน – แห่งกามทั้งหลาย/ วสมนวก – ตกไปตามแล้ว สู่อานาจ/

๕๖. “ทพรสเสว – ผู้เป็นเด็กนั้นแล/ เม – ของข้าพเจ้า/ ตาต – ข้าแต่เสด็จพ่อ/ มาตา – พระ
มารดา/ มตา’ติ – สวรรคตแล้ว’ดังนี้/ เม – อันข้าพเจ้า/ สุต. – สดับมาแล้ว/ ตยา – จากพระองค์/ วินา –
แยกออก/ อห – ข้าพเจ้า/ ตาต – ข้าแต่เสด็จพ่อ/ ชีวิตุมปิ – แม้เพื่อความเป็นอยู่/ น อุตฺสเห. – ย่อมไม่
สามารถ/

๕๗. “ยถา – ฉันทใด/ อารญญก – ผู้อาศัยอยู่ในป่า/ นาค – ซึ่งช้างตัวประเสริฐ/ โปโต – ลูกช้าง/
อนเวติ – ย่อมติดตาม/ ปจฺจโต. – ช้างหลัง/ เชสฺสนต – ผู้เที่ยวไปอยู่/ คิริทฺทเคสฺส – ในชอกแห่งภูเขา
ทั้งหลาย/ สเมสฺส – ที่เสมอ/ วิสเมสฺส จ. – ที่มีส่วนเสมอไปปราศแล้วบ้าง/

๕๘. “เอว – ฉันทนั้น/ [อห – ข้าพเจ้า]/ ต – ซึ่งพระองค์/ อนุคฺจณฺามิ – ย่อมติดตาม/ ปุตฺตมาทาย
– พาเอาแล้ว ซึ่งบุตร/ ปจฺจโต. – ช้างหลัง/ สฺกุโร – เป็นผู้ที่ควรเลี้ยงได้โดยง่าย/ เต – ของพระองค์/ ภวิสฺสา
มิ – จักเป็น/ น – หามิได้/ เต – ของพระองค์/ เหลสฺสามิ – จักเป็น/ ทพฺพโร’ติ. – เป็นผู้ที่ควรเลี้ยงได้โดย
ยาก”ดังนี้/

๕๙. “ยถา – ฉันทใด/ สามุทฺทิก – ที่เดินทางไปในทะเล/ นาว – ซึ่งเรือ/ วาณิขาน – ของพ่อค้า
ทั้งหลาย/ ธเนสิน. – ผู้แสวงหาซึ่งทรัพย์โดยปกติ/ โวหาโร – การค้าขาย/ ตตฺถ – นั้น/ [สมุทฺเท – ในทะเล]/
คณฺเหยฺย – พึงถือเอา/ วาณิชา – พ่อค้าทั้งหลาย/ พยฺสนิ – เป็นผู้มีความย่อเย้ย/ ลียา. – พึงเป็น/

๖๐. “เอวเมวayi – ฉันทนั้นเหมือนกัน คนนี้/ ปุตฺตกลิ – ลูกผู้กาลิ/ อนุตฺตรายโกโร – เป็นผู้กระทำให้
อันตราย/ มม. – แก่ข้าพเจ้า/ [ตุมฺเห – ท่านทั้งหลาย]/ อิม – นี้/ กุมาร – ยังกุมาร/ ปาเปถ – ของให้ไป/
ปาสาท – สู่ปราสาท/ รติวฑฺฒน. – ที่เจริญไปด้วยความยินดี/

๖๑. “ตตฺถ – นั้น/ [ปาสาท – ในปราสาท]/ กมฺพุสฺสทตฺถาโย – ผู้มีมือประดับแล้วด้วย
เครื่องประดับที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ ยถา – ฉันทใด/ สกฺกัว – ซึ่งท้าวสักกะแล/ อจฺจรา. – นางอัปสร
ทั้งหลาย/ ตา – เหล่านั้น/ [นาริโย – นารีทั้งหลาย]/ น – นั้น/ [กุมาร – ยังกุมาร]/ ตตฺถ – นั้น/ [ปาสาท –
ในปราสาท]/ รเมสฺสนติ – จักให้รื่นรมย์/ ตาหิ – เหล่านั้น/ [นาริหิ – ด้วยนารีทั้งหลาย]/ เจโส – นั้น ด้วย/ [กุ
มาโร – กุมาร]/ รมิสฺสติ. – จักยินดี/

๖๒. “ตโต – ลำดับนั้น/ [อมฺจจา – อำมาตย์ทั้งหลาย]/ กุมาร – ยังกุมาร/ ปาเปสฺ – ให้ไปแล้ว/
ปาสาท – สู่ปราสาท/ รติวฑฺฒน. – ที่เจริญไปด้วยความยินดี/ ต – นั้น/ [กุมาร – ซึ่งพระกุมาร]/ ทิสฺวา –
เห็นแล้ว/ อวฺจ – ได้กราบทูลแล้ว/ กณฺญา – นางสาวน้อยทั้งหลาย/ ทิฆาวิ – ทรงพระนามว่าทิดา/ รณฺฐว
ฑฺฒน. – ผู้ทรงยังแวนแคว้นให้เจริญ/

๖๓. “[ตวิ – พระองค์]/ เทวดา นุสิ – เป็นเทวดา หรือหนอ ย่อมเป็น/ คนธพโพ อทุ – หรือว่าเป็นคนธรรพ์/ สกโก – เป็นท้าวสักกะ/ ปุรินทโท. – ผู้ให้ซึ่งอาคารเป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่ในกาลก่อน/ โก วา – เป็นใคร หรือ/ ตวิ – พระองค์/ กสส วา – หรือว่า ของใคร/ ปุตโต – เป็นพระโอรส/ กถิ – อย่างไร/ ชาเนมู – ฟังรู้/ ต – ซึ่งพระองค์/ มย”ติ. – ข้าพเจ้าทั้งหลาย”ดังนี้/

๖๔. “นมหิ – หามิได้ ย่อมเป็น/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ เทโว – เป็นเทวดา/ น – หามิได้/ คนธพโพ – เป็นคนธรรพ์/ นาปิ – แม้หามิได้/ สกโก – เป็นท้าวสักกะ/ ปุรินทโท – ผู้ให้ซึ่งอาคารเป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่ในกาลก่อน/ กาสิณโณ – ของพระราชาแห่งแคว้นแคว้นชื่อว่ากาสี/ อหิ – ข้าพเจ้า/ ปุตโต – เป็นพระโอรส/ ทิฆา วุ – ชื่อว่าทิฆา/ ฐฐาตณโน. – ผู้ทรงยังแคว้นแคว้นให้เจริญ/ [ตุมเห – ท่านทั้งหลาย]/ มม – ซึ่งข้าพเจ้า/ ภรณ – ของจงเลี้ยงดู/ ภทฺธิ – ความเจริญ/ โว – แก่ท่านทั้งหลาย/ [อตถุ – จงมีเถิด]/ อหิ – ข้าพเจ้า/ ภตฺตา – เป็นภัสตา/ ภวามิ – ย่อมเป็น/ โว”ติ. – ของท่านทั้งหลาย”ดังนี้/

๖๕. “ต – นั้น/ [กุมาริ – กับพระกุมาร]/ ตตถ – นั้น/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ อวจุ – ได้กราบทูลแล้ว/ กณฺญา – นางสาวน้อยทั้งหลาย/ ทิฆา วุ – ทรงพระนามว่าทิฆา/ ฐฐาตณโน. – ผู้ทรงยังแคว้นแคว้นให้เจริญ/ ‘กุหิ – ในที่ไหนเล่า/ ราชา – พระราชา/ อนุปุตโต – เป็นผู้ถึงโดยลำดับแล้ว/ อิตโต – นี้/ [ฐานโต – จากสถานที่]/ ราชา – พระราชา/ กุหิ – ในที่ไหนเล่า/ คโต”ติ. – เสด็จไปแล้ว”ดังนี้/

๖๖. “ปงกั – ซึ่งเปือกตม/ ราชา – พระราชา/ อติกกนฺโต – เสด็จก้าวล่วงแล้ว/ ถเล – บนบก/ ราชา – พระราชา/ ปติฏฐิตो. – ดำรงอยู่แล้ว/ อกณฺฏกั – ที่มีหนามหามิได้/ อคหนิ – ที่มีปารกชฎหามิได้/ ปฏิปนโน – เสด็จพระราชปฏิบัติแล้ว/ มหาปถิ. – สู่ทางใหญ่/

๖๗. “อหฺลจ – ส่วนว่า ข้าพเจ้า/ ปฏิปนโนสมิ – เป็นผู้ดำเนินไปเฉพาะแล้ว ย่อมเป็น/ มคคั – สู่หนทาง/ ทุคฺคตคามินิ. – ที่ดำเนินไปสู่ภูมิเป็นที่ไปชั่วโดยปกติ/ สกณฺฏกั – ที่เป็นไปกับด้วยหนาม/ สคหนิ – ที่เป็นไปกับด้วยปารกชฎ/ เยน – ไต่/ [มคเคน – โดยหนทาง]/ คจฺจนติ – ย่อมไป/ [ปุคฺคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ ทุคฺคติ”นติ. – สู่ภูมิเป็นที่ไปชั่ว”ดังนี้/

๖๘. “ตสฺส – ผู้นั้น/ [ปุคฺคลสฺส – ของบุคคล]/ เต – อันพระองค์/ สฺวาคตํ – เสด็จมาดีแล้ว/ ราข – ข้าแต่พระราชา/ สีหสฺเสว – เพียงดังอันสิงโต/ คิริพฺพชิ. – สู่ถ้า/ [สฺวาคตํ – การมาดีแล้ว]/ อนุสาส – ขอจงตามสั่งสอน/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ ตวิ – พระองค์/ โน – หามิได้/ สพฺพาสมิสฺสโร”ติ. – เป็นผู้ทรงเป็นใหญ่ กว่าข้าพเจ้าทั้งปวงทั้งหลาย”ดังนี้แล/

โสณกชาตกั – โสณกชาตค/ ปฐมึ. – ที่ ๑/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. โสณกชาตค (๕๒๙) ว่าด้วยพระราชาพระราชทานรางวัลแก่ผู้พบโสณกกุมาร

(พระเจ้าอรินทมะตรัสว่า)

[๑] โสณกะสหายเล่นผ่นของเรา ใครได้สดับข่าวแล้วมาบอก เราจะให้ทรัพย์หนึ่งร้อย ใครได้พบเห็นแล้วมาบอก เราจะให้ทรัพย์หนึ่งพัน

(พระศาสดาได้ตรัสหนึ่งคาถาครั้งว่า)

[๒] ลำดับนั้น เด็กน้อยไฉม ๕ แหยม ได้กราบทูลว่า ขอเดชะ ขอพระองค์ทรงประทานทรัพย์หนึ่งร้อยแก่ข้าพระองค์ผู้สดับข่าวแล้วมากราบทูล และขอทรงประทานทรัพย์หนึ่งพันแก่ข้าพระองค์ผู้ได้พบเห็นโสณกะ ข้าพระองค์จักกราบทูลถึงโสณกะพระสหายเล่นผ่นแก่พระองค์

(พระราชาสดับดังนั้นแล้วตรัสถามว่า)

[๓] เขาอยู่ในชนบท แคว้น และนิคมไหน พ่อได้พบโสณกะ ณ ที่ไหน พ่อจึงตอบเนื้อความที่เราถามนั้นเถิด (เด็กน้อยกราบทูลว่า)

[๔] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ในแคว้นของพระองค์นั่นเอง ณ ภาคพื้นแห่งพระอุทยานของพระองค์นั้นแหละ มีต้นรังใหญ่หลายต้น ซึ่งมีลำต้นตรง มีสีเขียวชะอุ่ม น่ารื่นรมย์ใจ

[๕] ยืนต้นประสานอาศัยกันและกัน เสมอเหมือนกลุ่มเมฆ น่ารื่นรมย์ เมื่อชาวโลกมีความยึดมั่น ถูกแผดเผาอยู่ โสณกะไม่มีความยึดมั่น เป็นผู้ดับแล้ว เพ่งฌานอยู่ ณ โคนต้นรังเหล่านั้น

[๖] ลำดับนั้นแล พระราชาได้เสด็จไปพร้อมด้วยเสนา ๔ เหล่า ตรัสสั่งให้ปรับหนทางให้เรียบเสมอแล้ว ได้เสด็จไปจนถึงที่อยู่ของโสณกปัจเจกพุทธร

[๗] ครั้นเสด็จถึงภูมิภาคพระอุทยาน จึงเสด็จเที่ยวไปในป่าใหญ่ ทอดพระเนตรเห็นโสณกปัจเจกพุทธร ผู้นั่งสงบเย็น ในเมื่อชาวโลกเร่าร้อนอยู่

(พระราชาตรัสว่า)

[๘] ภิกษุนี้เป็นคนเชียวใจหนอ มีศีระโหล่น ครองผ้าสังฆาฏิ ไม่มีแม่ ไม่มีพ่อ เพ่งฌานอยู่ที่โคนต้นไม้

[๙] พระโสณกปัจเจกพุทธรเจ้าสดับพระดำรัสแล้ว จึงกราบทูลอย่างนี้ว่า ขอถวายพระพร มหาบพิตร บุคคลผู้สัมผัสธรรมด้วยกายไม่จัดว่าเป็นคนเชียวใจ

[๑๐] บุคคลใดในโลกนี้รังเกียจธรรม ประพฤติตามอธรรม บุคคลนั้นจัดว่าเป็นคนเชียวใจ เป็นคนชั่ว มีบาปติดตามไปในกายหน้า

(พระราชาโพธิสัตว์ตรัสว่า)

[๑๑] โยมมีชื่อว่าอรินทมะ มหาชนรู้จักโยมว่าพระเจ้ากาสิ พระคุณเจ้าโสณกะ พระคุณเจ้าผู้เจริญมาถึงสถานที่นี้ จำวัดสบายหรือ

(พระโสณกปัจเจกพุทธรเจ้า แสดงความเจริญของสมณะแต่พระราชาว่า)

[๑๒] ความเจริญข้อที่ ๑ ย่อมมีแม่ในกาลทุกเมื่อ แก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ ข้าวเปลือกไม่เข้าไป(มี)อยู่ในฉาง ในหม้อ ในกระเช้าของภิกษุเหล่านั้น ภิกษุเหล่านั้นแสวงหาอาหารสำเร็จ ยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยอาหารนั้น เป็นผู้มิวัตรติงาม

[๑๓] ความเจริญข้อที่ ๒ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ ภิกษุพึงฉันทก่อนข้าวที่ไม่มีโทษ และกิเลสไร ๆ จะไม่เข้าไปรบกวนท่าน

[๑๔] ความเจริญข้อที่ ๓ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ ภิกษุพึงฉันทก่อนข้าวที่เย็น และกิเลสไร ๆ จะไม่เข้าไปรบกวนท่าน

[๑๕] ความเจริญข้อที่ ๔ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ ความเกี่ยวข้องย่อมไม่มีแก่ท่านผู้หลุดพ้นแล้ว เทียวจาริกไปในแคว้น

[๑๖] ความเจริญข้อที่ ๕ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ เมื่อบ้านเมืองถูกไฟไหม้ ท่านไม่มีอะไรจะถูกเผาไหม้

[๑๗] ความเจริญข้อที่ ๖ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ เมื่อแคว้นถูกโจรปล้น ท่านก็ไม่มีอะไรจะให้โจรปล้น

[๑๘] ความเจริญข้อที่ ๗ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ หนทางใดที่พวกโจรยึดครอง ก็ดี หนทางอื่นใดที่มีอันตรายก็ดี ภิกษุผู้มีวัตรติงาม ถือบาตรและจีวรไปได้อย่างปลอดภัย

[๑๙] ความเจริญข้อที่ ๘ ย่อมมีแก่ภิกษุผู้ไม่มีทรัพย์ ไม่มีบ้านเรือน คือ จะหลีกเลี่ยงภัยพิบัติใด ๆ ก็ไปยังที่นั้น ๆ ได้อย่างไม่ต้องห่วงใย

(พระราชาตรัสว่า)

[๒๐] พระคุณเจ้าโสณกะผู้เห็นภัย พระคุณเจ้าสรเรญญความเจริญของภิกษุเหล่านั้นมากมาย แต่โยมยังติดอยู่ในกามทั้งหลาย จะทำอะไรได้เล่า

[๒๑] กามทั้งหลายอันเป็นของมนุษย์ โยมก็พึงพอใจ ถึงแม้กามทั้งหลายอันเป็นทิพย์ โยมก็พึงพอใจเมื่อเป็นเช่นนั้น ทำอย่างไรหนอโยมจึงจะได้กามทั้ง ๒ ในโลก

(พระปัจเจกพุทธเจ้ากราบทูลว่า)

[๒๒] คนทั้งหลายผู้ติดอยู่ในกาม ยินดีในกาม หมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย กระทำบาปแล้วย่อมเข้าถึงทุกข์

[๒๓] ส่วนคนเหล่าใดละกามทั้งหลาย เป็นผู้ออกแล้วจากกาม ไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ บรรลุถึงความ เป็นสมาธิอันแน่วแน่ คนเหล่านั้นย่อมไม่ไปสู่ทุกข์

[๒๔] ขอถวายพระพร พระเจ้าอรินทมะ อาตมภาพจักยกตัวอย่างมาเปรียบเทียบ โปรดสดับข้ออุปมานั้น บัณฑิตบางพวกในโลกนี้ ย่อมรู้เนื้อความได้ด้วยการเปรียบเทียบ

[๒๕] กาดัวหนึ่งมีปัญญาน้อยเพราะไม่มีความคิด เห็นซากศพถูกแม่น้ำคงคาพัดลอยไปในห้วงน้ำใหญ่ จึงคิดว่า

[๒๖] ยานนี้เราได้แล้วหนอ และซากศพนี้จักเป็นอาหารมิใช่น้อย ได้เป็นผู้มีใจยินดีไม่เสื่อมคลายในซากศพนั้นเท่านั้น ตลอดคืนตลอดวัน

[๒๗] เมื่อจกจิกกินเนื้อช้าง ต้มน้ำในแม่น้ำคงคาอยู่ เมื่อเห็นต้นไม้ใหญ่ ๆ ในป่า ก็ไม่ไผ่บินขึ้นไป

[๒๘] ก็แม่น้ำคงคาได้ไหลพัดพาเอากาตัวประมาท ยินดีในซากศพตัวนั้นไปยังสมุทร ซึ่งเป็นสถานที่ที่ฝูงนกบินไปไม่ได้

[๒๙] ก็กาดัวนั้นสิ้นอาหารแล้วจึงตกลงไปในน้ำ จะบินไปข้างหลังก็ไม่ได้ ข้างหน้าก็ไม่ได้ ด้านเหนือก็ไม่ได้ ด้านใต้ก็ไม่ได้

[๓๐] มันบินไปไม่ถึงเกาะซึ่งเป็นสถานที่ที่ฝูงนกบินไปไม่ได้ และมันก็ตกลงไปในสมุทรมันเองโดยอาการหมดกำลัง

[๓๑] อนึ่ง ฝูงปลา จระเข้ มังกร ปลาร้ายชื่อสุสุ ที่อยู่ในสมุทรก็พากันข่มเหงสุขุบนกานั้น ซึ่งกำลังดิ้นรนจนชนปีกขาด

[๓๒] ขอถวายพระพรมหาบพิตร พระองค์ก็ดี คนเหล่าอื่นที่ยังบริโภคกามก็ดี ถ้าจักยังกำหนดไม่คายกามเสียก็ฉนั้นเหมือนกัน คนเหล่านั้นบัณฑิตทั้งหลายรู้ว่า มีปัญญาเพียงดังกล่าว

[๓๓] ขอถวายพระพรมหาบพิตร นี่เป็นอุปมาที่แสดงเนื้อความอย่างชัดเจน ซึ่งอาตมภาพกล่าวถวายแด่มหาบพิตร มหาบพิตรจะทรงกระทำหรือไม่ก็ตาม มหาบพิตรก็จักปรากฏตามเหตุนี้

(พระปัจเจกพุทธเจ้ากล่าวสรุปว่า)

[๓๔] บุคคลผู้มีความเอ็นดู พึงกล่าวเพียงคำเดียวหรือสองคำเท่านั้น ไม่กล่าวให้ยิ่งไปกว่านั้นเหมือนทาสในสำนักของนาย

(พระบรมศาสดาตรัสว่า)

[๓๕] พระโสณกปัฏเจกพุทธะผู้มีความรู้อันนับมิได้ ครั้นกล่าวคำนี้แล้วจึงเหาะขึ้นไปในอากาศ พร่ำสอนบรมกษัตริย์แล้วเหาะไปในอากาศ

(พระราชาตรัสว่า)

[๓๖] บุคคลผู้ได้รับการศึกษา ถึงพร้อมด้วยความเยียบแหลม ที่จะครอบครองราชสมบัติเหล่านั้นมีอยู่ที่ไหนหนอ เราจักมอบราชสมบัติให้ เราไม่มีความต้องการราชสมบัติ

[๓๗] เราจักบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอเราอย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

(พวกอำมาตย์ได้ฟังแล้ว จึงกราบทูลว่า)

[๓๘] พระราชบุตรองค์น้อยของพระองค์ทรงพระนามว่า ทีฆาวุกุมาร ผู้จะผดุงรัฐให้เจริญมีอยู่ ขอ
พระองค์ทรงอภิเษกพระราชบุตรพระองค์นั้นในราชสมบัติเถิด ท้าวเธอจักเป็นพระราชาของข้าพระองค์ทั้งหลาย

(พระราชাত্রัสว่า)

[๓๙] จงรับหน้าที่ฆาวุกุมารผู้จะผดุงรัฐให้เจริญมาเถิด เราจักอภิเษกในราชสมบัติ เธอจักเป็น
พระราชาของท่านทั้งหลาย

(พระบรมศาสดาตรัสว่า)

[๔๐] ลำดับนั้น อำมาตย์ทั้งหลายได้เชิญเสด็จทีฆาวุกุมาร ผู้จะผดุงรัฐให้เจริญมาเฝ้า พระราชา
ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ได้ตรัสกับพระโอรสพระองค์เดียว

ผู้เป็นที่โปรดปรานพระองค์นั้นว่า

[๔๑] มีบ้านอยู่หกหมื่นหมู่บ้านสมบูรณ์ทุกอย่าง ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลหมู่บ้านเหล่านั้น พ่อขอมอบราช
สมบัติให้เจ้า

[๔๒] พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

[๔๓] มีช้างอยู่หกหมื่นเชือก เป็นช้างพลาย ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง มีสัปคับทองคำ ปก
คลุมด้วยเครื่องปกคลุมทองคำ

[๔๔] มีนายควาญช้างถือโถมรและขอขึ้นประจำ ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลช้างเหล่านั้น พ่อขอมอบราช
สมบัติให้เจ้า

[๔๕] พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

[๔๖] มีม้าอยู่หกหมื่นตัวประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง คือ ม้าสินธพซึ่งเป็นม้าพาหนะที่มีฝีเท้า
เร็วชาติอาชาไนย

[๔๗] มีนายสารถิผู้สวมเกราะ ถือแล่งธนูขึ้นประจำ ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลม้าเหล่านั้น พ่อขอมอบราช
สมบัติให้เจ้า

[๔๘] พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

[๔๙] มีรถอยู่หกหมื่นคัน เป็นรถมีหนังเสือเหลืองหุ้มก็มี มีหนังเสือโคร่งหุ้มก็มี ยกธงขึ้นปักแล้ว
ประดับด้วยเครื่องอสังการทั้งปวง

[๕๐] มีนายสารถิผู้สวมเกราะ ถือแล่งธนูขึ้นประจำ ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลรถเหล่านั้น พ่อขอมอบราช
สมบัติให้เจ้า

[๕๑] พ่อจักบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

[๕๒] มีแม่โคนมอยู่หกหมื่นตัว เป็นแม่โคสีแดง พร้อมทั้งโคผู้ตัวประเสริฐ ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลโค
เหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้เจ้า

[๕๓] พ่อจ๊กบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

[๕๔] มีหญิงอยู่หนึ่งหมื่นหกพันนาง ประดับด้วยเครื่องอลังการทั้งปวง มีเสื้อผ้าอาภรณ์อันวิจิตร
สวมใส่ตุ้มหูแก้วมณี ลูกเอ๋ย เจ้าจงดูแลหญิงเหล่านั้น พ่อขอมอบราชสมบัติให้เจ้า

[๕๕] พ่อจ๊กบวชในวันนี้แหละ ใครจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจักมีในวันพรุ่งนี้ ขอพ่ออย่าได้ตกไปสู่
อำนาจแห่งกามทั้งหลายเหมือนกาโง่เลย

(พระราชากุมารกราบทูลว่า)

[๕๖] เสด็จพ่อ เมื่อหม่อมฉันยังเป็นเด็กอยู่ หม่อมฉันได้สดับมาว่า พระมารดาสวรรคตแล้ว เสด็จ
พ่อ หม่อมฉันเว้นจากเสด็จพ่อแล้ว ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้

[๕๗] ลูกข้างย้อมติดตามไปข้างหลังช้างป่า ที่เที่ยวไปในชอกเขาที่เสมอบ้าง ไม่เสมอบ้างฉันใด

[๕๘] หม่อมฉันก็จะพาเอาบุตรติดตามเสด็จพ่อไปข้างหลังฉันนั้น จักเป็นลูกที่เลี้ยงง่ายของเสด็จพ่อ
จักไม่เป็นลูกที่เลี้ยงยากของเสด็จพ่อ

(พระราชาตรัสตอบว่า)

[๕๙] อันตรายที่ยึดเรือที่เล่นไปในสมุทร ของพ่อค้าผู้แสวงหาทรัพย์ไว้ในสมุทรมานั้น พ่อค้าพึงพินาฉันใด

[๖๐] ลูกกาสิคนี่พึงเป็นคนกระทำอันตรายแก่เราฉันนั้นเหมือนกัน พวกท่านจงส่งกุมารนี้ไปให้ถึง
ปราสาทอันเจริญไปด้วยความยินดีเถิด

[๖๑] ณ ปราสาทนั้น เหล่าหญิงสาว ผู้มีมือประดับด้วยเครื่องประดับทองคำ จักยังกุนนัสนั้นให้รื่นรมย์
ในปราสาทนั้น เหมือนนางอัปสรให้ท้าวสักกะรื่นรมย์ และกุนนัสนั้นก็จักรื่นรมย์ด้วยหญิงสาวทั้งหลายเหล่านั้น

[๖๒] ลำดับนั้น พวกอำมาตย์ได้ส่งเสด็จพระกุมาร จนถึงปราสาทอันเจริญไปด้วยความยินดี เหล่า
หญิงสาวเห็นทีฆากุมารผู้ผดุงรัฐให้เจริญนั้นแล้ว จึงได้กราบทูลถามว่า

[๖๓] พระองค์เป็นเทวดาหรือคนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกปุรินทหะ พระองค์เป็นใครหรือเป็นพระ
ราชบุตรของใคร หม่อมฉันทั้งหลายจะรู้จักพระองค์ได้อย่างไร

(พระราชากุมารตรัสตอบว่า)

[๖๔] เรามิใช่เทวดา มิใช่คนธรรพ์ ทั้งมิใช่ท้าวสักกปุรินทหะ เราเป็นพระโอรสของพระเจ้ากาสิพระ
นามว่าทีฆากุมาร ผู้จะผดุงรัฐให้เจริญ พวกเธอจงเลี้ยงดูบำเรอเรา ขอพวกเธอจงมีความเจริญเถิด เราจะเป็น
ภักดาของพวกเธอ

[๖๕] เหล่าหญิงสาวได้กราบทูลถามทีฆากุมาร ผู้ผดุงรัฐให้เจริญพระองค์นั้น ณ ที่นั้นว่า พระราชา
เสด็จถึงไหนแล้ว พระราชาจากที่นี่ไป ณ ที่ไหน

[๖๖] พระราชาเสด็จล่องเลยเปือกตมแล้วดำรงอยู่บนบก ทรงดำเนินสู่ทางใหญ่อันปราศจากหนาม
ไม่รกซึก

[๖๗] ส่วนเราดำเนินไปยังหนทางของคนผู้ไปสู่ทุกคติ มีทั้งหนามและรกซึกซึ่งเป็นหนทางไปสู่ทุกคติ
(เหล่าหญิงสาวกราบทูลว่า)

[๖๘] ข้าแต่พระราชา พระองค์นั้นเสด็จมาดีแล้ว เหมือนราชสีห์คืนสู่ถ้ำ ณ ชอกเขา ข้าแต่พระ
มหाराช ขอพระองค์โปรดทรงอนุศาสน์พราสสอน และทรงเป็นใหญ่แห่งหม่อมฉันทั้งปวงเถิด

โสณกษัตริย์ที่ ๑ จบ*

* ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๒๙/๓๕-๔๔.

สรุป

สัจจนิบาต เป็นเรื่องราวในชาดกที่เกี่ยวข้องกับการละทิ้งกามคุณและอำนาจทางโลกเพื่อมุ่งสู่ความหลุดพ้น โดยทั้ง **โสณกชาดก** และ **สังกัจจชาดก** ต่างสะท้อนการตัดสินใจของพระโพธิสัตว์ที่เห็นโทษของการยึดติดในอำนาจและความสุขชั่วคราวจากโลกีย์ ดังนี้

๑. **โสณกชาดก** – พระโพธิสัตว์เป็นพระราชกุมารนามว่าอรินทมะ มีสหายชื่อโสณกกุมาร ทั้งสองได้ไปศึกษาศิลปศาสตร์ร่วมกัน ต่อมาอรินทมะได้ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ส่วนโสณกกุมาร ออกบวชและบรรลุเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า เมื่อโสณกกุมารมาแสดงธรรมโปรดพระเจ้าอรินทมะ โดยอุปมาให้เห็นโทษของกามคุณ พระองค์ทรงเกิดความเบื่อหน่ายในอำนาจและความสุขทางโลก จึงสละราชสมบัติและออกผนวช

๒. **สังกัจจชาดก** – พระโพธิสัตว์เป็นสังกัจจกุมารสหายของพรหมทัตราชกุมาร เมื่อพรหมทัตราชกุมารคิดจะปลงพระชนม์พระราชบิดาเพื่อชิงบัลลังก์ สังกัจจกุมารพยายามทัดทานแต่ไม่สำเร็จ จึงออกบวชไปบำเพ็ญทานและอภิญญาในป่าหิมพานต์ ภายหลังกลับมาแสดงธรรมเรื่องนรกและสวรรค์ โปรดพรหมทัตราชกุมารให้เข้าใจผลกรรมจากการกระทำชั่วและดี

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **การละกิเลส (เนกขัมมบารมี)** – ในโสณกชาดก การที่พระเจ้าอรินทมะสละราชสมบัติและออกบวช แสดงถึงการละทิ้งกิเลสและความยึดติดในกามคุณและอำนาจ ซึ่งเป็นการบำเพ็ญเนกขัมมบารมี (ความเพียรในการละจากกิเลสและความสุขทางโลก)

๒. **กฎแห่งกรรม (กัมมัสสกตา)** – ในสังกัจจชาดก สังกัจจกุมารสอนพรหมทัตราชกุมารให้ตระหนักถึงกฎแห่งกรรม โดยผู้ที่ทำกรรมดีจะได้รับผลดี และผู้ที่ทำกรรมชั่วจะต้องเผชิญกับทุกข์ในนรก การเข้าใจหลักกัมมัสสกตาทำให้คนพิจารณาถึงผลของการกระทำและเลือกทำสิ่งที่ดี

๓. **สติปัญญาและสัมมาทิฐิ (ปัญญาบารมี)** – พระโพธิสัตว์ในทั้งสองเรื่องแสดงถึงความสำคัญของปัญญาและการมีสัมมาทิฐิ (ความเห็นชอบ) ซึ่งช่วยให้ตระหนักถึงโทษของกิเลสและการกระทำผิด และเลือกที่จะดำเนินชีวิตในเส้นทางที่นำไปสู่ความสงบและหลุดพ้นจากทุกข์

สรุปได้ว่าทั้งสองเรื่องเน้นให้เห็นถึงคุณค่าของการพิจารณาผลของการยึดติดในกามและอำนาจ ตลอดจนการเลือกเส้นทางของธรรมเพื่อหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์

บทที่ ๓

สัตตตินิบาต - กุสชาดก

สัตตตินิบาต เป็นอีกหมวดหนึ่งในชาดกที่แสดงถึงคุณธรรมและปัญญาในการแก้ปัญหาและดำเนินชีวิต โดยมีเรื่องราวสำคัญสองเรื่อง ได้แก่ กุสชาดก และ โสณนันทชาดก ซึ่งพระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญเพียรและใช้สติปัญญาเพื่อเอาชนะความท้าทายต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการชนะใจผู้อื่นด้วยความเพียรและปัญญา หรือการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา รวมถึงการให้อภัยและส่งเสริมความสามัคคี ทั้งสองเรื่องสะท้อนถึงคุณค่าของการบำเพ็ญธรรม ความเพียร ความกตัญญู และการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต

ตัวอย่าง กุสชาดก

๑. บาลี

๕๓๑. กุสชาดก (๑)

๑. “อิทฺ เต ฐณฺโณ สยัคคํ สกายูรํ สพฺพกามูปปन्नํ. อิทฺ เต รชฺชํ อนุสาส อมม คจฺฉามหํ ยตถ ปิยา ปภาวตี”ติฯ

๒. “อนุชฺชุกฺขเตน หรํ มหนตํ ทิวา จ รตโต จ นิสฺสิกาเล. ปฏฺธิคจฺฉ ตวํ ชิปปํ กุสาวตี กุส นิจฺฉามิ ทุพฺพณฺณมหํ วสนตํ”ติฯ

๓. “นาหํ คมิสฺสามิ อิตฺถ กุสาวตี ปภาวตี วณฺณปโลภิตฺว. รามามิ มทฺทสฺส นิกะตฺรมเม หิตฺวาน ฐณฺโณ ตว ทสฺสเน รโตฯ

๔. “ปภาวตี วณฺณปโลภิตฺว ตว สมฺมุพฺพหฺรูป วิจรามิ เมทินิ. ทิสํ น ชานามิ กุโตมฺหิ อาคโต ตยมฺหิ มตฺโต มิคมนฺทโลจเนฯ

๕. “สุวณฺณจิวรสเน ชาตฺรฺอุปฺสุมะเขเล. สฺสฺโสณิ ตว กามา หิ นาหํ รชฺเชน มตฺถิโก”ติฯ

๖. “อพฺภุติ ตสฺส โภ โหติ โย อนิจฺฉนฺตมิจฺฉติ. อกามํ ราช กาเมสิ อกนฺตํ กนฺตุมิจฺฉสิ”ติฯ

๗. “อกามํ วา สกามํ วา โย นโร ลภเต ปิยํ. ลาภเมตถ ปสฺสาม อลาโภ ตตฺถ ปาปโก”ติฯ

๘. “ปาสาณสารํ ขณฺสี กณฺการสฺส ทารุณา. วาตํ ชาเลน พาเธสิ โย อนิจฺฉนฺตมิจฺฉสิ”ติฯ

๙. “ปาสาณํ ฐนฺเต เท หทยเอ โหติโต มุทฺลภฺขณเ. โย เต สาทํ น วินฺทามิ ติโรชนปทาโคตฺยา

๑๐. “ยทา มํ ภกฺขี กตฺวา ราชปุตฺตี อุกิฏฺขติ. อาฬาริโก ตทา โหมิ รณฺโณ มทฺทสฺสนเตปุเรฯ

๑๑. “ยทา อุมฺหยมานา มํ ราชปุตฺตี อุกิฏฺขติ. นาฬาริโก ตทา โหมิ ราชา โหมิ ตทา กุโส”ติฯ

๑๒. “สเจ หิ วจฺนํ สจฺจํ เนมิตฺตานํ ภวิสฺสติ. เนว เม ตวํ ปตี อสฺส กามํ ฉินฺทนฺตุ สตฺตธา”ติฯ

๑๓. “สเจ หิ วจฺนํ สจฺจํ อญฺญะสํ ยถิ วา มมํ. เนว ตฺยหํ ปตี อตฺถิ อญฺญะ สีสฺสสฺรา กุสา”ติฯ

๑๔. “เนกขํ คีวํ เต การะสฺสํ ปตฺวา ชฺชเช กุสาวตี. สเจ มํ นาคนาสุรฺว โอลฺลเกยฺย ปภาวตีฯ

๑๕. “เนกขํ คีวํ เต การะสฺสํ ปตฺวา ชฺชเช กุสาวตี. สเจ มํ นาคนาสุรฺว อาลเปยฺย ปภาวตีฯ

๑๖. “เนกขํ คีวํ เต การะสฺสํ ปตฺวา ชฺชเช กุสาวตี. สเจ มํ นาคนาสุรฺว อุมฺหาเยยฺย ปภาวตีฯ

๑๗. “เนกขํ คีวํ เต การะสฺสํ ปตฺวา ชฺชเช กุสาวตี. สเจ มํ นาคนาสุรฺว ปมฺหาเยยฺย ปภาวตีฯ

๑๘. “เนกขํ คีวํ เต การะสฺสํ ปตฺวา ชฺชเช กุสาวตี. สเจ เม นาคนาสุรฺว ปาณิหิ อุปฺสมฺมุเส”ติฯ

๑๙. “น หิ ฐุนายํ ราชปุตฺตี กุเส สาทมฺปิ วินฺทติ. อาฬาริโก ภเต โปเส เวตฺเทน อนตฺถิโก”ติฯ

๒๐. “น หิ ฐุนายํ สา ชฺชชา ลภติ ชิวฺหาย เณนํ. สฺนินฺสีเตน สตฺเถน เอวํ ทุพฺพาสิตํ ภณํ”ติฯ

๒๑. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มหายโสติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๒. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มหัทธโนติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๓. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มหัพพะโลติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๔. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มหารัญโญติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๕. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มหาราชาติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๖. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. สีสสุโรติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๗. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. วคฺคฺสุโรติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๘. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. พินทุสุโรติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๒๙. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มณฺหฺสุโรติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๓๐. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. มรฺคฺสุโรติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๓๑. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. สตสิปโปติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๓๒. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. ขตติโยติปิ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ
๓๓. “มา นั้ รุเปน ปาเมสิ อาโรเหน ปาวติ. กุสราชาติ กตวาน กรสสุ รุจิเร ปิยํ”ติฯ
๓๔. “เอเต นาคา อุปตถทา สัพเพ ติฏฺฐนฺติ วมฺมิตา. ปุรา มหฺมฺนฺติ ปาการํ อาเนนฺเตตํ ปาวตี”ติฯ
๓๕. “สตฺต พิลเ กริตวาน อหเมตํ ปาวตี. ขตติยานํ ปทสฺสามิ เย มํ หนตฺ อีหาคตา”ติฯ
๓๖. “อวฺกุณฺโห ราชนฺตํ สามา โกเสยฺยวาสนี. อสฺสุปฺณเณหิ เนตเตหิ ทาสีคณฺปุรฺกฺขตา”ติฯ
๓๗. “ตํ ฐน กกฺกฺกฺปนิเสวิตํ มุขํ อาทาสทฺนตาถรฺปจฺจเวกฺขิตํ. สฺภํ สฺนเนตตํ วิรชํ อนนฺจณฺณํ ฉุทฺธํ วเน ฐสฺ
สตี ขตติเยหิฯ
๓๘. “เต ฐน เม อสีเต เวลลิตคฺเค เกเส มุทฺ จนนฺนสารลิตเต. สมากฺเก สวฺธิกาย มขฺเณ ปาทเห
คิขฺเณ ปริกทฺมฺสสนฺติ ฯ
๓๙. “ตา ฐน เม ตมพนฺชา สุโลมา พาทา มุทฺ จนนฺนสารลิตตา. ฉินฺนา วเน อฺขณฺนิตา ขตติเยหิ คยฺห
ธงฺโก คจฺฉติ เยน กามํฯ
๔๐. “เต ฐน ตาลูปฺนิเณ อลฺมเพ นิเสวิตเ กาสิกจฺนทเนน. ถเนสุ เม ลมฺพิสฺสตี สิงคาลเ มาตฺว ปฺตฺโต
ตฺรฺโณ ตนฺนุโฯ
๔๑. “ตํ ฐน โสณิ ปุณฺณํ สฺโกณฺณํ นิเสวิตํ กณฺจณเมขลาหิ. ฉินฺนํ วเน ขตติเยหิ อวตฺถํ สิงคาลสงฺขา
ปริกทฺมฺสสนฺติ ฯ
๔๒. “โสณา ธงฺกา สิงคาลา จ ये จญฺเณ สนฺติ ทาสฺวโน. อชฺรา ฐน เหสฺสนฺติ ภกฺขยิตฺวา ปาวตีฯ
๔๓. “สเจ มํसानิ หรีสุ ขตติยา ทูรคามิโน. อณฺฐิโน อมฺม ยาจิตฺวา อนฺนปเถ ททาถ นํฯ
๔๔. “เขตตานิ อมฺม กาเรตฺวา กณฺิกาเรตถ โรปย. ยทา เต ปุณฺณิตา อสฺสุ เหมนฺตานํ หิมจฺจเย. สเรย
ยาถ มมํ อมฺม เอวฺวณฺณา ปาวตี”ติฯ
๔๕. “ตสฺสา มาตา อฺทกฺกฺฐาสี ขตติยา เทวณฺณิ. ทิสฺวา อสีณจ สฺนณจ รณฺโณ มทฺทสฺสนเตปุเร”ติฯ
๔๖. “อิมิณา ฐน อสีนา สฺสยณฺณํ ตณฺมขณฺมิ. อีตฺรํ มทฺท หนตฺวาน ขตติยานํ ปทสฺสตี” ฯ
๔๗. “น เม อกาสิ วจฺนํ อตถกามาเย ปฺตฺติเก. สาชฺช โลหิตสยฺฉณฺนา คจฺฉสิ ยมฺสาธนํฯ
๔๘. “เอวมาปชฺชตี โปโส ปาปิยณฺจ นิคจฺฉติ. โย เว หิตานํ วจฺนํ น กโรติ อตถทสฺสินํฯ
๔๙. “สเจ จ อชฺช ธาเรสี กุมารํ จารุทสฺสนํ. กุเสน ชาตํ ขตติยํ สฺวณฺณมณฺนิเมขลํ. ปุชิตํ ญฺาติสงฺเขหิ
น คจฺฉสิ ยมฺกฺขยํฯ
๕๐. “ยตถสฺสุ เภรี นทติ กุณฺขโร จ นิภูชติ. ขตติยานํ กุเล ภทฺเท กิ นฺ สุชตฺรํ ตโตฯ

๕๑. “อสุโส จ สิสติ ทวาเร กุมารโ อูปโรหติ. ขตติยานัน กุเล ภทเท ก็ นุ สุขตร ตโต”ฯ
๕๒. “มยุรโกณจากรุเท โกกิลานิกุชิต. ขตติยานัน กุเล ภทเท ก็ นุ สุขตร ตโต”ติฯ
๕๓. “กหิ นุ โส สดตุมททโน ปรรรฐปมททโน. กุโส โสฬารปณญาโน โย โน ทุกขา ปโมจเย”ติฯ
๕๔. “อิเธว โส สดตุมททโน ปรรรฐปมททโน. กุโส โสฬารปณญาโน โย เต สฟเพ วีสสติ”ฯ
๕๕. “อุมมตติกา นุ ภณสิ อนุธพาลา ปภาสสิ. กุโส เจ อาคโต อสส ก็ น ชาเนมฺ ตมย”ติฯ
๕๖. “เอโส อาฬารโก โปโส กุมาริปุรมนตเร. ทพหิ กตวาน สเวลลสิ กุมภี ไรวติ โอนโต”ติฯ
๕๗. “เวณิ ตวมสิ จณทาลิ อหุสิ กุลคนธินิ. ถมฺ มททกุลเล ชาตา ทาส กยิราสิ กามุก”ติฯ
๕๘. “นมหิ เวณิ น จณทาลิ น จมฺหิ กุลคนธินิ. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ติฯ
๕๙. “โย พุราหมณสสฺสทานิ สทา โยเชนติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ติฯ
๖๐. “ยสฺส นาคสสฺสทานิ สทา โยเชนติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ฯ
๖๑. “ยสฺส อสสสสฺสทานิ สทา โยเชนติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ฯ
๖๒. “ยสฺส รสสสฺสทานิ สทา โยเชนติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ฯ “ยสฺส อสสสสฺสทานิ สทา โยเชนติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ฯ
๖๓. “ยสฺส ธนฺสสสฺสทานิ สทา พุทฺธติ วีสตี. โอกกากปุตโต ภททนต์ ตวํ นุ ทาโสติ มณฺญสิ”ติฯ
๖๔. “ตคฺช เต ทุกฺกภู พาลเ ยํ ขตติยํ มหพฺพลํ. นาคํ มณฺชูกวณฺณน น นํ อกฺขาสีธาคค”ฯ
๖๕. “อปรารํ มหาราช ตวํ โน ขม รณสม. ยํ ตํ อณฺญาตเวเสน นานฺญาสิมฺหา อีธาคค”ติฯ
๖๖. “มาทิสฺส น ตํ ฉนฺนํ โยหิ อาฬารโก ภเว. ตวณฺญเว เม ปสฺสิสฺส นตฺถิ เต เทว ทุกฺกภู”ติฯ
๖๗. “คจฺฉ พาลเ ขมาเปหิ กุสราขํ มหพฺพลํ. ขมาปีโต กุโส ราชา โส เต ทสฺสตี ชีวิต”ติฯ
๖๘. “ปีตุสฺส วจฺนํ สุตฺวา เทวณฺณํ ปภาวตี. สิริสา อคฺคหิ ปาเท กุสราขํ มหพฺพล”ติฯ
๖๙. “ยามา รตโย อติกณฺตา ตามา เทว ตยา วินา. วณฺเท เต สิริสา ปาเท มา เม กุชฺฌํ รณสมภา”
๗๐. “สพฺพ เต ปฏฺชีขานามิ มหาราช สฺโณหิ เม. น จาปี อปฺปิยํ ตฺยหิ กรเญยามิ อหิ ปุณ”ฯ
๗๑. “เอว เจ ยาจมานาย วจฺนํ เม น กาฬสิ. อิทานิ มํ ตาโต หนตฺวา ขตติยานัน ปทสฺสตี”ติฯ
๗๒. “เอว เต ยาจมานาย ก็ น กาฬามิ เต วโจ. วิทฺธโร ตยสมิ กลฺยาณิ มา ตวํ ภายิ ปภาวติ”ฯ
๗๓. “สพฺพ เต ปฏฺชีขานามิ ราชปุตฺติ สฺโณหิ เม. น จาปี อปฺปิยํ ตฺยหิ กรเญยามิ อหิ ปุณ”ฯ
๗๔. “ตว กามา ทิ สฺสโสณิ ปหุ ทุกฺขํ ตติกฺขิสํ. พหุ มททกุลํ หนตฺวา นยิตุํ ตํ ปภาวติ”ติฯ
๗๕. “โยชยนฺตุ รणे อสเส นานาจิตฺเต สมหาเต. อถ ทกฺขณ เม เวคํ วิธมนฺตสฺส สดตโว”ติฯ
๗๖. “ตณฺจ ตตฺถ อุกฺกิสฺส รณโณ มททสสนฺเตปุเร. วิชฌมานัน สหิเว โณณฺณตํ ทิกฺขณํ กุชฺชา”
๗๗. “หตฺถิกฺขนธจจ อารุญฺห อโรเปตฺวา ปภาวตี. สงฺคามํ โอตริตฺวาน สีนานํ นทํ กุโส”ฯ
๗๘. “ตสฺส ตํ นทโต สุตฺวา สีสเสวิตเร มิกา. ขตติยา วิปลาเยสุ กุสสททภยภูฏิตา”ฯ
๗๙. “หตฺถาโรหา อนิฏฺฐา รธิกา ปตฺติการกา. อณฺณมณฺญสฺส ฉินฺทนฺติ กุสสททภยภูฏิตา”ฯ
๘๐. “ตสมิ สงฺคามสึสสมิ ปสฺสิตฺวา ภูฏิตฺวา มานโส. กุสสส รณโณ เทวินฺโท อทา เวโรจฺนํ มณฺนิ”ฯ
๘๑. “โส ตํ วิชิตฺวา สงฺคามํ ลทฺธา เวโรจฺนํ มณฺนิ. หตฺถิกฺขนธจจ ราชา ปาเวกฺขิ นครํ ปุริ”ฯ
๘๒. “ชีวกคฺคหิ คเหตุวาน พนฺธิตฺวา สดต ขตติเย. สสุรสฺสพนาเมสิ อิเม เต เทว สดตโว”ฯ
๘๓. “สพฺเพว เต วสํ คตา อมิตฺตา วิหตา ตว. กามํ กโรหิ เต ตยา มุญจ วา เต หนสฺสุ วา”ติฯ
๘๔. “ตฺยเหว สดตโว เอเต น ทิ เต มยฺห สดตโว. ตวณฺญเว โน มหาราช มุญจ วา เต หนสฺสุ วา”ติฯ
๘๕. “อิมา เต ชีตโร สดต เทวภยูปมา สุภา. ททาหิ เนสํ เอเกกํ โหนฺตุ ชามาตโร ตว”ติฯ
๘๖. “อมฺหากญฺเจว ตาสณฺจ ตวํ โน สพฺเพสมิสฺสโร. ตวณฺญเว โน มหาราช เทหิ เนสํ ยทิจฺฉสิ”ติฯ

๘๗. “เอกเมกสฺส เอเกกํ อทา สีหสฺสโร กุโส. ขตติยานํ ตทา เตสํ รมญฺเญ มหฺทสฺส อิตโรฯ
๘๘. “ปณฺธิตา เตน ลาเภณ ตฺถุฏฺฐา สีหสฺสเร กุเส. สกรฺรฎฺฐานิ ปายีสฺส ขตติยา สตตฺ ตาวเทฯ
๘๙. “ปภาวติณฺจ อาทาย มณฺเฑ เวโรจณํ สฺกํ. กุสาวตี กุโส ราชา อคฺมาสิ มหฺทพฺโลาฯ
๙๐. “ตฺยสฺสฺส เอรเถ ยนฺตา ปวิสนฺตา กุสาวตี. สมานา วณฺณรูปเณ นาณญฺมณฺญาติโรจิสฺสํ ฯ
๙๑. “มาตา ปุตุเตน สงฺคจฺฉิ อุกฺโข จ ชยมฺปตี. สมคฺคา เต ตทา อาสฺมํ ฝิตฺถ ธรณิมาวสฺส”นฺติฯ
กุสชาตกํ ปฐฺมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๓๑. กุสชาตก (๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเจ้ากุสะหลงรูปโฉมนางประภาวดี/

๑. “อิหํ – นี่/ เต – ของพระองค์/ รมญฺเญ – แวนแคว้น/ สธนํ – เป็นแวนแคว้นที่เป็นไปกับด้วย
ทรัพย์/ สโยคฺคํ – เป็นแวนแคว้นที่เป็นไปกับด้วยยานเป็นเครื่องประกอบ/ สกายูรํ – เป็นแวนแคว้นที่เป็นไป
กับด้วยเครื่องราชกุฎภัณฑ์/ สพฺพกามฺปฺปนํ. – เป็นแวนแคว้นที่เข้าถึงแล้วซึ่งวัตถุที่พึงปรารถนาทั้งปวง/ อิหํ
– นี่/ เต – ของท่าน/ รชฺชํ – ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ อนุสาส – ขอจงทรงตามสั่งสอน/ [ตฺวํ – พระองค์]/
อมฺม – แนะแม่/ คจฺฉามฺหิ – ข้าพเจ้า จะไป/ ยตฺถ – ไດ/ [ฐาน – ในสถานที่]/ ปิยา – เป็นที่รัก/ ปภาวตี”ติ.
– พระนางประภาวดี”ดังนี้/

๒. “อนุชฺชุกฺเตน – ที่ไม่ซื้อตรงแล้ว/ [มนสา – มีพระทัย]/ หริ – ทรงหาบคอนไปอยู่/ มหฺนตํ –
หาบใหญ่/ [ขารํ – ซึ่งเครื่องหาบ]/ ทิวา จ – ในกลางวัน ด้วย/ รตฺโต จ – ในกลางคืน ด้วย/ นิสีถกาเล. – ใน
กาลที่เป็นเวลาเที่ยงคืน/ ปฏฺิคจฺฉ – ขอเชิญเสด็จกลับ/ ตฺวํ – พระองค์/ ขิปปํ – โดยพลัน/ กุสาวตี – สูเมือง
ชื่อว่ากุสาวดี/ กุส – ข้าแต่พระเจ้ากุสะ/ นิจฺฉามิ – ย่อมไม่ประสงค์/ [ตํ – ซึ่งพระองค์]/ ทฺพฺพณฺณมฺหิ –
ข้าพเจ้า ผู้มีผิวพรรณอันโทษประทุษร้ายแล้ว/ วสนฺต”นฺติ. – ผู้ประทับอยู่”ดังนี้/

๓. “นาหิ – หามิได้ ข้าพเจ้า/ คมิสฺสามิ – จักไป/ อิตฺ – นี่/ [ฐานโต – จากสถานที่]/ กุสาวตี – สู
เมืองชื่อว่ากุสาวดี/ ปภาวตี – คุณ่อน้องประภาวดี/ วณฺณปโลภิต – เป็นผู้โลกทั่วแล้วในผิวพรรณ/ ตว. –
ของท่าน/ รมามิ – ย่อมยินดี/ มหฺทสฺส – ของพระเจ้ามัททะ/ นิเกตรมเม – ในที่ประทับที่ควรรื่นรมย์/ หิต
วาน – ละแล้ว/ รมญฺเญ – ซึ่งแวนแคว้น/ ตว – ซึ่งท่าน/ ทสฺสเน – ในการมองดู/ รโต. – เป็นผู้ยินดีแล้ว/

๔. “ปภาวตี – คุณ่อน้องประภาวดี/ [อิหํ – ข้าพเจ้า]/ วณฺณปโลภิต – เป็นผู้โลกทั่วแล้วใน
ผิวพรรณ/ ตว – ของท่าน/ สมฺมุหฺหฺรูปว – เป็นผู้มีรูปแห่งบุคคลผู้หลงใหลพร้อมแล้ว/ วิจฺฉรามิ – ย่อมเที่ยว
ไป/ เมทินิ. – สูเมทนีดล/ [อิหํ – ข้าพเจ้า]/ ทิสํ – ซึ่งทิศ/ น ชานามิ – ย่อมไม่รู้/ [อิหํ – ข้าพเจ้า]/ กุโถมฺหิ –
จากสถานที่แห่งไหน ย่อมเป็น/ อาคโต – เป็นผู้มาแล้ว/ ตยฺมฺหิ – ในท่าน ย่อมเป็น/ มตฺโต – เป็นผู้มัวเมา
แล้ว/ มิคมนฺทโลจเน. – ผู้มีดวงตาเพียงดังตาลูกน้อยของเนื้อทราย/

๕. “สฺวณฺณจิริวสเน – ผู้มีผ้าที่ขลิบแล้วด้วยทองคำเป็นเครื่องนุ่ง/ ชาตฺรูปสฺสฺเมขเล. – ผู้มี
เครื่องประดับที่ขลิบแล้วด้วยทองคำ/ สฺสฺโสณิ – คุณ่อน้องนางผู้มีสะโพกอันผิ้งผาย/ ตว – ซึ่งท่าน/ กามา –
เพราะความปรารถนา/ หิ – ก็/ นาหิ – หามิได้ ข้าพเจ้า/ รชฺเชน – ด้วยความเป็นแห่งพระราช/ มตฺติโก”ติ.
– ของข้าพเจ้า เป็นผู้มีความต้องการ”ดังนี้/

๖. “อพฺภูติ – ความไม่เจริญ/ ตสฺส – ผู้นั้น/ [ปุคฺคสฺส – แก่บุคคล]/ โภ – ข้าแต่พระราชผู้
เจริญ/ โหติ – ย่อมมี/ โย – ผู้ใด/ [ปุคฺคโล – บุคคล/ ปุคฺคํ – ซึ่งบุคคล]/ อนิจฺฉนฺตฺมิจฺฉติ. – ย่อมปรารถนา
ผู้ไม่ปรารถนาอยู่/ [ตฺวํ – พระองค์]/ อกามิ – ผู้ไม่รักใคร่อยู่/ [ปุคฺคํ – ซึ่งบุคคล]/ ราช – ข้าแต่พระราช/

กาเมลี - ย่อมรักใคร่/ อกนัต - ผู้ไม่รักใคร่แล้ว/ [บุคคัล - ซึ่งบุคคล]/ กนตุมิจลสี”ติ. - ย่อมปรารภนา เพื่อการรักใคร่”ดังนี้/

๗. “อกามิ วา - ผู้ไม่รักใคร่อยู่บ้าง/ [บุคคัล - ซึ่งบุคคล]/ สกามิ วา - ผู้เป็นไปกับด้วยความรักใคร่บ้าง/ [บุคคัล - ซึ่งบุคคล]/ โย - ผู้ใด/ นโร - นรชน/ ลภเต - ย่อมได้/ ปิย. - ผู้เป็นที่รัก/ [มย. - ข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ ลภเมตถ - ซึ่งการได้ ในความรักนั้น/ ปลัสสาม - ย่อมสรรเสริญ/ อลาโภ - การไม่ได้/ ตตถ - นั้น/ [กาเม - ในความรัก]/ ปาปโก”ติ. - เป็นความโชคร้าย”ดังนี้/

๘. “[ตฺว. - พระองค์]/ ปาสาณสารี - ซึ่งแก่นแห่งหิน/ ขณลี - ย่อมขุด/ กณิการสส - แห่งต้นกรรณิการ/ ทารุณา. - ด้วยไม้/ วาต. - ซึ่งลม/ ชาเลน - ด้วยตาข่าย/ พาเธลี - ย่อมดัก/ โย - ผู้ใด/ [ตฺว. - พระองค์]/ อนิจจนตมิจลสี”ติ. - ย่อมปรารภนา ผู้ไม่ปรารภนาอยู่”ดังนี้/

๙. “ปาสาโณ - หิน/ นูน - แ่น้ำ/ เต - ของพระองค์/ ททเย - ในพระหทัย/ โอหิต - ฝังไว้แล้ว/ มุทลขณ. - ที่มีลักษณะอ่อนละมุนละไม/ โย - ไต/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ เต - จากพระองค์/ สาต. - ซึ่งความสำราญ/ น วินทามิ - ย่อมไม่ประสบ/ ตโรชนปทาโค. - เป็นผู้มาแล้วจากภายนอกแห่งชนบท/

๑๐. “ยทา - ในกาลใด/ ม. - ซึ่งข้าพเจ้า/ ภฎฐิ - ให้เป็นผู้มีหน้านิว/ กตฺวา - กระทำแล้ว/ ราชปุตติ - พระราชบุตร/ อุทิกขติ. - ย่อมทอดพระเนตร/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ อาฬารโก - เป็นผู้กระทำให้ซึ่งชนม/ ตทา - ในกาลนั้น/ โหมิ - ย่อมเป็น/ รณโณ - ของพระราชา/ มททสฺสนเตปุเร. - ในภายในแห่งเมืองของพระเจ้ามัททะ/

๑๑. “ยทา - ในกาลใด/ อุมหยมานา - ทรงแยมสรवलอยู่/ ม. - ซึ่งข้าพเจ้า/ ราชปุตติ - พระราชบุตร/ อุทิกขติ. - ย่อมทอดพระเนตร/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ นาฬารโก - เป็นผู้ไม่ใช้พ่อครัว/ ตทา - ในกาลนั้น/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ โหมิ - ย่อมเป็น/ ราชา - เป็นพระราชา/ โหมิ - ย่อมเป็น/ ตทา - ในกาลนั้น/ กุโส”ติ. - ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ”ดังนี้/

๑๒. “สเจ - ถ้าวา/ หิ - ก็/ วจัน - คำพูด/ สจจ - เป็นความจริง/ เนมิตฺตาน - ผู้พยากรณ์ซึ่งนิमित/ [บุคคฺลาน - ของบุคคลทั้งหลาย]/ ภวิสฺสติ. - จักเป็น/ เนว - หามิได้นั้นแล/ เม - ของข้าพเจ้า/ ตฺว. - พระองค์/ ปตี - เป็นพระสวามี/ อสฺส - พึงเป็น/ กามิ - ตามความปรารภนา/ [ขนา - ประชาชนทั้งหลาย]/ ฉินทนตุ - ของงสัป/ สตฺตธา”ติ. - ให้เป็น ๗ ท่อน”ดังนี้/

๑๓. “สเจ - ถ้าวา/ หิ - ก็/ วจัน - คำพูด/ สจจ - เป็นความจริง/ อณฺเณส - เหล่าอื่น/ [เนมิตฺตาน - ผู้พยากรณ์ซึ่งนิमित/ บุคคฺลาน - ของบุคคลทั้งหลาย]/ ยทิ วา - ก็ หรือว่า/ มม. - ของข้าพเจ้า/ เนว - หามิได้นั้นแล/ ตฺยห. - ของพระองค์/ ปตี - เป็นพระสวามี/ อตฺถิ - มีอยู่/ อณฺโณ - ผู้อื่น/ [บุคคฺโล - บุคคล]/ สีสฺสธา - ผู้มีพระสุรเสียงเพียงดังเสียงของสิงโต/ กุสา”ติ. - จากพระเจ้ากุสะ”ดังนี้/

๑๔. “เนกฺขิ - ที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ คีว - ซึ่งสร้อยคอ/ เต - แก่เจ้า/ กาเรสฺส - จักให้กระทำ/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ ปตฺวา - ถึงแล้ว/ ขุขฺเซ - แนะแม่ค่อม/ กุสาวตี. - ซึ่งเมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สเจ - ถ้าวา/ ม. - ซึ่งข้าพเจ้า/ นาคนาสุรุ - ผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามเพียงดังงาของช้าง/ โอโลเกย - พึงเหลียวมองดู/ ปภาวตี. - พระนางประภาวตี/

๑๕. “เนกฺขิ - ที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ คีว - ซึ่งสร้อยคอ/ เต - แก่เจ้า/ กาเรสฺส - จักให้กระทำ/ [อห. - ข้าพเจ้า]/ ปตฺวา - ถึงแล้ว/ ขุขฺเซ - แนะแม่ค่อม/ กุสาวตี. - ซึ่งเมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สเจ - ถ้าวา/ ม. - กับข้าพเจ้า/ นาคนาสุรุ - ผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามเพียงดังงาของช้าง/ อาลเปย - พึงเจรจา/ ปภาวตี. - พระนางประภาวตี/

๑๖. “เนกข์ - ที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ คีว - ซึ่งสร้อยคอ/ เต - แกะเจ้า/ กาเรสส์ - จักให้
กระทำ/ [อห - ข้าพเจ้า]/ ปตวา - ถึงแล้ว/ ขุขเซ - เน้นแม่ค่อม/ กุสาวตี. - ซึ่งเมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สเจ -
ถ้าว่า/ ม - กับข้าพเจ้า/ นาคนาสุรุ - ผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามเพียงดั่งงาของช้าง/ อุมหาเยย - ฟังทรงยิ้มแย้ม/
ปภาวตี. - พระนางประภาวตี/

๑๗. “เนกข์ - ที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ คีว - ซึ่งสร้อยคอ/ เต - แกะเจ้า/ กาเรสส์ - จักให้
กระทำ/ [อห - ข้าพเจ้า]/ ปตวา - ถึงแล้ว/ ขุขเซ - เน้นแม่ค่อม/ กุสาวตี. - ซึ่งเมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สเจ -
ถ้าว่า/ ม - กับข้าพเจ้า/ นาคนาสุรุ - ผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามเพียงดั่งงาของช้าง/ ปมหาเยย - ฟังทรงพระ
สรวล/ ปภาวตี. - พระนางประภาวตี/

๑๘. “เนกข์ - ที่กระทำแล้วด้วยทองคำ/ คีว - ซึ่งสร้อยคอ/ เต - แกะเจ้า/ กาเรสส์ - จักให้
กระทำ/ [อห - ข้าพเจ้า]/ ปตวา - ถึงแล้ว/ ขุขเซ - เน้นแม่ค่อม/ กุสาวตี. - ซึ่งเมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สเจ -
ถ้าว่า/ เม - ของข้าพเจ้า/ นาคนาสุรุ - ผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามเพียงดั่งงาของช้าง/ [ปภาวตี - พระนางประภา
วตี]/ ปาณิ - ด้วยพระหัตถ์ทั้งหลาย/ อุปสมมุเส”ติ. - ฟังทรงเข้าไปจับต้อง”ดังนี้/

๑๙. “น - หามิได้/ หิ - ก็/ นูนาย - แน่นอน พระองค์นี้/ ราชบุตติ - พระราชบุตร/ กุเส - ใน
พระเจ้ากุเส/ สาทมปิ - แม้ซึ่งความสำราญพระทัย/ วินทติ. - ย่อมประสพ/ อาฟาริเก - ผู้กระทำซึ่งชนม/
ภเต - ผู้ที่ทรงเลี้ยงดูแล้ว/ โปเส - ผู้ที่ควรเลี้ยงดู/ เวตเนน - ด้วยสินจ้าง/ อนตถิเก”ติ. - ผู้ไม่มีความ
ต้องการ”ดังนี้/

๒๐. “น - หามิได้/ หิ - ก็/ นูนาย - แน่นอน คนนี้/ สา - นั้น/ ขุขชา - นางค่อม/ ลภติ - ย่อม
ได้/ ชิวหาย - ซึ่งสิ้น/ เฉทน์. - ซึ่งการตัด/ สุนิสเตน - ที่ลับไว้ดีแล้ว/ สดเถน - ด้วยมีด/ เอว - อย่างนี้/ ทพ
ภาสิต - ซึ่งคำพูดที่กล่าวไม่ดีแล้ว/ ภณ”นติ. - กล่าวอยู่”ดังนี้/

๒๑. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘มหายโส’ติ - ว่า ‘ทรงมีพระ
ยศใหญ่’ดังนี้/ กตวาน - กระทำแล้ว/ กรสสุ - จงกระทำเถิด/ รุจิเร - ในความงาม/ ปิย. - ซึ่งความรัก/

๒๒. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘มททโน’ติ - ว่า ‘ทรงมีทรัพย์
มากมาย’ดังนี้/ กตวาน - กระทำแล้ว/ กรสสุ - จงกระทำเถิด/ รุจิเร - ในความงาม/ ปิย. - ซึ่งความรัก/

๒๓. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘มทพโล’ติ - ว่า ‘ทรงมีพระ
กำลังมาก’ดังนี้/ กตวาน - กระทำแล้ว/ กรสสุ - จงกระทำเถิด/ รุจิเร - ในความงาม/ ปิย. - ซึ่งความรัก/

๒๔. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘มทรรุโ’ติ - ว่า ‘ทรงมีแว่นแคว้น
กว้างใหญ่’ดังนี้/ กตวาน - กระทำแล้ว/ กรสสุ - จงกระทำเถิด/ รุจิเร - ในความงาม/ ปิย. - ซึ่งความรัก/

๒๕. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘มทราชา’ติ - ว่า ‘ทรงเป็น
มหาราช’ดังนี้/ กตวาน - กระทำแล้ว/ กรสสุ - จงกระทำเถิด/ รุจิเร - ในความงาม/ ปิย. - ซึ่งความรัก/

๒๖. “มา - อย่า/ [ตว - พระองค์]/ น - พระองค์นั้น/ รูเปน - ด้วยพระรูป/ ปาเมสิ - ทรง
เปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน - ที่สูงระหง/ ปภาวตี. - ข้าแต่แม่เจ้าประภาวตี/ ‘สัทสโร’ติ - ว่า ‘ทรงมีพระสุ

รเสียงเพียงดังเสียงของสิงโต’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๒๗. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘วคฺคุสโร’ติ – ว่า ‘ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๒๘. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘พินทุสโร’ติ – ว่า ‘ทรงมีพระสุรเสียงหยดย่อย’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๒๙. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘มณฺขุสโร’ติ – ว่า ‘ผู้ทรงมีพระสุรเสียงที่ไพเราะ’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๓๐. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘มรฺฐุสโร’ติ – ว่า ‘ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะอ่อนหวาน’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๓๑. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘สทฺธิโป’ติ – ว่า ‘ทรงมีศิลปะนับเป็นร้อยอย่าง’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๓๒. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘ขตฺติโย’ติปิ – ว่า ‘ทรงเป็นกษัตริย์’ดังนี้บ้าง/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย. – ซึ่งความรัก/

๓๓. “มา – ออย่า/ [ตรวิ – พระองค์]/ นั – พระองค์นั้น/ รูเปน – ด้วยพระรูป/ ปาเมลิ – ทรงเปรียบเทียบแล้ว/ อาโรเหน – ที่สูงระหง/ ปภาวติ. – ข้าแต่แม่เจ้าประภาวดี/ ‘กุสราชา’ติ – ว่า ‘ทรงพระนามว่าพระเจ้ากุสะ’ดังนี้/ กตวาน – กระทำแล้ว/ กรสสุ – จงกระทำเถิด/ รุจิเร – ในความงาม/ ปิย”นติ. – ซึ่งความรัก”ดังนี้/

๓๔. “เอเต – เหล่านั้น/ นาคา – ผู้ประเสริฐ/ [ราชาโน – พระราชาทั้งหลาย]/ อุปตฺถทฺธา – เป็นผู้อันความถือตัวเข้าไปสนับสนุนแล้ว/ สพเพ – ทั้งปวง/ ติฏฺฐนฺติ – ย่อมยืนอยู่/ วมฺมิตา. – เป็นผู้สวมเกราะแล้ว/ ปุรา – ในกาลก่อน/ มทฺทนฺติ – ย่อมทรงทำลาย/ ปาการิ – ซึ่งกำแพง/ อาเนนเตตฺ – ย่อมนำมาพระองค์นั้น/ ปภาวติ”นติ. – ซึ่งพระธิดาทรงพระนามว่าประภาวดี”ดังนี้/

๓๕. “สตุต – ๗ ท่อน/ พิเล – ให้เป็นท่อน/ กริตวาน – กระทำแล้ว/ อหเมตฺ – ข้าพเจ้านั้น/ ปภาวติ. – ซึ่งลูกหญิงชื่อว่าประภาวดี/ ขตฺติยานิ – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย/ ปทฺสสามิ – จักถวายให้/ เย – เหล่าใด/ [ขตฺติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย]/ มํ – ซึ่งข้าพเจ้า/ หนตฺ – เพื่อการฆ่า/ อิธาคตา”ติ. – เป็นผู้มาแล้ว ในสถานที่นี้”ดังนี้/

๓๖. “อวฺภูทฺธิ – ได้เสด็จลุกขึ้นโดยพิเศษแล้ว/ ราชปฺตุติ – พระราชบุตร/ สามา – ผู้มีผิวพรรณเพียงดังผิวแห่งทองคำ/ โกเสยฺยวาสิณี. – ผู้ทรงนั่งซึ่งผ้าไหมสีที่ขลิบแล้วด้วยทองคำ/ อสฺสุปฺณเณหิ – ที่นอนไป

แล้วด้วยพระอัสสุชล/ เนตเตหิ - ด้วยพระเนตรทั้งหลาย/ ทาสีคณปุรุษตา”ติ. - เป็นผู้อันหมั่นแห่งนางทาสี
กระทำไว้ในเบื้องหน้าแล้ว”ดังนี้/

๓๗. “ตํ - นั้น/ นุน - แนนท์/ กกฎปนิเสวิตํ - ที่เข้าไปลูบไล้แล้วด้วยแป้ง/ มุขํ - ดวงหน้า/ อา
ทาสทนต์ตาจรุปัจจเวกขิตํ. - ที่พิจารณาเห็นเฉพาะแล้วที่กระจงเงาด้ามเงา/ สุกํ - ที่งดงาม/ สุนตตํ - ที่มี
ดวงตาคมคาย/ วิรัชํ - ที่มีธูลีไปปราศแล้ว/ อนนฺคณํ - ที่มีความมัวหมองหาไม่ได้/ ญทธํ - ที่โยนทิ้งไว้แล้ว/
วเน - ในป่า/ ฐสฺสตี - จักดำรงอยู่/ ขตฺติเยหิ. - อักษรยัตริย์ทั้งหลาย/

๓๘. “เต - เหล่านั้น/ นุน - แนนท์/ เม - ของข้าพเจ้า/ อสิเต - ที่ดำสนิท/ เวลลิตคฺเค - ที่มี
ปลายงอนขึ้นแล้ว/ เกเส - ซึ่งเส้นผมทั้งหลาย/ มุทุ - ที่อ่อนนุ่ม/ จนนทสารลิตเต. - ที่ลูบไล้แล้วด้วยน้ำมัน
แก่นจันทน์/ สมากุเล - ที่เนื่องแน่น/ สีวลิกาย - แห่งป่าช้า/ มชฺเช - ในท่ามกลาง/ ปาเทหิ - ด้วยขา
ทั้งหลาย/ คิชฌมา - นกแร้งทั้งหลาย/ ปริกขณิสสนติ. - จักคู้ยเขี่ย/

๓๙. “ตา - เหล่านั้น/ นุน - แนนท์/ เม - ของข้าพเจ้า/ ตมพณา - มีเล็บมือแดง/ สุลลมา - มี
ขนละเอียดอ่อน/ พาวา - แขนทั้งหลาย/ มุทุ - เป็นธรรมชาติอ่อนนุ่ม/ จนนทสารลิตตา. - เป็นธรรมชาติลูบไล้
แล้วด้วยจूरณแก่นจันทน์/ ฉินฺนา - ตัดแล้ว/ วเน - ในป่า/ อุชฌิตา - ทิ้งไว้แล้ว/ ขตฺติเยหิ - อักษรยัตริย์
ทั้งหลาย/ คยฺห - คาบแล้ว/ ธงโก - นกกา/ คจฺจติ - ย่อมไป/ เยนกามํ. - ตามอารมณ์เป็นเหตุปรารถนา
อย่างไร/

๔๐. “เต - เหล่านั้น/ นุน - แนนท์/ ตาลูปนิเภา - ที่มีการเปรียบเทียบกับผลตาล/ อลฺมเพ - ที่
ไม่หย่อนยาน/ นิเสวิต - ที่ลูบไล้แล้ว/ กาลิกจนนทเนน. - ด้วยกระแจะจันทน์แดงที่นำมาแล้วจากแคว้นชื่อว่า
กาลี/ ถเนสุ - ที่ถันทั้งหลาย/ เม - ของข้าพเจ้า/ ลมพิสฺสตี - จักยื้อดึง/ สิงคาล - สุนัขจิ้งจอก/ มาตฺว -
เพียงดังของมารดา/ ปุตฺโต - ลูก/ ตรุโณ - ผู้เป็นเด็กอ่อน/ ตนฺนุโข. - ผู้เกิดแต่ตน/

๔๑. “ตํ - นั้น/ นุน - แนนท์/ โสณิ - ซึ่งสะโพก/ ปุถฺลํ - ที่กลมกลิ้ง/ สุกโกฏฺฐิตํ - ที่ผิงผายดีแล้ว/
นิเสวิตํ - ที่เข้าไปประทับแล้ว/ กณฺณจณเมขลาหิ. - ด้วยสายสร้อยรัดเอวที่ขลิบแล้วด้วยทองคำ/ ฉินฺนํ - ที่ตัด
แล้ว/ วเน - ในป่า/ ขตฺติเยหิ - อักษรยัตริย์ทั้งหลาย/ อวตฺถํ - โยนทิ้งแล้ว/ สิงคาลสงฺฆา - ผุ่งแห่งสุนัข
จิ้งจอกทั้งหลาย/ ปริกขณิสสนติ. - จักยื้อแย่ง/

๔๒. “โสณา - สุนัขบ้านทั้งหลาย/ ธงกา - เหยี่ยวทั้งหลาย/ สิงคาลา จ - สุนัขจิ้งจอกทั้งหลาย
ด้วย/ เย จณฺเญ - เหล่าอื่นใด ด้วย/ สนฺติ - มีอยู่/ ทาฐิโน. - ที่มีเชื้อว/ [สฺตฺตา - สัตว์ทั้งหลาย]/ อชรา -
เป็นผู้ไม่แก่ชรา/ นุน - แนนท์/ เหสฺสนติ - จักเป็น/ ภกฺขยิตฺวา - กัดกินแล้ว/ ปภาวตี. - ซึ่งเจ้าหญิงทรงพระ
นามว่าประภาวตี/

๔๓. “สเจ - ถ้าวา/ มํสานิ - ซึ่งเนื้อทั้งหลาย/ หริสุ - ได้ทรงนำไปแล้ว/ ขตฺติยา - กษัตริย์
ทั้งหลาย/ ทูรคามิโน. - เป็นผู้เสด็จไปสู่หนทางไกลโดยปกติ/ อญฺฐิณี - ซึ่งกระดูกทั้งหลาย/ อมม - ข้าแต่
ทูลกระหม่อมแม่/ [ตุมฺเห - พระองค์ทั้งหลาย]/ ยาจิตฺวา - ทรงขอไว้แล้ว/ อนุปเภา - ในระหว่างทาง/ ททา
- ของงเภา/ นํ. - นั้น/ [อญฺฐิ - ซึ่งกระดูก]/

๔๔. “ตฺวํ - พระองค์/ เขตตานิ - ซึ่งสวนทั้งหลาย/ อมม - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่/ กาเรตฺวา -
ให้กระทำแล้ว/ กณฺณการต - ซึ่งต้นกรรณิการทั้งหลาย ในเขตนี้/ โรปย. - ขอจงให้ปลูก/ ยทา - ในกาลใด/
เต - เหล่านั้น/ [กณฺณการา - ต้นกรรณิการทั้งหลาย]/ ปุปฺพิตา - ออกดอกแล้ว/ อสฺสุ - พึงเป็น/ เหมนฺตานํ -
แห่งฤดูเหมันต์ทั้งหลาย/ หิมจฺเจ. - ในกาลเป็นที่ตกลงแห่งหิมะ/ [ตุมฺเห - พระองค์ทั้งหลาย]/ สเรยฺยาถ -
พึงรำลึกถึง/ มมํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ อมม - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่/ เอวฺวณฺณา - เป็นผู้ผู้มีพรณอย่างนี้/ ปภา
วตี”ติ. - เจ้าหญิงประภาวตี”ดังนี้/

๔๕. “ตสฺสา - พระองค์นั้น/ [ปภาวติยา - ของเจ้าหญิงประภาวดี]/ มาตา - เป็นพระมารดา/ อุทฏฐาสิ - เสด็จลุกขึ้นแล้ว/ ขตติยา - นางกษัตริย์/ เทวณณินิ. - เป็นผู้มิมีผิวพรรณเพียงดังผิวพรรณของ เทพธิดา/ ทิสฺวา - เห็นแล้ว/ อสิณฺจ - ซึ่งดาด ด้วย/ สุนณฺจ - ซึ่งเชียง ด้วย/ รณโณ - ของพระราช/ มหุตสฺสนเตปุเร”ติ. - ในภายในแห่งเมืองของพระเจ้ามัททะ”ดังนี้/

๔๖. “[ตฺว - พระองค์]/ อิมินา - นี้/ นุน - แน่แท้/ อสินา - ด้วยพระแสงดาบ/ สุตฺตณฺณิ - ผู้เป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี/ ตนฺนุมนฺนิ. - ผู้มีเอวที่บอบบาง/ อิตฺติ - ซึ่งพระธิดา/ มหุต - ข้าแต่เสด็จพี่มัททะ/ หนตฺวาน - ทรงประหารแล้ว/ ขตติยานิ - แก่กษัตริย์ทั้งหลาย/ ปทสฺสสิ. - จักประทานให้”/

๔๗. “น - หามิได้/ เม - ของข้าพเจ้า/ อกาลิ - ได้กระทำแล้ว/ วณฺ - ซึ่งคำพูด/ [ตฺว - เจ้า]/ อตฺถกามา - ผู้ปรารถนาซึ่งประโยชน์/ ปุตฺติเก. - ดูก่อนลูกหญิง/ สาชช - ในวันนี้ นั้น/ [ตฺว - เจ้า]/ โลหิตสฺสนนา - เป็นผู้ชุ่มไปแล้วด้วยเลือด/ คจฺฉสิ - จะไป/ ยมสฺสณฺ. - ซึ่งสถานที่ลงโทษแห่งพระยม/

๔๘. “เอวมาปชฺชติ - ย่อมถึง อย่างนี้/ โปโส - สัตว์ผู้ควรเลี้ยงดู/ ปาปิยณฺจ - ที่ชั่วช้ายิ่งกว่า ด้วย/ [กมฺ - ซึ่งกรรม]/ นิคจฺฉติ. - ย่อมเข้าถึง/ โย เว - ผู้ใดแล/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ หิตานิ - ผู้กระทำความเกื้อกูล/ [บุคฺคลานิ - ของบุคคลทั้งหลาย]/ วณฺ - ซึ่งคำพูด/ น กโรติ - ย่อมไม่กระทำ/ อตฺถทสฺสินิ. - เป็นผู้ทรงเห็นซึ่งประโยชน์โดยปกติ/

๔๙. “สเจ - ถ้าวา/ จ - ก็/ อชช - ในวันนี้/ [ตฺว - เจ้า]/ ธาเรสิ - จะทรงรับ/ กุมาริ - ซึ่งพระกุมาร/ จารุทสฺสนิ. - ผู้ที่ควรทศนาอย่างนัก/ กุเสน - กับพระเจ้ากุสะ/ ชาตํ - ผู้เกิดแล้ว/ ขตฺติยิ - เป็นกษัตริย์/ สุวณฺณณณิเมขลํ. - ผู้มีสายสร้อยรัดเอวที่ขลิบแล้วด้วยทองคำและแก้วมณี/ ปุชฺชติ - ทรงบูชาแล้ว/ ญาติสฺสเมหิ - อันหมู่แห่งพระญาติ/ น คจฺฉสิ - จะไม่ไป/ ยมกชฺช. - ซึ่งสถานที่เป็นที่อาศัยอยู่ประจำของพระยม/

๕๐. “ยตฺถสฺส - ไฉน/ [ฐาเน - ในสถานที่]/ เภริ - กลอง/ นทติ - ย่อมบันลือ/ กุณฺชโร จ - ช้างพลาย ด้วย/ นิภูชติ. - ย่อมร้อง/ ขตติยานิ - ของกษัตริย์ทั้งหลาย/ กุเล - ในตระกูล/ ภาทเท - ดูก่อนลูกหญิงผู้เจริญ/ กิ นุ - อะไรเล่าหนอ/ [สุขํ - ความสุข]/ สุขตฺริ - เป็นความสุขกว่า/ ตโต. - นั้น/ [สุขโต - กว่าความสุข]/

๕๑. “อสุโส จ - ม้า ด้วย/ สิสฺติ - ย่อมค่นอง/ ทฺวาเร - ที่ใกล้ประตู/ กุมาริ - กุมาร/ อุโปโรหติ. - ย่อมร้องคร่ำครวญ/ ขตติยานิ - ของกษัตริย์ทั้งหลาย/ กุเล - ในตระกูล/ ภาทเท - ดูก่อนลูกหญิงผู้เจริญ/ กิ นุ - อะไรเล่าหนอ/ [สุขํ - ความสุข]/ สุขตฺริ - เป็นความสุขกว่า/ ตโต. - นั้น/

๕๒. “มยฺรโกลฺยาภิรุเท - เป็นที่ขึ้นก็ก้องแห่งนกกยูงและนกกระเรียน/ โกกิลานิกฺขิตเ. - เป็นที่ร้องก็ก้องแห่งนกทูเหว่า/ ขตติยานิ - ของกษัตริย์ทั้งหลาย/ กุเล - ในตระกูล/ ภาทเท - ดูก่อนลูกหญิงผู้เจริญ/ กิ นุ - อะไรเล่าหนอ/ [สุขํ - ความสุข]/ สุขตฺริ - เป็นความสุขกว่า/ [สุขโต - กว่าความสุข]/ ตโต”ติ. - นั้น”ดังนี้/

๕๓. “กหิ นุ - ไหนหนอ/ [ฐาเน - ในสถานที่]/ วสฺติ - ย่อมทรงประทับอยู่/ โส - พระองค์นั้น/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ สดตฺมทฺทโน - เป็นผู้ทรงย้ายซึ่งศัตฺร/ ปรณฺณูปมทฺทโน. - เป็นผู้ทรงปราบปรามซึ่งแคว้นแคว้นของพระราชพระองค์อื่น/ กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ [ราชา - พระราชา]/ โสหารปณฺญาโณ - เป็นผู้ทรงมีพระปรีชาอย่างโอฬาร/ โย - พระองค์ใด/ โน - หามิได้/ ทฺกฺขา - จากความทุกข์/ ปโมจเย”ติ. - พึงปลดปล่อย”ดังนี้/

๕๔. “อิเฆว - นี่นั่นแล/ [ฐาเน - ในสถานที่]/ วสฺติ - ย่อมทรงประทับอยู่/ โส - พระองค์นั้น/ [กุโส - พระเจ้ากุสะ]/ สดตฺมทฺทโน - เป็นผู้ทรงย้ายซึ่งศัตฺร/ ปรณฺณูปมทฺทโน. - เป็นผู้ทรงปราบปรามซึ่งแคว้นแคว้นของพระราชพระองค์อื่น/ กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ [ราชา - พระราชา]/ โสหารปณฺญาโณ -

เป็นผู้ทรงมีพระปรีชาอย่างโอรส/ โย - พระองค์ใด/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ เต - เหล่านั้น/ สัพเพ - ทั้งปวง/ [ชุตติเย - ซึ่งกษัตริย์ทั้งหลาย]/ วริสฺสตี. - จักทรงกำจัด”/

๕๕. “อุมฺมตฺติกา นุ - เป็นคนบ้างหรือหนอ/ [ตฺวิ - เจ้า]/ ภณฺธิ - ย่อมกล่าว/ อนฺธพาลา - เป็นผู้โง่เขลา/ ปภาสฺสิ. - ย่อมบอกกล่าว/ กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ เจ - หากว่า/ [ราชา - พระราชา]/ อาคโต - เป็นผู้เสด็จมาแล้ว/ อสฺส - พึงเป็น/ ก็ - เพราะเหตุไร/ น ชาเนมฺ - ไม่พึงรู้จัก/ ตํ - นั้น/ [กุสํ - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - ซึ่งพระราชา]/ มย”นฺติ. - ข้าพเจ้าทั้งหลาย”ดังนี้/

๕๖. “เอโส - นั้น/ อาพาริโก - คือ ผู้กระทำซึ่งขม/ โปโส - สัตว์ผู้ควรเลี้ยงดู/ กุมาริปุรมนฺตเร. - ในระหว่างแห่งตำหนักของเจ้าหญิง/ ทพฺหํ - ให้มันคง/ กตฺวาน - กระทำแล้ว/ สํเวลฺลิ - ซึ่งหยักรัง/ กุมภี - ซึ่งหม้อ/ โรวติ - ย่อมชำระล้าง/ โอนฺโต”ติ. - เป็นผู้ก้มลงแล้ว”ดังนี้/

๕๗. “เวณิ - เป็นช่างฉาก/ ตวมฺลิ - เจ้า ย่อมเป็น/ จณฺฑาลิ - เป็นหญิงฉันทาล/ อทุสิ - ได้ทำลายแล้ว/ กุลคนฺธิ. - เป็นผู้ทำลายซึ่งวงศ์ตระกูล/ ถล - อย่างไร/ [ตฺวิ - เจ้า]/ มทฺทกฺ - ในวงศ์ตระกูลของพระเจ้ามัททะ/ ชาตา - เกิดแล้ว/ ทาสํ - ให้เป็นทาส/ กยิราสิ - พึงกระทำ/ กามุก”นฺติ. - ซึ่งพระสวามี”ดังนี้/

๕๘. “นมหิ - หามิได้ ย่อมเป็น/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ เวณิ - เป็นช่างฉาก/ น - หามิได้/ จณฺฑาลิ - เป็นหญิงฉันทาล/ น จมฺหิ - หามิได้ ด้วย ย่อมเป็น/ กุลคนฺธิ. - เป็นผู้ทำลายซึ่งวงศ์ตระกูล/ โอกกาทฺตโต - คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ ภาทฺนเต - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตฺวิ นุ - พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาส’ติ - ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ”ติ. - ย่อมทรงเข้าพระทัย”ดังนี้/

๕๙. “โย - พระองค์ใด/ [ราชา - พระราชา]/ พฺราหฺมณสฺสทฺธานิ - ยังพันแห่งพราหมณ์ทั้งหลาย/ สทา - ในกาลทุกเมื่อ/ โภเชติ - ย่อมให้บริโภค/ วิสฺตี. - ที่คุณแล้วด้วยพราหมณ์ ๒๐ คน/ โอกกาทฺตโต - คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ ภาทฺนเต - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตฺวิ นุ - พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาส’ติ - ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ”ติ. - ย่อมทรงเข้าพระทัย”ดังนี้/

๖๐. “[ราชปฺริสา - บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ ยสฺส - พระองค์ใด/ [รณฺโณ - เพื่อพระราชา]/ นาคสฺสทฺธานิ - ซึ่งพันแห่งช้างทั้งหลาย/ สทา - ในกาลทุกเมื่อ/ โยเชนฺติ - ย่อมตระเตรียม/ วิสฺตี. - ที่คุณแล้วด้วยช้าง ๒๐ เชือก/ โอกกาทฺตโต - คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ ภาทฺนเต - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตฺวิ นุ - พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาส’ติ - ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ. - ย่อมทรงเข้าพระทัย/

๖๑. “[ราชปฺริสา - บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ ยสฺส - พระองค์ใด/ [รณฺโณ - เพื่อพระราชา]/ อสฺสทฺธานิ - ซึ่งพันแห่งม้าทั้งหลาย/ สทา - ในกาลทุกเมื่อ/ โยเชนฺติ - ย่อมตระเตรียม/ วิสฺตี. - ที่คุณแล้วด้วยม้า ๒๐ ตัว/ โอกกาทฺตโต - คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา - พระราชา]/ ภาทฺนเต - ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตฺวิ นุ - พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาส’ติ - ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ. - ย่อมทรงเข้าพระทัย/

๖๒. “[ราชปฺริสา - บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ ยสฺส - พระองค์ใด/ [รณฺโณ - เพื่อพระราชา]/ รทฺสทฺธานิ - ซึ่งพันแห่งรถทั้งหลาย/ สทา - ในกาลทุกเมื่อ/ โยเชนฺติ - ย่อมตระเตรียม/ วิสฺตี. - ที่คุณแล้วด้วยรถ ๒๐ คัน/ โอกกาทฺตโต - คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส - ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา

– พระราชา]/ ภัททนต์ – ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตวั นุ – พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาโส’ติ – ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ. – ย่อมทรงเข้าพระทัย/

(“[ราชปรีสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ ยสฺส – พระองค์ใด/ [รณโณ – เพื่อพระราชา]/ อุตฺตมสฺส – ซึ่งพันแห่งโคอุสภะทั้งหลาย/ สทา – ในกาลทุกเมื่อ/ โยเชนติ – ย่อมตระเตรียม/ วิสตี. – ที่คุณแล้วด้วยโคอุสภะ ๒๐ ตัว/ โอกกาทปุตโต – คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส – ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา – พระราชา]/ ภัททนต์ – ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตวั นุ – พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาโส’ติ – ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ. – ย่อมทรงเข้าพระทัย)/

๖๓. “[ราชปรีสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ ยสฺส – พระองค์ใด/ [รณโณ – เพื่อพระราชา]/ เรณฺสสฺส – ซึ่งพันแห่งแม่มโนมทั้งหลาย/ สทา – ในกาลทุกเมื่อ/ ทฺพนติ – ย่อมรด/ วิสตี. – ที่คุณแล้วด้วยแม่มโนม ๒๐ ตัว/ โอกกาทปุตโต – คือ พระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช/ [กุโส – ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา – พระราชา]/ ภัททนต์ – ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ/ ตวั นุ – พระองค์เท่านั้น/ ‘ทาโส’ติ – ว่า ‘เป็นทาส’ดังนี้/ มณฺญสิ”ติ. – ย่อมทรงเข้าพระทัย”ดังนี้/

๖๔. “ตคฺช – เอาเถิด/ เต – อันเธอ/ ทฺกฏํ – ที่ชั่วช้า/ พาเล – แนะนำลูกหญิงผู้โง่เขลา/ ยํ – ไค/ ขตฺติยํ – ซึ่งกษัตริย์/ มหพฺพลํ. – ผู้ทรงมีพลังมหาศาล/ นาคํ – ผู้เป็นเพียงดังช้างตัวประเสริฐ/ มณฺชวณฺเณน – ด้วยเพศแห่งกบ/ น – หามิได้/ นํ – พระองค์นั้น/ อกฺขาสีธาคตํ. – ย่อมบอกยิ่ง ผู้เสด็จมาแล้ว ในสถานที่นี้”/

๖๕. “อปรารํ – ซึ่งความผิด/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ ตวั – พระองค์/ โน – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ ขม – ของอดโทษ/ รเถสภ. – ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงองอาจในหมู่แห่งทหารผู้รบด้วยรถ/ [มยํ – ข้าพระองค์ทั้งหลาย]/ ยํ – ไค/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ อนุญฺยาตเวเสน – ด้วยเพศอันใคร ๆ ไม่ทราบแล้ว/ นานญฺยาสิมฺหา – ไม่ได้รับทราบแล้ว/ อิธาคต”นติ. – ผู้เสด็จมาแล้ว ในสถานที่นี้”ดังนี้/

๖๖. “มาทิสฺส – ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพเจ้า/ [บุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ น – หามิได้/ ตํ – นั้น/ [กมฺมํ – กรรม]/ ฉนฺนํ – ปกปิดแล้ว/ โยหํ – ข้าพเจ้าใด/ อาหาริโก – เป็นผู้กระทำให้ซึ่งชนม/ ภเว. – พึงเป็น/ ตวญฺญเว – พระองค์นั้นแล/ เม – ต่อข้าพเจ้า/ ปสฺสีทสฺสุ – ของทรงเลื่อมใส/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี/ เต – ของพระองค์/ เทว – ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ [กมฺมํ – กรรม]/ ทฺกฏ”นติ. – ที่กระทำผิดแล้ว”ดังนี้/

๖๗. “คจฺฉ – จงไปเถิด/ [ตวั – ท่าน]/ พาเล – แนะนำลูกหญิงผู้โง่เขลา/ ขมาเปหิ – จงให้อดโทษเถิด/ กุสฺราขํ – ยังพระราชาทรงพระนามว่ากุสะ/ มหพฺพลํ. – ผู้ทรงมีพลังมหาศาล/ ขมาปิโต – ทรงให้อดโทษแล้ว/ กุโส – ทรงพระนามว่ากุสะ/ ราชา – พระราชา/ โส – พระองค์นั้น/ เต – แก่เจ้า/ ทสฺสตี – จักประทาน/ ชีวิต”นติ. – ซึ่งความเป็นอยู่”ดังนี้/

๖๘. “ปีตฺสส – ของพระปิตุราช/ วจฺนํ – ซึ่งพระดำรัส/ สุตฺวา – ทรงสดับมาแล้ว/ เทวณฺณํ – เป็นผู้มิมีพวรรณเพียงดังพวรรณของเทพธิดา/ ปภาวตี. – เจ้าหญิงประภาวดี/ สิริสา – ด้วยพระเศียร/ อคฺคหิ – ได้กอดแล้ว/ ปาเท – ที่พระบาท/ กุสฺราขํ – ซึ่งพระราชาทรงพระนามว่ากุสะ/ มหพฺพล”นติ. – ผู้ทรงมีพลังมหาศาล”ดังนี้/

๖๙. “ยามา – ยามทั้งหลาย/ รตฺโย – สันราตรีทั้งหลาย/ อติกฺกนฺตา – ล่วงเลยไปแล้ว/ ตามา – เหล่านี้/ [รตฺโย – ราตรีทั้งหลาย]/ เทว – ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ ตยา – จากพระองค์/ วินา. – เว้น/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ วนฺเต – ย่อมถวายเป็นบังคม/ เต – ของพระองค์/ สิริสา – ด้วยพระเศียร/ ปาเท – ซึ่งเท้าทั้งหลาย/ มา – อยู่/ เม – ต่อข้าพเจ้า/ [ตวั – พระองค์]/ กุชฺฌํ – ทรงกริ้วแล้ว/ รเถสภ. – ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงองอาจในหมู่แห่งทหารผู้รบด้วยรถ/

๗๐. “สพพ์ – ทั้งปวง/ เต – ต่อพระองค์/ [วจน – ซึ่งพระดำรัส]/ ปฏิกษานามิ – ย่อมรู้เฉพาะ/ [อห – ข้าพเจ้า]/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ [ตร – พระองค์]/ สุนิหิ – จงสดับเถิด/ [วจน – ซึ่งคำพูด]/ เม. – ของข้าพเจ้า/ น จาปี – แม่หามีได้ ด้วย/ อปิย – ที่ไม่เป็นที่รัก/ [กมม – ซึ่งกรรม]/ ตยห – ต่อพระองค์/ กรเญยามิ – พึงกระทำ/ อห – ข้าพเจ้า/ ปุน. – อีก/

๗๑. “เอว – ฉะนั้น/ เจ – หากว่า/ ยาจมานาย – ผู้ทูลวิงวอนอยู่/ วจน – ซึ่งคำพูด/ เม – ของข้าพเจ้า/ น กาหสิ. – จักไม่กระทำ/ อิทานิ – ในกาลนี้/ ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ ตาโต – พระราชบิดา/ หนตฺวา – ประหารแล้ว/ ขตฺติยาน – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย/ ปทสฺสตี”ติ. – จักประทานให้”ดังนี้/

๗๒. “เอว – ฉะนั้น/ เต – ต่อพระองค์/ ยาจมานาย – ผู้ทูลวิงวอนอยู่/ ก็ – อย่างไร/ [อห – ข้าพเจ้า]/ น กาหมิ – จักกระทำ/ เต – ของท่าน/ วโจ. – ซึ่งคำพูด/ [อห – ข้าพเจ้า]/ วิกุโธ – ทรงกลัวแล้ว/ ตยสฺมิ – ต่อท่าน ย่อมเป็น/ กลฺยาณิ – ดูก่อนพระนางผู้เลอโฉม/ มา – อย่า/ ตว – ท่าน/ ภายิ – ทรงกลัวแล้ว/ ปภาวติ. – ดูก่อนพระนางประภาวดี/

๗๓. “สพพ์ – ทั้งปวง/ เต – ต่อท่าน/ [วจน – ซึ่งคำพูด]/ ปฏิกษานามิ – ย่อมรู้เฉพาะ/ [อห – ข้าพเจ้า]/ ราชปฺตติ – ดูก่อนพระราชาบุตร/ [ตร – ท่าน]/ สุนิหิ – จงสดับเถิด/ [วจน – ซึ่งคำพูด]/ เม. – ของข้าพเจ้า/ น จาปี – แม่หามีได้ ด้วย/ อปิย – ที่ไม่เป็นที่รัก/ [กมม – ซึ่งกรรม]/ ตยห – ต่อท่าน/ กรเญยามิ – พึงกระทำ/ อห – ข้าพเจ้า/ ปุน. – อีก/

๗๔. “ตว – ต่อท่าน/ กามา – เพราะความรัก/ หิ – ความจริง/ [อห – ข้าพเจ้า]/ สฺสุโสณิ – ผู้มีสะโพกผึ่งผาย/ ปหุ – เป็นผู้เพียงพอ/ ทฺกข – ซึ่งความทุกข์/ ตติกฺขิส. – จักอดกลั้น/ พหุ – มากมาย/ มททกฺกล – ซึ่งตระกูลแห่งกษัตริย์มัททราช/ หนตฺวา – ประหารแล้ว/ นยิตุ – เพื่อการนำไป/ ต – นั้น/ [มททกฺกล – ซึ่งตระกูลแห่งกษัตริย์มัททราช]/ ปภาวตี”ติ. – ดูก่อนแม่ประภาวดี”ดังนี้/

๗๕. “[ราชปฺริสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ โยชยนฺตุ – ขอจงตระเตรียม/ รเถ – ซึ่งรถทั้งหลาย/ อสฺเส – ซึ่งม้าทั้งหลาย/ นานาจิตฺเต – ที่วิจิตรไปด้วยเครื่องอสังการต่าง ๆ/ สสมาหิต. – ที่มันดีแล้ว/ อด – ลำดับนั้น/ ทกฺข – จงดูเถิด/ เม – ของข้าพเจ้า/ เวค – ซึ่งความเร็ว/ วิธมนฺตสฺส – ผู้กำลังอยู่/ สตฺตโว”ติ. – ซึ่งศัตรูทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๖. “ตณฺจ – ก็ ตัวนั้น/ [วายส – ซึ่งกา]/ ตตถ – นั้น/ [ฐาเน – ในสถานที่]/ อุทิกฺขิสฺ – มองดูแล้ว/ [อิติโย – สตรีทั้งหลาย]/ รณฺโณ – ของพระราชา/ มททสฺสนเตปุเร. – ในภายในแห่งเมืองของพระเจ้ามัทท/ วิธมฺมาน – ผู้ทรงกระปรีกระเป่าอยู่/ สิทฺ – ผู้เป็นเพียงดังสิงโต/ โผณฺณต – ผู้รบพระหัตถ์อยู่/ ทิกฺคณ – เป็นสองเท่า/ [ภตฺต – ซึ่งพระกระยาหาร]/ ภู. – ผู้เสวยอยู่/

๗๗. “หตฺถิกฺขนธฺจ – สู้คอแห่งช้าง ด้วย/ อารุห – เสด็จขึ้นแล้ว/ อาโรเปตฺวา – ทรงอุ้มขึ้นแล้ว/ ปภาวตี. – ซึ่งพระนางประภาวดี/ สงฺคามิ – สู้สงคราม/ โอตฺริตฺวาน – ทรงหยั่งลงแล้ว/ สิทฺนาท – โดยการบินเพียงดังการบินแห่งสิงโต/ นทิ – ทรงบินแล้ว/ [ราชา – พระราชา]/ กุโส. – ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ/

๗๘. “ตสฺส – ผู้นั้น/ [กฺสส – ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ/ รณฺโณ – ของพระราชา]/ ต – นั้น/ [สิทฺนาท – ซึ่งพระสุรสีหนาท]/ นทโต – ผู้ทรงบินลืออยู่/ สุตฺวา – ฟังแล้ว/ สิทฺเสวิตเร มิคา. – เพียงดังเนื้อทั้งหลาย ผู้หวาดกลัวแล้ว ต่อเสียงสิงโต/ ขตฺติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย/ วิปฺลาเยสฺ – เสด็จหนีไปแล้ว/ กุสสททภยภูฏิตา – เป็นผู้สะดุ้งแล้วเพราะความกลัวต่อพระสุรเสียงของพระเจ้ากุสะคุกคามแล้ว/

๗๙. “หตฺถาโรหา – ผู้ขี่ซึ่งช้าง/ [โยธา – ทหารทั้งหลาย]/ อนิกฺกฺฐา – ราชองครักษ์ทั้งหลาย/ รติกา – ผู้รบด้วยรถ/ [โยธา – ทหารทั้งหลาย]/ ปตฺติการกา. – ผู้กระทำซึ่งการรบด้วยการดำเนินไปด้วยเท้า/

อณูมณูสุส – ซึ่งกันและกัน/ ฉินทนต์ – ย่อมฟาดฟัน/ กุสสทททยัญญิตา – เป็นผู้ยึดอัดแล้วเพราะความกลัวต่อพระสุรเสียงของพระเจ้ากุสะคุคามแล้ว/

๘๐. “ตลมิ – นั้น/ สงคามสีสลมิ – ในค่ายแห่งสงคราม/ ปลลิตวา – ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ ภูฏมานโส. – เป็นผู้ทรงมีพระหฤทัยร้ายแล้ว/ กุสส – ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ/ รัญโญ – ของพระราช/ [สกุโก – ท้าวสักกะ]/ เทวินโท – เป็นจอมแห่งเทวดา/ อทา – ได้พระราชทานแล้ว/ เวโรจน์ – ที่ไพโรจน์/ มณิ. – ซึ่งแก้วมณี/

๘๑. “โส – พระองค์นั้น/ ต – นั้น/ วิชิตวา – ครั้นทรงชนะโดยพิเศษแล้ว/ สงคาม – ซึ่งสงคราม/ ลทธา – ได้แล้ว/ เวโรจน์ – ที่ไพโรจน์/ มณิ. – ซึ่งแก้วมณี/ หตถิกขนธโคโต – เป็นผู้ทรงประทับแล้วบนคอแห่งช้าง/ ราชา – พระราชา/ ปาเวกชิ – ได้เข้าไปแล้ว/ นคร – สู่เมือง/ ปุริ. – ที่เป็นบุรี/

๘๒. “[ราชา – พระราชา/ กุโส – ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ]/ ชีวคคาหิ – โดยการจับเป็น/ คเหตุวาน – ทรงจับแล้ว/ พนธิตวา – ทรงพันธนาการแล้ว/ สดต – ๗ พระองค์/ ขตติเย. – ซึ่งกษัตริย์ทั้งหลาย/ สสุรสสุปนาเมสิ – ให้น้อมนำเข้าไปถวายแล้ว ต่อพระสัสสุระ/ อิม – เหล่านี้/ เต – ของพระองค์/ [ขตติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย]/ เทว – ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ สดตโว. – เป็นศัตรู/

๘๓. “สพเพว – ทั้งปวงนั้นแล/ เต – ของพระองค์/ วส – ในอำนาจ/ คตา – เป็นตกอยู่แล้ว/ อมิตตา – ผู้มิใช่มิตร/ [ปุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ วิหตา – กำจัดไปปราศแล้ว/ ตว. – อันพระองค์/ กามิ – ตามพระประสงค์/ กรโหิ – จงกระทำเถิด/ เต – เหล่านี้/ [ขตติเย – ซึ่งกษัตริย์ทั้งหลาย]/ ตยา – ด้วยพระองค์/ มุญจ วา – จงปลดปล่อย หรือ/ เต – เหล่านี้/ [ขตติเย – ซึ่งกษัตริย์ทั้งหลาย]/ หนสสุ วา”ติ. – หรือว่า ขอจงทรงประหาร”ดังนี้/

๘๔. “ตฺยเหว – ของพระองค์เท่านั้น/ สดตโว – เป็นศัตรู/ เอเต – เหล่านี้/ [ขตติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย]/ น – หามิได้/ หิ – ก็/ เต – เหล่านี้/ [ขตติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย]/ มยห – ของข้าพเจ้า/ สดตโว. – เป็นศัตรู/ ตวญญเว – พระองค์เท่านั้น/ โน – ซึ่งข้าพเจ้าทั้งหลาย/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ มุญจ วา – จงปลดปล่อย หรือ/ เต – เหล่านี้/ [ขตติเย – ซึ่งกษัตริย์ทั้งหลาย]/ หนสสุ วา”ติ. – หรือว่า ขอจงทรงประหาร”ดังนี้/

๘๕. “อิมา – เหล่านี้/ เต – ของพระองค์/ ธีตโร – พระธิดาทั้งหลาย/ สดต – ๗ พระองค์/ เทวกญฺญปมา – เป็นผู้การเปรียบเทียบกับด้วยเทพกัญญา/ สุภา. – เป็นผู้ทรงเลอโฉม/ ททาหิ – ขอจงพระราชทาน/ เนส – เหล่านี้/ [ขตติยานิ – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย]/ เอเกก – แต่ละพระองค์/ โหนตุ – จงเป็นเถิด/ [ขตติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย]/ ขามาตโร – เป็นพระราชบุตรเขย/ ตว”ติ. – ของพระองค์”ดังนี้/

๘๖. “อมฺหากญฺเฆว – ของข้าพเจ้าทั้งหลายเหล่านี้ ด้วยนั้นแล/ ตาสญฺจ – เหล่านี้ ด้วย/ [ธีตุนิ – กว่พระธิดาทั้งหลาย]/ ตวิ – พระองค์/ โน – กว่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ สพเพสมิสฺสโร. – ทรงเป็นใหญ่ทั้งปวง/ ตวญญเว – พระองค์เท่านั้น/ โน – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ เทหิ – ขอจงทรงพระราชทาน/ [ตวิ – พระองค์]/ เนส – เหล่านี้/ [ขตติยานิ – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย]/ ยหิจฺฉสิ”ติ. – ย่อมทรงพระประสงค์ ซึ่งกษัตริย์พระองค์ใด”ดังนี้/

๘๗. “เอกเมกสฺส – แต่ละพระองค์/ [ขตติยสฺส – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย]/ เอเกก – แต่ละพระองค์/ [ธีตโร – ซึ่งพระธิดา]/ อทา – ได้ให้แล้ว/ สีสสโร – ผู้ทรงมีพระสุรเสียงเพียงดังเสียงของสิงโต/ [ราชา – พระราชา]/ กุโส. – ทรงพระนามว่าเจ้ากุสะ/ ขตติยานิ – แก่กษัตริย์ทั้งหลาย/ ตทา – ในกาลนั้น/ เตส – เหล่านี้/ รัญโญ – ของพระราช/ มททส – ทรงพระนามว่ามัททะ/ ธีตโร. – ซึ่งพระธิดาทั้งหลาย/

๘๘. “ปณิตา – เอิบอ้อมแล้ว/ เตน – นั้น/ ลาเภณ – ด้วยการได้/ ตฤฐา – ผู้ทรงมีพระทัยยินดี/ สีสสเร – ผู้ทรงมีพระสุรเสียงเพียงดังเสียงของสิงโต/ [รณเญ – ในพระราชา]/ กุเส. – ทรงพระนามว่าเจ้ากู่สะ/ สกรฐานี – สู่แคว้นแคว้นของตนทั้งหลาย/ ปายีส – เสด็จไปแล้ว/ ขตติยา – กษัตริย์ทั้งหลาย/ สตุต – ๗ พระองค์/ ดาวเท. – ในขณะนั้น/

๘๙. “ปภาวติณจ – ส่วนว่า ซึ่งเจ้าหญิงประภาวดี/ อาทาย – ทรงพาเอาแล้ว/ มณี – ซึ่งแก้วมณี/ เวโรจน์ – ที่ไพโรจน์/ สุก. – ที่ดงงาม/ กุสาวตี – สู่เมืองชื่อว่ากุสาวตี/ กุโส – ทรงพระนามว่ากู่สะ/ ราชา – พระราชา/ อคมาลี – ได้เสด็จไปแล้ว/ มหพพล. – เป็นผู้มีกำลังมาก/

๙๐. “ตยสสุ – เหล่านั้นแล/ [ราชาโน – พระราชาและพระราชินีทั้งหลาย]/ เอกรเณ – ในรศันเดียวกัน/ ยนตา – เสด็จไปอยู่/ ปวิสनुตา – เสด็จเข้าไปก่อนอยู่/ กุสาวตี. – สู่เมืองชื่อว่ากุสาวตี/ สมานา – เป็นผู้เสมอ/ วณณรูปเณ – โดยพระฉวีวรรณและพระรูปโฉม/ นาณญมณญญาติโรจิสฺ. – ไม่ทรงรุ่งเรืองยิ่งแล้วกว่ากันและกัน/

๙๑. “มาตา – พระราชมารดา/ ปุตเตน – ด้วยพระโอรส/ สงคจฉิ – ได้ทรงพบแล้ว/ อุกโย จ – ทั้ง ๒ พระองค์ ด้วย/ ขยมปติ. – พระบิดาและพระโอรสทั้งหลาย/ สมคคา – เป็นผู้พร้อมเพรียงกัน/ เต – เหล่านั้น/ [ราชาโน – พระราชาทั้งหลาย]/ ตทา – ในกาลนั้น/ อาสุ – ได้เป็นแล้ว/ ผิต – ที่รุ่งเรืองแล้ว/ ธรณิมารสฺ”นติ. – ได้ทรงครอบครองแล้ว ซึ่งแผ่นดิน”ดังนี้แล/

กุสชาตก – กุสชาตก/ ปฐม. – ที่ ๑/ [นิญฐิต – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. กุสชาตก (๕๓๑) ว่าด้วยพระเจ้ากู่สะหลงรูปโฉมนางประภาวดี

(พระเจ้ากู่สะโพธิสัตว์กราบทูลพระมารดาว่า)

[๑] เสด็จแม่ นี่แคว้นของเสด็จแม่ มีทรัพย์สมบัติ ยานพาหนะ เครื่องประดับ สมบูรณ์ด้วยสิ่งที่น่าปรารถนาทั้งปวง ขอเสด็จแม่ทรงปกครองราชสมบัติของเสด็จแม่นี้เถิด หม่อมฉันจะไปยังนครที่พระนางประภาวดี ผู้เป็นที่รักประทับอยู่

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๒] พระองค์มีพระทัยไม่ซื่อตรง ทรงหาบคองหาบใหญ่ จักทรงเหน็ดเหนื่อย ทั้งกลางวัน กลางคืน และดึกดื่นเที่ยงคืน ข้าแต่พระเจ้ากู่สะ ขอเชิญพระองค์ รีบเสด็จกลับกรุงกุสาวตีโดยพลันเถิด หม่อมฉันไม่ประสงค์จะให้พระองค์ ผู้ทรงมีผิวพรรณทรมานประทับอยู่ ณ ที่นี้

(พระเจ้ากู่สะโพธิสัตว์ตรัสว่า)

[๓] พี่จะไม่จากที่นี่ไปกรุงกุสาวตี น้องประภาวดี พี่ลุ่มหลงในความงามของเธอ จึงยืนต้อยในที่ประทับอันน่ารื่นรมย์ของพระเจ้ามัททะ พี่ยินดีพอใจที่จะเห็นเธอ จึงละทิ้งแคว้นมา

[๔] น้องประภาวดี พี่ลุ่มหลงในผิวพรรณของเธอ จึงชมชวนท่องเที่ยวไปสู่เมฆินดีล ไม่รู้จักทิศทางมาจากไหน มัวแต่มัวเมาหลงใหลในตัวเธอ ผู้มีดวงตาประดุจตาลูกน้อยเนื้อทราย

[๕] น้องนางผู้มีสะโพกอันผึ่งผาย ทรงผ้าขลิบทอง เครื่องประดับทองคำ พี่ไม่มีความต้องการราชสมบัติ เพราะปรารถนาตัวเธอ

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๖] ข้าแต่พระราชผู้เจริญ ผู้ใดปรารถนาบุคคลที่เขาไม่ปรารถนา ผู้นั้นย่อมไม่มีความเจริญ พระองค์ต้องการบุคคลที่เขาไม่ต้องการ ปรารถนารักใคร่บุคคลที่เขาไม่รักใคร่

(พระเจ้ากุสโฬิสัตว์ตรัสว่า)

[๓] คนใดได้คนที่ไม่ต้องการตนก็ตาม ที่ต้องการตนก็ตามมาเป็นคนรัก เราสรรเสริญการได้ในความรักนี้ของคนนั้น การไม่ได้ในความรักนั้นซิเป็นความโชคร้าย

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๔] พระองค์ทรงปรารถนาหม่อมฉันผู้ไม่ปรารถนาพระองค์ เปรียบเสมือนพระองค์ทรงใช้ไม้กรรณิการ์ชุดเพชร (หรือ) ทรงใช้ดาบค่ายดักลม

(พระเจ้ากุสโฬิสัตว์ตรัสว่า)

[๕] หินคงถูกฝังไว้ในพระหทัยอันมีลักษณะ อ่อนละมุนละไมของพระนางเป็นแน่ เพราะหม่อมฉันมาจากชนบทบ้านนอก ยังมิได้ประสบความแค้นขึ้นจากพระนางเลย

[๑๐] เมื่อใด พระราชบุตรหน้านิว ทอดพระเนตรหม่อมฉัน เมื่อนั้นหม่อมฉันก็ยังคงเป็นคนคร่ำภายในเมืองของพระเจ้ามัททะ

[๑๑] เมื่อใด พระราชบุตรทรงแย้มสรวลทอดพระเนตรหม่อมฉัน เมื่อนั้น หม่อมฉันไม่ใช่คนคร่ำ เมื่อนั้น หม่อมฉันเป็นพระเจ้ากุส

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๑๒] ก็ถ้าว่า คำทำนายของโหรทั้งหลายจักเป็นความจริงว่า พระองค์ไม่ใช่พระสวามีของหม่อมฉันแน่นอน ขอชนทั้งหลายจงสับหม่อมฉันให้เป็น ๗ ท่อนเถิด

(พระเจ้ากุสโฬิสัตว์ตรัสว่า)

[๑๓] ก็ถ้าว่า คำทำนายของพวกโหรอื่น หรือของหม่อมฉันจักเป็นความจริงไซ้ คนอื่นนอกจากพระเจ้ากุสผู้มิพระสุรเสียดังราชสีห์ ไม่ใช่พระสวามีของพระนางแน่นอน

(พระเจ้ากุสโฬิสัตว์ทรงหยอกล้อหญิงค่อม พระพี่เลี้ยงพระนางประภาวดีว่า)

[๑๔] แม่ค่อม เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้ช่างทองทำสร้อยคอทองคำแก่เจ้า ถ้าพระนางประภาวดีผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามดังงาช้าง จะพึงเหลียวมองดูเรา

[๑๕] แม่ค่อม เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้ช่างทองทำสร้อยคอทองคำแก่เจ้า ถ้าพระนางประภาวดีผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามดังงาช้าง จะพึงเจรจากับเรา

[๑๖] แม่ค่อม เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้ช่างทองทำสร้อยคอทองคำแก่เจ้า ถ้าพระนางประภาวดีผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามดังงาช้าง จะพึงทรงยิ้มแย้มให้เรา

[๑๗] แม่ค่อม เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้ช่างทองทำสร้อยคอทองคำแก่เจ้า ถ้าพระนางประภาวดีผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามดังงาช้าง จะพึงทรงพระสรวลกับเรา

[๑๘] แม่ค่อม เรากลับไปถึงกรุงกุสาวดีแล้ว จักให้ช่างทองทำสร้อยคอทองคำแก่เจ้า ถ้าพระนางประภาวดีผู้ทรงมีขาอ่อนงดงามดังงาช้าง จะพึงทรงจับต้องเราด้วยพระหัตถ์ทั้ง ๒

(นางค่อมไปกราบทูลพระนางประภาวดีว่า)

[๑๙] ก็พระราชบุตรพระองค์นี้คงจะไม่ประสบ แม้ความสำราญพระทัยในพระเจ้ากุส ผู้เป็นคนคร่ำ คนรับใช้ คนเลี้ยงดู ซึ่งไม่ทรงประสงค์ค่าจ้างอย่างแน่แท้

(พระนางประภาวดีตรัสว่า)

[๒๐] ก็นางค่อมคนนี้คงยังมิได้ถูกมิดคมตัดลิ้นแน่นอน จึงยังกล่าวซำซ้ออย่างน้อย

(นางค่อมประกาศความดีของพระโฬิสัตว์ว่า)

[๒๑] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงมีพระยศใหญ่ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๒] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงมีทรัพย์มากมาย แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๓] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงมีพระกำลังมาก แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๔] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ (พระทัย) ว่า พระองค์ทรงมีพระราชอาณาจักรกว้างใหญ่ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๕] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงเป็นมหाराชา แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๖] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงมีพระสุรเสียงดังราชสีห์ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๗] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ (พระทัย) ว่า พระองค์ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๘] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ (พระทัย) ว่า พระองค์ทรงมีพระสุรเสียงหดย้อย แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๒๙] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่า พระองค์ทรงมีพระสุรเสียงหวานจับใจ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๓๐] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่า พระองค์ทรงมีพระสุรเสียงไพเราะอ่อนหวาน แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๓๑] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่า พระองค์ทรงมีศิลปะนับเป็นร้อย ๆ อย่าง แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๓๒] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ แล้วทำความรักในความงามเกิด

[๓๓] พระแม่เจ้าประภาวดี พระนางอย่าทรงเปรียบเทียบ พระเจ้ากุสะนั้นกับพระรูปอันสูงระหงเลย แม่นางจงทรงทำ(พระทัย)ว่าพระองค์ทรงพระนามว่าพระเจ้ากุสะ แล้วทำความรักในความงามเกิด

(เหล่าอำมาตย์กราบทูลพระเจ้านันทะว่า)

[๓๔] พระราชาผู้ประเสริฐเหล่านี้ทรงกระด้างยิ่งนัก ทั้งหมดสวมเกราะประทับยืนตระหง่านอยู่ ก่อนที่พระราชาเหล่านี้จะทรงทำลายกำแพง ขอพระองค์จงทรงส่งพระราชสาส์นไปว่า ขอพระราชาทั้งหลาย จงนำเอาพระธิดาประภาวดีไปเถิด

(พระเจ้านันทะตรัสว่า)

[๓๕] เราจักสับลูกหญิงประภาวดีนั้นให้เป็น ๗ ท่อนแล้ว ถวายให้แก่พระราชาทั้งหลายที่เสด็จมาเพื่อฆ่าเรา ณ ที่นี้

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๓๖] พระราชบุตรผู้มีผิวพรรณดุจทอง ทรงผ้าไหมสีขลิบทอง พระเนตรทั้ง ๒ นองไปด้วยพระอัสสุชล มีหมุ่นางทาสีห้อมล้อมได้เสด็จลุกขึ้นแล้ว

(พระนางประภาวดีทรงคร่ำครวญว่า)

[๓๓] ดวงหน้าหม่อมฉันที่ลูบได้ด้วยแปรง ส่องดูที่กระจกเงาด้ามงามอันงดงาม มีดวงตามกายมุขผ่อง เป็นยองใยไม่มีไฝผ้านั้น จักถูกพวกกษัตริย์โยนทิ้งไว้ในป่าเป็นแน่

[๓๔] เส้นผมทั้งหลายของหม่อมฉันที่ดำสนิท มีปลายงอน อ่อนละมุนละไม ที่ลูบได้ด้วยน้ำมันแก่น จันทน์เหล่านั้น นักแร่ทั้งหลายจะพากันใช้เท่าทั้ง ๒ ตะกวยุ้ยเซีย ให้ยุ่งเหยิงในท่ามกลางป่าช้าเป็นแน่

[๓๕] แขนทั้ง ๒ ของหม่อมฉันอ่อนนุ่ม มีเล็บมือแดง มีขนละเอียดอ่อนซึ่งลูบได้ด้วยจูลณแก่นจันทน์ เหล่านั้น จะถูกพวกกษัตริย์ตัดทิ้งไว้ในป่า นักกาก็จะคาบเอาไปตามความต้องการเป็นแน่

[๔๐] ถิ่นทั้ง ๒ ของหม่อมฉันยังไม่หย่อนยาน เปรียบปานได้กับผลตาล ลูบได้ด้วยกระแจะจันทน์แดงจากแคว้นกาสีเหล่านั้น สุนัขจิ้งจอกเห็นเข้าแล้วจักยื้อดึงถิ่นทั้ง ๒ ของหม่อมฉัน เหมือนลูกอ่อนอันเกิดแต่ตนยื้อดึงถิ่นทั้ง ๒ ของมารดาเป็นแน่

[๔๑] สะโพกอันกลมกลิ้งผึ่งผาย ที่ผูกห้อยประดับ ด้วยสายสร้อยรัตนาภรณ์ของหม่อมฉันซึ่งถูกตัด ที่พวกกษัตริย์โยนทิ้งไว้ในป่านั้น ผูกสุนัขจิ้งจอกจะยื้อแย่งเป็นแน่แท้

[๔๒] ผูกสุนัขป่า ผูกกา ผูกสุนัขจิ้งจอก และสัตว์ที่มีเขี้ยวเหล่านี้อันใดที่มีอยู่ พวกมันได้กัดกินเจ้าหญิงประภาวดีเป็นอาหารแล้ว คงจักไม่แก่ชราเป็นแน่

[๔๓] ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่ หากกษัตริย์ทั้งหลายผู้เสด็จไปสู่หนทางไกล ได้ทรงนำเอาชิ้นเนื้อของหม่อมฉันไป ขอเสด็จแม่โปรดทรงขอกระดูกไว้แล้วเผามันทิ้งเสียในระหว่างทาง

[๔๔] ทูลกระหม่อมแม่ ขอเสด็จแม่โปรดให้สร้างเป็นสวน แล้วให้ปลูกต้นกรรณิการ์ไว้ในเขตนี้ เมื่อใด ต้นกรรณิการ์เหล่านั้นมีดอกบานสะพรั่ง ในคราวหิมะตกแห่งฤดูเหมันต์ เมื่อนั้น เสด็จแม่พึงรำลึกถึงหม่อมฉันว่า ลูกประภาวดีของแม่มีผิวพรรณอย่างนี้

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๔๕] นางกษัตริย์ผู้มีผิวพรรณดังเทพอัปสร ซึ่งเป็นพระมารดาของเจ้าหญิงประภาวดีนั้น ทอดพระเนตรเห็นดาบและเขียง ภายในบุรีของพระเจ้ามัททะ จึงเสด็จลุกขึ้น

(พระมารดาของพระนางประภาวดี ทรงรำพันว่า)

[๔๖] ข้าแต่เสด็จพี่มัททะ พระองค์จักทรงประหาร พระธิดาเอาจางร่างน้อยซึ่งเป็นที่รู้จักกันเป็นอย่างดี ด้วยพระแสงดาบนี้แล้วประทานให้แก่กษัตริย์ทั้งหลายแน่ละหรือ

[๔๗] ลูกหญิง ลูกไม่ทำตามคำของแม่ผู้หวังประโยชน์ ลูกนั้นจะมีเลือดโซมกายไปสู่สำนักพญายมในวันนี้

[๔๘] คนใดแลไม่ทำตามคำของผู้หวังเกื้อกูล และบ่งชี้ประโยชน์ทั้งหลาย คนนั้นย่อมต้องลำบากอย่างนี้ และต้องประสบความชั่วร้ายยิ่งกว่า

[๔๙] ก็ถ้าวันนี้ลูกหญิงมีพระกุมารทรงโฉมงดงาม ประดุจฉาบไว้ด้วยทอง เป็นกษัตริย์ทรงกำเนิดกับพระเจ้ากุสะ สวมใส่สร้อยสังวาลทองคำประดับแก้วมณี ที่หมู่พระญาติทรงบูชาแล้ว ก็จะต้องไปสู่निเวศน์พญายม

[๕๐] กลองบันลือเสียงสนั่น ช้างก็ร้องเสียงดังกึกก้อง ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย ลูกหญิงเอ๋ย อะไรเล่าจะสุขกว่านั้น

[๕๑] ม้าศึกคนองร้องคำรามอยู่ที่พระทวาร กุมารร้องรำทำเพลงอยู่ในตระกูลแห่งกษัตริย์ทั้งหลาย ลูกหญิงเอ๋ย อะไรเล่าจะสุขกว่านั้น

[๕๒] ตระกูลของกษัตริย์ทั้งหลาย มีเสียงร้องดังกึกก้องของเหล่านกยูงและนกกะเรียน และมีเสียงร้องเสนาะไพเราะแห่งเหล่านกยูเหว่า ลูกหญิงเอ๋ย อะไรเล่าจะสุขกว่านั้น

(พระมารดาของพระนางประภาวดี ตรัสกับพระนางประภาวดีแล้วตรัสว่า)

[๕๓] พระเจ้ากุสะพระองค์ใดทรงมีพระปรีชาอันโอฬาร ย้ายศัตรูปราบปรามแคว้นของพระราชาพระองค์อื่น จะพึงปลดปล่อยพวกเราจากความทุกข์ได้ พระเจ้ากุสะพระองค์นั้นประทับอยู่ ณ ที่ไหนหนอ

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๕๔] พระเจ้ากุสะพระองค์ใดทรงมีพระปรีชาอันโอฬาร ย้ายศัตรู ปราบปรามแคว้นของพระราชาพระองค์อื่น จักทรงกำจัดกษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดได้ พระเจ้ากุสะพระองค์นั้นประทับอยู่ ณ ที่นี้ พระเจ้าข้า

(พระมารดาตรัสว่า)

[๕๕] เจ้าเป็นบ้าหรือ จึงพูดออกมาเหมือนเด็กไร้เดียงสาพูด ถ้าพระเจ้ากุสะพึงเสด็จมา ทำไมพวกเราจะไม่รู้จักพระองค์เล่า

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๕๖] พระเจ้ากุสะคือคนครว้นนั้น ทรงหยั่งรู้อย่างมั่นคง กำลังก้มล้างหม้ออยู่ระหว่างตำหนักเจ้าหญิงทั้งหลาย

(พระมารดาตรัสปรึกษาว่า)

[๕๗] เจ้าเป็นช่างฉาบ เป็นหญิงฉันทาล หรือเป็นคนทำลายวงศ์ตระกูล เจ้าเกิดในวงศ์ตระกูลของพระเจ้ามัททะ ไฉนจึงทำพระสวามีให้เป็นทาส

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๕๘] หม่อมฉันมิใช่ช่างฉาบ มิใช่หญิงฉันทาล และมีใช้คนทำลายวงศ์ตระกูล ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระเจ้ากุสะนั้นคือพระราชาบุตรของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

(พระนางประภาวดีทรงสรรเสริญพระเกียรติยศของพระเจ้ากุสโฬิสต์ว่า)

[๕๙] พระราชาพระองค์ใดทรงเชื้อเชิญพราหมณ์ ๒๐,๐๐๐ คน ให้บริโภคน้ำทุกเมื่อ ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระราชาพระองค์นั้นคือพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

[๖๐] เจ้าพนักงานตระเตรียมช้าง ๒๐,๐๐๐ เชือกไว้ทุกเมื่อ เพื่อพระราชาพระองค์ใด ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระราชาพระองค์นั้นคือพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

[๖๑] เจ้าพนักงานตระเตรียมม้า ๒๐,๐๐๐ ตัวไว้ทุกเมื่อ เพื่อพระราชาพระองค์ใด ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระราชาพระองค์นั้นคือพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

[๖๒] เจ้าพนักงานตระเตรียมราชรถ ๒๐,๐๐๐ คันไว้ทุกเมื่อ เพื่อพระราชาพระองค์ใด ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระราชาพระองค์นั้นคือพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

[๖๓] เจ้าพนักงานรีดน้ำนมแม่โค ๒๐,๐๐๐ ตัวไว้ทุกเมื่อ เพื่อพระราชาพระองค์ใด ขอทูลกระหม่อมแม่ทรงพระเจริญ พระราชาพระองค์นั้นคือพระโอรสของพระเจ้าโอกกากราช เสด็จแม่เท่านั้นทรงเข้าพระทัยว่าเป็นทาส

(พระเจ้ามัททะทรงตำหนิพระธิดาว่า)

[๖๔] โอ ลูกหญิงผู้โง่เขลา เจ้านั้นชั่วช้าเหลือเกิน ที่ไม่บอกถึงองค์กษัตริย์ผู้ทรงพลังมหาศาลจุพญาช้าง แปลงเป็นกบเสด็จมา ณ ที่นี้

(พระเจ้ามัททะทรงแสดงโทษของพระองค์ว่า)

[๖๕] ข้าแต่มหाराชผู้จอมทัพ ขอพระองค์โปรดดโทษแก่หม่อมฉัน ที่ไม่ทราบาทรงปลอมพระองค์เสด็จมา ณ ที่นี้

(พระเจ้ากุสโพิธัตว์ตรัสว่า)

[๖๖] การที่หม่อมฉันเป็นคนคร้านนั้นไม่เป็นการปกปิด สำหรับคนเช่นหม่อมฉันเลย ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ พระองค์ทรงเลื่อมใสหม่อมฉันต่างหาก การกระทำผิดของพระองค์ไม่มี

(พระเจ้ามัททะส่งพระนางประภาวดีไปขอโทษว่า)

[๖๗] นี่ลูกหญิงผู้โง่เขลา เจ้าจงไปขอให้พระเจ้ากุสะ ผู้ทรงพลังมหาศาลทรงดโทษเสีย พระเจ้ากุสะพระองค์นั้นผู้ที่เจ้าให้ดโทษแล้ว จะประทานชีวิตให้เจ้า

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๖๘] เจ้าหญิงประภาวดีผู้มีผิวพรรณดุจเทพอัปสร ทรงสดับพระดำรัสของพระปิตุราชแล้วทรงชบพระเศียร กอดพระบาทพระเจ้ากุสะผู้ทรงพลังมหาศาล

(พระนางประภาวดีกราบทูลว่า)

[๖๙] ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ ราตรีทั้งหลายเหล่านี้ได้ล่วงเลยไป ราตรีทั้งหลายเหล่านั้นนั้นเว้นจากพระองค์ล่วงเลยไปแล้ว หม่อมฉันขอถวายบังคมพระบาทของพระองค์ด้วยเศียรเกล้า ข้าแต่พระจอมทัพขอพระองค์โปรด อย่าทรงกริ้วหม่อมฉันเลย พระเจ้าข้า

[๗๐] หม่อมฉันขอถวายสัตย์ปฏิญาณต่อพระองค์ ขอเดชะมหाराช โปรดสดับคำของหม่อมฉัน หม่อมฉันจะไม่กระทำความชิงชังต่อพระองค์อีกต่อไป

[๗๑] ถ้าพระองค์ไม่ทรงโปรดกระทำตาม คำของหม่อมฉันผู้ทูลวิงวอนอยู่อย่างนี้ พระราชบิดาก็จักทรงเข่นฆ่าหม่อมฉัน แล้วประทานให้แก่กษัตริย์ทั้งหลาย ณ กาลบัดนี้

(พระเจ้ากุสโพิธัตว์ได้สดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๗๒] เมื่อพระน้องนางอ่อนวอนอยู่อย่างนี้ โฉนพิจจะไม่กระทำตามคำของพระน้องนางเล่า แม่ประภาวดีผู้เลอโฉม พระน้องนางอย่าทรงกลัวไปเลย พี่ไมโกรธพระน้องนางหรอก

[๗๓] พี่ขอให้สัตย์ปฏิญาณต่อพระน้องนาง พระราชบุตรโปรดทรงสดับคำของพี่เถิด พี่จะไม่กระทำความชิงชังต่อพระน้องนางอีกต่อไป

[๗๔] แม่ประภาวดีผู้มีสะโพกผึ่งผาย ความจริง พี่สามารถที่จะย้ายีตระกูลกษัตริย์มัททราชมาถวายให้ย่อยยับแล้วนำพระนางไป แต่เพราะความรักพระนาง จึงยอมสวามิภักดิ์ความทุกข์อย่างสิ้นเหลือ

(พระเจ้ากุสโพิธัตว์ให้ขัตติยมานะเกิดขึ้น แล้วตรัสว่า)

[๗๕] ข้าหลวงทั้งหลาย จงเตรียมราชรถ ที่วิจิตรไปด้วยเครื่องอลังการต่าง ๆ และม้าที่ฝึกฝนดีแล้ว ต่อแต่นั้น ท่านทั้งหลายจงดูความเร็วของเรา ผู้กำลังกำจัดศัตรูเถิด

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๗๖] หญิงทั้งหลายภายในบุรีของพระเจ้ามัททะ พวกนั้นมองดูพระเจ้ากุสะนั้น กำลังทรงเยื้องกรายดุจราชสีห์ ปรบพระหัตถ์ เสวยพระกระยาหารเป็นสองเท่า ณ ที่นั้น

[๗๗] พระเจ้ากุสะเสด็จขึ้นทรงคอช้าง และโปรดให้พระนางประภาวดีขึ้นประทับด้วย ทรงหยั่งลงสู่สงครามบันลือสีหนาท

[๗๘] กษัตริย์ทั้งหลายนอกนี้ทรงสดับพระสุรสีหนาท ของท้าวเธอผู้ทรงบันลืออยู่ ถูกความหวาดกลัวต่อพระสุรเสียงของพระเจ้ากุสะคัคคาม จึงพากันเสด็จหนีไป เหมือนหมู่เนื้อหวาดกลัวต่อเสียงราศีห์แล้วพากันหนีไป

[๗๙] กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ ถูกความหวาดกลัวต่อพระสุรเสียงของพระเจ้ากุสะคัคคาม ต่างพากันพาดพิงกันเอง

[๘๐] ในสงครามสำคัญครั้งนั้น ท้าวสักกะจอมเทพได้ทอดพระเนตรเห็นแล้ว ทรงมีพระหฤทัยร่าเริงชื่นชมยินดี จึงได้พระราชทานแก้วมณีอันไพโรจน์ดวงหนึ่งแด่พระเจ้ากุสะ

[๘๑] พระราชาพระองค์นั้นครั้นทรงชนะสงครามนั้นแล้ว ได้รับพระราชทานแก้วมณีอันไพโรจน์ประทับบนคอช้าง เสด็จเลียบบุรินทร์

[๘๒] ทรงจับเป็นกษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ แล้วทรงพันธนาการ ให้น้อมนำเข้าไปถวายต่อพระสัสสุระ (พ่อตา) ด้วยพระดำรัสว่า ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ กษัตริย์เหล่านี้เป็นศัตรูของพระองค์

[๘๓] พวกศัตรูทั้งหมดที่จะกำจัดพระองค์ กัดทอนอยู่ในอำนาจของพระองค์แล้ว ขอพระองค์ทรงทำตามพระประสงค์เถิด จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารกษัตริย์เหล่านั้นก็ตามพระทัยเถิด

(พระเจ้ามัททะตรัสว่า)

[๘๔] กษัตริย์เหล่านี้เป็นศัตรูของพระองค์ต่างหาก มิใช่เป็นศัตรูของหม่อมฉันเลย ข้าแต่มหाराช พระองค์เท่านั้นทรงเป็นใหญ่กว่าหม่อมฉัน จะทรงปล่อยหรือจะทรงประหารกษัตริย์เหล่านั้น ก็ตามพระทัยเถิด

(พระเจ้ากุสโพิธิสัตว์ตรัสว่า)

[๘๕] พระธิดาทั้ง ๗ ของพระองค์เหล่านี้ ทรงเลอโฉม อุปมาดังเทพกัญญา ขอพระองค์โปรดพระราชทาน พระราชธิดาแต่ละพระองค์แด่กษัตริย์เหล่านั้น ขอ กษัตริย์เหล่านั้นทั้งหมดจงเป็นพระราชบุตรเขยของพระองค์เถิด

(พระเจ้ามัททะตรัสกับพระเจ้ากุสโพิธิสัตว์ว่า)

[๘๖] ข้าแต่มหाराช พระองค์เท่านั้นทรงเป็นใหญ่กว่าหม่อมฉัน กว่าธิดาของหม่อมฉันเหล่านั้น และกว่าหม่อมฉันทั้งปวง ขอพระองค์ทรงพระราชทานธิดาทั้งหลายของหม่อมฉัน แด่กษัตริย์เหล่านั้นตามที่พระองค์ทรงพระประสงค์เถิด

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๘๗] ในกาลนั้น พระเจ้ากุสะ ผู้ทรงมีพระสุรเสียงประหนึ่งราศีห์ ได้พระราชทานพระธิดาของพระเจ้ามัททะแด่กษัตริย์เหล่านั้นพระนางละองค์

[๘๘] กษัตริย์ทั้ง ๗ พระองค์ต่างพากันเฝ้าอ้อมพระทัย ด้วยการได้นั้น ทรงมีพระทัยยินดีในพระเจ้ากุสะ ผู้มีพระสุรเสียงประหนึ่งราศีห์ ต่างฝ่ายต่างเสด็จกลับสู่แคว้นของตนทันที

[๘๙] ส่วนพระเจ้ากุสะผู้ทรงพลังมหาศาล ทรงพาเจ้าหญิงประภาวดีและแก้วมณี อันไพโรจน์งดงาม เสด็จกลับยังกรุงกุสาวดี

[๙๐] เมื่อพระราชาและพระราชเทวีทั้ง ๒ พระองค์นั้น เสด็จไปในราชรถคันเดียวกัน เสด็จเข้าไปยังกรุงกุสาวดี ทรงมีพระฉวีวรรณและพระรูปโฉมทัดเทียมกัน มิได้ทรงรุ่งโรจน์ยิ่งกว่ากันและกันเลย

[๙๑] ในกาลนั้น พระราชมารดาได้ทรงพบ พระราชบุตรและพระชายา พระบิดาและพระโอรสทั้ง ๒ พระองค์นั้นทรงสมครสมานกัน ครอบครองแผ่นดินกุสาวดีให้รุ่งเรืองแผ่ไพศาลสืบมา

กุสชาติกที่ ๑ จบ"

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๓๑/๕๕-๗๐.

สรุป

สัตตตินิบาต ประกอบด้วยเรื่องราวชาดกที่เน้นคุณธรรมของการบำเพ็ญเพียร ความกตัญญู และการใช้ปัญญาในการเอาชนะอุปสรรคในชีวิต โดยมีสองเรื่องสำคัญดังนี้

๑. กุสชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้ากุสะ ผู้มีพระรูปไม่งามแต่ทรงมีพระปัญญามาก พระองค์ใช้ปัญญาและความเพียรในการเอาชนะพระนางประภาวดี ผู้เป็นพระชายาที่มีพระรูปงามและใจแข็ง ต่อมาเมื่อเผชิญศึก พระเจ้ากุสะก็สามารถเอาชนะข้าศึกได้ด้วยสติปัญญาและพระปรีชาสามารถของพระองค์ แสดงถึงการใช้สติปัญญาเพื่อความสำเร็จในการดำเนินชีวิต

๒. โสณนันทชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นโสณบัณฑิต ผู้บวชเป็นดาบสพร้อมกับครอบครัว น้องชายของพระองค์คือ นันทบัณฑิต ไม่เชื่อฟังคำตักเตือนของโสณบัณฑิตในการดูแลบิดามารดาอย่างถูกต้อง จนถูกขับไล่ให้ไปอยู่ตามลำพัง นันทบัณฑิตได้บำเพ็ญเพียรจนสำเร็จอภิญญาและสมาบัติ เมื่อสำเร็จแล้วจึงนำทัพไปเอาชนะเมืองต่าง ๆ และพากษัตริย์เหล่านั้นมากราบขอขมาโสณบัณฑิต โสณบัณฑิตแสดงกตัญญูตเวทิตาธรรม และอนุญาตให้นันทบัณฑิตได้ดูแลมารดาอีกครั้ง

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. ปัญญา (ปัญญาบารมี) – ในกุสชาดก พระเจ้ากุสะใช้สติปัญญาและความเพียรในการเอาชนะใจผู้อื่นและเอาชนะข้าศึก แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของปัญญาในการเผชิญอุปสรรค ปัญญาบารมีนี้ช่วยให้เราตัดสินใจได้อย่างถูกต้องในทุกสถานการณ์ และแก้ปัญหาได้อย่างรอบคอบ

๒. กตัญญูตเวทิตา (กตัญญูตาธรรม) – ในโสณนันทชาดก เรื่องราวของการแสดงความกตัญญูต่อบิดามารดา และการให้อภัยระหว่างพี่น้อง เป็นข้อคิดที่สำคัญในเรื่องกตัญญูตาธรรม การรู้คุณและตอบแทนคุณทั้งต่อบุพการีและผู้มีพระคุณ เป็นคุณธรรมสำคัญที่ทำให้เกิดความสามัคคีและความสุขในครอบครัวและสังคม

๓. อภัยทาน (ขันติบารมี) – โสณบัณฑิตแสดงอภัยทานต่อน้องชายและกษัตริย์ที่เคยทำผิดโดยไม่โกรธหรือถือโทษโกรธเคือง แสดงถึงขันติบารมี (ความอดทน) และอภัยทาน ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ทำให้เราสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างสงบและสามัคคี

ทั้งสองชาดกให้ข้อคิดว่า การใช้ปัญญา ความเพียร ความกตัญญู และการให้อภัยเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยให้ชีวิตประสบความสำเร็จและความสงบสุข

บทที่ ๔

อสีตินิบาต - จุฬหังสชาดก

อสีตินิบาต เป็นหมวดชาดกที่นำเสนอเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในหลายชาติภพ ซึ่งเน้นไปที่การ
แสดงคุณธรรมอันประเสริฐ เช่น ความเมตตา ความกตัญญู การให้อภัย และการสั่งสอนเพื่อการเปลี่ยนแปลง
จิตใจ เรื่องราวที่สำคัญในหมวดนี้ประกอบด้วย:

๑. จุฬหังสชาดก และ มหาจุฬหังสชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ที่มี
มิตรภาพและความจงรักภักดีต่อกัน หงส์สมุขเสนาบัตได้ช่วยชีวิตพญาหงส์ และทั้งสองได้สนทนารธรรมกับ
พระราชารทำให้เกิดความประทับใจและได้รับการปล่อยตัว

๒. สุธาโภชนชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดีผู้ใจบุญ เมื่อสิ้นชีวิตไปได้เกิดเป็น
ท้าวสักกะ แต่บุตรคนที่ ๖ กลับตระหนี่ ท้าวสักกะจึงเสด็จลงมาสอนบุตรคนนี้ให้รู้จักการบริจาค

๓. กุณาลชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกคู้เหว่า ได้แสดงความเห็นเกี่ยวกับโทษ
ของสตรีต่อสหายนกคู้เหว่าอีกตัว โดยย้ำถึงการไม่ตกอยู่ในอำนาจของกิเลส

๔. มหาสุตโสมชาดก – พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสุตโสม ทรงช่วยสั่งสอนโจร
ปรีชาทำให้สำนึกในความผิดชอบชั่วดี และยังช่วยปลดปล่อยพระราชารอีก ๑๐๑ พระองค์ให้พ้นจากการถูกบูชายัญ

เรื่องราวใน อสีตินิบาต นี้สื่อถึงความสำคัญของคุณธรรมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการเสียสละ
การแสดงเมตตา การช่วยเหลือผู้อื่น และการมีจิตใจบริสุทธิ์

ตัวอย่าง จุฬหังสชาดก

๑. บาลี

๕๓๓. จุฬหังสชาดก (๑)

๑. “สมุข อนุปจันนตา ปกกมนติ วิหังคมา. คจจ ตุมปิ มา กงขิ นตถิ พทฺธ สหายตา”ติฯ
๒. “คจจเ วาหิ น วา คจจเ น เตน อมโร สยิ. สุขิตํ ตํ อูปาสิตวา ทุกขิตํ ตํ กถิ ขเหา
๓. “มรณํ วา ตยา สหิ ขีวิตํ วา ตยา วินา. ตเทว มรณํ เสยโย ยญเจ ขีเว ตยา วินาฯ
๔. “เนส ธมโม มหาราช ยํ ตํ เอวํ คตํ ขเ. ยา คติ ตฺยหํ सा मय्हं रुज्जเต विहाสิपा
๕. “กา นุ ปาเสน พทฺธสส คติ อญญา มหานสา. सा गं जेत्यानस्स मुत्तस्स त्व रुज्जติฯ
๖. “กํ วา ตวํ ปสฺสเส อตถํ มม ตฺยหญจ ปกขิม. ญาดินํ วาสสิญฺฐานํ อุกินนํ ขีวิตกฺขเฯ
๗. “ยํ น กญจนเทปิณฺณ อนฺเณน ตมสา คตํ. ตาทิสเส สญจขํ ปาณํ กมตถมภิโชตเย”ติฯ
๘. “กถิ นุ ปตตํ เสฏฺฐ ฐมเม อตถํ น พุณฺณสิ. ฐมโม อปจิตฺ สนโต อตถํ ทสฺเสติ ปาณินํฯ
๙. “โสหํ ฐมมํ อเปกฺขาโน ฐมมา จตถํ สมฺมจฺจุตํ. ภาตติยจ ตยิ สมปสฺสํ นาวกขามิ ขีวิตํ”ติฯ
๑๐. “อทฺธา เอโส สตํ ฐมโม โย มิตโต มิตตมาเป. น จเช ขีวิตสฺสาปิ เหตุฐมมมนุสฺสรํฯ
๑๑. “สวายํ ฐมโม จ เต จินฺโณ ภาตติ จ วิทิตา มยิ. กามํ กรสฺสุ มยเหตํ คจจเวานุมโต มยา”ติฯ
๑๒. “อปิ ตเววํ คเต กาเล ยํ ขณ्हํ ญาดินํ มยา. ตยา ตํ พุทฺธิสมฺปนฺนํ อสฺส ปรมสํวตํฯ
๑๓. “อิจฺเจวํ มนตฺยนฺตานํ อริยานํ อริยวุตฺตินํ. ปจฺจทิสฺสธ เนสาโท อาตุรณมิวนตโกฯ
๑๔. “เต สตตฺตุมภิสฺสยจิกฺข ทิฆรตตํ ทิตา ทิชา. ตฺถนํหิมาสิตถ อุกโย น สยจเลสมฺมาสนา ฯ
๑๕. “ธตฺตฺตฺตฺตฺต จ ทิสฺวาน สมฺพุทฺเทนเต ตโต ตโต. อภิกกมถ เวเคน ทิซสตฺตฺ ทิชาธิเปฯ
๑๖. “โส จ เวเคนภิกฺกมม อาสซช ปรมे तिषे. ปจฺจกมิตถ เนสาโท พทฺธา อิติ วิจินฺตยํฯ

๑๗. “เอแก้ว พุทธมาสีน อพพธจ ปุณาปรี. อาสชช พุทธมาสีน เปกขมานมทินว้า
๑๘. “ตโต โส วิมโตเยว ปณฺทเร อชฌภาสธ. ปวทณฺทกาเย อาสีเน ทิชสงฺฆคณาธิเปฯ
๑๙. “ยํ นุ ปาเสน มหตา พทฺโธ น กุรุเต ทิสํ. อถ กสฺมา อพทฺโธ ตวํ พลี ปกฺขิ น คจฺฉสิฯ
๒๐. “กีนฺนุ ตยายํ ทิชฺโห โหติ มุตฺโต พทฺธํ อุปาสสิ. โอหาย สกฺกนา ยนฺติ ก็ เอโก อวทียสิ”ติฯ
๒๑. “ราชา เม โส ทิชามิตฺต สขา ปาณสโม จ เม. เนว นํ วิชทิสฺสามิ ยาว กาลสฺส ปริยายํฯ
๒๒. “กถํ ปนายํ วิหังโก นาททส ปาสโมทฺทิตํ. ปทญฺเหตํ มหนฺตานํ โพทฐมฺรหนฺติ อาปทํฯ
๒๓. “ยทา ปราภว โหติ โปโส ชีวิทสงฺขเย. อถ ชาลญจ ปาสญจ อาสชชปิ น พุชฺชติฯ
๒๔. “อปี ตเวว มหาปญฺญ ปาสา พหุวิธา ตตา. คฺยุพฺพาสชช พุชฺชนฺติ เถวํ ชีวิทกฺขเย”ติฯ
๒๕. “อปี นายํ ตยา สทฺธิ สํวาสสฺส สุขุทฺธโร. อปี โน อนุมณฺญาสิ อปี โน ชีวิทํ ทเท”ติฯ
๒๖. “น เจว เม ตวํ พทฺโธสิ นปี อิจฺฉามิ เต วธํ. กามํ ชีปฺปมิตฺโต คนฺตวา ชีวํ ตวํ อนิโฆ จิร”ติฯ
๒๗. “เนวาทเมตฺมิจฺฉามิ อญฺญตฺเรตฺสส ชีวิตา. สเจ เอเกน ตฺถุโฐสิ มฺญเจตํ มญจ ภกฺขยฯ
๒๘. “อาโรหปริณาเหน ตฺลยาสฺมา วยสา อุโฆ. น เต ลาภาน ชีวตฺถิ เอเตน นิมินา ตวํฯ
๒๙. “ตทิงฺฆ สมเปกฺขสฺส โหตุ คิทฺธิ ตวมฺหสุ. มํ ปุพฺเพ พนฺธ ปาเสน ปจฺฉา มฺญจ ทิชธาธิปํฯ
๓๐. “ดาวเทว จ เต ลาโภ กตาสฺส ยาจนาย จ. มิตฺติ จ ธรรมญฺญุหิ ยาวชีวาย เต สียา”ติฯ
๓๑. “ปัสสนตุ โน มหาสงฺฆา ตยา มุตฺตํ อิตฺโต คตํ. มิตฺตามจฺจา จ ภจฺจา จ ปุตฺตทารา จ พนฺธวฯ
๓๒. “น จ เต ตาทิสา มิตฺตา พหุณฺ อธิ วิชชติ. ยถา ตวํ ธรรมญฺญุสฺส ปาณสาธารโณ สขาฯ
๓๓. “โส เต สหายํ มฺญจามิ โหตุ ราชา ตวานฺโโค. กามํ ชีปฺปมิตฺโต คนฺตวา ญฺาติมฺขเม วิโรจณ”ติฯ
๓๔. “โส ปตฺติโต ปมุตฺเตน ภาตฺตุนา ภาตฺตคารโว. อชฌภาสธ วกกงฺโก วาจํ กณฺณสุขํ ภณฺา
๓๕. “เอวํ ลุทฺทก นนฺทสฺส สห สพฺเพหิ ญฺาติภิ. ยถาหมชฺช นนฺทามิ มุตฺตํ ทิสฺวา ทิชธาธิปํ”ติฯ
๓๖. “เอหิ ตํ อนุสิทฺขามิ ยถา ตวมปี ลจฺฉเส. ลาภํ ตวายํ ธรรมญฺญุ ปาปํ ภิกฺขุ จ น ทกฺขติฯ
๓๗. “ชีปฺปมนฺเตปฺรุ เนตฺวา รณฺโณ ทสฺเสหิ โน อุโฆ. อพฺพธ ปกฺติญฺเต กาเช อุภยโต ฐิตฺเตฯ
๓๘. “ธรรมญฺญา มหาราช หํสาธิปฺติโน อิม. อยฺยหิ ราชา หํसानํ อยํ เสนาปตฺติโรฯ
๓๙. “อัสสยํ อิมํ ทิสฺวา หํสราชํ นราธิป. ปตฺติโต สุมโน วิตฺโต พหุํ ทสฺสติ เต ธนํ”ติฯ
๔๐. “ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา กมฺมุนา อุปปาทยิ. ชีปฺปมนฺเตปฺรุ คนฺตวา รณฺโณ หํเส อทสฺสยิ. อพฺพธ ปกฺติญฺเต กาเช อุภยโต ฐิตฺเตฯ
๔๑. “ธรรมญฺญา มหาราช หํสาธิปฺติโน อิม. อยฺยหิ ราชา หํसानํ อยํ เสนาปตฺติโร”ติฯ
๔๒. “กถํ ปนิเม วิหังคา ตว หตฺถตฺตมาคตา. กถํ ลุทฺโท มหนฺตานํ อิสฺสเร อธิ อชฌค”ติฯ
๔๓. “วิหิตา สนฺติเม ปาสา ปลลลเสฺ ขนาธิป. ยํ ยทายตนํ มญฺญู ทิชานํ ปาณโรธนํฯ
๔๔. “ตาทิสํ ปาสมาสชช หํสราชา อพฺพธ. ตํ อพฺพธํ อุปาสีโน มมายํ อชฌภาสธฯ
๔๕. “สุทฺถกัรํ อนุริเยหิ ททเต ภาวมุตฺตมํ. ภาตฺตฺรตฺถเ ปรกฺกนฺโต ธรรมยฺุตโต วิหังคโมฯ
๔๖. “อตฺตนายํ จชิตฺวาน ชีวิทํ ชีวิตารโห. อนุตฺตุนนฺโต อาสีโน ภาตฺตฺ ยาจิตฺถ ชีวิทํฯ
๔๗. “ตสฺส ตํ วจนํ สุตฺวา ปสาทมฺมชฌค. ตโต นํ ปามฺจํ ปาสา อนุญฺญาสิ สฺเชน จฯ
๔๘. “โส ปตฺติโต ปมุตฺเตน ภาตฺตุนา ภาตฺตคารโว. อชฌภาสธ วกกงฺโก วาจํ กณฺณสุขํ ภณฺา
๔๙. “เอวํ ลุทฺทก นนฺทสฺส สห สพฺเพหิ ญฺาติภิ. ยถาหมชฺช นนฺทามิ มุตฺตํ ทิสฺวา ทิชธาธิปํฯ
๕๐. “เอหิ ตํ อนุสิทฺขามิ ยถา ตวมปี ลจฺฉเส. ลาภํ ตวายํ ธรรมญฺญุ ปาปํ ภิกฺขุ จ น ทกฺขติฯ
๕๑. “ชีปฺปมนฺเตปฺรุ เนตฺวา รณฺโณ ทสฺเสหิ โน อุโฆ. อพฺพธ ปกฺติญฺเต กาเช อุภยโต ฐิตฺเตฯ
๕๒. “ธรรมญฺญา มหาราช หํสาธิปฺติโน อิม. อยฺยหิ ราชา หํसानํ อยํ เสนาปตฺติโรฯ

๕๓. “‘อัสสยํ อิมํ ทิสฺวา หังสราชํ นรธาโป. ปตฺตีโต สุมโน วิตฺโต พหุํ ทสฺสตี เต ธนํ’”
๕๔. “เอวเมตสฺส วจนา อาเนตฺตาเม อุโฆ มยา. เอตเถว ทิ อิมเ อาสุํ อุโฆ อนุมตา มยา”
๕๕. “โสธํ เอวํ คโต ปกฺขี ทิโซ ปรมมฺมิโก. มาทิสฺสส ทิ ลุททสฺส ชนเยยยาถ มททว”
๕๖. “อุปายนญจ เต เทว นาณญํ ปสฺสามิ เอทิสํ. สพฺพสาธุณิกาคาเม ตํ ปสฺส มนุชาธิป”
๕๗. “ทิสฺวา นิสินฺนํ ราชาเน ปิเชฺฐํ โสวณฺณเย สุภ. อชฺฌมภาสธ วกกงฺโค วาจํ กณฺณสุขํ ภณํ”
๕๘. “กจฺจินฺนุ โภโต กุสลํ กจฺจิ โภโต อนามยํ. กจฺจิ ฐมฺมํ ฝิถํ ฐมฺเมน มนุสาสสิ”
๕๙. “กุสลญฺเจว เม หังส อโถ หังส อนามยํ. อโถ ฐมฺมํ ฝิถํ ฐมฺเมน มนุสาส”
๖๐. “กจฺจิ โภโต อมจฺเจสุ โทโส โกจิ น วิชฺชตี. กจฺจิ จ เต ตวตฺเถสุ นาวกขฺนตี ชีวิตํ”
๖๑. “อโถปิ เม อมจฺเจสุ โทโส โกจิ น วิชฺชตี. อโถปิ เต มมตฺเถสุ นาวกขฺนตี ชีวิตํ”
๖๒. “กจฺจิ เต สาทิสฺส ภริยา อสฺสวา ปิยาณานิ. ปุตฺตรูปยสุเปตา ตว ฉนทฺวสาณฺคา”
๖๓. “อโถ เม สาทิสฺส ภริยา อสฺสวา ปิยาณานิ. ปุตฺตรูปยสุเปตา มม ฉนทฺวสาณฺคา”
๖๔. “ภวณฺตํ กจฺจิ นุ มหา-สทฺตฺพทตฺตํ คโต. ทฺวขฺมาปชฺชิ วิปุลํ ตสฺมี ปฐมฺมาปเท”
๖๕. “กจฺจิ ยนฺดาปตฺติวณฺ ทณฺเทเน สมนโปกฺยิ. เอวเมตสฺส ชมฺมานํ ปาติกํ ภวตี ตาวเท”
๖๖. “เชมมาสิ มหาราช เอวมาปทียา สตี. น จายํ กิณฺจรี รสฺมาสุ สตฺตฺว สมนปชฺชถา”
๖๗. “ปจฺจคมิตฺถ เนสาโท ปุพฺเพว อชฺฌมภาสธ. ตทายํ สุมฺโขเยว ปณฺทิตฺโต ปจฺจภาสธ”
๖๘. “ตสฺส ตํ วจณํ สุทฺวา ปสาทมยมชฺชคฺคา. ตโต มํ ปามจฺจิ ปาสา อนฺณญายสิ สุเชน จา”
๖๙. “อิทฺถจ สุมฺเชเนว เอตทตฺถาย จินฺติตํ. โภโต สกาเสคมณํ เอตสฺส ธนมิจฺจตา”
๗๐. “สุวาคตฺถเยวทํ ภวตํ ปตฺตีโต จสฺมิ ทสฺสนา. เอโส จาปิ พหุํ วิตฺตํ ลภตํ ยาวทิจฺจตี”
๗๑. “สนฺตปฺปิยฺวา เนสาทํ โภเคทิ มนุชาธิโป. อชฺฌมภาสธ วกกงฺคํ วาจํ กณฺณสุขํ ภณํ”
๗๒. “ยํ ชฺล ฐมฺมาธินํ วโส วตฺตตี กิณฺจณํ. สพฺพตฺถิสฺสรียํ ตว ตํ ปสาส ยทิจฺจณ”
๗๓. “ทานตฺถํ อุปโภตฺตุํ วา ยํ จณฺญํ อุปกปฺปตี. เอตํ ททามิ โว วิตฺตํ อิสฺสรียํ วิสสขามิ โว”
๗๔. “ยถา จ มายํ สุมฺโข อชฺฌมภาสเยย ปณฺทิตฺโต. กามสา พุทฺธิสมปฺนโน ตํ มยาสฺส ปรมปฺปิยํ”
๗๕. “อหํ ชฺล มหาราช นาคราชาริวนฺตรํ. ปฏฺวตฺตุนํ สกโกมิ น เม โส วินโย สียา”
๗๖. “อมฺหากญฺเจว โส เสฏฺโฐ ตวญฺจ อุตฺตมสฺสทฺโต. ฐมิปาโล มนุสฺสสินฺโท ปุชา พุทฺธิ เหตุทิ”
๗๗. “เตสํ อุภินนํ ภณตํ วตฺตมาเน วินิจฺจเย. นนฺตรํ ปฏฺวตฺตพฺพํ เปสฺเสน มนุชาธิป”
๗๘. “ฐมฺเมน กิร เนสาโท ปณฺทิตฺโต อณฺทโช อิตฺติ. น เหว อกตฺตตสฺส นโย เอตาทิสฺส สียา”
๗๙. “เอวํ อคฺคปกฺติมา เอวํ อุตฺตมสฺสทฺโต. ยาวตฺตติ มยา ทิฏฺฐา นาณญํ ปสฺสามิ เอทิสํ”
๘๐. “ตฺถุโฐสฺมิ โว ปกฺติยา วากฺเยน มธฺเรน จ. เอโส จาปิ มมจฺฉนฺโท จิรํ ปสฺเสยโย โว อุโฆ”
๘๑. “ยํ กิจฺจํ ปรมเม มิตฺเต กตฺมสฺมาสุ ตํ ตยา. ปตฺตา นิสสํสยํ ตยามหา ภตฺติรสฺมาสุ ยา ตวา”
๘๒. “อทุญฺจ นฺน สุมหา ญฺาติสฺงขสฺส มนฺตรํ. อทสฺสเนน อสฺมาภํ ทฺวขฺ พุทฺธํ ปกฺขิสฺสา”
๘๓. “เตสํ โสภวิฆาตฺยา ตยา อนุมตา มยํ. ตํ ปทฺกขิณฺโต กตฺวา ญฺาตี ปสฺสเมฐินฺทม”
๘๔. “อทฺธาหํ วิปุลํ ปิตี ภวตํ วินทามิ ทสฺสนา. เอโส จาปิ มหา อตฺโถ ญฺาติวิสฺสาสนา สียา”
๘๕. “อิทํ วตฺวา ฐตฺรญฺโฐ หังสราชา นรธาโป. อุตฺตมํ ชวมนวาย ญฺาติสฺงขํ อุปาคมฺ”
๘๖. “เต อโรเค อนฺนปฺตเต ทิสฺวาน ปรมเม ทิเช. เกกาติ มกรํ หังสา ปุณฺสทฺโท อชายถา”
๘๗. “เต ปตฺติตา ปมฺตเตน ภตฺตนา ภตฺตคารว. สมนฺตา ปรีกิริสฺส อณฺทชา ลทฺธปจฺจยา”
๘๘. “เอวํ มิตฺตวตํ อตฺถา สพฺเพ โหนตี ปทฺกขิณฺนา. หังสา ยถา ฐตฺรญฺโฐ ญฺาติสฺงขํ อุปาคมฺ”
- จฺหว หังสาตกํ ปฐมิ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๓๓. จูฬหัทธมา (๑) – ซาดกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพญาหงส์ติดบ่วง/

๑. “สุขุข – คู่ก่อนท่านสุขุขะ/ อนุปจันนตา – ไม่เหลียวแลอยู่/ ปกุกมนติ – ย่อมบินหลีกไป/ [สกุณา – นกทั้งหลาย]/ วิหังคมา. – ผู้บินไปในท้องฟ้า/ คจฺจ – จงไปเถิด/ [ตฺว – ท่าน]/ ตฺวมปิ – แม้ท่าน/ มา กงฺขิ – อย่างกังวลแล้ว/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี/ พทฺเธ – ตัวติดบ่วงแล้ว/ [สกุณ – ในนก]/ สหายตา”ติ. – ความเป็นแห่งสหาย”ดังนี้/

๒. “คจฺเจ วาหิ – ข้าพระองค์ ฟังหนีไป หรือ/ น วา คจฺเจ – หรือว่า ไม่ฟังหนีไป/ น – ห้ามได้/ เตน – เพราะเหตุนี้/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ อมโร – เป็นผู้ไม่ตาย/ ลียํ. – ฟังเป็น/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ สฺมุชิตํ – ผู้ถึงแล้วซึ่งความสุข/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ อุปาสิตฺวา – เข้าไปอาศัยแล้ว/ ทุกฺขิตํ – ผู้ถึงแล้วซึ่งความทุกข์/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ กถํ – อย่างไร/ ขเห. – ฟังละทิ้ง/

๓. “มรณํ วา – ความตาย หรือ/ ตยา – ด้วยพระองค์/ สหฺริ – กับ/ ชีวิตํ วา – หรือว่า ความเป็นอยู่/ ตยา – จากพระองค์/ วินา. – ยกเว้น/

ตเทว – นั้นนั่นแล/ มรณํ – ความตาย/ เสยฺโย – เป็นธรรมที่ประเสริฐกว่า/ ยถา – เป็นธรรมที่ประเสริฐอะไรเล่า/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ ชีเว – ฟังมีความเป็นอยู่/ ตยา – จากพระองค์/ วินา. – โดยเว้น/

๔. “เนส – ห้ามได้ นั้น/ [ธมฺโม – ธรรม]/ ธมฺโม – เป็นธรรม/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ ยํ – ไใด/ ตํ – ซึ่งพระองค์/ เอวํ – อย่างนี้/ คตํ – ผู้ประสบแล้ว/ ขเห. – ฟังละทิ้ง/ ยา – ไใด/ คติ – ภูมิเป็นที่ไป/ ตฺยหิ – ของพระองค์/ สา – นั้น/ [คติ – ภูมิเป็นที่ไป]/ มยฺหิ – อันข้าพเจ้า/ รุจฺเจเต – ย่อมขอบใจ/ วิหคฺชิป. – ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งหมู่วิหค/

๕. “กา นุ – เป็นอย่างไรหนอ/ ปาเสน – อันบ่วง/ พทฺธสฺส – มัดไว้แล้ว/ [บุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ คติ – ภูมิเป็นที่ไป/ อยณฺญา – เป็นอย่างอื่น/ มหานสา. – จากโรงครัวใหญ่/ สา – นั้น/ [คติ – ภูมิเป็นที่ไป]/ กถํ – อย่างไร/ เจตยานสฺส – ผู้คิดอยู่/ มุตฺตสฺส – ผู้หลุดพ้นแล้ว/ ตว – อันท่าน/ รุจฺจติ. – ย่อมขอบใจ/

๖. “กํ วา – อย่างไร หรือ/ ตฺว – ท่าน/ ปสฺสเส – ฟังเห็น/ อตฺถํ – ซึ่งประโยชน์/ มม – ของข้าพเจ้า/ ตฺยพฺพจ – ของท่าน ด้วย/ ปกฺขิม. – คู่ก่อนพ่อปักษี/ ญาคินฺนํ วาวสฺสิญฺญานํ – หรือว่า ของญาติทั้งหลาย ผู้เหลื่อลงแล้ว/ อุภินฺนํ – ทั้ง ๒ ฝ่าย/ [บุคฺคลานํ – ของบุคคลทั้งหลาย]/ ชีวิตกฺขเย. – ในเพราะความสิ้นไปแห่งชีวิต/

๗. “ยํ – ไใด/ น – ห้ามได้/ กญฺจนเทปฺปิณฺจ – คู่ก่อนพ่อปักษีผู้มีปีกเพียงดังทองคำ/ อนฺเรน – อันความมีดมน/ ตมสา – อันความมีดมิต/ กตํ. – กระทำแล้ว/ [บุคฺคํ – ซึ่งบุคคล/ ตฺว – ท่าน]/ ตาเทเส – ที่พึงเห็นเสมอด้วยคุณนั้น/ [คุณ – ในเพราะคุณ]/ สลฺยจฺหิ – เมื่อสละ/ ปาณํ – ซึ่งความเป็นอยู่/ กมตฺถมภิโชตเย”ติ. – ฟังให้ส่องแสงยิ่ง ยังประโยชน์อะไร”ดังนี้/

๘. “กถํ นุ – เป็นอย่างไรหนอ/ ปตฺตํ – ตัวบินไปอยู่/ [หิสาณํ – เมื่อพญาหงส์ทั้งหลาย]/ เสฏฺฐ – คู่ก่อนท่านผู้ประเสริฐ/ [ตฺว – พระองค์]/ ธมฺเม – ในธรรมที่ประเสริฐ/ อตฺถํ – ซึ่งประโยชน์/ น พุชฺชสิ. – ย่อมไม่ทรงทราบ/ ธมฺโม – ธรรม/ อปจฺจิโต – เป็นธรรมที่นอบน้อมแล้ว/ สนฺโต – เป็นอยู่/ อตฺถํ – ซึ่งประโยชน์/ ทสฺเสติ – ย่อมแสดง/ ปาณินิ. – แก่สัตว์ผู้มีลมปราณทั้งหลาย/

๙. “โสหิ – ข้าพระองค์นั้น/ ธมฺมํ – ซึ่งธรรม/ อเปกฺขาโน – เพิ่งเล็งอยู่/ ธมฺมา จตฺถํ – ซึ่งประโยชน์ จากธรรม ด้วย/ สมฺภูตฺติ. – ที่ตั้งขึ้นพร้อมกันแล้ว/ ภตฺติณฺจ – ซึ่งความภักดี ด้วย/ ตยิ – ในพระองค์/ สมปสฺสํ – เมื่อเห็นด้วยดี/ นาวกฺขามิ – ย่อมไม่คำนึงถึง/ ชีวิต”นติ. – ซึ่งความเป็นอยู่”ดังนี้/

๑๐. “อทุธา – แน่แท้/ เอโส – นั้น/ สด – ของสัตว์บุรุษทั้งหลาย/ ธมโม – ธรรม/ โย – ผู้ใด/
[บุคฺคโล – บุคคล]/ มิโต – มิตร/ มิตตมาปเท. – ซึ่งมิตร ที่เป็นเหตุดำเนินมา/ [อุปททเว – ในเพราะโทษ
เป็นเครื่องเข้าไปเบียดเบียน]/ น จเช – ไม่พึงทอดทิ้ง/ ชีวิตสฺสาปิ – แม้แห่งความเป็นอยู่/ เหตุมมมนุสฺสร. –
เมื่อตามระลึก ซึ่งธรรม/

๑๑. “สวาย – นี้นั้น/ ธมโม จ – ธรรม ด้วย/ เต – อันท่าน/ จินฺโน – ประพฤติแล้ว/ ภตฺติ จ –
ความรักดี ด้วย/ วิทิตา – รู้แล้ว/ มยิ. – ในข้าพเจ้า/ [ตฺว – ท่าน]/ กามิ – ตามความปรารถนา/ กรสฺสุ – จง
กระทำเถิด/ มยฺเหติ – ของข้าพเจ้านั้น/ [อตถิ – ซึ่งประโยชน์]/ คจฺเณวานุมโต – ของจงไป อนุญาตแล้ว/ มยา”
ติ. – อันข้าพเจ้า”ดังนี้/

๑๒. “อปี ตเวว – ก็ แม้อย่างนี้/ คเต – ผ่านพ้นไปแล้ว/ กाले – ครั้นเมื่อกาล/ ยํ – ไต/ ขณฺฑํ –
ที่บกพร่อง/ [กมฺม – กรรม]/ ญาตินิ – แก่ญาติทั้งหลาย/ มยา. – อันข้าพเจ้า/ ตยา – อันท่าน/ ตํ – นั้น/
[กมฺม – กรรม]/ พุทฺธิสมฺปนฺนํ – เป็นกรรมถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญา/ อสฺส – พึงเป็น/ ปรมลฺลุตฺ. – เป็นธรรมที่
ปิดกันพร้อมแล้วอย่างยิ่ง/

๑๓. “อิจฺเจว – ด้วยประการฉะนี้ อย่างนี้/ [หิสรานุ – เมื่อราชาแห่งหงส์ทั้งหลาย]/ มนฺตยนฺตานํ
– ปรีชากันอยู่/ อริยานํ – ตัวประเสริฐ/ อริยวฺตฺติ. – เป็นผู้มีความประพฤติเพียงดังบุคคลผู้ประเสริฐ/
ปจฺจทิสฺสส – ได้เห็นเฉพาะแล้ว/ เนสาโท – นายพราน/ [มจฺจุราชา – ราชาแห่งความตาย]/ อาตุรณมिवนฺต
โก. – เพียงดังผู้กระทำซึ่งส่วนที่สุด แก่บุคคลทั้งหลาย ผู้กระสับกระส่าย/

๑๔. “เต – เหล่านั้น/ สดตฺตมภิสฺสจิกฺข – เห็นพร้อมยิ่งแล้ว ซึ่งศัตรู/ ทิฆรตฺตํ – ตลอดราตรีที่
ยาวนาน/ หิตา – ผู้เกื้อกูล/ ทิชา. – นกทั้งหลาย/ ตฺถณฺทิมาสิตถ – จับนั่งเฉยอยู่แล้ว/ อุภโย – ทั้งสอง/ น
สยจเลสฺมาสนา. – ไม่เคลื่อนไหวไปจากที่จับ/

๑๕. “ธตฺตญฺญู – ชื่อว่าธตฺตญฺญู/ จ – ส่วนว่า/ [ทิเช – ซึ่งนกทั้งหลาย]/ ทิสฺวาน – ครั้นเห็นแล้ว/
สมฺมุทเทนเต – ผู้บินขึ้นไปอยู่/ ตโต – นั้น/ [ฐานโต – จากสถานที่]/ ตโต. – นั้น/ [ฐานโต – จากสถานที่]/
อภิกกมฺล – ออกมาแล้ว/ เวเคน – โดยเร็ว/ ทิขสฺตตฺ. – ผู้เป็นศัตรูของนก/ [เนสาโท – นายพราน]/ ทิชาธิเป.
– ผู้เป็นใหญ่กว่านก/ [ทิเช – ซึ่งนกทั้งหลาย]/

๑๖. “โส – นั้น/ จ – ก็/ เวเคนภิกฺกมฺม – ครั้นก้าวไปแล้ว โดยเร็ว/ อาสขฺ – กระทบทั่วแล้ว/
ปรเม – ขึ้นสูง/ ทิเช. – ซึ่งพญาหงส์ทั้งหลาย/ ปจฺจกมิตถ – ก้าวกลับแล้ว/ เนสาโท – นายพราน/ พทฺธา –
ติดแล้ว/ อิติ – ดังนี้/ วิจฺฉินฺตย. – คิดอยู่/

๑๗. “เอกํ – ตัวเดียวเท่านั้น/ พทฺธมาสีนํ – ตัวติดบ่วงแล้วจับอยู่/ อพฺพทฺธจ – ตัวไม่ติดแล้ว
ด้วย/ [ทิข – ซึ่งนก]/ ปุณาปรี. – ตัวอื่นอีก/ อาสขฺ – กระทบทั่วแล้ว/ พทฺธมาสีนํ – ตัวติดบ่วงแล้วจับอยู่/
[ทิข – ซึ่งนก]/ เปกฺขมานมทินว. – ตัวพิจารณาอยู่ ซึ่งโทษ/

๑๘. “ตโต – ลำดับนั้น/ โส – ผู้นั้น/ [เนสาโท – นายพราน]/ วิมโตเยว – เป็นผู้สงสัยแล้วนั้นแล/
ปณฺฑเร – ตัวขาวเหลือง/ อชฺฌมภาสถ. – ได้กล่าวยิ่งแล้ว/ [ทิเช – กับนกทั้งหลาย]/ ปวทฺตกาเย – ตัวมี
ร่างกายเจริญเติบโตใหญ่/ อาสีเน – ตัวจับอยู่/ ทิขสงฺกมฺนาธิเป. – ตัวเป็นหัวหน้าแห่งหมู่ของนก/

๑๙. “ยํ นุ – ไตหนอ/ ปาเสน – อันบ่วง/ มหตา – ใหญ่/ พทฺโธ – มัดไว้แล้ว/ [ทิโซ – ผู้เกิดสอง
ครั้ง/ [สกุโณ – นก]/ น กุรุเต – ย่อมไม่กำหนด/ ทิส. – ซึ่งทิศ/ อถ – อย่างนั้น/ [ภาเว – ครั้นเมื่อความเป็น/
สนเต – มีอยู่]/ กสฺมา – เพราะเหตุอะไร/ [ปาเสน – อันบ่วง/ มหตา – ใหญ่]/ อพฺพทฺโธ – ไม่มัดไว้แล้ว/ ตฺว –
ท่าน/ พลี – เป็นผู้มีการ/ ปกฺขิ – ดูก่อนพ่อกบิษ/ น คจฺฉสิ. – ย่อมไม่บินหนีไป/

๒๐. “กินนุ – อย่างไม่รอนอ/ ตยาย – กับเจ้า ตัวนี้/ ทิโช – ผู้เกิดสองครั้ง/ [สกุโณ – นก]/ โหติ – ย่อมเป็น/ มุตโต – หลุดพ้นแล้ว/ พทฺธ – ผู้อันบ่วงผูกไว้แล้ว/ [ต – ซึ่งท่าน]/ อุปาสสิ. – ย่อมเล่นเข้าไปหา/ โอหาย – ละทิ้งแล้ว/ สกุณา – นกทั้งหลาย/ ยนฺติ – ย่อมบินไป/ กี – เพราะเหตุไร/ เอโก – ผู้เดียว/ [ตฺว – ท่าน]/ อวทียสิ”ติ. – ย่อมเหลืออยู่”ดังนี้/

๒๑. “ราชา – เป็นพระราช/ เม – ของข้าพเจ้า/ โส – นั้น/ ทิโช – ผู้เกิดสองครั้ง/ [หิโส – หงส์]/ มิติโต – เป็นมิตร/ สหา – เป็นเพื่อน/ ปาณสโม จ – ผู้เสมอด้วยปราณ ด้วย/ เม. – ของข้าพเจ้า/ เนว – หา มิได้นั้นแล/ [อห – ข้าพเจ้า]/ น – นั้น/ [ทิก – ผู้เกิดสองครั้ง/ [หิ – ซึ่งหงส์]/ วิชิตฺสคามิ – จักละทิ้ง/ ยาว – เพียงใด/ กาลสฺส – แห่งกาล/ ปริยาย. – ที่สุตรอบ/

๒๒. “กถ – อย่างไม่/ ปนาย – ก็ ตัวนี้/ วิหฺงโค – ผู้บินไปในท้องฟ้า/ [หิโส – หงส์]/ นาทุทส – ไม่ได้เห็นแล้ว/ ปาสโมทฺติ. – ซึ่งบ่วงที่ดักไว้แล้ว/ ปทฺยเหตุ – ความจริง เป็นเหตุดำเนินไป นั้น/ [ญาน – ความหยั่งรู้]/ มหนฺตาน – ผู้เป็นใหญ่/ [บุคฺคฺลาน – ของบุคคลทั้งหลาย]/ โพทฺธมฺรหฺนติ – ย่อมสมควร เพื่อ การรู้เท่าทัน/ [มหนฺตา – ผู้เป็นใหญ่/ บุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ อาปท. – เป็นเหตุดำเนินมา/ [อุปทฺทว – ซึ่งอันตรายเป็นเครื่องเข้าไปประทุษร้าย]/

๒๓. “ยทา – ในกาลใด/ ปราภโว – เป็นผู้มีความเสื่อม/ โหติ – ย่อมเป็น/ ชีวิตฺสงฺเข. – ในกาล เป็นที่สิ้นไปแห่งความเป็นอยู่/ อถ – ในกาลนั้น/ ชาลณฺจ – ซึ่งช่าย ด้วย/ ปาสณฺจ – ซึ่งบ่วง ด้วย/ อาสขฺขาปิ – แม้มากลัวแล้ว/ น พุชฺชติ. – ย่อมไม่รู้/

๒๔. “อปี – แม้บ้าง/ ตเวว – ก็แล/ มหาปณฺญ – ดูก่อนท่านผู้มีปัญญามาก/ ปาสา – บ่วง ทั้งหลาย/ พหุวิธา – มีหลายชนิด/ ตตา. – อันนายพรานดักไว้แล้ว/ [สตุตฺตา – สัตว์ทั้งหลาย]/ คุยฺหมาสข – เข้าไปใกล้แล้ว ซึ่งบ่วงอันนายพรานพึงอำพรางไว้/ พชฺชนฺติ – ย่อมติดอยู่/ อเถว – อย่างนั้น/ [ภาเว – ครั้น เมื่อความเป็น/ สนฺเต – มีอยู่]/ ชีวิตฺกฺขย”ติ. – ในเพราะความสิ้นไปแห่งชีวิต”ดังนี้/

๒๕. “อปี – แม้บ้าง/ นาย – หามิได้ นี้/ ตยา – ด้วยท่าน/ สทฺธิ – กับ/ สํวาสสฺส – แห่งการอาศัย อยู่ร่วมกัน/ สุขุทฺธโย. – ถ้าไรคือความสุข/ [สียา – พึงมี]/ อปี – แม้บ้าง/ โน – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ [ตฺว – ท่าน]/ อนฺนฺมณฺญาสิ – จะอนุญาต/ อปี – แม้บ้าง/ โน – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ [ตฺว – ท่าน]/ ชีวิต – ซึ่งความเป็นอยู่/ ทเท”ติ. – พึงให้”ดังนี้/

๒๖. “น เจว – หามิได้ ด้วยนั้นแล/ เม – ของข้าพเจ้า/ ตฺว – ท่าน/ พทฺธโรสิ – เป็นผู้อันบ่วงมัดไว้ แล้ว ย่อมเป็น/ นปี อิจฺจามิ – แม้ย่อมไม่ปรารภนา/ เต – ซึ่งท่าน/ วร. – ซึ่งการฆ่า/ กาม – ตามความ ปรารภนา/ ขิปฺปมิตโต – โดยพลัน นี้/ [ฐานโต – จากสถานที่]/ คนฺตฺวา – ไปแล้ว/ [ตฺว – ท่าน]/ ชิว – ของจ งดำรงความเป็นอยู่อยู่/ ตฺว – ท่าน/ อนิโฆ – เป็นผู้มิโทษที่เป็นเหตุกระทบหามิได้/ จิร”นฺติ. – สิ้นกาลนาน” ดังนี้/

๒๗. “เนวาทเมตฺตมิจฺจามิ – ข้าพเจ้า ย่อมไม่ปรารภนานั้นแล ซึ่งวัตถุนั้น/ อณฺญตเรตฺส – ยกเว้น นั้น/ [ทิจาธิปสฺส – ผู้เป็นใหญ่กว่าน/ ทิชสฺส – ผู้เกิดสองครั้ง/ [สกุณฺสส – ของนก]/ ชีวิตา. – จากชีวิต/ สเจ – ถ้าวา/ [ตฺว – ท่าน]/ เอเกน – ตัวเดียว/ [ทิจาธิเปน – ผู้เป็นใหญ่กว่าน/ ทิเชน – ผู้เกิดสองครั้ง/ สกุณฺน – ด้วยนก]/ ตฺถุโรสิ – เป็นผู้ยินดีแล้ว ย่อมเป็น/ มฺณเจต – ของจงปล่อย/ ตัวนั้น/ [ทิจาธิปี – ผู้เป็น ใหญ่กว่าน/ หิสรราช – ซึ่งราชาแห่งหงส์]/ มณฺจ – ซึ่งข้าพเจ้า ด้วย/ ภกฺขย. – จงกินเถิด/

๒๘. “อาโรหปริณาเหน – ด้วยความสูงและความใหญ่/ ตฺลฺยาสฺมา – เป็นมีเสมอกัน/ วยสา – โดยวัย/ [มย – ข้าพเจ้าทั้งหลาย]/ อุโก. – ทั้ง ๒ คน/ น – หามิได้/ เต – ของท่าน/ ลาเภน – จากการได้/

ซินติ - ความเสื่อม มีอยู่/ เอเดน - นั้น/ นิมินา - ขอจงแลกเปลี่ยน ตัวนี้/ [ทิจาธิเบน - ผู้เป็นใหญ่กว่านก/
หังสรณญา - ด้วยราชาแห่งหงส์]/ ตูว์ - ท่าน/

๒๙. “ตทิงฆ - เชิญเถิด ซึ่งเรื่องนั้น/ [ตูว์ - ท่าน]/ สมเปกขสสุ - ขอจงไต่ตรองด้วยดี/ โหตุ -
จงมีเถิด/ คิทธิ - ความพอใจ/ ตวมหสุ. - แก่ท่าน บรรดาข้าพเจ้าทั้งหลาย/ [ตูว์ - ท่าน]/ มั - ซึ่งข้าพเจ้า/
ปุพเพ - ในกาลก่อน/ พนธ - ของจงผูก/ ปาเสน - ด้วยบ่วง/ ปจฉา - ในภายหลัง/ มุญจ - จงปลดปล่อย/ ทิ
ชาธิป. - ผู้เป็นใหญ่กว่านก/ [หังสราช - ซึ่งราชาแห่งหงส์]/

๓๐. “ดาวเทว - เพียงนั้นนั่นแล/ จ - อนึ่ง/ เต - แก่ท่าน/ ลาโก - การได้/ กตาสส - กระทำ
แล้ว พึงมี/ ยาจนาย จ. - ตามการอ้อนวอนขอ ด้วย/ มิตติ จ - ความเป็นแห่งมิตร ด้วย/ ธตฏฐเทหิ - ด้วย
เหล่ากอแห่งพญาหงส์ธรรฐะทั้งหลาย/ ยาวชีวาย - ตลอดกาลมีกำหนดเพียงไรแห่งชีวิต/ เต - แก่ท่าน/ ลิ
ยา”ติ. - พึงมี”ดังนี้/

๓๑. “ปัสสนตุ - จงดูเถิด/ โน - ซึ่งข้าพเจ้าทั้งหลาย/ มหาสงฆา - ผุ่งแห่งนกทั้งหลาย/ ตยา -
เพราะท่าน/ มุตต - ผู้หลุดพ้นแล้ว/ อิต - นี้/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ คต. - ผู้ไปแล้ว/ มิตตามจจา จ -
มิตรและสหายทั้งหลาย ด้วย/ ภจจา จ - ผู้ที่ควรเลี้ยง ด้วย/ [บุคคลา - บุคคลทั้งหลาย]/ ปุตตทารา จ -
บุตรและภรรยาทั้งหลาย ด้วย/ พนธวา. - พวกพ้องทั้งหลาย/

๓๒. “น - หามิได้/ จ - ก็/ เต - เหล่านั้น/ ตาทิสา - ที่พึงเห็นเสมอด้วยท่าน/ มิตตา - มิตร
ทั้งหลาย/ พุหน - จำนวนมาก/ [ญาคิน - บรรดาญาติทั้งหลาย]/ อธิ - นี้/ [โลเก - ในโลก]/ วิชชติ. - มีอยู่/
ยถา - ฉนั้นใด/ ตูว์ - ท่าน/ ธตฏฐสสุ - ทรงพระนามว่าธรรฐะ/ [หังสรณญา - ของราชาแห่งหงส์]/ ปาณสา
ธารณ - ผู้เป็นไปกับการทรงไว้ซึ่งความเป็นอยู่/ สขา. - เป็นเพื่อน/

๓๓. “โส - นั้น/ [อห - ข้าพเจ้า]/ เต - ของเจ้า/ สหาย - ซึ่งสหาย/ มุญจามิ - จะปลดปล่อย/
โหตุ - จงมีเถิด/ ราชา - พระราชา/ ตวานโค. - ของเจ้า เป็นผู้ตามไป/ กาม - ตามความปรารถนา/ [ตุมเห
- ท่านทั้งหลาย]/ ขิปปมิตโต - โดยพลัน นี้/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ คนตวา - ไปแล้ว/ ญาคิมขเม - ใน
ท่ามกลางแห่งญาติ/ วิโรจ”ติ. - จงรุ่งเรืองโดยพิเศษเถิด”ดังนี้/

๓๔. “โส - ตัวนั้น/ ปติโต - เป็นผู้เอิบอิ่มแล้ว/ ปมุตเตน - ผู้หลุดพ้นออกแล้ว/ ภตตุนา - ผู้เป็น
นาย/ [หังสรณญา - ต่อราชาแห่งหงส์]/ ภตตาคารโว. - เป็นผู้มีความเคารพต่อพระราชาผู้เป็นนาย/ อขมภาสถ
- ได้กล่าวแล้วยังแล้ว/ วกกงโค - ผู้มีคอที่โค้งงอ/ [สุมุโข - ชื่อว่าสุมุขะ/ หัส - หงส์]/ วาจิ - ซึ่งวาจา/ กณณสุข
- เป็นที่สบายแก่หู/ ภณ. - เมื่อกล่าว/

๓๕. “เอว - อย่างนี้/ ลุททก - ดูก่อนนายพราน/ [ตูว์ - ท่าน]/ นนทสสุ - จงผลิตเพลินเถิด/
สท - กับ/ สพเพหิ - ทั้งปวง/ ญาคิภ. - ด้วยญาติทั้งหลาย/ ยถาหมชช - ฉนั้นใด ในวันนี้ ข้าพระองค์/ นนทา
มิ - ย่อมบันเทิง/ มุตต - ผู้หลุดพ้นแล้ว/ ทิสวา - เห็นแล้ว/ [หังสราช - ซึ่งราชาแห่งหงส์]/ ทิจาธิป”นติ. - ผู้
เป็นใหญ่กว่านก”ดังนี้/

๓๖. “เอหิ - จงมาเถิด/ [ตูว์ - ท่าน]/ ต - ซึ่งท่าน/ อนุสิกขามิ - จะเจริญรอยตาม/ ยถา - ฉนั้น
ใด/ ตวมปี - แม้ท่าน/ ลจจเส. - จักได้/ ลาภ - ซึ่งการได้/ ตวาย - แก่ท่าน พระองค์นี้/ ธตฏฐฐ - ทรงพระ
นามว่าธรรฐะ/ [หังสราช - ราชาแห่งหงส์]/ ปาปี - ที่ชั่วช้า/ กิณจิ - อะไร ๆ/ [วตถุ - ซึ่งวัตถุ]/ น ทกขติ.
- จักไม่เห็น/

๓๗. “[ตูว์ - ท่าน]/ ขิปปมนเตปฺริ - สู่ภายในแห่งเมือง โดยพลัน/ เนตวา - นำไปแล้ว/ รณญา -
แก่พระราชา/ ทสเสหิ - จงแสดงเถิด/ โน - แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ อุโก. - ทั้ง ๒ คน/ อพพเท - ไม่ผูกมัดแล้ว/
ปกติภูเต - ผู้เป็นปกติแล้ว/ กาเช - ที่หาบ/ อุภยโต - ทั้ง ๒ ข้าง/ ฐิต. - ผู้จับอยู่แล้ว/

๓๘. “**ธรรมา** – เป็นเหล่ากอแห่งราชาแห่งหงส์ทรงพระนามว่าธรรมา/ **มหาราช** – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ **หัตถิปติโน** – เป็นผู้เป็นใหญ่กว่าหงส์/ **หัตถิปติโน** – ของราชาแห่งหงส์/ **อิเม** – เหล่านี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์ทั้งหลาย/ **อโยนิ** – ก็ ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **ราชา** – เป็นพระราช/ **หัตถิปติโน** – แห่งหงส์ทั้งหลาย/ **อโย** – ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **เสนาปติโร** – ตัวนอกนี้ เป็นเสนาบดี/

๓๙. “**อัสสย** – โดยความไม่สงสัย/ **อิม** – นี้/ **ทิสวา** – เห็นแล้ว/ **หัตถิปติโน** – ซึ่งราชาแห่งหงส์/ **นราธิโป** – ผู้ทรงเป็นใหญ่กว่าชน/ **ราชา** – พระราชา/ **ปติโต** – เป็นผู้เอิบอิ่มแล้ว/ **สมโน** – เป็นผู้ผู้มีจิตใจเข้มแข็ง/ **วิโต** – เป็นผู้ปลื้มใจแล้ว/ **พหุ** – จำนวนมาก/ **ทสฺสตี** – จักพระราชทานพระราชทาน/ **เต** – แก่ท่าน/ **ธน**”นติ. – ซึ่งทรัพย์”ดังนี้/

๔๐. “**ตสฺส** – ตัวนั้น/ **หัตถิปติโน** – ของราชาแห่งหงส์/ **ต** – นั้น/ **วณ** – ซึ่งคำพูด/ **สุตฺวา** – ฟังแล้ว/ **กมฺมุนา** – ยังกิจการงาน/ **อุปาทิ** – ให้สำเร็จแล้ว/ **ชิปฺมณฺเตปุริ** – สู่ภายในแห่งเมือง โดยพลัน/ **คนฺตฺวา** – ไปแล้ว/ **รณฺ** – แก่พระราช/ **หัตถิปติโน** – ซึ่งหงส์ทั้งหลาย/ **อทสฺสตี** – ได้แสดงแล้ว/ **อพฺพเท** – ไม่ผูกมัดแล้ว/ **ปฏิกฺ** – ผู้เป็นปกติแล้ว/ **กา** – ที่หาบ/ **อุยฺ** – ทั้ง ๒ ข้าง/ **ฐิต** – ผู้จับอยู่แล้ว/

๔๑. “**ธรรมา** – เป็นเหล่ากอแห่งราชาแห่งหงส์ทรงพระนามว่าธรรมา/ **มหาราช** – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ **หัตถิปติโน** – เป็นผู้เป็นใหญ่กว่าหงส์/ **หัตถิปติโน** – ของราชาแห่งหงส์/ **อิเม** – เหล่านี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์ทั้งหลาย/ **อโยนิ** – ก็ ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **ราชา** – เป็นพระราช/ **หัตถิปติโน** – แห่งหงส์ทั้งหลาย/ **อโย** – ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **เสนาปติโร**”ติ. – ตัวนอกนี้ เป็นเสนาบดี”ดังนี้/

๔๒. “**กถ** – อย่างไร/ **ปนิเม** – ก็ เหล่านี้/ **วิหฺงคา** – ผู้บินไปในท้องฟ้า/ **สฺกฺ** – นกทั้งหลาย/ **ตว** – ของเจ้า/ **หตฺถตฺตมาคตา** – บินมาแล้ว สู่ความเป็นแห่งบุคคลผู้อยู่ในมือ/ **กถ** – อย่างไร/ **ลฺ** – ผู้หยาบเข้า/ **ปฺ** – บุคคล/ **มฺ** – ผู้เป็นใหญ่/ **สฺกฺ** – กว่ำนกทั้งหลาย/ **อิสฺ** – ที่เป็นใหญ่/ **สฺกฺ** – ซึ่งนกทั้งหลาย/ **อิ** – นี้/ **โลเก** – ในโลก/ **อชฺ**”ติ. – ได้ถึงยิ่งแล้ว”ดังนี้/

๔๓. “**วิหิตา** – ได้วางไว้แล้ว/ **ลฺ** – ผู้หยาบเข้า/ **ปฺ** – อันบุคคล/ **สนฺ** – มีอยู่ เหล่านี้/ **ปาสา** – บ่วงทั้งหลาย/ **ปฺ** – ที่เือกตมทั้งหลาย/ **ชนาธิป** – ข้าแต่พระราชผู้เป็นใหญ่แห่งประชาชน/ **อห** – ข้าพระองค์/ **ย** – ไค/ **ฐาน** – ซึ่งสถานที่/ **ยทายตฺ** – ซึ่งสถานที่ใด ว่าเป็นสถานที่ประชุม/ **มณฺ** – ย่อมสำคัญ/ **ทิกาน** – ผู้เกิดสองครั้ง/ **สฺกฺ** – แห่งนกทั้งหลาย/ **ปณโรณ** – ว่าเป็นสถานที่กำจัดซึ่งความเป็นอยู่/

๔๔. “**ตาทิส** – ที่เป็นเช่นนั้น/ **ปาสมาสซ** – เข้าไปใกล้แล้ว ซึ่งบ่วง/ **หัตถิปติโน** – ราชาแห่งหงส์/ **อพฺพณ** – ได้ติดแล้ว/ **ต** – นั้น/ **หัตถิปติโน** – ซึ่งราชาแห่งหงส์/ **ปาส** – อันบ่วง/ **มฺ** – ใหญ่/ **อพฺ** – ไม่มัดไว้แล้ว/ **อุปาส** – จับอยู่แล้วใกล้ๆ/ **มมาย** – แก่ข้าพเจ้า ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **อชฺ**”ติ. – ได้กล่าวยิ่งแล้ว/

๔๕. “**สฺ** – เป็นกรรมที่พึงกระทำได้โดยยากด้วยดี/ **อนริเย** – ผู้ไม่ประเสริฐ/ **ปฺ** – อันบุคคลทั้งหลาย/ **ทหเต** – ย่อมประกาศ/ **ภาวมฺ** – ซึ่งภาวะที่สูงสุด/ **ภตฺ** – ในประโยชน์ของราชาแห่งหงส์ผู้เป็นนาย/ **ปรกฺ** – เมื่อปากมัน/ **ธมฺ** – ผู้ประกอบแล้วในธรรม/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **วิหฺงคโม** – ผู้บินไปในท้องฟ้า/

๔๖. “**อตฺตนา** – ของตน ตัวนี้/ **หัตถิปติโน** – หงส์/ **จชิตฺวาน** – สละแล้ว/ **ชีวิ** – ซึ่งความเป็นอยู่/ **ชี** – วิจารณ์. – เป็นผู้สมควรเพื่อความเป็นอยู่/ **อนฺ** – ไม่ทอดถอนอยู่/ **อาส** – จับอยู่/ **ภตฺ** – ผู้เป็นนาย/ **หัตถิปติโน** – แก่ราชาแห่งหงส์/ **ยาจิต** – อ่อนวอนขอแล้ว/ **ชีวิ** – ซึ่งความเป็นอยู่/

๔๗. “ตสฺส – ตัวนั้น/ [สุมฺขสฺส – ชื่อว่าสุมฺขะ/ หัสสฺส – ของหงส์/ ตํ – นั้น/ วจฺญํ – ซึ่งคำพูด/ สุตฺวา – ฟังแล้ว/ ปสาทมหมชฺฌมา. – ข้าพระองค์ ได้ถึงแล้ว ซึ่งความเลื่อมใส/ ตโต – ลำดับนั้น/ นํ – นั้น/ [หิสรราชํ – ซึ่งราชาแห่งหงส์/ ปามุจฺจิ – ได้ปลดปล่อยแล้ว/ ปาสา – จากบ่วง/ อนุญญาตี – ได้อนุญาตแล้ว/ สฺวเณ จ. – ตามความสบาย ด้วย/

๔๘. “โส – ตัวนั้น/ ปตฺติโต – เป็นผู้เอิบอ้อมแล้ว/ ปมุตเตน – ผู้หลุดพ้นออกแล้ว/ ภตฺตุนา – ผู้เป็นนาย/ [หิสรณญา – ต่อราชาแห่งหงส์/ ภตฺตคารโว. – เป็นผู้มีความเคารพต่อพระราชานาย/ อชฺฌมาสฺส – ได้กล่าวถึงแล้ว/ วกฺกจฺโค – ผู้มีคอที่โค้งงอ/ [สุมฺโข – ชื่อว่าสุมฺขะ/ หิโส – หงส์/ วาจํ – ซึ่งวาจา/ กณฺณสฺสํ – เป็นที่สบายแก่หู/ ภณฺโณ. – เมื่อกล่าว/

๔๙. “เฮอร์ – อย่างนี้/ ลุทฺทก – คุณอนนายพราน/ [ตฺวํ – ท่าน/ นนฺทสฺส – จงเปลือยเปลือยเถิด/ สห – กับ/ สพฺเพหิ – ทั้งปวง/ ญาติภิ. – ด้วยญาติทั้งหลาย/ ยถาหมชฺช – ฉนฺได ในวันนี้ ข้าพระองค์/ นนฺทามิ – ย่อมบันเทิง/ มุตฺตํ – ผู้หลุดพ้นแล้ว/ ทิสฺวา – เห็นแล้ว/ [หิสรราชํ – ซึ่งราชาแห่งหงส์/ ทิชาธิปํ. – ผู้เป็นใหญ่กว่าน/

๕๐. “เอหิ – จงมาเถิด/ [ตฺวํ – ท่าน/ ตํ – ซึ่งท่าน/ อนุสิทฺถามิ – จะเจริญรอยตาม/ ยถา – ฉนฺได/ ตวฺมปิ – แม้ท่าน/ ลจฺจเส. – จักได้/ ลาภํ – ซึ่งการได้/ ตวายํ – แก่ท่าน พระองค์นี้/ ธตฺตฺวโร – ทรงพระนามว่าธตฺตฺวโร/ [หิสรราช – ราชาแห่งหงส์/ ปาปํ – ที่ชั่วช้า/ ภิกฺขุ – อะไร ๆ/ [วตฺถุ – ซึ่งวัตถุ/ น ทกฺขติ. – จักไม่เห็น/

๕๑. “[ตฺวํ – ท่าน/ ขิปปมนฺเตปฺปํ – สู่ภายในแห่งเมือง โดยพลัน/ เนตฺวา – นำไปแล้ว/ รณฺโณ – แก่พระราช/ ทสฺเสหิ – จงแสดงเถิด/ โน – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ อุโฆ. – ทั้ง ๒ ข้าง/ อพฺพเร – ไม่ผูกมัดแล้ว/ ปกตฺยฺเจ – ผู้เป็นปกติแล้ว/ กาเช – ที่หาบ/ อุภยโต – ทั้ง ๒ ข้าง/ ฐิตะ. – ผู้จับอยู่แล้ว/

๕๒. “ธตฺตฺวโร – เป็นเหล่ากอแห่งราชาแห่งหงส์ทรงพระนามว่าธตฺตฺวโร/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ หิสรธิปติโน – เป็นผู้เป็นใหญ่กว่าหงส์/ [หิสรณญา – ของราชาแห่งหงส์/ อิมะ. – เหล่านี้/ [หิสรราชํ – หงส์ทั้งหลาย/ อยฺยหิ – ก็ ตัวนี้/ [หิโส – หงส์/ ราชา – เป็นพระราช/ หิสรานํ – แห่งหงส์ทั้งหลาย/ อโย – ตัวนี้/ [หิโส – หงส์/ เสนาปตฺติโร. – ตัวนอกนี้ เป็นเสนาปติ/

๕๓. “อัสสํ – โดยความไม่สงสัย/ อิมํ – นี้/ ทิสฺวา – เห็นแล้ว/ หิสรราชํ – ซึ่งราชาแห่งหงส์/ นราริโป. – ผู้ทรงเป็นใหญ่กว่านรชน/ [ราชา – พระราชา/ ปตฺติโต – เป็นผู้เอิบอ้อมแล้ว/ สุมฺโน – เป็นผู้ผู้มีจิตใจเข้มแข็ง/ วิตโต – เป็นผู้ปลื้มใจแล้ว/ พหุ – จำนวนมาก/ ทสฺสติ – จักพระราชทานพระราชทาน/ เต – แก่ท่าน/ ธนํ. – ซึ่งทรัพย์/

๕๔. “เอวเมตสฺส – ด้วยประการฉะนี้ ตัวนั้น/ [สุมฺขสฺส – ชื่อว่าสุมฺขะ/ หัสสฺส – ของหงส์/ วจฺญา – ตามคำพูด/ อาณิตาเม – นำมาแล้ว เหล่านี้/ [หิสรราช – หงส์ทั้งหลาย/ อุโฆ – ทั้ง ๒ คน/ มยา. – อันข้าพระองค์/ เอตฺเถว – นั้นนั่นแหละ/ หิ – จจริงอยู่/ [สเร – ที่สระ/ อิมะ – เหล่านี้/ [หิสรราช – หงส์ทั้งหลาย/ อาสฺสุ – ได้เป็นแล้ว/ อุโฆ – ทั้ง ๒ คน/ อนุมตา – อนุญาตแล้ว/ มยา. – อันข้าพระองค์/

๕๕. “โสยํ – ตัวนี้นั้น/ [สุมฺโข – ชื่อว่าสุมฺขะ/ หิโส – หงส์/ เฮอร์ – อย่างนี้/ คโต – ไปแล้ว/ ปกฺขิ – เป็นชาติปีก/ ทิโช – ผู้เกิดสองครั้ง/ ปรมมฺมิโก. – เป็นหงส์ผู้ประกอบแล้วในธรรมอย่างยิ่ง/ มาทิสฺส – ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยข้าพระองค์/ หิ – ก็/ ลุทฺทสฺส – แก่นายพราน/ ชนเยยฺยาถ – ให้เกิดขึ้นแล้ว/ มทฺทวํ. – ยังความเป็นแห่งบุคคลผู้อ่อนโยน/

๕๖. “อุปายนญจ – ก็ ที่ควรส่งไป/ เต – แก่พระองค์/ เทว – ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ [อหํ – ข้าพระองค์/ นาญญํ – หามิได้ อย่างอื่น/ [ปณฺณการํ – ซึ่งเครื่องบรรณาการ/ ปสฺสามิ – ย่อมเห็น/ เอหิสฺส.

– ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยหงส์ตัวนี้/ สัพพสาธุณิกาคาเม – ในหมู่บ้านแห่งพรานผู้ฆ่าซึ่งนกทั้งปวง/ ตั – นั้น/
[ปณณการ – ซึ่งเครื่องบรรณาการ]/ ปสฺส – ของจงทอดพระเนตร/ [ตฺว – พระองค์]/ มนุชาธิปา”ติ. – ข้าแต่
พระราชอาชญาซึ่งสัตว์ผู้เกิดแต่พระมนู”ดังนี้/

๕๗. “ทิสฺวา – ครั้นเห็นแล้ว/ นิสินฺน – ผู้ประทับนั่งแล้ว/ ราชานํ – ซึ่งพระราช/ ปิเร – บนดั่ง/
โสวณฺณเย – ที่สำเร็จแล้วด้วยทองคำ/ สุภ. – ที่สวยงาม/ อชฺฌมภาส – ได้กล่าวแล้วยังแล้ว/ วกฺกนฺโค – ผู้มีคอที่
โค้งงอ/ วาจิ – ซึ่งวาจา/ กณฺณสฺส – เป็นที่สบายแก่หู/ ภณ. – เมื่อกล่าว/

๕๘. “กจฺจินฺน – บ้างไหมหนอ/ โภโต – แก่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ/ กุสฺล – ที่เป็นกุศล/ [กมฺม –
กรรม]/ กจฺจิ – แลหรือ/ โภโต – แก่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ อนามยํ. – ความไม่เจ็บไข้/ กจ
จิ – แลหรือ/ [ตฺว – พระองค์]/ รมฺมมิตํ – ซึ่งแว่นแคว้นนี้/ ผิตํ – ให้เป็นที่รุ่งเรืองแล้ว/ รมฺเมณมนุสฺสาสสี”ติ. –
ย่อมตามสั่งสอน โดยธรรม”ดังนี้/

๕๙. “กุสฺสณฺเจว – ที่เป็นกุศลเท่านั้น ด้วย/ เม – ของข้าพเจ้า/ [อตฺถิ – มีอยู่/ กมฺม – กรรม]/
หํส – ดูก่อนหงส์/ อโ – อนึ่ง/ หํส – ดูก่อนหงส์/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ อนามยํ. – ความไม่เจ็บไข้/ อโ – อนึ่ง/
รมฺมมิตํ – ซึ่งแว่นแคว้นนี้/ ผิตํ – ให้เป็นที่รุ่งเรืองแล้ว/ รมฺเมณมนุสฺสาสสี”. – ข้าพเจ้า ย่อมตามสั่งสอน โดย
ธรรม”/

๖๐. “กจฺจิ – แลหรือ/ โภโต – แก่พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ/ อมฺจเจสฺส – ในอำมาตย์ทั้งหลาย/
โทโส – โทษ/ โภจิ – อะไร ๆ/ น วิชฺชติ. – ย่อมไม่มี/ กจฺจิ – แลหรือ/ จ – อนึ่ง/ เต – เหล่านั้น/ [มจฺจา –
อำมาตย์ทั้งหลาย]/ ตวตฺเตสฺส – ที่เป็นประโยชน์ต่อพระองค์/ [กจฺเจสฺส – ในกิจทั้งหลาย]/ นาวกฺกขณฺติ – ย่อม
ไม่กังวล/ ชีวติ”นติ. – ซึ่งความเป็นอยู่”ดังนี้/

๖๑. “อโ – อนึ่ง/ เม – ของข้าพเจ้า/ อมฺจเจสฺส – ในอำมาตย์ทั้งหลาย/ โทโส – โทษ/ โภจิ
– อะไร ๆ/ น วิชฺชติ. – ย่อมไม่มี/ อโ – อนึ่ง/ เต – เหล่านั้น/ [มจฺจา – อำมาตย์ทั้งหลาย]/ มตฺเตสฺส –
ที่เป็นประโยชน์ต่อข้าพเจ้า/ [กจฺเจสฺส – ในกิจทั้งหลาย]/ นาวกฺกขณฺติ – ย่อมไม่กังวล/ ชีวติ”นติ. – ซึ่งความ
เป็นอยู่”ดังนี้/

๖๒. “กจฺจิ – แลหรือ/ เต – ของพระองค์/ สาทิสี – เป็นผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยบุคคลผู้คนที่มิชาติ
สกุลเหมาะสม/ ภริยา – พระมเหสี/ อสฺสวา – เป็นผู้เชื่อฟัง/ ปิยภาณินิ. – เป็นผู้ตรัสด้วยคำเป็นที่รักโดย
ปกติ/ ปุตฺตรูปยสุเปตา – เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยบุตรสมบัติ รูปสมบัติและยศสมบัติ/ ตว – ของพระองค์/ จณฺทว
สาณฺคา”ติ. – เป็นผู้อยู่ในอำนาจตามความพอใจ”ดังนี้/

๖๓. “อโ – อนึ่ง/ เม – ของข้าพเจ้า/ สาทิสี – เป็นผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยบุคคลผู้คนที่มิชาติสกุล
เหมาะสม/ ภริยา – พระมเหสี/ อสฺสวา – เป็นผู้เชื่อฟัง/ ปิยภาณินิ. – เป็นผู้ตรัสด้วยคำเป็นที่รักโดยปกติ/ ปุต
ตรูปยสุเปตา – เป็นผู้ถึงพร้อมด้วยบุตรสมบัติ รูปสมบัติและยศสมบัติ/ มม – ของข้าพเจ้า/ จณฺทวสาณฺคา”ติ.
– เป็นผู้อยู่ในอำนาจตามความพอใจ”ดังนี้/

๖๔. “ภวนฺน – ท่านผู้เจริญแล/ กจฺจิ น – บ้างหรือหนอ/ มหา-สฺตฺตฺตฺตฺตฺต – สู่ความเป็นแห่ง
บุคคลผู้อยู่ในมือของศัตรูผู้เป็นใหญ่/ คโต. – เป็นผู้ตกไปแล้ว/ ทุกฺขมาปชฺชิ – ได้ถึงแล้ว ซึ่งความลำบาก/ วิ
ปุล – ที่ไพบุลย์/ ตสฺมิ – นั้น/ ปฐฺมาปเท. – ที่เป็นเบื้องต้น ที่เป็นเหตุดำเนินมา/ [อุปทฺทเว – ในเพราะโทษ
เป็นเครื่องเข้าไปเบียดเบียน]/

๖๕. “กจฺจิ – แลหรือ/ [เนสาโท – นายพราน]/ ยนฺตาปติตฺวาน – วิ่งเข้าไปแล้ว ซึ่งท่านใด/ ทณ
เทน – ด้วยท่อนไม้/ สมโปถิ. – โบายดีแล้ว/ เอวเมเตสํ – อย่างนี้ เหล่านั้น/ ชมฺมานํ – ผู้ต่ำทราม/ [ปุคฺคานํ

– ของบุคคลทั้งหลาย/ กัมม – กรรม/ ปาติ – เป็นธรรมที่เป็นไปเป็นประจำ/ ภาวติ – ย่อมเป็น/ ดาวเท”ติ.
– ในขณะนั้น”ดังนี้/

๖๖. “เขมมาลี – ความปลอดภัย ได้มีแล้ว/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ เอวมาปทียา –
อย่างนี้ ที่เป็นเหตุดำเนินมา/ [อิตียา – ครั้นเมื่ออันตราย]/ สติ. – มีอยู่/ น จาย – หามิได้ ด้วย ผู้นี้/ [เนสาโท
– นายพราน]/ กิณจิรสมาสุ – ในข้าพระองค์ทั้งหลาย อะไร ๆ/ [กัมม – ซึ่งกรรม]/ สดตฺว – เพียงดังศัตรู/
สมปชช. – ได้ดำเนินแล้ว/

๖๗. “ปัจจกมิตถ – ได้ถอยกลับแล้ว/ เนสาโท – นายพราน/ ปุพฺพเว – ในกาลก่อนแล/ อชฌ
ภาส. – ได้กล่าวยิ่งแล้ว/ ตทาย – ในกาลนั้น ผู้นี้/ สุมุโข – ชื่อว่าสุมุขะ/ [หิโส – หงส์]/ ปณฺธิโต –
เป็นบัณฑิต/ ปจฺจภาส. – ได้ได้กลับแล้ว/

๖๘. “ตสฺส – ตัวนั้น/ [สุมุขสฺส – ชื่อว่าสุมุขะ/ หิสฺส – ของหงส์]/ ตํ – นั้น/ วจฺญํ – ซึ่งคำพูด/
สุตฺวา – ฟังแล้ว/ ปสาทมหมชฌ. – ข้าพระองค์ ได้ถึงแล้ว ซึ่งความเลื่อมใส/ ตโต – ลำดับนั้น/ [เนสาโท –
นายพราน]/ มํ – ซึ่งข้าพเจ้า/ ปามุจฺจิ – ได้ปลดปล่อยแล้ว/ ปาสา – จากบ่วง/ อนุญญาสิ – ได้อนุญาตแล้ว/ ส
เชน จ. – ตามความสบาย ด้วย/

๖๙. “อิทฺถจ – ก็ นี่/ สุมุเชนเว – ชื่อว่าสุมุขะ/ [หิเสน – อันหงส์]/ เอตตฺตถาย – เพื่อ
ประโยชน์แก่นายพรานนั้น/ จินฺตติ. – ได้คิดแล้ว/ โภโต – ของพระองค์ผู้ทรงพระเจริญ/ สกาเสกมนํ – การมา
สู่สำนักของตน/ เอตสฺส – นั้น/ [เนสาทสฺส – แก่นายพราน]/ ธนมิจฺจตา”ติ. – ผู้ปรารถนาอยู่ ซึ่งทรัพย์”ดังนี้/

๗๐. “สุวาคตฺตเวจฺจิทํ – การมานี้ เป็นการมาดีแล้ว ด้วยนั้นแล/ ภาวติ – ของท่านผู้เจริญทั้งหลาย/
[อหํ – ข้าพเจ้า]/ ปตฺติโต จสฺมิ – เป็นผู้เอิบอ้อมแล้ว ด้วย ย่อมเป็น/ ทสฺสนา. – เพราะได้เห็น/ เอโส จาปิ –
นายพรานนั้น ด้วย/ พหุ – จำนวนมาก/ วิตติ – ซึ่งทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจ/ ลภติ – ย่อมได้/ ยาวทิจฺจติ”.
– ย่อมปรารถนา เพียงใด”/

๗๑. “สนตฺตปฺปิตฺวา – ให้อ้อมเอมดีแล้ว/ เนสาทํ – ยังนายพราน/ โภเคทฺติ – ด้วยทรัพย์เป็น
เครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ [ราชา – พระราชา]/ มนุชาโรโป. – ผู้ทรงปกครองซึ่งสัตว์ผู้เกิดแต่พระมนุ/ อชฌภาส
– ได้กล่าวยิ่งแล้ว/ วกฺกนํ – ผู้มีคอที่โค้งงอ/ [หิสรราชํ – กับราชาแห่งหงส์]/ วาจิ – ซึ่งวาจา/ กณฺณสุโข – เป็น
ที่สบายแก่หู/ ฌน”นติ. – เมื่อตรัส”ดังนี้/

๗๒. “ยํ – ไใด/ ชล – ได้ยินมาว่า/ ธมฺมมาธินํ – ผู้ทรงไว้ซึ่งธรรมโดยปกติ/ [อมหากํ – ของข้าพเจ้า
ทั้งหลาย]/ วโส – อำนาจ/ วตฺตติ – ย่อมเป็นไป/ กิณจณํ. – มีประมาณเล็กน้อย/ [ฐานํ – ตลอดสถานที่]/
สพฺพตฺถิสฺสรียํ – ความเป็นใหญ่ในที่ทั้งปวง/ ตว – แก่ท่าน/ [อตฺถุ – จงมีเถิด]/ ตํ – นั้น/ [ฐานํ – ซึ่งสถานที่]/
ปสาส – ขอจงปกครอง/ [ตฺวํ – ท่าน]/ ยทิจฺจ. – ตามความปรารถนา/

๗๓. “ทานตถํ – เพื่อประโยชน์แก่พระราชทาน/ อุโปโกตฺถุ วา – หรือว่า เพื่อการเสวย/ ยํ จณญํ
– อนึ่ง อันใด/ [วตฺถุ – วัตถุ]/ อุปกฺกปติ. – ย่อมเข้าไปสำเร็จ/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ เอตํ – นั้น/ ททามิ – จะให้/
โว – แก่ท่านทั้งหลาย/ วิตติ – ซึ่งทรัพย์เป็นเครื่องปลื้มใจ/ อิสฺสรียํ – ซึ่งความเป็นใหญ่/ วิสฺสขามิ – จะขอ
สละ/ โว”ติ. – แก่ท่านทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๔. “ยถา – ฉันทใด/ จ – ก็/ มยาอํ – แก่ข้าพเจ้า ตัวนี้/ สุมุโข – ชื่อว่าสุมุขะ/ [หิโส – หงส์]/
อชฌภาเสย – ฟังกล่าวยิ่ง/ ปณฺธิโต. – เป็นบัณฑิต/ กามสา – ตามความปรารถนา/ พุทฺธิสมฺปนฺโน – เป็น
ผู้ถึงพร้อมแล้วด้วยปัญญา/ ตํ – นั้น/ [ปพฺพํ – ข้อ]/ มยาสฺส – ฟังเป็น แห่งข้าพเจ้า/ ปรมฺปิย”นติ. – เป็นที่
รักอย่างยิ่ง”ดังนี้/

๗๕. “อหิ – ข้าพระองค์/ ขลุ – ได้ยินมาว่า/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ นาคราชา
ริวนตริ. – เป็นเพียงดังพระราชแห่งช้างตัวประเสริฐ ในระหว่างชอกหิน/ ปฏิวตตุ – เพื่อการตอบกลับ/ น สก
โกมิ – ย่อมไม่สามารถ/ น – หามิได้/ เม – ของข้าพระองค์/ โส – นั้น/ วินโย – วินัย/ วินโย – เป็นวินัย/ ลิ
ยา. – พึงเป็น/

๗๖. “อมฺหากญเจา – กว่าข้าพระองค์ทั้งหลายด้วยนั้นแล/ โส – พระองค์นั้น/ [ธตรฐโฐ – ทรง
พระนามว่าธตรฐโฐ/ หัสราชา – ราชาแห่งหงส์]/ เสฏโฐ – เป็นผู้ประเสริฐที่สุด/ ตวณฺจ – ส่วนว่า พระองค์/
อุตตมสทฺตโว. – เป็นผู้สูงสุด/ ภูมิปาโล – เป็นผู้ปกครองซึ่งแผ่นดิน/ มนุสฺสสินฺโท – เป็นยอดแห่งมนุษย์/ [ตุม
เห – พระองค์ทั้งหลาย]/ ปุชา – เป็นผู้อันข้าพระองค์ทั้งหลายควรบูชา/ พหุติ – จำนวนมาก/ เหตุติ. – ด้วย
เหตุทั้งหลาย/

๗๗. “เตสํ – เหล่านั้น/ อุภินฺนํ – ทั้ง ๒ ฝ่าย/ [บุคฺคลานํ – ของบุคคลทั้งหลาย]/ ฌณฺตํ – ตรัส
ปราศรัยกันอยู่/ วตฺตมาเน – เป็นไปอยู่/ วินิจฺฉเย. – ครั้นเมื่อการวินิจฉัย/ นนฺตรํ – หามิได้ ในระหว่าง/ [วจนํ
– คำพูด]/ ปฏิวตฺตพฺพํ – พึงกล่าวกลับ/ เปสฺเสน – ผู้เป็นคนรับใช้/ [มยา – อันข้าพระองค์]/ มนุชาธิปา”ติ.
– ข้าแต่พระราชผู้ทรงปกครองซึ่งสัตว์ผู้เกิดแต่พระมนู”ดังนี้/

๗๘. “ธมฺเมน – โดยธรรม/ กิร – ได้ยินว่า/ เนสํโท – นายพราน/ ปณฺธิโต – เป็นบัณฑิต/ อนุช
โข – ผู้เกิดจากฟองไข่/ [หิโส – หงส์]/ อิติ. – ว่า “.....”ดังนี้/ น เหว โข – จจริงอยู่ หามิได้นั้นแล/ ออกตตสฺส
– ผู้มีตนที่มิได้อบรมแล้ว/ [บุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ นโย – นัย/ เอตาทิสํ – ที่พึงเห็นเสมอด้วยนัยผู้นั้น/ ลิ
ยา. – พึงเป็น/

๗๙. “เอวํ – อย่างนี้/ อคฺคปคฺติมา – เป็นผู้มีปกติเป็นเลิศ/ เอวํ – อย่างนี้/ อุตตมสทฺตโว. – เป็น
สัตว์ผู้สูงสุด/ ยาวตตฺติ – มีประมาณเพียงใด เป็นอยู่/ [สทฺตา – สัตว์ทั้งหลาย]/ มยา – อันข้าพเจ้า/ ทิฏฐา –
เห็นแล้ว/ นาณญํ – หามิได้ ตัวอื่น/ [หิํ – ซึ่งหงส์]/ ปสฺสามิ – ย่อมเห็น/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ เอทิสํ. – ผู้ที่พึง
เห็นเสมอด้วยหงส์ตัวนี้/

๘๐. “ตฺถโฐสฺมิ – เป็นผู้ยินดีแล้ว ย่อมเป็น/ โว – ต่อท่านทั้งหลาย/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ ปกฺติยา –
โดยปกติ/ วากฺเยน – ด้วยการกล่าว/ มธฺเรน จ. – ที่ไพเราะ ด้วย/ เอโส จาปิ – อนึ่ง แม้นั้น/ มมจฺฉนฺโท –
ความพอใจของข้าพเจ้า/ จิรํ – ตลอดกาลนาน/ ปสฺสเยย – พึงเห็น/ โว – ซึ่งท่านทั้งหลาย/ อุโก”ติ. – ทั้ง ๒
คน”ดังนี้/

๘๑. “ยํ – ไต/ [กมฺมํ – กรรม]/ กิจฺจํ – พึงกระทำ/ ปรม – ขึ้นสูง/ มิเตเต – ในมิตร/ กตมสฺมาสุ
– ทรงกระทำแล้ว ในข้าพระองค์ทั้งหลาย/ ตํ – นั้น/ [กมฺมํ – กรรม]/ ตยา. – อันพระองค์/ [มยํ – ข้าพระองค์
ทั้งหลาย/ [ตํ – นั้น/ ภาตฺติ – ซึ่งความภักดี]/ ปตฺตา – เป็นผู้ถึงแล้ว/ นิสฺสํสยํ – โดยความไม่สงสัย/ ตยามหา
– ในพระองค์ เป็นแล้ว/ ภาตฺติรสฺมาสุ – ความภักดี ในข้าพระองค์ทั้งหลาย/ ยา – ไต/ ตว. – ต่อพระองค์/
[อตฺถิ – มีอยู่]/

๘๒. “อทุณฺจ – ส่วนว่า ทางโน้น/ นฺน – แน่แท้/ สุมหา-ญาติสงฺฆสฺส – แห่งหมู่แห่งญาติเป็นอัน
มาก/ มนฺตรํ. – ในระหว่าง ของข้าพระองค์/ อทสฺสเนน – เพราะการไม่เห็น/ อสฺมาภํ – ซึ่งข้าพระองค์/ ทุกฺโข
– ความทุกข์/ พหุสุ – จำนวนมาก/ ปกฺขิสฺสุ. – ในนกทั้งหลาย/ [สิยา – พึงมี]/

๘๓. “เตสํ – เหล่านั้น/ [หิสาณํ – ของหงส์ทั้งหลาย]/ โสภวิฆาตยา – เพื่อการกำจัดโดยพิเศษซึ่ง
ความเศร้าโศก/ ตยา – อันพระองค์/ อนุมฺตา – อนุมัติแล้ว/ มยํ. – ข้าพระองค์ทั้งหลาย/ ตํ – ซึ่งพระองค์/
ปทฺทฺธิมฺโต – ซึ่งประทักษิณ/ กตฺวา – กระทำแล้ว/ ญาตํ – ซึ่งญาติ/ ปสฺสเมรุณฺทม. – พึงพบเห็น ข้าแต่
พระองค์ผู้ทรงย้ายซึ่งข้าศึก/

๘๔. “อทุธาหิ – แน่แท้ ข้าพระองค์/ วิบุล – ที่ไพบูลย์/ ปีติ – ซึ่งอิมใจ/ ภวตัม – ซึ่งท่านผู้เจริญทั้งหลาย/ วินทามิ – ย่อมประสบ/ ทสฺสนา. – เพราะการได้เฝ้า/ เอโส – นั้น/ จาปิ – อนึ่งบ้าง/ มหา – ที่ใหญ่หลวง/ อตฺโถ – เป็นความต้องการ/ ญาตฺวิสฺสาสนา – ความคุ้นกับหมู่ญาติ/ ลียา”ติ. – พึงเป็น”ดังนี้/

๘๕. “อิทํ – นี่/ [วจนํ – ซึ่งคำพูด]/ วตฺวา – ครั้นกราบทูลแล้ว/ ธตฺรฏฺฐโฐ – ทรงพระนามว่าธตฺรฏฺฐะ/ หิสรราชา – ราชานแห่งหงส์/ นรธาปิ. – ผู้ทรงเป็นใหญ่กว่านรชน/ [ราชานํ – กับพระราชา]/ อุตฺตมํ – อย่างสูงสุด/ ชวมนวาย – อาศัยแล้ว ซึ่งการบินเร็ว/ ญาตฺสงฺฆํ – ซึ่งหมู่แห่งญาติ/ อุปาคมฺ. – ได้เข้าไปหาแล้ว/

๘๖. “เต – เหล่านั้น/ อโรเค – ผู้มีโรคหายได้/ อนุปฺตเต – ผู้ถึงโดยลำดับแล้ว/ ทิสฺวาน – ครั้นเห็นแล้ว/ ปรมะ – ชั้นสูง/ ทิเช. – ผู้เกิดสองครั้ง/ [หิเส – ซึ่งหงส์ทั้งหลาย]/ เกกาทิมกรํ – ได้กระทำแล้ว ซึ่งการส่งเสียงว่า’เกกๆ’ดังนี้/ หิสา – หงส์ทั้งหลาย/ ปุสฺสทฺโท – สำเนียงเสียงดังเจี๊ยวจ๊าว/ อชายถ. – ได้เกิดขึ้นแล้ว/

๘๗. “เต – เหล่านั้น/ ปติตา – เป็นผู้เอบอ้อมแล้ว/ ปมุตเตน – ผู้หลุดพ้นออกแล้ว/ ภตฺตุนา – ผู้เป็นนาย/ [หิสรณญา – เพราะราชานแห่งหงส์]/ ภตฺตคารวาท. – เป็นผู้มีความเคารพต่อราชานแห่งหงส์ผู้เป็นนาย/ สมฺนตา – โดยรอบ/ ปรีกิริสฺส – ล้อมโดยรอบแล้ว/ อณฺชชา – ผู้เกิดจากไข่/ [หิสา – หงส์ทั้งหลาย]/ ลทฺธปจฺจยา”ติ. – เป็นผู้มิปจฺจยที่ได้แล้ว”ดังนี้/

๘๘. “เอวํ – ฉะนั้น/ มิตฺตวตํ – ผู้มีกัลยาณมิตร/ [บุคฺคลานํ – ของบุคคลทั้งหลาย]/ อตฺถา – ประโยชน์ทั้งหลาย/ สพฺเพ – ทั้งปวง/ โหนฺติ – ย่อมเป็น/ ปทกฺขิณา. – เป็นเหตุนำมาซึ่งความเจริญ/ หิสา – หงส์ทั้งหลาย/ ยถา – ฉนใด/ ธตฺรฏฺฐา – ผู้เป็นเหล่ากอแห่งราชานแห่งหงส์ทรงพระนามว่าธตฺรฏฺฐะ/ ญาตฺสงฺฆํ – ซึ่งหมู่แห่งญาติ/ อุปาคมฺ”นติ. – ได้เข้าไปหาแล้ว”ดังนี้แล/

จุฬหิสาตกํ – จุฬหิสาตก/ ปฐมํ. – ที่ ๑/ [นิญฺฐิตํ – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. จุฬหิสาตก (๕๓๓) ว่าด้วยพญาหงส์ติดบ่วง

(พญาหงส์โพธิสัตว์เมื่อจะทดลองใจหงส์สุมุขะ จึงกล่าวว่า)

[๑] ท่านสุมุขะ พญาหงส์ไม่เหลียวแล พวกกันบินหนีไป แม้ท่านก็จ้งหนีไปเถิด อย่ามัวกังวลอยู่เลย ความเป็นสหายไม่มีอยู่ในผู้ติดบ่วง

(หงส์สุมุขะกล่าวว่า)

[๒] ข้าพระองค์จะหนีไปหรือไม่หนีไปก็ตาม เพราะการหนีไปและไม่หนีไปนั้น ข้าพระองค์จะไม่ตายก็หาไม่ได้ เมื่อพระองค์มีความสุข ข้าพระองค์ได้พึงพาอาศัย เมื่อพระองค์มีความทุกข์ ข้าพระองค์จะพึงละทิ้งไปได้อย่างไร

[๓] การตายพร้อมกับพระองค์เท่านั้น ประเสริฐกว่าการมีชีวิตอยู่โดยปราศจากพระองค์ การมีชีวิตอยู่โดยปราศจากพระองค์จะประเสริฐอะไร

[๔] ข้าแต่มหाराช การที่ข้าพระองค์ละทิ้งพระองค์ ผู้ถึงความทุกข์อย่างนี้ไป นั้นไม่เป็นธรรมเลย ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งหมู่วิหค ข้าพระองค์ขอบใจคติของพระองค์

(พญาหงส์โพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๕] คติของเราผู้ติดบ่วงจะเป็นอย่างอื่นไปจากโรงครัวใหญ่ได้อย่างไรเล่า ท่านมีปัญญาคือความคิดพ้นบ่วงมาแล้ว จะพอใจคตินั้นได้อย่างไร

[๖] นี่แน่ะพ่อปักษี ท่านเห็นประโยชน์ของเราของท่าน หรือของญาติทั้งหลายที่เหลือน้อยอะไร ในเมื่อเราทั้ง ๒ จะสิ้นชีวิต

[๗] พ่อปักษีผู้มีปีกทั้ง ๒ ประคองทองคำ เมื่อท่านสละชีวิต ในเพราะคุณอันประจักษ์เช่นนี้ ก็เหมือนคนตาบอด ตกอยู่ในความมืดมิด จะพึงทำประโยชน์อะไรให้โชติช่วงเล่า

(หงส์สมุชะกล่าวตอบว่า)

[๘] ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐกว่าหมู่มงส์ ทำไมหนอ พระองค์จึงไม่ทรงทราบประโยชน์ในธรรมธรรมที่มีคนบูชา ย่อมซื้อประโยชน์แก่เหล่าสัตว์

[๙] ข้าพระองค์นั้นมุ่งธรรมอยู่ ได้เห็นประโยชน์อันเกิดขึ้นจากธรรม และความภักดีในพระองค์จึงไม่คำนึงถึงชีวิต

[๑๐] มิตรเมื่อระลึกถึงธรรม ไม่พึงทอดทิ้งมิตรในยามอันตรายแม้เพราะเหตุแห่งชีวิต นี่เป็นธรรมของสัตว์ทั้งหลายโดยแท้

(พญาหงส์โพธิสัตว์ จึงกล่าวว่า)

[๑๑] ธรรมที่ท่านก็ประพฤติแล้ว และความภักดีในเราก็กว้างขวางแล้ว ขอท่านจงทำตามความต้องการของเราเถิด เรานุญาตท่านแล้วจงหนีไป

[๑๒] ก็แลเมื่อเวลาผ่านพ้นไปแม้อย่างนี้ ส่วนที่บกพร่องอันใดที่เราได้ทำไว้แล้วแก่พญาญาติ ส่วนที่บกพร่องนั้นท่านพึงสำรวจอย่างยิ่ง ให้ถึงพร้อมด้วยปัญญาเถิด

[๑๓] เมื่อพญาหงส์ ตัวประเสริฐ ผู้มีความประพฤติเยี่ยงพระอริยะ ประภาษกันอยู่อย่างนี้ ด้วยประการฉะนี้ นายพรานก็ได้ปรากฏต่อหน้า ประคองพญามัจจุราชปรากฏแก่คนไข้

[๑๔] นักทั้ง ๒ ผู้เกื้อกูลกันและกันมาสิ้นกาลนานเหล่านั้ เห็นศัตรูแล้วก็จับนิ่งเฉยอยู่ ไม่เคลื่อนไหวไปจากที่จับ

[๑๕] ส่วนนายพรานศัตรูของนกได้เห็นเหล่าพญาหงส์ธรรมาวุธ กำลังบินขึ้นไปจากที่นั้น ๆ จึงได้รับก้าวเท้าเข้าไปหาพญาหงส์ทั้ง ๒ โดยเร็ว

[๑๖] ก็นายพรานนั้นครั้งรับก้าวเท้าเข้าไปใกล้พญาหงส์ทั้ง ๒ ก้าวเท้าไปก็คิดไปอยู่ว่า ติดหรือไม่ติด

[๑๗] เห็นหงส์ติดบ่วงจับอยู่เพียงตัวเดียว อีกตัวหนึ่งไม่ติด จับอยู่ใกล้ ๆ แต่เพ่งมองตัวที่เป็นทุกข์ซึ่งติดบ่วง

[๑๘] จากนั้น พรานนั้นก็เกิดความสงสัย จึงได้ถามหงส์ทั้ง ๒ ตัวซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่นก มีร่างกายเจริญเติบโตใหญ่ที่จับอยู่ว่า

[๑๙] หงส์ตัวที่ติดบ่วงใหญ่ไม่กำหนดทิศทางที่จะบินหนีไป พ่อปักษี แต่เจ้าไม่ติดบ่วง ยังมีกำลังอยู่ทำไมจึงไม่บินหนีไป

[๒๐] หงส์ตัวนี้เป็นอะไรกับเจ้า เจ้าพ้นแล้วยังเฝ้าหงส์ตัวที่ติดบ่วงอยู่ใกล้ ๆ นักทั้งหลายพากันละทิ้งหนีไป ทำไมเจ้าจึงเหลือน้อยแต่ผู้เดียว

(หงส์สมุชะตอบว่า)

[๒๑] นี่ท่านผู้เป็นศัตรูของนก พญาหงส์นั้นเป็นราชาของข้าพเจ้า และเป็นเพื่อนเสมอด้วยชีวิตของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจักไม่ละทิ้งพระองค์ไป จนกว่าวาระแห่งความตายจะมาถึง

(นายพรานกล่าวว่า)

[๒๒] ก็โฉนพญาหงส์นี่จึงไม่เห็นบ่วงที่ดักไว้แล้ว ความจริงการรู้ถึงอันตรายเป็นเหตุของคนผู้เป็นใหญ่ เพราะเหตุนี้ผู้เป็นใหญ่เหล่านั้นควรจะรู้เท่าทันอันตราย

(หงส์สมุหะตอบว่า)

[๒๓] ในกาลใดความเสื่อมย่อมมีเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิต ในกาลนั้นแม้สัตว์จะเข้าใกล้ข่ายและบ่วงก็
ไม่รู้

[๒๔] ท่านผู้มีปัญญามาก ก็แลบ่วงทั้งหลายที่เขาดักไว้ มีอยู่หลายชนิดด้วยกัน ในเมื่อถึงคราวจะสิ้นชีวิตอย่างนี้ สัตว์ทั้งหลายย่อมเข้าไปติดบ่วงที่เขาอำพรางดักไว้

(หงส์สมุหะเมื่อจะขอชีวิตของพญาหงส์โพธิสัตว์ จึงกล่าวว่า)

[๒๕] ก็การอยู่ร่วมกับท่านนี้พึงมีความสุขเป็นกำไรหนอ อนึ่ง ขอท่านจงอนุญาตให้ข้าพเจ้าทั้ง ๒ ไปขอท่านพึงให้ชีวิตแก่ข้าพเจ้าทั้ง ๒ ด้วยเถิด

(นายพรานจึงกล่าวว่า)

[๒๖] ท่านไม่ได้ติดบ่วงของข้าพเจ้า และข้าพเจ้าไม่ประสงค์จะฆ่าท่าน ท่านจงรีบไปจากที่นี่ตามความปรารถนา และจงมีชีวิตอยู่อย่างปราศจากความทุกข์ตลอดกาลนานเถิด

(หงส์สมุหะได้กล่าวว่า)

[๒๗] ข้าพเจ้าไม่ประสงค์อย่างนั้นเลย นอกจากชีวิตของพญาหงส์นี้ หากท่านยินดีหังสัตว์เดียว ขอท่านจงปล่อยพญาหงส์นั้น และจงกินข้าพเจ้าแทนเถิด

[๒๘] ข้าพเจ้าทั้ง ๒ มีทรวดทรงสัณฐานและวัยเสมอกัน ท่านจะไม่มีรายได้ลดค่าลงเลย ขอท่านจงพอใจด้วยการแลกเปลี่ยนอย่างนี้

[๒๙] เชิญเถิดเชิญท่านไตร่ตรองเรื่องนั้นดูให้ดี บรรดาข้าพเจ้าทั้ง ๒ ขอท่านจงมีความพอใจ ท่านจงใช้บ่วงผูกข้าพเจ้าไว้ก่อน จงปล่อยพญานกไปในภายหลัง

[๓๐] อนึ่ง เมื่อท่านกระทำตามคำขอร้อง รายได้ของท่านก็จะมีเท่าเดิมด้วย และท่านจะพึงมีไมตรีกับเหล่าพญาหงส์ธรรมาวุธไปตลอดชีวิต

(นายพรานเมื่อจะยกพญาหงส์โพธิสัตว์ให้เป็นรางวัลแก่หงส์สมุหะ จึงกล่าวว่า)

[๓๑] ขอมิตรอำมาตย์ข้าทาสบริวารบุตรภรรยา และพวกพ้องเผ่าพันธุ์ทั้งหลายหมู่ใหญ่ จงเห็นพญาหงส์ผู้พ้นไปแล้วจากที่นี่เพราะท่านเถิด

[๓๒] ก็บรรดามิตรทั้งหลายเป็นอันมาก มิตรทั้งหลายเช่นกับท่านผู้เป็นเพื่อนร่วมชีวิต ของพญาหงส์ธรรมาวุธเหล่านั้นไม่มีอยู่ในโลกนี้

[๓๓] ข้าพเจ้ายอมปล่อยสหายของท่าน ขอพญาหงส์จงบินตามท่านไป ท่านทั้ง ๒ จงรีบไปจากที่นี่ตามความปรารถนา จงรุ่งเรืองอยู่ในท่ามกลางแห่งญาติเถิด

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๓๔] หงส์สมุหะผู้มีความเคารพต่อผู้เป็นนายนั้น มีความปลื้มใจเพราะพญาหงส์ผู้เป็นนายพ้นจากบ่วงแล้ว เมื่อจะกล่าววาจาอันระรื่นหู จึงกล่าวว่า

[๓๕] นายพราน วันนี้ข้าพเจ้ายินดีเบิกบานใจ เพราะได้เห็นพญานกพ้นจากบ่วงแล้วฉันใด ขอท่านจงยินดีเบิกบานใจพร้อมกับหมู่ญาติทั้งปวงฉันนั้นเถิด

(พญาหงส์สมุหะกล่าวกับนายพรานว่า)

[๓๖] มาเถิด ข้าพเจ้าจะบอกท่านโดยวิธีที่ท่านจะได้ลาก พญาหงส์ธรรมาวุธนี้มีได้มั่งร้ายอะไรต่อท่านเลย

[๓๗] ท่านจงรับนำข้าพเจ้าทั้ง ๒ ซึ่งจับอยู่ที่หีบทั้ง ๒ ข้างเป็นปกติ ไม่ถูกผูกมัด ไปภายในเมือง แล้วแสดงต่อพระราชาวา

[๓๘] ข้าแต่มหाराชา พญาหงส์อัครรัฐทั้ง ๒ นี้ เป็นอธิบดีแห่งหงส์ หงส์นี้เป็นราชาแห่งหงส์ทั้งหลาย ส่วนอีกตัวหนึ่งนี้เป็นเสนาบดี

[๓๙] พระราชาผู้ทรงเป็นนราธิบดีทอดพระเนตรเห็นพญาหงส์นี้แล้ว จะทรงปริดา ปลาบปลื้ม พอพระทัย จะพระราชทานพระราชทรัพย์ให้ท่าน เป็นจำนวนมากอย่างไม่ต้องสงสัย

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๔๐] นายพรานได้สดับคำของหงส์สมุขะนั้นแล้ว ได้จัดแจงกิจการงานให้สำเร็จเรียบร้อยแล้ว รีบไปยังภายในเมือง ได้แสดงหงส์ทั้ง ๒ ซึ่งจับอยู่ที่หีบทั้ง ๒ ข้างเป็นปกติ ไม่ถูกผูกมัดต่อพระราชาวา

[๔๑] ข้าแต่มหाराชา พญาหงส์อัครรัฐทั้งหลายเหล่านี้ เป็นอธิบดีแห่งหงส์ หงส์ตัวนี้เป็นราชาแห่งหงส์ทั้งหลาย ส่วนอีกตัวหนึ่งนี้เป็นเสนาบดี

(พระราชารับสั่งถามว่า)

[๔๒] กวีหกเหล่านี้อยู่ในเงื้อมมือของเจ้าได้อย่างไร เจ้าเป็นพรานจับวิหคที่เป็นใหญ่กว่าวิหคทั้งหลาย มาในที่นี้ได้อย่างไร

(นายพรานกราบทูลว่า)

[๔๓] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นใหญ่แห่งชน บ่วงเหล่านี้ข้าพระองค์ได้วางไว้ที่เปือกตมทั้งหลาย ซึ่งเป็นสถานที่ที่ข้าพระองค์เข้าใจว่า เป็นสถานที่ประชุมแห่งนก เป็นสถานที่ปลิดชีวิตนกทั้งหลาย

[๔๔] พญาหงส์เข้ามาใกล้บ่วงเช่นนั้นแล้วก็ไม่รู้ ส่วนนกตัวนี้ไม่ได้ติดบ่วง แต่จับอยู่ใกล้ ๆ พญาหงส์นั้น ได้พูดกับข้าพระองค์

[๔๕] วิหคผู้ประกอบแล้วในธรรม เมื่อปากมันในประโยชน์ของผู้เป็นนาย ได้ประกาศภาวะอันอุดม ซึ่งคนผู้มีใจอริยะกระทำไดยาก

[๔๖] วิหคนี้ยังควรที่จะมีชีวิตอยู่ แต่กลับสละชีวิตของตนเอง จับอยู่อย่างไม่ทอดถอนใจแท้ใจ วิงวอนร้องขอชีวิตของผู้เป็นนาย

[๔๗] ข้าพระองค์สดับคำของวิหคนั้นแล้วจึงกลับเลื่อมใส จากนั้นจึงได้ปลดปล่อยพญาหงส์จากบ่วง และอนุญาตให้ไปได้ตามสบาย

[๔๘] หงส์สมุขะนั้นมีความเคารพต่อผู้เป็นนาย มีความปลื้มใจเพราะพญาหงส์ผู้เป็นนายพ้นจากบ่วง เมื่อจะกล่าววาจาอันระรื่นหู จึงได้กล่าวว่า

[๔๙] นายพราน วันนี้ข้าพเจ้ายินดีเบิกบานใจ เพราะได้เห็นพญานกพ้นจากบ่วงแล้วฉันใด ขอท่านจงยินดีเบิกบานใจพร้อมกับหมู่ญาติทั้งปวงฉันนั้นเถิด

[๕๐] มาเถิด ข้าพเจ้าจะบอกท่านโดยวิธีที่ท่านจะได้ลาภ พญาหงส์อัครรัฐนี้มีได้มั่งร่ำรวยอะไรต่อท่านเลย

[๕๑] ท่านจงรับนำข้าพเจ้าทั้ง ๒ ซึ่งจับอยู่ที่หีบทั้ง ๒ ข้างเป็นปกติ ไม่ถูกผูกมัด ไปภายในเมือง แล้วแสดงต่อพระราชาวา

[๕๒] ข้าแต่มหाराชา พญาหงส์อัครรัฐทั้ง ๒ นี้ เป็นอธิบดีแห่งหงส์ หงส์นี้เป็นราชาแห่งหงส์ทั้งหลาย ส่วนอีกตัวหนึ่งนี้เป็นเสนาบดี

[๕๓] พระราชาผู้ทรงเป็นนราธิบดีทอดพระเนตรเห็นพญาหงส์นี้แล้ว จะทรงปริดา ปลาบปลื้ม พอพระทัย จะพระราชทานพระราชทรัพย์ให้ท่าน เป็นจำนวนมากอย่างไม่ต้องสงสัย

[๕๔] หงส์ทั้ง ๒ เหล่านี้ข้าพระองค์นำมา ตามคำของหงส์สุษุมนั้น ด้วยประการฉะนี้ ความจริง ข้าพระองค์ได้อนุญาต ให้หงส์ทั้ง ๒ เหล่านี้อยู่ที่สระนั้นตามเดิม

[๕๕] ก็สุมุขพญาปักษีทิวาชาติตัวนี้นั้น เป็นหงส์ประกอบอยู่ในธรรมอย่างยิ่ง แมตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูอย่างนี้ ก็ยังทำนายพรานเช่นข้าพระองค์ให้เกิดความอ่อนโยนได้

[๕๖] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งมนุษย์ ก็ในบ้านพรานนกทุกแห่งข้าพระองค์มิได้เห็น เครื่องบรรณาการอย่างอื่นเหมือนเช่นนี้สำหรับพระองค์เลย ขอพระองค์โปรดทอดพระเนตรเครื่องบรรณาการนั้นเถิด (พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๕๗] พญาหงส์ครั้นเห็นพระราชอาประทับนั่ง บนตั้งทองคำอันสวยงาม เมื่อจะกล่าววาทาอันระรื่นหู จึงกล่าวว่า

[๕๘] พระองค์ผู้ทรงพระเจริญ ทรงสุขสำราญดีอยู่หรือ ไม่มีโรคเบียดเบียนหรือแคว้นอันมั่งคั่งนี้ พระองค์ทรงปกครองโดยธรรมหรือ

(พระราชাত্রัสตอบว่า)

[๕๙] เราสุขสำราญดีพญาหงส์ และไม่มีโรคเบียดเบียน อนึ่ง แคว้นอันมั่งคั่งนี้เราก็กปกครองโดยธรรม

(พญาหงส์โพธิสัตว์ทูลถามว่า)

[๖๐] โทษบางสิ่งบางอย่างในหมู่อำมาตย์ของพระองค์ไม่มีหรือ อนึ่ง อำมาตย์เหล่านั้นไม่กังวลถึงชีวิต ในเพราะราชกิจอันเป็นประโยชน์ต่อพระองค์หรือ

(พระราชাত্রัสตอบว่า)

[๖๑] โทษบางสิ่งบางอย่างในหมู่อำมาตย์ของเราก็ไม่มี อนึ่ง แม้อำมาตย์เหล่านั้นก็ไม่กังวลถึงชีวิต ในเพราะราชกิจอันเป็นประโยชน์ต่อเราเลย

(พญาหงส์โพธิสัตว์ทูลถามว่า)

[๖๒] พระราชเทวีผู้มีพระชาติเสมอกับพระองค์ ทรงเชื่อฟัง ตรัสพระวาจาอ่อนหวานน่ารัก ทรงมีพระโอรสประกอบด้วยพระรูปโฉมและอิสริยยศ ทรงคล้อยตามพระอัธยาศัยของพระองค์หรือ

(พระราชাত্রัสตอบว่า)

[๖๓] ก็พระเทวีผู้มีพระชาติเสมอกับเรา เชื่อฟัง กล่าววาจาอ่อนหวานน่ารัก มีพระโอรสประกอบด้วยพระรูปโฉมและอิสริยยศ ยังคล้อยตามอัธยาศัยของเราอยู่

[๖๔] ท่านผู้เจริญตกอยู่ในเงื้อมมือของศัตรูผู้ร้ายกาจนั้น ถึงความลำบากมากเพราะอันตรายเบื้องต้นนั้นหรือ

[๖๕] นายพรานได้วิ่งเข้าไปใช้ท่อนไม้โบยตีท่านหรือ เพราะคนต่ำทรามเหล่านี้จะมีปกติเป็นอย่างไร ในขณะนั้น

(พญาหงส์โพธิสัตว์กราบทูลว่า)

[๖๖] ขอเดชเมฆหาราช ในคราวมีอันตรายอย่างนี้ ความปลอดภัยได้มีแล้ว ด้วยว่านายพรานผู้นี้ หาได้ดำเนินการบางสิ่งบางอย่าง ในข้าพระองค์ทั้ง ๒ เหมือนศัตรูไม่

[๖๗] นายพรานค่อย ๆ ก้าวเข้าไปหาและได้ปราศรัยขึ้นก่อน ในกาลนั้นสุมุขบัณฑิตผู้นี้แหละได้กล่าวตอบ

[๖๘] นายพรานสดับคำของสุมุขวิหคานั้นแล้วจึงกลับเลื่อมใส จากนั้นจึงได้ปลดปล่อยข้าพระองค์จากบ่วง และอนุญาตให้ไปได้ตามสบาย

[๖๙] ก็การมาสู่สำนักของพระองค์ผู้ทรงพระเจริญนี้ สุขุขวิหคั่นแหละปรารถนาทรัพย์เพื่อ
นายพรานผู้นี้ ได้คิดแล้วเพื่อประโยชน์แก่เขา

(พระราชাত্রัสว่า)

[๗๐] ก็การมาของท่านผู้เจริญนี้เป็นการมาดีแล้วทีเดียว และเราก็นิยดีเพราะได้เห็นท่าน อนึ่ง แม้
นายพรานนี้จะได้ทรัพย์เครื่องปลื้มใจจำนวนมาก ตามที่ตนปรารถนา

(พระศาสดาเมื่อจะทรงเผยข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๗๑] พระราชาผู้เป็นอธิบดีแห่งมนุษย์ ทรงยังนายพรานให้อิ่มเอมใจด้วยโภคะทั้งหลายแล้ว เมื่อจะ
ตรัสจากอันระรื่นหู จึงตรัสกับพญาหงส์ว่า

[๗๒] ได้ยินว่า อำนาจของเราผู้ทรงธรรม ย่อมเป็นไปในที่มีประมาณเล็กน้อย ความเป็นใหญ่ในที่ทั้ง
ปวงจงมีแก่ท่าน ขอท่านจงปกครองตามความปรารถนาเถิด

[๗๓] อนึ่ง สิ่งอื่นโดยยอมเข้าไปสำเร็จเพื่อประโยชน์ แก่การต้านทานหรือเพื่อการเสวยราชสมบัติได้
สิ่งนั้นซึ่งเป็นทรัพย์เครื่องปลื้มใจเราขอยกให้ท่าน และขอสละอิสรียศให้แก่ท่านด้วย

(พระราชาเมื่อจะทรงสนทนากับหงส์สุमुखะ จึงตรัสว่า)

[๗๔] ก็ถ้าหงส์สุमुखะผู้เป็นบัณฑิตถึงพร้อมด้วยปัญญานี้ จะพึงเจรจากับเราตามความปรารถนา
บ้าง ข้อนั้นจะพึงเป็นที่รักยิ่งแห่งเรา

(หงส์สุमुखะกราบทูลว่า)

[๗๕] ข้าแต่มหाराช นัยว่า ข้าพระองค์เหมือนกับพญาช้างเข้าไปประหว่งชอกหิน ไม่อาจจะพูด
สอดแทรกขึ้นได้ นั้นไม่ใช่วินัยของข้าพระองค์

[๗๖] พญาหงส์นั้นเป็นผู้ประเสริฐกว่าข้าพระองค์ทั้งหลาย ส่วนพระองค์ก็เป็นผู้สูงสุด เป็นพระเจ้า
แผ่นดิน เป็นยอดแห่งมนุษย์ พระองค์ทั้ง ๒ เป็นผู้อันข้าพระองค์พึงบูชาด้วยเหตุเป็นอันมาก

[๗๗] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นอธิบดีแห่งมนุษย์ เมื่อพระองค์ทั้ง ๒ กำลังตรัสปราศรัยกันอยู่ เมื่อการ
วินิจฉัยกำลังเป็นไปอยู่ ข้าพระองค์ผู้เป็นคนรับใช้ จึงไม่ควรที่จะพูดสอดแทรกขึ้นในระหว่าง

(พระราชาสดับคำของหงส์สุमुखะแล้วดีพระทัย จึงตรัสว่า)

[๗๘] ได้ยินว่า โดยธรรมดานายพรานกล่าวว่า นกนี้เป็นบัณฑิต ความจริง นัยเช่นนี้ไม่พึงมีแก่บุคคล
ผู้มีได้อบรมตนเลย

[๗๙] บุคคลผู้มีปกติเลวอย่างนี้ เป็นสัตว์อุดมอย่างนี้ เเท่าที่เราเห็นมามีอยู่ แต่เราหาเห็นสัตว์อื่น
เช่นนี้ไม่

[๘๐] เรานิยดีต่อท่านทั้ง ๒ โดยปกติ และนิยดีด้วยการกล่าวถ้อยคำอันไพเราะของท่านทั้งสอง อนึ่ง
ความพอใจของเราอีกอย่างหนึ่ง นั่นคือการที่เราพึงเห็นท่านทั้ง ๒ เป็นเวลานาน

(พญาหงส์โพธิสัตว์เมื่อจะสรรเสริญพระราชา จึงกราบทูลว่า)

[๘๑] กิจอันใดที่บุคคลพึงกระทำในมิตรผู้สูงศักดิ์ กิจอันนั้นพระองค์ทรงกระทำแล้วในข้าพระองค์
ทั้ง ๒ เพราะความภักดีต่อพระองค์ที่มีอยู่ในข้าพระองค์ทั้งหลาย ข้าพระองค์จึงมีความภักดีต่อพระองค์โดยไม่
ต้องสงสัย

[๘๒] ส่วนทางโน้น ความทุกข์คงเกิดขึ้นแล้ว ในหมู่หงส์จำนวนมากเป็นแน่ เพราะมิได้พบเห็นข้า
พระองค์ทั้ง ๒ ในระหว่างแห่งหมู่ญาติเป็นอันมาก

[๘๓] ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงย้ายเข้าศึก พวกข้าพระองค์ได้รับอนุมัติจากพระองค์แล้ว จะขอกระทำ
ประทักษิณพระองค์แล้วไปพบเห็นหมู่ญาติ เพื่อกำจัดความโศกของหงส์เหล่านั้น

[๘๔] ข้าพระองค์ได้ประสบปีติอันไพบูรณ์ เพราะได้มาเฝ้าพระองค์ผู้เจริญแน่แท้ อนึ่ง ความคุ้นกับ หมูญาติเมื่อนี้ก็พึงมีประโยชน์ใหญ่หลวง

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๘๕] พญาหงส์ธรรมาครั้นกราบทูลคำนี้นั้นกับนราธิบดีแล้ว อาศัยการบินเร็วอย่างสุดกำลัง ได้เข้าไป หาหมูญาติแล้ว

[๘๖] หงส์ทั้งหลายเห็นพญาหงส์ทั้ง ๒ นั้น มาถึงโดยลำดับอย่างปลอดภัย ต่างพากันสงสัยว่าเกก ๆ ได้เกิดสำเนียงเสียงดังเจียวจ้าว

[๘๗] หงส์เหล่านั้นผู้มีความเคารพต่อผู้เป็นนาย พากันปลาบปลื้มใจเพราะพญาหงส์ผู้เป็นนายพ้น จากบ่วง จึงพากันแวดล้อมอยู่โดยรอบ หงส์ทั้งหลายได้ที่พึ่งแล้ว

(พระศาสดาตรัสพระคาถาสุดท้ายว่า)

[๘๘] ประโยชน์ทั้งปวงของบุคคลผู้มีกัลยาณมิตร ย่อมสำเร็จผลเป็นความสุขความเจริญ เหมือน พญาหงส์ธรรมาทั้ง ๒ ได้อยู่ใกล้หมูญาติฉะนั้น

จุฬหังสชาดกที่ ๑ จบ

สรุป

อัสติ นิบาต ประกอบด้วยเรื่องราวชาดกที่แสดงถึงคุณธรรมอันสูงส่งของพระโพธิสัตว์ในหลายชาติ ภาพ โดยมุ่งเน้นที่การแสดงความสามารถ การสั่งสอนให้ผู้อื่นรู้จักผิดชอบชั่วดี และการใช้สติปัญญาในการ แก้ปัญหาเรื่องต่าง ๆ เรื่องราวสำคัญประกอบด้วย:

๑. จุฬหังสชาดก และ มหาจุฬหังสชาดก - พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพญาหงส์ ถูก นายพรานจับได้ แต่หงส์สมุขเสนาบดีได้แสดงความจงรักภักดีช่วยชีวิตพญาหงส์ไว้ จากนั้นทั้งสองได้สนทนา ธรรมกับพระราชา ทำให้เกิดความเมตตาและได้รับการปล่อยตัว

๒. สุราโฆชนชาดก - พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นคหบดีที่ใจบุญ บริจาคทานเป็นประจำ เมื่อสิ้นชีวิตไปเกิดเป็นท้าวสักกะ แต่บุตรคนที่ ๖ ไม่เจริญรอยตามพ่อและมีความตระหนี่ ท้าวสักกะจึงเสด็จลง มาสอนบุตรให้รู้จักการบริจาค

๓. กุณาลชาดก - พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นนกทูเหว่า ท่านได้สั่งสอนนกเพื่อนของท่าน ถึงโทษของสตรีที่ไม่ซื่อสัตย์และมีจิตหมกมุ่นอยู่ในกามคุณ

๔. มหาสุตโสมชาดก - พระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็นพระเจ้าสุตโสม ทรงถูกโจรไปริสาทจับ ตัวไปบูชายัญ แต่ด้วยสติปัญญา พระองค์สามารถสั่งสอนโจรให้สำนึกถึงผิดชอบชั่วดี และช่วยปลดปล่อย พระราชา ๑๐๑ พระองค์ให้พ้นจากอันตราย

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. มิตรภาพและความจงรักภักดี (สหายธรรม) - ในจุฬหังสชาดกและมหาจุฬหังสชาดก หงส์สมุขแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีและการช่วยเหลือเพื่อนที่ตกทุกข์ได้ยาก การมีมิตรแท้ที่พร้อมช่วยเหลือยาม จำเป็นเป็นสิ่งสำคัญ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์ที่มีคุณค่า

๒. **ทานบารมี (การให้)** – สุทธาโชนชาดกสอนให้เห็นถึงความสำคัญของการบริจาคทาน การทำบุญเป็นการสั่งสมความดีที่นำมาซึ่งผลดีในชาติภพทั้งปัจจุบันและอนาคต ความตระหนี่จะนำมาซึ่งความเสื่อม การสละสิ่งของและแบ่งปันแก่ผู้อื่นจึงเป็นธรรมที่ส่งเสริมความสุขแก่ตนและผู้อื่น

๓. **การรู้จักยับยั้งชั่งใจ (อินทริยสังวร)** – กุณาลชาดกกล่าวถึงการไม่หลงในกิเลส โดยเฉพาะในเรื่องของความหมกมุ่นในกามคุณ การรักษาสติและไม่ตกเป็นทาสของความปรารถนาช่วยให้จิตใจสงบและไม่ถูกครอบงำด้วยกิเลส

๔. **เมตตากรุณาและการให้อภัย (เมตตาบารมี)** – ในมหาสุตโสมชาดก พระเจ้าสุตโสมแสดงให้เห็นถึงความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ แม้โจรที่กระทำผิดก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ด้วย ความเมตตาและการให้อภัย การใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาอย่างสงบโดยไม่ใช้ความรุนแรงช่วยเปลี่ยนแปลงชีวิตของผู้กระทำผิดได้

หลักธรรมใน *อัสติณีบาต* จึงเน้นย้ำถึงความเมตตา การเสียสละ และการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อสร้างความสงบสุขทั้งส่วนตัวและสังคม

บทที่ ๕

มหานิบาต - เติมียชาดก

มหานิบาตชาดก เป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎกที่บันทึกเรื่องราวการเสวยชาติของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติ ก่อนที่จะตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้บำเพ็ญบารมี ๑๐ ประการ (ทศบารมี) เพื่อการตรัสรู้และการช่วยเหลือสรรพสัตว์ให้พ้นจากความทุกข์ ชาดกแต่ละเรื่องในมหานิบาตชาดก มีความหลากหลายในแง่ของการบำเพ็ญบารมี ตั้งแต่การเสียสละ การให้ทาน การรักษาศีล และการใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหิต่าง ๆ

ในชาดกเหล่านี้ มีเนื้อหาที่ลึกซึ้งและสอดแทรกหลักธรรมคำสอน ที่สามารถนำมาเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตในทางที่ถูกต้อง ไม่เพียงแต่มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองเท่านั้น แต่ยังเน้นถึงการช่วยเหลือผู้อื่น และการสร้างความสุขให้กับสังคมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ที่ทาเพื่อประโยชน์สุขของสรรพสัตว์ทั้งหลาย

ตัวอย่าง เติมียชาดก

๑. บาลี

๕๓๘. มุคปกษชาดก (๑)

๑. “มา ปณฺธิจฺจยํ วิภาวย พาลมโต ภว สพฺพปาณินํ. สพฺพโ พํ ชโน โอจินายตุ เอวํ ตว อตฺถิ ภวิสสตี”ติฯ

๒. “กโรมิ เต ตํ วจณํ ยํ มํ ภณฺสี เทวเต. อตฺถกามาสิ เม อมม หิตกามาสิ เทวเต”ติฯ

๓. “กํ นุ สนฺตรมาโนว กาสํ ขณฺสี สารถิ. ปุณฺณํ เม สมม อกฺขาหิ กํ กาสฺยา กริสฺสตี”ติฯ

๔. “รณฺโณ มุโค จ ปกฺโข จ ปุตฺโต ชาโต อเจตโส. โสเมหิ รณฺญา สมขณฺณิภูมฺมํ ปุตฺตํ เม นิขณํ วเน”ติฯ

๕. “น พริโร น มุโคสมิ น ปกฺโข น จ วิกโล. อธมมํ สารถิ กยิรา มํ เจ ตวํ นิขณํ วเน”ติฯ

๖. “อูรู พาทุํ จ เม ปสฺส ภาสิตถจ สฺสโณหิ เม. अधมมํ สารถิ กยิรา มํ เจ ตวํ นิขณํ วเน”ติฯ

๗. “เทวตา นฺสี คณฺธพฺโพ อทุ สกโก ปุรินฺทโท. โก วา ตวํ กสฺส วา ปุตฺโต กถํ ชาเนมฺมํ ตํ มยํ”ติฯ

๘. “นเมหิ เทโว น คณฺธพฺโพ นาปิ สกโก ปุรินฺทโท. กาสิรณฺโณ อหํ ปุตฺโต ยํ กาสฺยา นิขณฺณูสี ฯ

๙. “ตสฺส รณฺโณ อหํ ปุตฺโต ยํ ตวํ สมมุปชีวสี. अधมมํ สารถิ กยิรา มํ เจ ตวํ นิขณํ วเนฯ

๑๐. “ยสฺส รุกฺขสฺส ฉายาย นิสํเหยยฺย สยเยยฺย วา. น ตสฺส สาขํ ภณฺเหยยฺย มิตฺตพฺพโก หิ ปาปโกฯ

๑๑. “ยถา รุกฺโข ตถา ราชา ยถา สาขา ตถา อหํ. ยถา ฉายูปโค โปโส เอวํ ตวเมสิ สารถิ. अधมมํ สารถิ กยิรา มํ เจ ตวํ นิขณํ วเนฯ

๑๒. “ปทุตฺถกโข ภวติ วิปฺปวฺภูมฺมํ สกํ ฆรา. พหุ นํ อูปชีวนฺติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๓. “ยํ ยํ ชนปํ ยาติ นิคเม ราชธานีโย. สพฺพตฺถ ปุชฺชิตो โหติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๔. “นาสฺส จิรา ปสาหนฺติ นาติมณฺญนฺติ ขตฺติยา. สพฺเพ อมิตเต ตรติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๕. “อกกฺกฺโข สขรํ เอติ สภายํ ปณฺนินฺทิตो. ญาตึนํ อุตฺตโม โหติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๖. “สกกฺตวา สกกฺโต โหติ ครุ โหติ สคารโว. วณฺณกิตฺติโก โหติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๗. “พูชโก ลภเต พุชํ วณฺทโก ปณฺวณฺทํ. ยโส กิตฺติถจฺจ ปปฺโปติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๘. “อคฺคิ ยถา ปชฺชลติ เทวตาว วิโรจติ. สิริยา อชฺหิตो โหติ โย มิตฺตานํ น พุพฺพติฯ

๑๙. “คาโว ตสส ปชายนติ เขตเต วุตตํ วิรุหติ. วุตตานํ ผลมสนาติ โย มิตตานํ น พุภติ”
๒๐. “ทริโต ปพพตาโต วา รุกขโต ปติโต นโร. จโต ปติภูมฺหํ ลภติ โย มิตตานํ น พุภติ”
๒๑. “วิรุฬฺหมูลสนตานํ นิโครธมิว มาลฺลโต. อมิตตา นปฺปสาหนติ โย มิตตานํ น พุภติ”ติฯ
๒๒. “เอहि ตํ ปฏินเนสฺสามิ ราชปุตฺต สกํ ฆรํ. รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทหนเต กี อรณฺเณ กริสฺสสึ”ติฯ
๒๓. “อลํ เม เตน รชฺเชน ญฺาตเกหิ ธเนน วา. ยํ เม อธมฺมจริยา ย รชฺชํ ลพฺเภถ สารถิ”ติฯ
๒๔. “ปฺปณฺณปตฺตํ มํ ลาเภหิ ราชปุตฺต อิตฺโต คโต. ปิตา มาตา จ เม ทชฺชํ ราชปุตฺต ตยิ คเตฯ”
๒๕. “โอโรธา จ กุมารา จ เวสิยานา จ พราหมณา. เตปิ อตฺตมฺนา ทชฺชํ ราชปุตฺต ตยิ คเตฯ”
๒๖. “หตฺถาโรหา อนิฏฺฐา รติกา ปตฺติการกา. เตปิ อตฺตมฺนา ทชฺชํ ราชปุตฺต ตยิ คเตฯ”
๒๗. “พหุญฺญา ชานปทา เนคมา จ สมากตา. อุบายานานิ เม ทชฺชํ ราชปุตฺต ตยิ คเต”ติฯ
๒๘. “ปิตุ มาตุ จหํ จตฺโต รมฺมสฺส นิคมสฺส จ. อโถ สพฺพกุมารานํ นตฺถิ มยหํ สกํ ฆรํ”
๒๙. “อนฺุญฺญาโต อหํ มตฺยา สยจตฺโต ปิตรา มหํ. เอโกรณฺเณ ปพฺพชิตฺโต น กาเม อภิพฺตฺตเยฯ”
๓๐. “อปี อตฺรมานานํ ผลาสาว สมฺมชฺชติ. วิปกฺกพฺรหฺมจริโยสมิ เอวํ ชานาหิ สารถิ”
๓๑. “อปี อตฺรมานานํ สมฺมทตฺโต วิปจฺจติ. วิปกฺกพฺรหฺมจริโยสมิ นิภฺชนโต อุกฺกโตโย”ติฯ
๓๒. “เอวํ วคฺคกฺโข สนฺโต วิสฺสุทฺธจโน จสฺสิ. กสฺมา ปิตุ จ มาตุจฺจ สนฺติเก น ภณฺตี ตทา”ติฯ
๓๓. “นาหํ อสนฺธิตา ปกฺโข น พริโร อโสตฺตา. นาหํ อชิวฺหตา มฺหิโก มา มํ มุคฺคธารยิ ฯ”
๓๔. “ปุริมํ สรามหํ ชาตํ ยตฺถ รชฺชมการยิ. การยิตฺวา ตหิ รชฺชํ ปาปตฺถํ นิรยํ ภุสํ”
๓๕. “วีสตฺถิยเจว วสฺसानิ ตหิ รชฺชมการยิ. อสฺสิตฺวสฺสทสฺसानิ นิรยมฺหิ อปจฺจิสฺส ฯ”
๓๖. “ตสฺส รชฺชสฺสํ ภิตฺโต มา มํ รชฺชาภิสฺสเย. ตสฺมา ปิตุ จ มาตุจฺจ สนฺติเก น ภณฺตี ตทา”
๓๗. “อุจฺฉนฺเค มํ นิสาทฺเตว ปิตา อตฺถานุสาสติ. เอกํ หนถ พนฺธถ เอกํ ขาราทจฺฉนฺกํ. เอกํ สฺลสฺสมิ
อุปเปถ อิจฺจสฺส มนุสฺสสฺติ”
๓๘. “ตายาหํ ผรุสํ สุตฺวา วาจาโย สมฺมทิตฺตา. อมฺหิโก มุคฺควณฺเณน อปฺกโข ปกฺขสมฺมโต. สเก มุตฺตก
รึสฺสมิ อจฺฉาหํ สมฺมปฺริปลุตฺตา”
๓๙. “กสิรญฺจ ปฺริตฺตญฺจ ตญฺจ พุทฺเธน สยฺยตํ. โกมํ ชีวิตฺมาคฺคมม เวรํ กยิราถ เกณจิ”
๔๐. “ปณฺญา ย อลาเภน ธมฺมสฺส จ อทสฺสนา. โกมํ ชีวิตฺมาคฺคมม เวรํ กยิราถ เกณจิ”
๔๑. “อปี อตฺรมานานํ ผลาสาว สมฺมชฺชติ. วิปกฺกพฺรหฺมจริโยสมิ เอวํ ชานาหิ สารถิ”
๔๒. “อปี อตฺรมานานํ สมฺมทตฺโต วิปจฺจติ. วิปกฺกพฺรหฺมจริโยสมิ นิภฺชนโต อุกฺกโตโย”ติฯ
๔๓. “อหฺมปิ ปพฺพชิสฺสามิ ราชปุตฺต ตวนฺติเก. อวฺหายสฺส มํ ภทฺทหนเต ปพฺพชฺชา มม รุจฺจติ”ติฯ
๔๔. “รถํ นิยยาทยิตฺวาน อนโณ เอहि สารถิ. อนนฺนสฺส หิ ปพฺพชฺชา เอตํ อีสึหิ วณฺณิตํ”ติฯ
๔๕. “ยเทว ตฺยาหํ วจฺนํ อกรํ ภทฺทหนตฺถ เต. ตเทว เม ตวํ วจฺนํ ยาจิโต กตฺตมฺรหฺสึ”
๔๖. “อิเธว ตาว อจฺฉสฺส ยาว ราชานฺมานเย. อปฺเปว เต ปิตา ทิสฺวา ปตฺติโต สฺมโน สียา”ติฯ
๔๗. “กโรมิ เตตํ วจฺนํ ยํ มํ ภณฺตี สารถิ. อหฺมปิ ทมฺมจฺกาโมสมิ ปิตโร เม อีชาคตํ”
๔๘. “เอहि สมฺม นีวตฺตสฺส กุสฺลํ วชฺชาสิ ญฺาตึนํ. มาตโร ปิตโร มยหํ วุตฺโต วชฺชาสิ วทนฺ”ติฯ
๔๙. “ตสฺส ปาเท คเหตุวาน กตฺวา จ นํ ปทกฺขิณํ. สารถิ รถมารุยฺห ราชทวารํ อุปาคมิ”
๕๐. “สฺลญฺํ มาตา รถํ ทิสฺวา เอกํ สารถิมาคตํ. อสฺสฺปนฺณเณหิ เนตฺเตหิ โรหนฺตี นํ อุทิกฺขติ”
๕๑. “อโย โส สารถิ เอติ นิหนฺตฺวา มม อตฺรชฺชํ. นิหโต นฺน เม ปุตฺโต ปถพฺยา ภูมิจฺจณฺโณ”
๕๒. “อมิตฺตา นฺน นนฺทนฺติ ปตฺติตา นฺน เวรโน. อาคตํ สารถิ ทิสฺวา นิหนฺตฺวา มม อตฺรชฺชา”
๕๓. “สฺลญฺํ มาตา รถํ ทิสฺวา เอกํ สารถิมาคตํ. อสฺสฺปนฺณเณหิ เนตฺเตหิ โรหนฺตี ปฺริปลุจฺฉิ นํ ฯ”

๕๔. “กินนุ มูโค ก็ นุ ปกโซ กินนุ โส วิลปี ตทา. นิหณฺณมานโน ภูมียา ตํ เม อกฺขาหิ สารถิฯ”
๕๕. “กถํ หตฺเถหิ ปาเทหิ มุคฺคปโก วิวชฺชยิ. นิหณฺณมานโน ภูมียา ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิโต”ติฯ
๕๖. “อกฺเขยฺยํ เต อหํ อยฺเย ทชฺชาสิ อภยํ มม. ยํ เม สุตํ วา ทิฏฺฐํ วา ราชปุตฺตสฺส สนฺติเก”ติฯ
๕๗. “อภยํ สมนฺน เต ทมฺมิ อภีโต ภณฺน สารถิ. ยํ เต สุตํ วา ทิฏฺฐํ วา ราชปุตฺตสฺส สนฺติเก”ติฯ
๕๘. “น โส มูโค น โส ปกโซ วิสภูวฺวโน จ โส. รชชสฺส กิร โส ภีโต อกรา อาลเย พหุฯ”
๕๙. “ปุริมํ สรติ โส ชาตี ยตถ รชชมการยิ. การยิตฺวา ตหิ รชชํ ปาปตถ นิรยํ ภูสํฯ”
๖๐. “วิสตีณฺเจว วสฺसानิ ตหิ รชชมการยิ. อสตีวสฺสสทฺสฺสานิ นิรยมฺหิ อปจฺจิ โสฯ”
๖๑. “ตสฺส รชชสฺส โส ภีโต มา มํ รชชาภิสฺสจฺยํ. ตสฺมา ปิตุ จ มาตฺยจฺจ สนฺติเก น ภณฺนิ ตทาฯ”
๖๒. “องคฺคปจฺจกสมฺปนฺโน อโรหปรีณาหฺวา. วิสภูวฺวโน ปณฺโณ มคฺเค สคฺคสฺส ติฏฺฐติฯ”
๖๓. “สเจ ตวํ ทฏฺฐกามาสิ ราชปุตฺตํ ตวตฺตรชํ. เอหิ ตํ ปาปยิสฺสามิ ยตถ สมนฺนติ เตมิโย”ติฯ
๖๔. “โยชยนฺตุ รเถ อสฺเส กจฺฉํ นาคาน พนฺธถ. อุทธีรยนฺตุ สงฺขปณฺวา วาทนฺตุ เอกํปโกขราฯ”
๖๕. “วาทนฺตุ เภรี สนนฺทธา วคฺคุ วาทนฺตุ พุณฺทฺภี. เนคมา จ มํ อนฺเวนฺตุ คจฺฉํ ปุตฺตนิเวทโก ฯ”
๖๖. “โอโรธา จ กุมารา จ เวสิยานา จ พราหมณา. ขิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ คจฺฉํ ปุตฺตนิเวทโก ฯ”
๖๗. “หตฺถาโรหา อนิฏฺฐา รติกา ปตฺติการกา. ขิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ คจฺฉํ ปุตฺตนิเวทโก ฯ”
๖๘. “สมาคตา ชานปทา เนคมา จ สมาคตา. ขิปปํ ยานานิ โยเชนฺตุ คจฺฉํ ปุตฺตนิเวทโก” ฯ
๖๙. “อสฺเส จ สารถิ ยุตฺเต สินฺธเว สีสฺวาหเน. ราชทวารํ อุปากจฺฉํ ยุตฺตา เทว อิเม หยา”ติฯ
๗๐. “อฺฐลา ชเวน หายนฺติ กิสฺสา หายนฺติ ฅามฺนา. กิเส ฅูเล วิวชฺเชตฺวา สํสฺฐา โยชิตา หยา”ติฯ
๗๑. “ตโต ราชา ตรมาโน ยุตฺตมารุยฺห สนนฺทํ. อิตฺถาคารํ อชฺฌภาสิ สพฺพาว อนฺยาล มํฯ”
๗๒. “วาลพีชนิมฺภหีสํ ชคฺคํ ฉตฺตยจฺจ ปณฺชรํ. อุปาธิ รถมารุยฺห สุวณฺเณหิ อลงกตาฯ”
๗๓. “ตโต ส ราชา ปายาสิ ปุรกฺขตฺวาน สารถิ. ขิปปเมว อุปากจฺฉิ ยตถ สมนฺนติ เตมิโยฯ”
๗๔. “ตยจฺจ ทิสฺวาน อายนฺตํ ชลนฺตมिव เตชสา. ชตฺตสงฺฆปริพฺยุพฺพํ เตมิโย เอตทพฺพรวิ”ติฯ
๗๕. “กจฺฉิ นุ ตาต กุสลํ กจฺฉิ ตาต อนามยํ. สพฺพา จ ราชกณฺญาโย อโรคา มยฺห มาตโร”ติฯ
๗๖. “กุสฺสณฺเจว เม ปุตฺต อโถ ปุตฺต อนามยํ. สพฺพา จ ราชกณฺญาโย อโรคา ตฺยฺห มาตโร”ติฯ
๗๗. “กจฺฉิ อมฺชฺชโป ตาต กจฺฉิ เต สฺสรณฺปิยํ. กจฺฉิ สจฺเจ จ ฅมฺเม จ ทาเน เต รณฺเต มโน”ติฯ
๗๘. “อมฺชฺชโป อหํ ปุตฺต อโถ เม สฺสรณฺปิยํ. อโถ สจฺเจ จ ฅมฺเม จ ทาเน เม รณฺเต มโน”ติฯ
๗๙. “กจฺฉิ อโรคํ โยคฺคํ เต กจฺฉิ วหฺติ วาหนํ. กจฺฉิ เต พยารโย นตฺถิ สรียสฺสุปฺตาปนา”ติฯ
๘๐. “อโถ อโรคํ โยคฺคํ เม อโถ วหฺติ วาหนํ. อโถ เม พยารโย นตฺถิ สรียสฺสุปฺตาปนา” ฯ
๘๑. “กจฺฉิ อนฺตา จ เต ผีตา มชฺฌเณ จ พหฺลา ตว. โกฏฺฐาคารณจฺจ โกสฺยจฺจ กจฺฉิ เต ปฏฺฐิสนฺถํ” ฯ
๘๒. “อโถ อนฺตา จ เม ผีตา มชฺฌเณ จ พหฺลา มม. โกฏฺฐาคารณจฺจ โกสฺยจฺจ สพฺพํ เม ปฏฺฐิสนฺถํ”ติฯ
๘๓. “สุวาคํ เต มหาราช อโถ เต อทฺรคตํ. ปตฺติฏฺฐเปณฺตุ ปลลนฺกํ ยตถ ราชานิสฺสกฺกติ”ติฯ
๘๔. “อิเธว เต นิสฺสึสฺสุ นียเต ปณฺณสนฺนเร. เอตโต อุทกมาทาย ปาเท ปกฺขาลยสฺสุ เต”ติฯ
๘๕. “อิทมฺปิ ปณฺณกํ มยฺหํ รณฺธํ ราช อโถณกํ. ปริภุชฺช มหาราช ปาหุโน เมสิธาคโต” ฯ
๘๖. “น จาหํ ปณฺณํ ภูณฺชามิ น เหนฺตํ มยฺห โภชนํ. สาสิณํ โอทณํ ภูณฺเช สฺสจฺจิ มํสฺสุปฺเสจณํ”ติฯ
๘๗. “อจฺเจรํกํ มํ ปฏฺฐิภาติ เอกกมฺปิ รโหคตํ. เอหิสิ ภูณฺชมานานํ เกณ วณฺโณ ปสฺสีทติ”ติฯ
๘๘. “เอโก ราช นิปชฺชามิ นียเต ปณฺณสนฺนเร. ตาย เม เอกเสยฺยาย ราช วณฺโณ ปสฺสีทติฯ”
๘๙. “น จ เนตฺตีสพฺพธา เม ราชรฺกฺขา อุปฏฺฐิตา. ตาย เม สุขเสยฺยาย ราช วณฺโณ ปสฺสีทติฯ”
๙๐. “อตฺตํ นานุโสจามิ นปฺชปปามินาคตํ. ปจฺจุปฺปนฺเนน ยาเปมิ เตน วณฺโณ ปสฺสีทติฯ”

๙๑. “อนาคตบุพปาย อติตฺตสํสาธุโสจนา. เอเตน พาลา สุตฺตสฺส นโฬว หริโต ลุโต”ติฯ
๙๒. “หตฺถานิกํ รัตนิกํ อสฺส ปตฺตี จ วมฺมิโน. นิเวสนานิ รมมานิ อหํ ปุตฺต ททามิ เตฯ
๙๓. “อิตฺถาคารมปิ เต ทมฺมิ สพฺพาลงฺการภูสิตํ. ตา ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺส ตฺวํ โน ราชา ภวิสฺสสิฯ
๙๔. “กุสลา นจฺจคิตฺตสฺส ลิกฺขิตา จาตุริตฺถิโย. กาเม ตํ รมยิสฺสนฺติ ก็ อรณฺเณ กริสฺสสิฯ
๙๕. “ปฏฺิราชฺหิ เต กณฺเณ อานยิสฺสํ อลงฺกตา. ตาสฺส ปุตฺเต ชเนตฺวาน อถ ปจฺฉา ปพฺพชิสฺสสิฯ
๙๖. “ยฺวํ จ ทฺหโร จาสิ ปฐฺมปุปฺตติโก สฺส. รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทเนเต ก็ อรณฺเณ กริสฺสสิ”ติฯ
๙๗. “ยฺวํ จเร พฺรหมจฺริยํ พฺรหมจฺริยํ ยฺวํ ลียา. ทฺหรสฺส หิ ปพฺพชฺชา เอตํ อีสํหิ วนฺณิตํฯ
๙๘. “ยฺวํ จเร พฺรหมจฺริยํ พฺรหมจฺริยํ ยฺวํ ลียา. พฺรหมจฺริยํ จริสฺสามิ นาทํ รชฺเชน มตฺถิโกฯ
๙๙. “ปสฺสามิ โวหํ ทฺหโร อมม ตาต วทฺนตฺโร. กิจฺฉาลทฺธํ ปิยํ ปุตฺตํ อปฺปตฺวาว ชรํ มตํฯ
๑๐๐. “ปสฺสามิ โวหํ ทฺหโร กุมาริ จารุทฺสสนิ. นวรสฺกฬิรวํ ปลฺลคํ ชีวิตกฺขยํ ฯ
๑๐๑. “ทฺหราปิ หิ มียยนฺติ นรา จ อถ นาริโย. ตตฺถ โก วิสฺสเส โปโส ทฺหโรมฺหิตี ชีวเตฯ
๑๐๒. “ยสฺส รตฺยา วิวसानเ อายุ อปฺปตฺโร ลียา. อปฺโปทฺทเกว มจฺฉานํ ก็ นุ โภมารกํ ตฺหิฯ
๑๐๓. “นิจฺจมพฺภาหโต โลโก นิจฺจณฺจ ปรีวารีโต. อโมฆาสุ วชนตฺิสฺสํ ก็ มํ รชฺเชภิสฺสยฺจสิ” ฯ
๑๐๔. “เกน มพฺภาหโต โลโก เกน จ ปรีวารีโต. กาโย อโมฆา คจฺฉนฺติ ตํ เม อกฺขาหิ ปุจฺฉิตํ”ติฯ
๑๐๕. “มจฺฉนาพฺภาหโต โลโก ชราย ปรีวารีโต. รตฺโย อโมฆา คจฺฉนฺติ เอวํ ชานาหิ ชตฺติยาฯ
๑๐๖. “ยถาปิ ตนฺเต วิตเต ยํ ยเทวฺวปฺริยยติ. อปฺปกํ โหติ เวตพฺพํ เอวํ มจฺฉาน ชีวิตํฯ
๑๐๗. “ยถา วาริวโห ปุโร คจฺฉํ นุปนฺนิตฺตติ. เอวมาเย มนุสฺसानํ คจฺฉํ นุปนฺนิตฺตติฯ
๑๐๘. “ยถา วาริวโห ปุโร วเห รุกฺเขปฺกุลเช. เอวํ ชรามรณฺเนน รุญฺหนเต สพฺพปาณิโน”ติฯ
๑๐๙. “หตฺถานิกํ รัตนิกํ อสฺส ปตฺตี จ วมฺมิโน. นิเวสนานิ รมมานิ อหํ ปุตฺต ททามิ เตฯ
๑๑๐. “อิตฺถาคารมปิ เต ทมฺมิ สพฺพาลงฺการภูสิตํ. ตา ปุตฺต ปฏฺิปปชฺชสฺส ตฺวํ โน ราชา ภวิสฺสสิฯ
๑๑๑. “กุสลา นจฺจคิตฺตสฺส ลิกฺขิตา จาตุริตฺถิโย. กาเม ตํ รมยิสฺสนฺติ ก็ อรณฺเณ กริสฺสสิฯ
๑๑๒. “ปฏฺิราชฺหิ เต กณฺเณ อานยิสฺสํ อลงฺกตา. ตาสฺส ปุตฺเต ชเนตฺวาน อถ ปจฺฉา ปพฺพชิสฺสสิฯ
๑๑๓. “ยฺวํ จ ทฺหโร จาสิ ปฐฺมปุปฺตติโก สฺส. รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทเนเต ก็ อรณฺเณ กริสฺสสิฯ
๑๑๔. “โกฏฺฐาการณฺจ โสณฺจ วาหนานิ พลานิ จ. นิเวสนานิ รมมานิ อหํ ปุตฺต ททามิ เตฯ
๑๑๕. “โคมณฺฑลปรีพฺยุพฺโห ทาสิสงฺฆปฺรภฺชโต. รชฺชํ กาเรหิ ภทฺทเนเต ก็ อรณฺเณ กริสฺสสิ”ติฯ
๑๑๖. “ก็ ชเนน ยํ ชีเยถ ก็ ภริยาย มริสฺสตี. ก็ โยพฺพเนน ชินฺเณน ยํ ชรายาภิกฺขยติ ฯ
๑๑๗. “ตตฺถ กา นนฺทิ กา ชิทฺทา กา รติ กา ชเนสนา. ก็ เม ปุตฺเตหิ ทาเรหิ ราช มุตฺโตสฺมิ พนฺธนาฯ
๑๑๘. “โยหํ เอวํ ปชานามิ มจฺจ เม นปฺปมชฺชติ. อนตฺเทนนาธิปนฺนสฺส กา รติ กา ชเนสนาฯ
๑๑๙. “ผลานมิว ปกฺกานํ นิจฺจํ ปตฺนโต ภยํ. เอวํ ชาตฺวาน มจฺฉานํ นิจฺจํ มรณฺโต ภยํฯ
๑๒๐. “สายนฺเนเก น ทิสฺสนฺติ ปาโต ทิฏฺฐา พฺหุ ชนา. ปาโต เอเก น ทิสฺสนฺติ สายํ ทิฏฺฐา พฺหุ ชนาฯ
๑๒๑. “อชฺเชว กิจฺจํ อาตปฺโป โก ชณฺเณ มรณํ สุเว. น หิ โน สงฺกรํ เตน มหาเสเนน มจฺฉนาฯ
๑๒๒. “โจรา ธนสฺส ปตฺเถนฺติ ราชมุตฺโตสฺมิ พนฺธนา. เอหิ ราช นีวตฺตสฺส นาทํ รชฺเชน มตฺถิโก”ติฯ

มุกฺคกฺขชาตํ ปฐฺมํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕๓๘. **มุคปุกขชาตกั (๑)** – ชาตคเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเทมีย์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี/

๑. “มา – อย่า/ [ตฺว – ท่าน]/ **ปณฺทิจจย** – ยังความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นบัณฑิต/ **วิภาว** – ขอ
จงให้แจ่มแจ้ง/ [ตฺว – ท่าน]/ **พาลมโต** – เป็นผู้ที่สำคัญแล้วว่าเป็นบุคคลผู้โง่เขลา/ **ภว** – จงเป็นเถิด/ **สพพ**
ปาณิน – ต่อสัตว์ผู้มิลมปราณทั้งปวงทั้งหลาย/ **สพฺโพ** – ทั้งปวง/ **ต** – ซึ่งท่าน/ **ชน** – ชน/ **โวจินายตุ** – จงดู
หมิ่นเถิด/ **เอว** – อย่างนี้/ **ตว** – ของท่าน/ **อตฺโถ** – ความประสงค/ **ภวิสฺสตี**”ติ. – จักสำเร็จ”ดังนี้/

๒. “**กโรมิ** – ย่อมกระทำ/ **เต** – ของท่าน/ [อห – ข้าพเจ้า]/ **ต** – นั้น/ **วจน** – ซึ่งคำพูด/ **ย** – ไต/
ม – กับข้าพเจ้า/ **ภณฺสิ** – ย่อมบอก/ **เทวเต** – ดูก่อนแม่เทพธิดา/ [ตฺว – ท่าน]/ **อตฺถกามาสิ** – เป็นผู้
ปรารถนาซึ่งประโยชน์ ย่อมเป็น/ **เม** – แก่ข้าพเจ้า/ **อมม** – ข้าแต่ทูลกระหม่อมแม่/ [ตฺว – ท่าน]/ **หิตกามาสิ**
– เป็นผู้ปรารถนาซึ่งความเกื้อกูล ย่อมเป็น/ **เทวเต**”ติ. – ดูก่อนแม่เทพธิดา”ดังนี้/

๓. “**ก** นุ – ทำไมหนอ/ [ตฺว – ท่าน]/ **สนฺตรมานอ** – เป็นผู้รับตัวนอนอยู่แล/ **กาสุ** – ซึ่งหลุม/ **ชนฺสิ**
– ย่อมชุด/ **สารถิ** – ดูก่อนนายสารถิ/ **ปฺนฺโฐ** – สอบถามแล้ว/ **เม** – อันข้าพเจ้า/ [ตฺว – ท่าน]/ **สมม** – แน่
สหาย/ **อกฺขาหิ** – ขอจงบอกแจ้ง/ **ก** – ซึ่งอะไร/ **กาสุยา** – ด้วยหลุม/ **ภวิสฺสตี**”ติ. – จักกระทำ”ดังนี้/

๔. “**รณฺโณ** – ของพระราชา/ **มุโค จ** – เป็นคนใบ้ ด้วย/ **ปฺกฺโข จ** – เป็นคนง่อยเปลี้ย ด้วย/ **ปฺตฺโต**
– พระโอรส/ **ชาโต** – เกิดแล้ว/ **อเจตโส** – เป็นผู้มีความตั้งใจหาได้/ **โสเมหิ** – ข้าพเจ้านั้น ย่อมเป็น/ **รณฺญา**
– อันพระราชา/ **สมชฺฌินฺโฐ** – ตรัสสั่งดีแล้ว/ **ปฺตฺต** – ซึ่งบุตร/ **เม** – ของข้าพเจ้า/ **นิชฌ** – ฟังฟังลง/ **วเน**”ติ.
– ในป่า”ดังนี้/

๕. “**น** – หามิได้/ [อห – ข้าพเจ้า]/ **พริโร** – เป็นคนหนวก/ **น** – หามิได้/ **มุโคสฺมิ** – เป็นคนใบ้
ย่อมเป็น/ **น** – หามิได้/ **ปฺกฺโข** – เป็นคนง่อยเปลี้ย/ **น จ** – หามิได้ ด้วย/ **วิกฺโล** – เป็นคนบกพร่อง/ **อธมฺ** –
ที่มีใช้พระธรรม/ **ภาค** – ซึ่งส่วน/ **สารถิ** – ดูก่อนนายสารถิ/ **ภยิรา** – ฟังกระทำ/ **ม** – ซึ่งข้าพเจ้า/ **เจ** – หาก
ว่า/ **ตฺว** – ท่าน/ **นิชฌ** – ฟังฟังลง/ **วเน**”ติ. – ในป่า”ดังนี้/

๖. “**อุรู** – ซึ่งขาทั้งหลาย/ **พาหุ จ** – ซึ่งแขน ด้วย/ **เม** – ของข้าพเจ้า/ **ปสฺส** – จงดูเถิด/ [ตฺว –
ท่าน]/ **ภาสิตฺถจ** – ที่เป็นภาษิต ด้วย/ **วจน** – ซึ่งคำพูด/ **สุโณหิ** – จงสดับเถิด/ **เม** – ของข้าพเจ้า/ [ตฺว –
ท่าน]/ **อธมฺ** – ที่มีใช้พระธรรม/ **ภาค** – ซึ่งส่วน/ **สารถิ** – ดูก่อนนายสารถิ/ **ภยิรา** – ฟังกระทำ/ **ม** – ซึ่ง
ข้าพเจ้า/ **เจ** – หากว่า/ **ตฺว** – ท่าน/ **นิชฌ** – ฟังฟังลง/ **วเน**”ติ. – ในป่า”ดังนี้/

๗. “[ตฺว – ท่าน]/ **เทวตา นฺสิ** – เป็นเทวตา หรือหนอ ย่อมเป็น/ **คนฺธพฺโพ อทุ** – หรือว่าเป็น
คนธรรพ์/ **สโก** – เป็นท้าวสักกะ/ **ปฺรินฺทโท** – ผู้ให้ซึ่งอาคารเป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่ในกาลก่อน/ **โก วา** – เป็น
ใคร หรือ/ **ตฺว** – ท่าน/ **กสฺส วา** – หรือว่า ของใคร/ **ปฺตฺโต** – เป็นบุตร/ **กถ** – อย่างไร/ **ชานมฺ** – ฟังรู้/ **ต** –
ซึ่งท่าน/ **มย**”ติ. – ข้าพเจ้าทั้งหลาย”ดังนี้/

๘. “**นฺมฺหิ** – หามิได้ ย่อมเป็น/ [อห – ข้าพเจ้า]/ **เทโว** – เป็นเทวตา/ **น** – หามิได้/ **คนฺธพฺโพ** –
เป็นคนธรรพ์/ **นาปิ** – แม้หามิได้/ **สโก** – เป็นท้าวสักกะ/ **ปฺรินฺทโท** – ผู้ให้ซึ่งอาคารเป็นที่เข้าไปอาศัยอยู่ใน
กาลก่อน/ **กาสิรณฺโณ** – ของพระราชาแห่งแว่นแคว้นชื่อว่ากาสิ/ [โส – นั้น]/ **อห** – ข้าพเจ้า/ **ปฺตฺโต** – เป็น
โอรส/ **ย** – ไต/ [ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ **ตฺว** – ท่าน]/ **กาสุยา** – ในหลุม/ **นิชฌญฺสิ** – อันบุคคลย่อมฟังลง/

๙. “**ตสฺส** – พระองค์นั้น/ **รณฺโณ** – ของพระราชา/ **อห** – ข้าพเจ้า/ **ปฺตฺโต** – เป็นพระโอรส/ **ย** –
พระองค์ใด/ [ราชาน – ซึ่งพระราชา]/ **ตฺว** – ท่าน/ **สมมุปชีวลิ** – ย่อมเข้าไปอาศัยดำรงชีพอยู่/ **อธมฺ** – ที่
มีใช้พระธรรม/ **ภาค** – ซึ่งส่วน/ **สารถิ** – ดูก่อนนายสารถิ/ **ภยิรา** – ฟังกระทำ/ **ม** – ซึ่งข้าพเจ้า/ **เจ** – หาก
ว่า/ **ตฺว** – ท่าน/ **นิชฌ** – ฟังฟังลง/ **วเน** – ในป่า/

๑๐. “[บุคคลโล – บุคคล]/ ยสส – ต้นไค/ รุกขสส – แห้งต้นไม้/ ฉายาย – ที่ร่มเงา/ นิสีเทย – พิงนั่ง/ สเยย วา. – หรือว่า พิงนอน/ น – หามิได้/ ตสส – ต้นนั้น/ [รุกขสส – แห้งต้นไม้]/ สาข – ซึ่งกิ่งไม้/ ฌยเขย – พิงหักราน/ มิตตพุโก – ผู้ประทุษร้ายซึ่งมิตร/ หิ – เพราะว่า/ [บุคคลโล – บุคคล]/ ปาปโก. – เป็นผู้เลวทราม/

๑๑. “ยถา – ฉันทไค/ รุกโข – ต้นไม้/ ตถา – เหมือนอย่างนั้น/ ราชา – พระราชา/ ยถา – ฉันทไค/ สาขา – กิ่งไม้/ ตถา – เหมือนอย่างนั้น/ อห. – ข้าพเจ้า/ ยถา – ฉันทไค/ ฉายูปโค – เป็นผู้เข้าไปอาศัยซึ่งร่มเงา/ โปโส – สัตว์ผู้ควรเลี้ยงดู/ เอว – อย่างนี้/ ตวมสิ – ท่าน ย่อมเป็น/ สารถิ. – ดูก่อนนายสารถิ/ อธมม – ที่มีใช้พระธรรม/ ภาค – ซึ่งส่วน/ สารถิ – ดูก่อนนายสารถิ/ กยิรา – พึงกระทำ/ ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ เจ – หากว่า/ ตว – ท่าน/ นิขณ – พึงฝังลง/ วเน. – ในป่า/

๑๒. “ปทุตภโก – เป็นผู้มัวอาหารเครื่องบริโภคน่าเบื่อแล้ว/ ภวติ – ย่อมเป็น/ วิปบุญโธ – เป็นผู้อยู่ปราศแล้ว/ สก – ของตน/ ฆรา. – จากเรือน/ พหุ – มีจำนวนมาก/ น – ผู้นั้น/ [บุคคล – ซึ่งบุคคล]/ อุปชีวนติ – ย่อมเข้าไปอาศัยดำรงชีพอยู่/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๓. “ย – ไค/ ย – ไค/ ขนปท – สู่ขนบท/ ยาทิ – ย่อมไป/ นิคม – สู่นิคมทั้งหลาย/ ราชธานีโย. – สู่ราชธานีทั้งหลาย/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ สพพตล – ทั้งปวง/ ฐาเนสุ – ในสถานที่ทั้งหลาย/ ปุชีโต – เป็นผู้อันบุคคลบูชาแล้ว/ โหติ – ย่อมเป็น/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๔. “นาสส – หามิได้ ผู้นั้น/ [บุคคลสส – ต่อบุคคล]/ โจรา – โจรทั้งหลาย/ ปสาหนติ – ย่อมข่มเหง/ นาติมณญนติ – ย่อมไม่ดูหมิ่น/ ขตติยา. – กษัตริย์ทั้งหลาย/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ สพเพ – ทั้งปวง/ อมิตเต – ผู้มิใช่มิตร/ [บุคคล – ซึ่งบุคคลทั้งหลาย]/ ตรติ – ย่อมข้ามพ้น/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๕. “[โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล]/ อกุกุโธ – เป็นผู้ไม่โกรธเคืองแล้ว/ สหริ – สู่เรือนของตน/ เติ – ย่อมมา/ สภาย – ในศาลาเป็นที่กล่าวร่วมกัน/ ปฏินนทิต. – เป็นผู้อันประชาชนจำนวนมากเพเลดเพลินเฉพาะแล้ว/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ ญาตนิ – ของญาติทั้งหลาย/ อุตตโม – เป็นผู้สูงสุด/ โหติ – ย่อมเป็น/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๖. “สกกตวา – สักการะแล้ว/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ สกโกโต – เป็นผู้อันบุคคลอื่นสักการะแล้ว/ โหติ – ย่อมเป็น/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ ครุ – เป็นผู้เคารพ/ โหติ – ย่อมเป็น/ สคารโว. – เป็นผู้เป็นไปกับด้วยความเคารพ/ วนณกิตติโกโต – เป็นผู้มียศที่ควรพรรณนาและเกียรติคุณอันบุคคลอื่นเลี้ยงดูแล้ว/ โหติ – ย่อมเป็น/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๗. “บุชโก – ผู้บูชาโดยปกติ/ [บุคคลโล – บุคคล]/ ลภเต – ย่อมได้/ บุช – ซึ่งการบูชา/ วนทโก – ผู้กราบไหว้โดยปกติ/ [บุคคลโล – บุคคล]/ ปฏิวทน. – ซึ่งการกราบไหว้ตอบ/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ ยโสภิตติยจ – ซึ่งอิสริยยศและเกียรติ ด้วย/ ปบโปติ – ย่อมประสพ/ โย – ผู้ใด/ [บุคคลโล – บุคคล]/ มิตตาน – ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพภติ. – ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๘. “อคฺคิ – ไฟ/ ยถา – ฉันทไค/ ปชชติ – ย่อมรุ่งเรืองทั่ว/ เทวตาว – เพียงดั่งว่าเทวดาทั้งหลายแล/ วิโรจติ. – ย่อมรุ่งเรืองโดยพิเศษ/ โส – ผู้นั้น/ บุคคลโล – บุคคล/ สิริยา – อันสิริ/ อชหิต. – เป็นผู้ที่ไม่

ทอดทิ้งแล้ว/ โหติ - ย่อมเป็น/ โย - ผู้ใด/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ มิตฺตานํ - ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพฺภติ. - ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๑๙. “คาโว - โคทั้งหลาย/ ตสฺส - ผู้นั้น/ [บุคฺคตสฺส - ของบุคคล]/ ปชายนฺติ - ย่อมตกลูกมาก/ เขตเต - ในนา/ วุตฺตํ - ที่หว่านลงแล้ว/ [พีชํ - พืช]/ วิรุหฺติ. - ย่อมงอกขึ้น/ [โส - ผู้นั้น/ บุคฺคโล - บุคคล]/ วุตฺตานํ - ที่หว่านลงแล้ว/ [พีชานํ - แห่งพืชทั้งหลาย]/ ผลมสนฺนํ - ย่อมบริโภคนั้น ซึ่งผล/ โย - ผู้ใด/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ มิตฺตานํ - ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพฺภติ. - ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๒๐. “ทริโต - จากเหว/ ปพฺพตาโต วา - หรือว่า จากภูเขา/ รุกฺขโต - จากต้นไม้/ ปติโต - พลัดตกแล้ว/ นโร. - นรชน/ จูโต - พลาดตกแล้ว/ ปติฏฺฐํ - ซึ่งที่พึง/ ลภฺติ - ย่อมได้/ โย - ผู้ใด/ [นโร - นรชน]/ มิตฺตานํ - ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพฺภติ. - ย่อมไม่ประทุษร้าย/

๒๑. “วิรุฬฺหฺมฺลสนฺตานํ - ที่มีรากและลำต้นงอกงามแล้ว/ นิโครธมिव - เพียงดังซึ่งต้นไทร/ [นปฺปสาหนโต - ระรานไม่ได้อยู่]/ มาลฺูโต. - ลม/ อมิตฺตา - ผู้มิใช่มิตร/ [บุคฺคฺลา - บุคคลทั้งหลาย]/ นปฺปสาหนฺติ - ย่อมระรานไม่ได้/ โย - ผู้ใด/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ มิตฺตานํ - ต่อมิตรทั้งหลาย/ น ทุพฺภติ”ติ. - ย่อมไม่ประทุษร้าย”ดังนี้/

๒๒. “เอหิ - จงมาเถิด/ [ตฺวํ - พระองค์]/ ตํ - ซึ่งพระองค์/ ปฏฺิเนสฺสามิ - จักนำเสด็จกลับ/ [อหํ - ข้าพระองค์]/ ราชปฺุต - ข้าแต่พระราชโอรส/ สกํ - ของพระองค์/ ฆริ. - สู่พระราชมณเฑียร/ [ตฺวํ - พระองค์]/ รชฺชํ - ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ กาเรหิ - ขอจงให้กระทำ/ ภาทฺนเต - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ [ตฺวํ - พระองค์]/ กิ - ซึ่งอะไร/ อรณฺเญ - ในป่า/ กริสฺสสึ”ติ. - จักทรงกระทำ”ดังนี้/

๒๓. “อลํ - พอละ/ เม - แก่ข้าพเจ้า/ เตน - นั้น/ รชฺเชน - ด้วยความเป็นแห่งพระราช/ ญาตเกหิ - ด้วยพระญาติทั้งหลาย/ ธเนน วา. - หรือว่า ด้วยทรัพย์/ ยํ - ไฉน/ เม - อันข้าพเจ้า/ อธมฺมจริยา - ด้วยการประพฤติที่ไม่ชอบด้วยธรรม/ รชฺชํ - ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ ลพฺเภ - พึงได้/ สารถิ”ติ. - ดูก่อนนายสารถิ”ดังนี้/

๒๔. “[ตฺวํ - พระองค์]/ ปุณฺณปตฺตํ - ให้เป็นผู้มีบาตรเต็มแล้ว/ มํ - ยังข้าพระองค์/ ลาภเกหิ - ขอจงให้ได้/ ราชปฺุต - ข้าแต่พระโอรสของพระราช/ อิตฺโต - นี้/ [ฐานโต - จากสถานที่]/ คโต. - เสด็จไปแล้ว/ ปิตา - พระบิดา/ มาตา จ - พระมารดา ด้วย/ เม - แก่ข้าพระองค์/ ทชฺชํ - พึงพระราชทาน/ ราชปฺุต - ข้าแต่พระโอรสของพระราช/ ตยิ - ครั้นเมื่อพระองค์/ คเต. - เสด็จไปแล้ว/

๒๕. “โอโรธา จ - พระสนมกำนัลทั้งหลาย ด้วย/ กุมารา จ - พระกุมารทั้งหลาย ด้วย/ เวสิยานา จ - แพศย์ทั้งหลาย ด้วย/ พฺราหฺมณา. - พราหมณ์ทั้งหลาย/ เตปิ - แม้เหล่านั้น/ [บุคฺคฺลา - บุคคลทั้งหลาย]/ อุตฺตมฺนา - เป็นผู้มิใช่ใจอันความอื้อใจและความเป็นแห่งบุคคลผู้มีใจดีถือเอาแล้ว/ ทชฺชํ - พึงให้/ ราชปฺุต - ข้าแต่พระราชโอรส/ ตยิ - ครั้นเมื่อพระองค์/ คเต. - เสด็จไปแล้ว/

๒๖. “หตฺถาโรหา - ผู้จับซึ่งช้าง/ [โยธา - ทหารทั้งหลาย]/ อนิกฺกฺฐา - ราชของครุฑทั้งหลาย/ รติกา - ผู้รับด้วยรถ/ [โยธา - ทหารทั้งหลาย]/ ปตฺติการกา. - ผู้กระทำซึ่งการรบด้วยการดำเนินไปด้วยเท้า/ เตปิ - แม้เหล่านั้น/ [บุคฺคฺลา - บุคคลทั้งหลาย]/ อุตฺตมฺนา - เป็นผู้มิใช่ใจอันความอื้อใจและความเป็นแห่งบุคคลผู้มีใจดีถือเอาแล้ว/ ทชฺชํ - พึงให้/ ราชปฺุต - ข้าแต่พระราชโอรส/ ตยิ - ครั้นเมื่อพระองค์/ คเต. - เสด็จไปแล้ว/

๒๗. “มนุสฺสา - มนุษย์ทั้งหลาย/ พหุสฺสฺยา - เป็นผู้มียศูญญาหารมาก/ ชานปฺทา - เป็นผู้อาศัยอยู่ในชนบท/ เนคฺมา จ - เป็นผู้อาศัยอยู่ในนิคม ด้วย/ สมากฺตา. - มาพร้อมแล้ว/ อูปายนา - ซึ่งเครื่อง

บรรณาการทั้งหลาย/ เม - แก่ข้าพระองค์/ ทขุ - พึงให้/ ราชบุต - ข้าแต่พระราชโอรส/ ตยิ - ครั้นเมื่อ
พระองค์/ คเต”ติ. - เสด็จไปแล้ว”ดังนี้/

๒๘. “ปีตุ - อันพระบิดา/ มาตุ จหิ - อันพระมารดา ด้วย/ จตโต - เป็นที่สละแล้ว/ ฐฐส - ผู้
อาศัยอยู่ในแวนแคว้น/ [บุคคส - อันบุคค]/ นิคมส จ. - ผู้อาศัยอยู่ในนิคม ด้วย/ โอโ - อนึ่ง/ สพพกุ
มาราน - อันกุมารทั้งปวงทั้งหลาย/ นตติ - ย่อมไม่มี/ มยหิ - ของข้าพเจ้า/ สก - ของตน/ ฆริ. - เรือน/

๒๙. “อนุญญาโต - อนุญาตแล้ว/ อหิ - ข้าพเจ้า/ มตยา - อันพระมารดา/ สญจโต - ทรงสละ
ดีแล้ว/ ปิตรามหิ. - ข้าพเจ้า อันพระบิดา/ อหิ - ข้าพเจ้า/ เอโกรณญ - ผู้เดียว ในป่า/ ปพพชิต - บรรพชา
แล้ว/ น - หามิได้/ กาเม - ซึ่งกามทั้งหลาย/ อภิปัตถเย. - ย่อมปรารถนายิ่ง/

๓๐. “อปี - เออ/ อตรมานาน - ผู้ไม่ริบถ้วนอยู่/ [บุคคลาน - แก่บุคคทั้งหลาย]/ ผลาสว -
ความมุ่งหวังแห่งผลแล/ สมิขมติ. - ย่อมสำเร็จด้วยดี/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ วิภกพหุมจริโยสมิ - เป็นผู้มีการ
ประพตซึ่งธรรมที่ประเสริฐแก่กล้าแล้ว ย่อมเป็น/ [ตวิ - ท่าน]/ เอร - อย่างนี้/ ชานาหิ - จงรู้เถิด/ สารถิ. -
ดูก่อนนายสารถิ/

๓๑. “อปี - แม่บ้าง/ อตรมานาน - ผู้ไม่ริบถ้วนอยู่/ [บุคคลาน - ของบุคคทั้งหลาย]/ สมมท
โ - ประโยชน์โดยชอบ/ วิภจติ. - ย่อมผลัดผล/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ วิภกพหุมจริโยสมิ - เป็นผู้มีการ
ประพตซึ่งธรรมที่ประเสริฐแก่กล้าแล้ว ย่อมเป็น/ นิขนโต - ออกไปแล้ว/ อุกโตภโย”ติ. - ผู้มีความกลัวแต่
ที่ไหน ๆ หามิได้”ดังนี้/

๓๒. “เอร - ฉะนั้น/ [ตวิ - พระองค์]/ วคคโ - เป็นผู้ที่มีพระดำรัสที่งดงาม/ สนโต - เป็นอยู่/
วิฐฐวจโน จสิ. - เป็นผู้ที่มีพระวาจาสละสลวย ด้วย ย่อมเป็น/ กสฺมา - เพราะเหตุอะไร/ ปีตุ จ - ของพระ
บิดา ด้วย/ มาตุจ - ของพระมารดา ด้วย/ สนติเก - ในสำนัก/ น ภณิ - ไม่ตรัสแล้ว/ ตทา”ติ. - ในกาล
นั้น”ดังนี้/

๓๓. “นาหิ - หามิได้ ข้าพเจ้า/ อสนธิตา - เพราะความเป็นแห่งบุคคผู้มีอวัยวะที่ควรต่อหามิได้/
ปกโข - เป็นคนง่อยเปลี้ย/ น - หามิได้/ พริโร - เป็นคนหนวก/ อโสตตา. - เพราะความเป็นแห่งบุคคผู้มี
โสตประสาทหามิได้/ นาหิ - หามิได้ ข้าพเจ้า/ อชีวหตา - เพราะความเป็นแห่งบุคคผู้มีชีวหาประสาทหา
มิได้/ มุโค - เป็นคนใบ้/ มา - อย่า/ [ตวิ - ท่าน]/ ม - ซึ่งข้าพเจ้า/ มุคมธารยิ. - ได้ทรงจำไว้แล้ว ว่าเป็นใบ้/

๓๔. “ปริมิ - ที่มีในกาลก่อน/ สรามหิ - ข้าพเจ้า ย่อมระลึกถึง/ ชาติ - ซึ่งการเกิด/ ยตถ - ไດ/
[ฐาเน - ในสถานที่]/ รขขมการยิ. - ได้ให้กระทำแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ การยิตวา - ให้กระทำ
แล้ว/ ตหิ - นั้น/ [ฐาเน - ในสถานที่]/ รข - ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ ปาปตถิ - ได้ตก
ไปแล้ว/ นิรย - สู่ภพที่มีความเจริญออกแล้ว/ ภุส. - ที่โหดร้าย/

๓๕. “วิสติยเจว - ๒๐ ปีด้วยนั้นแล/ วสฺทานิ - สิ้นปีทั้งหลาย/ ตหิ - นั้น/ [ฐาเน - ในสถานที่]/
รขขมการยิ. - ได้ให้กระทำแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ อสิติ - ๘๐ ปี/ วสฺสทสฺทานิ
- ตลอดพันแห่งปีทั้งหลาย/ นิรยมหิ - ในภพที่มีความเจริญออกแล้ว/ อปจจิส. - อันไฟเผาไหม้แล้ว/

๓๖. “ตสฺส - นั้น/ รขชสฺสหิ - ข้าพเจ้า ต่อความเป็นแห่งพระราช/ ภิโต - กลัวแล้ว/ มา - อย่า/
[ชนา - ประชาชนทั้งหลาย]/ ม - ซึ่งข้าพเจ้า/ รชชากิเสจย. - ได้อภิเชกแล้ว ในความเป็นแห่งพระราช/ ตส
มา - เพราะเหตุนี้/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ ปีตุ จ - ของพระบิดา ด้วย/ มาตุจ - ของพระมารดา ด้วย/ สนติเก
- ในสำนัก/ น ภณิ - ไม่กล่าวแล้ว/ ตทา. - ในกาลนั้น/

๓๗. “อุจฺจนเค - บนพระเพลา/ ม - ยังข้าพเจ้า/ นิสาเทตวา - ให้นั่งแล้ว/ ปีตา - พระบิดา/ อต
ถานุสาสติ. - ย่อมทรงตามพิจารณาซึ่งคติความ/ [ตุมเห - ท่านทั้งหลาย]/ เอก - คนหนึ่ง/ [โจริ - ซึ่งโจริ]/

หนถ - จงฆ่าเถิด/ [ตุมเห - ท่านทั้งหลาย]/ พนธ - ขอจงจงจำ/ เอก - คนหนึ่ง/ [โจร์ - ซึ่งโจร์]/ ขา
ราปตจฉิก - ขอจงราดด้วยน้ำกรด/ เอก - คนหนึ่ง/ [โจร์ - ซึ่งโจร์]/ สุลสมิ - บนหลาว/ อุปเป - ขอจง
เสียบ/ อิจจสสมนุสาสติ. - ย่อมทรงตามพิจารณาซึ่งคติความ แก่ประชาชนหมู่ใหญ่นั้น ด้วยประการฉะนี้/

๓๘. “ตายาหิ - ข้าพเจ้านั้น/ มรุส - ที่หยาบคาย/ สุตวา - ฟังแล้ว/ วาจาโย - พระวาจา
ทั้งหลาย/ สมุทริตา. - ที่ตรัสแล้ว/ อมุโค - เป็นผู้มิได้เป็นคนไข้/ มุควณณ - โดยเพศแห่งบุคคลผู้เป็นคน
ไข้/ อปกโข - เป็นผู้มิได้เป็นคนง่อยเปลี้ย/ ปกขสมมโต. - เป็นผู้อันบุคคลรู้พร้อมกันแล้วว่าเป็นคนง่อยเปลี้ย/
สเก - ของตน/ มุตตกริสสมิ - ในอุจจาระและปัสสาวะ/ อจฉาหิ - ข้าพเจ้า ย่อมนอนจมอยู่/ สมปริปลุโต. -
กลิ้งเกลือกอยู่แล้ว/

๓๙. “กสิณจ - เป็นธรรมที่ลำบาก ด้วย/ ปริตตณจ - เป็นธรรมที่มีประมาณนิดหน่อย ด้วย/
ตณจ - นั้น ด้วย/ [ชีวิติ - ความเป็นอยู่]/ ทุกเขน - ด้วยความทุกข์/ สยุด. - เป็นธรรมที่ประกอบพร้อมแล้ว/
โกม - ใครเล่า นี้/ ชีวิตมามม - อาศัยแล้ว ซึ่งความเป็นอยู่/ เวร - ซึ่งเวร/ กยิราถ - ฟังกระทำ/ เกนจิ. -
กับใคร ๆ/

๔๐. “ปณญาย จ - ซึ่งปัญญา ด้วย/ อลาเภ - เพราะการไม่ได้/ รมมสส จ - ซึ่งพระธรรม ด้วย/
อทสสนา. - เพราะการไม่เห็น/ โกม - ใครเล่า นี้/ ชีวิตมามม - อาศัยแล้ว ซึ่งความเป็นอยู่/ เวร - ซึ่งเวร/
กยิราถ - ฟังกระทำ/ เกนจิ. - กับใคร ๆ/

๔๑. “อปี - แม่บ้าง/ อตรมานาน - ผู้ไม่รับด้วยอยู่/ [บุคคลาน - ของบุคคลทั้งหลาย]/ ผลาสาว
- ความหวังในผลแล/ สมิขมติ. - ย่อมสำเร็จด้วยดี/ วิปกกพหุมจริโยสมิ - เป็นผู้มีการประพฤติดังธรรมที่
ประเสริฐแก่กล้าแล้ว ย่อมเป็น/ เอว - อย่างนี้/ [ตว - ท่าน]/ ขานาหิ - จงรู้เถิด/ สารถิ. - ดูก่อนนายสารถิ/
๔๒. “อปี - แม่บ้าง/ อตรมานาน - ผู้ไม่รับด้วยอยู่/ [บุคคลาน - ของบุคคลทั้งหลาย]/ สมมทต
โถ - ประโยชน์โดยชอบ/ วิปจจติ. - ย่อมผลัดผล/ [อห - ข้าพเจ้า]/ วิปกกพหุมจริโยสมิ - เป็นผู้มีการ
ประพฤติดังธรรมที่ประเสริฐแก่กล้าแล้ว ย่อมเป็น/ นิกชนโต - ออกไปแล้ว/ อุกโตภโย”ติ. - ผู้มีความกลัวแต่
ที่ไหน ๆ หามิได้”ดังนี้/

๔๓. “อหมี - แม่ข้าพเจ้า/ ปพพชิสสามิ - จักบวช/ ราชปุต - ข้าแต่พระราชโอรส/ ตวนติเก.
- ในสำนักของพระองค์/ [ตว - พระองค์]/ อวหายสสุ - ขอจงตรัสอนุญาต/ ม - ซึ่งข้าพระองค์/ ภาทนต์ -
ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ ปพพชชา - การบรรพชา/ มม - อันข้าพระองค์/ รุจจติ”ติ. - ย่อมขอบใจ”ดังนี้/

๔๔. “อห - ข้าพเจ้า/ รถ - ซึ่งรถ/ นิยยาหิตวาน - มอบให้แล้ว/ อนโณ - เป็นผู้ไม่มีหนี้/ เอหิ
- จงมาเถิด/ [ตว - ท่าน]/ สารถิ. - ดูก่อนนายสารถิ/ อนณสส - ผู้ไม่มีหนี้/ หิ - เพราะว่า/ [บุคคลสส - ของ
บุคคล]/ ปพพชชา - การบรรพชา/ เอต - นั้น/ [ปพพชชาคมม - กรรมคือการบรรพชา]/ อีสหิ - อันฤๅษี
ทั้งหลาย/ วณณิต”นติ. - กล่าวสรรเสริญ”ดังนี้/

๔๕. “ยเทว - ไตนั้นแล/ ตยาหิ - ข้าพระองค์ ของพระองค์/ วจ - ซึ่งพระดำรัส/ อกร - ได้
กระทำแล้ว/ ภาทนต์ - ความเจริญ จงมีเถิด/ เต. - แก่พระองค์/ ตเทว - นั้นนั้นแล/ เม - ของข้าพระองค์/
ตว - พระองค์/ วจ - ซึ่งคำพูด/ ยาจิโต - อันข้าพระองค์ทูลวิงวอนแล้ว/ กตตุมรหสิ. - ย่อมสมควร เพื่อ
การทรงกระทำ/

๔๖. “อิเธว - นี่นั้นแล/ [โลก - ในโลก]/ ตาว - เพียงนั้น/ [ตว - พระองค์]/ อจจสสุ - ขอจง
ประทับอยู่/ ยาว - เพียงใด/ [อห - ข้าพระองค์]/ ราชานมานเย. - ย่อมกราบทูลเชิญเสด็จมา ซึ่งพระราช/
อปเปว - โดยแท้แล/ เต - ของพระองค์/ ปิตา - พระบิดา/ ทิสวา - ทอดพระเนตรแล้ว/ ปติโต - เป็นผู้มิ
พระทัยเอิบอ้อมแล้ว/ สมน - เป็นผู้มิพระทัยแค้น/ ลียา”ติ. - ฟังเป็น”ดังนี้/

๔๗. “กโรมิ – ย่อมกระทำ/ เตต – ของท่าน นั้น/ วจัน – ซึ่งคำพูด/ [อห – ข้าพเจ้า]/ ย – ไต/ ม – ซึ่งข้าพเจ้า/ ภณสิ – ย่อมบอก/ [ตฺว – ท่าน]/ สารถิ. – ดูก่อนนายสารถิ/ อหมิ – แม่ข้าพเจ้า/ ทฏฐกาโมส มิ – เป็นผู้ปรารถนาเพื่อการมองดู ย่อมเป็น/ ปิตริ – ซึ่งบิดา/ เม – ของข้าพเจ้า/ อิธาคต. – ผู้เสด็จมาแล้ว ในสถานที่นี้/

๔๘. “เอหิ – จงมาเถิด/ [ตฺว – ท่าน]/ สมม – แนะนำสหาย/ นิวตตสสุ – จงกลับไปเถิด/ กุสล์ – ที่เป็นกุศล/ [กมม – ซึ่งกรรม]/ วชชาลิ – ย่อมกราบทูล/ ญาดิน. – แก่พระญาติทั้งหลาย/ [ตฺว – ท่าน]/ มาตริ – ซึ่งมารดา/ ปิตริ – ซึ่งบิดา/ มยห – อันข้าพเจ้า/ วุตโต – บอกแล้ว/ วชชาลิ – ย่อมกราบทูล/ วนทน”นติ. – ซึ่งการกราบไหว้”ดังนี้/

๔๙. ตสฺส – นั้น/ [โพธิสตตสฺส – ของพระโพธิสัตว์]/ ปาเท – ซึ่งเท้าทั้งหลาย/ คเหตุวาน – จับแล้ว/ กตฺวา จ – กระทำแล้ว ด้วย/ น – นั้น/ [โพธิสตต – ซึ่งพระโพธิสัตว์]/ ปทกฺขิน. – ซึ่งประทักษิน/ สารถิ – นายสารถิ/ รถมารุห – หยั่งขึ้นแล้วสู่รถ/ ราชทวาร – สู่ประตูแห่งพระราชวัง/ อุปาคมิ. – ได้เข้าไปแล้ว/

๕๐. “สุณญ – ที่ว่างเปล่า/ มาตา – พระมารดา/ รถ – ซึ่งรถ/ ทิสฺวา – ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ เอก – คนเดียว/ สารถิมาคต. – ซึ่งนายสารถิ ผู้มาแล้ว/ อสฺสุปฺนฺณเหติ – ที่นอนไปแล้วด้วยพระอัสสุชล/ เนตเตหิ – ด้วยพระเนตรทั้งหลาย/ โรทนต์ – ทรงกันแสงอยู่/ น – นั้น/ [สารถิ – ซึ่งนายสารถิ]/ อุทิกฺขติ. – ย่อมจ้องมอง/

๕๑. “อโย – ผู้นี้/ โส – ผู้นั้น/ สารถิ – นายสารถิ/ เอติ – ย่อมกลับมา/ นิหนตฺวา – ฝั่งลงแล้ว/ มม – ของข้าพเจ้า/ [ปุตฺต – ซึ่งบุตร]/ อตรข. – ผู้เกิดจากตน/ [สารถินา – อันนายสารถิ]/ นิหโต – ฝั่งลงแล้ว/ ญน – แน่แท้/ เม – ของข้าพเจ้า/ ปุตฺโต – บุตร/ ปถพฺยา – บนแผ่นดิน/ ญมฺวทฺตโน. – ผู้เติบโตบนพื้นดิน/

๕๒. “อมิตฺตา – ผู้ไม่ไฉมิตร/ [ปุคฺคฺลา – บุคคลทั้งหลาย]/ ญน – แน่แท้/ นนทนต์ – ย่อมเพลิดเพลिन/ ปตีตา – เป็นผู้เอิบอ้อมแล้ว/ ญน – แน่แท้/ เวรโน. – ผู้มีเวร/ อาคต – ผู้มาแล้ว/ สารถิ – ซึ่งนายสารถิ/ ทิสฺวา – เห็นแล้ว/ นิหนตฺวา – ฝั่งลงแล้ว/ มม – ของข้าพเจ้า/ อตรข. – ผู้เกิดจากตน/

๕๓. “สุณญ – ที่ว่างเปล่า/ มาตา – พระมารดา/ รถ – ซึ่งรถ/ ทิสฺวา – ทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ เอก – คนเดียว/ สารถิมาคต. – ซึ่งนายสารถิ ผู้มาแล้ว/ อสฺสุปฺนฺณเหติ – ที่นอนไปแล้วด้วยพระอัสสุชล/ เนตเตหิ – ด้วยพระเนตรทั้งหลาย/ โรทนต์ – ทรงกันแสงอยู่/ ปริปุจฺฉิ – ตรัสสอบถามโดยรอบแล้ว/ [สารถิ – ซึ่งนายสารถิ]/ น. – นั้น/

๕๔. “กิณฺนุ – หรือหนอ/ [มม – ของข้าพเจ้า/ ปุตฺโต – บุตร]/ ญโค – เป็นคนไป/ กิ ญ – หรือหนอ/ [มม – ของข้าพเจ้า/ ปุตฺโต – บุตร]/ ปกฺโข – เป็นคนง่อยเปลี้ย/ กิณฺนุ – หรือหนอ/ โส – ผู้นั้น/ [มม – ของข้าพเจ้า/ ปุตฺโต – บุตร]/ วิลปี – กล่าวแล้ว/ ตทา. – ในกาลนั้น/ นิหณฺญมาโน – อันท่านฝั่งลงอยู่/ ญมฺิยา – ในพื้นดิน/ ต – นั้น/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ [อตถิ – ซึ่งเนื้อความ]/ อกฺขาหิ – ขอจงบอกแจ้ง/ [ตฺว – ท่าน]/ สารถิ. – ดูก่อนนายสารถิ/

๕๕. “กถิ – อย่างไร/ [มม – ของข้าพเจ้า/ ปุตฺโต – บุตร]/ หตฺเถหิ – ด้วยมือทั้งหลาย/ ปาเทหิ – ด้วยเท้าทั้งหลาย/ มุคฺคปฺกฺโข – เป็นคนไปและคนง่อยเปลี้ย/ วิวชฺชยิ. – กระดิกแล้ว/ นิหณฺญมาโน – อันท่านฝั่งลงอยู่/ ญมฺิยา – ในพื้นดิน/ ต – นั้น/ [อตถิ – ซึ่งเนื้อความ]/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ อกฺขาหิ – ขอจงบอกแจ้ง/ [ตฺว – ท่าน]/ ปุจฺฉิตฺ”ติ. – อันข้าพเจ้าสอบถามแล้ว”ดังนี้/

๕๖. “อกุเขยย์ – ฟังกราบทูล/ เต – แก่พระองค์/ อหิ – ข้าพระองค์/ อเยเย – ข้าแต่พระแม่เจ้า/ ทพขาลี – ฟังพระราชทาน/ [ตวิ – พระองค์]/ อกย – ซึ่งอภัยโทษ/ มม. – แก่ข้าพระองค์/ ย – ไต/ เม – อันข้าพระองค์/ [วตถุ – เรื่อง]/ สุตฺ วา – สดับมาแล้ว หรือ/ ทิฏฐฺ วา – หรือว่า ได้เห็นมาแล้ว/ ราชปุตตสฺส – ของพระราชโอรส/ สนฺติเก”ติ. – ในสำนัก”ดังนี้/

๕๗. “อกย – ซึ่งอภัยโทษ/ สมม – เน้นสหาย/ เต – แก่ท่าน/ ทมฺมิ – จะให้/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ อภิโต – อย่างแล้วแล้ว/ ภณ – ของจงกล่าว/ [ตวิ – ท่าน]/ สารถิ. – ดูก่อนนายสารถิ/ ย – ไต/ เต – อันท่าน/ [วตถุ – เรื่อง]/ สุตฺ วา – สดับมาแล้ว หรือ/ ทิฏฐฺ วา – หรือว่า ได้เห็นมาแล้ว/ ราชปุตตสฺส – ของพระราชโอรส/ สนฺติเก”ติ. – ในสำนัก”ดังนี้/

๕๘. “น – หามิได้/ โส – ผู้นั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ มฺโโค – เป็นคนไข้/ น – หามิได้/ โส – ผู้นั้น/ [ปุคฺคโล – บุคคล]/ ปกฺโข – เป็นคนง่อยเปลี้ย/ วิสฺฐฐฺวจโน จ – เป็นผู้มีพระดำรัสสละสลายไพเราะด้วย/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ โส. – พระองค์นั้น/ รพฺขสฺส – ต่อความเป็นแห่งพระราชา/ กิร – ได้ยินว่า/ โส – พระองค์นั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ ภิโต – ทรงแล้วแล้ว/ อกรา – ได้กระทำแล้ว/ อาลเย – ซึ่งการลงทั้งหลาย/ พหุ. – อย่างมากมาย/

๕๙. “ปุริม – ที่มีในกาลก่อน/ สรติ – ย่อมทรงระลึกถึง/ โส – พระองค์นั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ ขาติ – ซึ่งการเกิด/ ยตถ – ไต/ [ฐาน – ในสถานที่]/ รพฺขมการยิ. – ให้กระทำแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ การยิตฺวา – ให้กระทำแล้ว/ ตฺหิ – นั้น/ [ฐาน – ในสถานที่]/ รพฺข – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ ปาปตถ – ได้ตกไปแล้ว/ นิรย – สู่ภพที่มีความเจริญออกแล้ว/ ภูส. – ที่โหดร้าย/

๖๐. “วิสฺติณฺเจว – ๒๐ ปีด้วยนั้นแล/ วสฺสานิ – สิ้นปีทั้งหลาย/ ตฺหิ – นั้น/ [ฐาน – ในสถานที่]/ รพฺขมการยิ. – ให้กระทำแล้ว ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ อสฺสิติ – ๘๐ ปี/ วสฺสสทฺสฺสานิ – ตลอดพันแห่งปีทั้งหลาย/ นิรยฺมฺหิ – ในภพที่มีความเจริญออกแล้ว/ อปฺปจฺจิ – อันไฟเผาไหม้แล้ว/ โส. – พระองค์นั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/

๖๑. “ตสฺส – นั้น/ รพฺขสฺส – ต่อความเป็นแห่งพระราชา/ โส – พระองค์นั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ ภิโต – ทรงแล้วแล้ว/ มา – อย่า/ มํ – ซึ่งข้าพเจ้า/ รพฺขากิเสจฺยุ. – ได้อภิเชกแล้วในความเป็นแห่งพระราชา/ ตสฺมา – เพราะเหตุนั้น/ [ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ ปิตุ จ – ของพระบิดา ด้วย/ มาตฺตฺจ – ของพระมารดา ด้วย/ สนฺติเก – ในสำนัก/ น ภณิ – ไม่ตรัสแล้ว/ ตทา. – ในกาลนั้น/

๖๒. “[ราชปุตโต – พระราชโอรส]/ องคฺปจฺจจฺจสฺมปฺนโน – เป็นผู้ทรงถึงพร้อมแล้วด้วยองคาพยพ/ อาโรหปรีณาวา. – เป็นผู้มี ความสูงและความใหญ่/ วิสฺฐฐฺวจโน – เป็นผู้มีพระดำรัสสละสลายไพเราะ/ ปญฺญ – เป็นผู้มีพระปรีชา/ มคฺเค – ในทาง/ สคฺคสฺส – แห่งสวรรค์/ ติฏฺฐติ. – ย่อมทรงดำรงอยู่/

๖๓. “สเจ – ถ้าวา/ ตวิ – พระองค์/ ทฺฐกฺกามาสิ – เป็นผู้ทรงพระประสงค์เพื่อการทอดพระเนตรย่อมเป็น/ ราชปุตฺตํ – ซึ่งพระราชโอรส/ ตวตฺตรข. – ผู้เกิดจากตน ของพระองค์/ เอหิ – จงเสด็จมาเกิด/ [ตวิ – พระองค์]/ ตํ – นั้น/ [ฐาน – ซึ่งสถานที่]/ ปาปยิสฺสามิ – จักให้ไปถึง/ [อหิ – ข้าพระองค์]/ ยตถ – ไต/ [ฐาน – ในสถานที่]/ สมฺมติ – ย่อมทรงประทับอยู่/ เตมิโย”ติ. – พระเทมีย”ดังนี้/

๖๔. “โยชยฺนตฺ – ของจงเทียม/ [ราชปฺริสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ รเถ – ซึ่งรถทั้งหลาย/ อสฺเส – ซึ่งม้าทั้งหลาย/ กจฺฉิ – ซึ่งเครื่องประดับ/ นาคาน – แห่งช้างทั้งหลาย/ พนฺธ. – ของจงผูก/ อุทฺธิรยฺนตฺ – ของจงประโคน/ [ปุคฺคเลหิ – อันบุคคลทั้งหลาย]/ สงฺขปณฺวา – สังข์และบันฑาะวทั้งหลาย/ วาพฺนตฺ – ของจงบรรเลง/ [ปุคฺคเลหิ – อันบุคคลทั้งหลาย]/ เภริ – กลอง/ เอกโปกฺขรา. – มีหน้าเดียว/

๖๕. “วาทนุ - ขອງบรรเลง/ **ปุกคเลหิ** - อันบุคคลทั้งหลาย/ **เกรี** - กลอง/ **สนนทรา** - ที่ผูก สอดแล้ว/ **วคฺค** - ที่มีเสียงไพเราะ/ **วาทนุ** - ขອງบรรเลง/ **ทุนทฺธิ** - รำมะนา/ **เนคมา จ** - เป็นผู้อาศัยอยู่ในนิคม ด้วย/ **ปุกคลา** - บุคคลทั้งหลาย/ **มํ** - ซึ่งข้าพเจ้า/ **อนเวนฺตุ** - ขອງติดตาม/ **คจฺฉํ** - ผู้ไปอยู่/ **ปุตฺตนิเวทโก** - ผู้ตักเตือนซึ่งพระโอรส/

๖๖. “**โอโรธา จ** - พระสนมทั้งหลาย ด้วย/ **กุมารา จ** - พระกุมารทั้งหลาย ด้วย/ **เวลียานา จ** - แพศย์ทั้งหลาย ด้วย/ **พราหมณา** - พราหมณ์ทั้งหลาย/ **ชิปปิ** - โดยพลัน/ **ยานานิ** - ซึ่งยานทั้งหลาย/ **โยเชนฺตุ** - ขອງเทียม/ **มํ** - ซึ่งข้าพเจ้า/ **คจฺฉํ** - ผู้ไปอยู่/ **ปุตฺตนิเวทโก** - ผู้ตักเตือนซึ่งพระโอรส/

๖๗. “**หตฺถาโรหา** - ผู้จับซึ่งช้าง/ **โยธา** - ทหารทั้งหลาย/ **อนิกฺกุฐา** - ราของครุฑทั้งหลาย/ **รติกา** - ผู้รบด้วยรถ/ **โยธา** - ทหารทั้งหลาย/ **ปตฺติการกา** - ผู้กระทำการรบด้วยการดำเนินไปด้วยเท้า/ **ชิปปิ** - โดยพลัน/ **ยานานิ** - ซึ่งยานทั้งหลาย/ **โยเชนฺตุ** - ขອງเทียม/ **มํ** - ซึ่งข้าพเจ้า/ **คจฺฉํ** - ผู้ไปอยู่/ **ปุตฺตนิเวทโก** - ผู้ตักเตือนซึ่งพระโอรส/

๖๘. “**สมาคตา** - มาพร้อมแล้ว/ **มนุสฺสา** - มนุษย์ทั้งหลาย/ **ชานปทา** - เป็นผู้อาศัยอยู่ในชนบท/ **เนคมา จ** - เป็นผู้อาศัยอยู่ในนิคม ด้วย/ **สมาคตา** - มาพร้อมแล้ว/ **ชิปปิ** - โดยพลัน/ **ยานานิ** - ซึ่งยานทั้งหลาย/ **โยเชนฺตุ** - ขອງเทียม/ **มํ** - ซึ่งข้าพเจ้า/ **คจฺฉํ** - ผู้ไปอยู่/ **ปุตฺตนิเวทโก** - ผู้ตักเตือนซึ่งพระโอรส”/

๖๙. “**อสุเส จ** - ซึ่งม้าทั้งหลาย ด้วย/ **สารถิ** - นายสารถิทั้งหลาย/ **ยุดฺเต** - ที่เทียมแล้ว/ **สินฺธเว** - ตัวเป็นม้าสินธพ/ **สีฆวาทเน** - ตัวมีฝีเท้าเร็ว/ **ราชทวาร** - ประตูแห่งพระราชวัง/ **อุปาคจฺฉํ** - ได้เข้าไปแล้ว/ **ยุดฺตา** - เทียมแล้ว/ **เทว** - ข้าแต่พระองค์ผู้สมมติเทพ/ **อิเม** - เหล่านี้/ **หยา”ติ** - ม้าทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๐. “**ภูลา** - ตัวอ้วน/ **อสุสา** - ม้าทั้งหลาย/ **ชเวน** - จากฝีเท้าเร็ว/ **หายนฺติ** - ย่อมเสื่อม/ **กิสา** - ตัวผอม/ **อสุสา** - ม้าทั้งหลาย/ **หายนฺติ** - ย่อมเสื่อม/ **ถามฺนา** - จากเรี่ยวแรง/ **ตุเมเห** - อันเธอทั้งหลาย/ **กิเส** - ตัวผอม/ **ภูเล** - ตัวอ้วน/ **อสุเส** - ซึ่งม้าทั้งหลาย/ **วิวชเชตฺวา** - เว้นโดยพิเศษแล้ว/ **สํสฺสฺฐา** - ตัวเกี่ยวข้อพร้อมแล้ว/ **โยชิตา** - เทียมแล้ว/ **หยา”ติ** - ม้าทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๑. “**ตโต** - ลำดับนั้น/ **ราชา** - พระราชา/ **ตรมาโน** - ทรงรีบร้อนอยู่/ **ยุดฺตมารุยฺห** - เสด็จขึ้นแล้ว ที่เทียมไว้แล้ว/ **สนทฺถ** - สูราชรถ/ **อิตฺถาคาร** - กับบุคคลผู้กระทำการงานในเรือนเป็นที่อยู่แห่งหญิง/ **อหฺมภาสิ** - ได้ตรัสยั้งแล้ว/ **สพฺพาว** - ทั้งปวงแล/ **ตุเมเห** - ท่านทั้งหลาย/ **อนฺยาล** - ขອງเดินไปตามลำดับ/ **มํ** - ซึ่งข้าพเจ้า/

๗๒. “**วาลพิชนิมฺภหิ** - ซึ่งพัทวาลวิชนีและอุณฺหิ/ **ขคฺค** - ซึ่งพระขรรค์/ **ฉตฺตยจ** - ซึ่งฉัตรด้วย/ **ปณฺฑร** - ที่มีสีขา/ **อุปาริ** - ตระเตรียมแล้ว/ **รณมารุยฺห** - เสด็จขึ้นแล้วสู่รบ/ **สุวณฺเณหิ** - ด้วยทองคำทั้งหลาย/ **อลงฺกตา** - เป็นผู้ประดับประดาแล้ว/

๗๓. “**ตโต** - ลำดับนั้น/ **ส** - พระองค์นั้น/ **ราชา** - พระราชา/ **ปายาสิ** - ได้เสด็จไปแล้ว/ **ปฺรกุชตฺวาน** - ทรงกระทำไว้ในเบื้องหน้าแล้ว/ **สารถิ** - ซึ่งนายสารถิ/ **ชิปปิเมว** - โดยฉับพลันนั้นแล/ **ตํ** - นั้น/ **ฐานํ** - สู่สถานที่/ **อุปาคจฺฉ** - ได้ทรงเข้าไปแล้ว/ **ยตฺถ** - ไฉน/ **ฐาน** - ในสถานที่/ **สมมติ** - ย่อมทรงประทับอยู่/ **เทมิโย** - พระเทมีย์/

๗๔. “**ตยจ** - ส่วนว่า พระองค์นั้น/ **ปิตร** - ซึ่งพระบิดา/ **ทิสฺวาน** - ครั้นทอดพระเนตรเห็นแล้ว/ **อายนฺต** - เสด็จมาอยู่/ **ชลนฺตมิว** - รวากะว่าผู้ทรงรุ่งเรืองอยู่/ **เตชสา** - ด้วยพระเดชานุภาพ/ **ชตฺตสงฺฆปริพฺพ** **ยุทฺท** - ผู้อันหมู่แห่งอำมาตย์ห้อมล้อมโดยรอบแล้ว/ **เทมิโย** - พระเทมีย์/ **เอตฺทพฺพวิ”ติ** - ได้กราบทูลแล้ว ซึ่งเนื้อความนั้น/

๗๕. “กจจิ นุ – บ้างไหมหนอ/ ตาต – ดูก่อนพ่อ/ กุสล – ที่เป็นกุศล/ [กมม – กรรม/ อตฺถิ – มีอยู่]/ กจจิ – แลหรือ/ ตาต – ดูก่อนพ่อ/ [อตฺถิ – มีอยู่]/ อนามยิ. – ความไม่เจ็บไข้/ สพฺพหา จ – ทั้งปวง ด้วย/ ราชกณฺญาโย – พระราชกณฺญาทั้งหลาย/ อโรคา – เป็นผู้มีพระโรคพาธหามีได้/ มยฺห – ของข้าพเจ้า/ มาตโร”ติ. – พระมารดาและพระบิดาทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๖. “กุสฺสณฺเจว – ที่เป็นกุศลเท่านั้น ด้วย/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ [อตฺถิ – มีอยู่/ กมม – กรรม]/ ปุตฺต – ดูก่อนลูก/ อโ – อนึ่ง/ ปุตฺต – ดูก่อนลูก/ อนามยิ. – ความไม่เจ็บไข้/ สพฺพหา จ – ทั้งปวง ด้วย/ ราชกณฺญาโย – พระราชกณฺญาทั้งหลาย/ อโรคา – เป็นผู้มีพระโรคพาธหามีได้/ ตฺยฺห – ของท่าน/ มาตโร”ติ. – พระมารดาและพระบิดาทั้งหลาย”ดังนี้/

๗๗. “กจจิ – แลหรือ/ [ตฺว – พระองค์]/ อมฺชฺชโป – เป็นผู้ไม่ทรงเสวยซึ่งน้ำจันท์/ ตาต – ขอถวายพระพรเสด็จพ่อ/ กจจิ – แลหรือ/ เต – ของพระองค์/ สฺรมฺปิยิ. – การเสวยซึ่งน้ำจันท์ เป็นกรรมที่ไม่เป็นที่รัก/ กจจิ – แลหรือ/ สจฺเจ จ – ในสัจจะ ด้วย/ รมฺเม จ – ในธรรม ด้วย/ ทาเน – ในการให้/ เต – ของท่าน/ รมเต – ย่อมยินดี/ มโน”ติ. – พระทัย”ดังนี้/

๗๘. “อมฺชฺชโป – เป็นผู้ไม่ทรงเสวยซึ่งน้ำจันท์/ อหิ – ข้าพเจ้า/ ปุตฺต – ดูก่อนลูก/ อโ – อนึ่ง/ เม – ของข้าพเจ้า/ สฺรมฺปิยิ. – การเสวยซึ่งน้ำจันท์ เป็นกรรมที่ไม่เป็นที่รัก/ อโ – อนึ่ง/ สจฺเจ จ – ในสัจจะ ด้วย/ รมฺเม จ – ในธรรม ด้วย/ ทาเน – ในการให้/ เม – ของข้าพเจ้า/ รมเต – ย่อมยินดี/ มโน”ติ. – ใจ”ดังนี้/

๗๙. “กจจิ – แลหรือ/ อโรคิ – เป็นพาหนะที่มีความเสียดแทงหามีได้/ โยคฺค – ที่ควรเทียม/ เต – ของพระองค์/ กจจิ – แลหรือ/ วหฺติ – ย่อมนำไป/ วาหฺน. – ราชพาหนะ/ กจจิ – แลหรือ/ เต – แก่พระองค์/ พฺยารโย – พยาริทั้งหลาย/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี/ สรรีสุสฺสตาปนา”ติ. – เป็นเหตุเข้าไปยังพระสรีระให้เดือดร้อน”ดังนี้/

๘๐. “อโ – อนึ่ง/ อโรคิ – เป็นพาหนะที่มีความเสียดแทงหามีได้/ โยคฺค – ที่ควรเทียม/ เม – ของข้าพเจ้า/ อโ – อนึ่ง/ วหฺติ – ย่อมนำไป/ วาหฺน. – ราชพาหนะ/ อโ – อนึ่ง/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ พฺยารโย – พยาริทั้งหลาย/ นตฺถิ – ย่อมไม่มี/ สรรีสุสฺสตาปนา”. – เป็นเหตุเข้าไปยังพระสรีระให้เดือดร้อน”/

๘๑. “กจจิ – แลหรือ/ อนฺตา จ – ผู้อาศัยอยู่ในประเทศที่มีในส่วนที่สุด ด้วย/ เต – ของพระองค์/ [ชนา – ประชาชนทั้งหลาย]/ ผิตา – รุ่งเรืองแล้ว/ มชฺฌเม จ – ในท่ามกลาง/ [ชนา – ประชาชนทั้งหลาย]/ พฺพลา – เป็นผู้หนาแน่น/ ตว. – ของพระองค์/ โภฏฐาการณจ – อาคารเป็นที่ยังพัสดุให้เต็ม ด้วย/ โภสฺยจ – คลังพัสดุ ด้วย/ กจจิ – แลหรือ/ เต – อันพระองค์/ ปฏิสฺสณฺตํ”. – ตบแต่งพร้อมเฉพาะแล้ว”/

๘๒. “อโ – อนึ่ง/ อนฺตา จ – ผู้อาศัยอยู่ในประเทศที่มีในส่วนที่สุด ด้วย/ เต – ของพระองค์/ [ชนา – ประชาชนทั้งหลาย]/ เม – ของข้าพเจ้า/ ผิตา – รุ่งเรืองแล้ว/ มชฺฌเม จ – ในท่ามกลาง/ [ชนา – ประชาชนทั้งหลาย]/ พฺพลา – เป็นผู้หนาแน่น/ มม. – ของข้าพเจ้า/ โภฏฐาการณจ – อาคารเป็นที่ยังพัสดุให้เต็ม ด้วย/ โภสฺยจ – คลังพัสดุ ด้วย/ สพฺพิ – ทั้งปวง/ เม – อันข้าพเจ้า/ ปฏิสฺสณฺตํ”นติ. – ปูลาดเฉพาะแล้ว”ดังนี้/

๘๓. “สฺวาคฺคิ – เสด็จมาดีแล้ว/ เต – อันพระองค์/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ อโ – อนึ่ง/ เต – อันพระองค์/ อพฺราคฺคิ. – ไม่ได้เสด็จมาชั่วแล้ว/ ปตฺติฏฐเปณฺตุ – ขอจงจัดตั้งเฉพาะ/ [ราชปุริสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย/ ตตฺถ – นั้น/ ฐาเน – ในสถานที่]/ ปลลฺลํ – ซึ่งบัลลังก์/ ยตฺถ – ไฉ/ ฐาเน – ในสถานที่/ ราชา – พระราชา/ นิสฺสํกตํ”ติ. – ย่อมประทับนั่ง”ดังนี้/

๘๔. “อิเรว – นี้นั้นแล/ [โลเก – ในโลก]/ เต – เพื่อพระองค์/ นิสีทสสุ – ขອງทรงประทับนั่ง/ [ตรัว – พระองค์]/ นิยเต – ที่ปูไว้เรียบร้อยแล้ว/ ปณณสนฺนเร. – ณ วัตถุเป็นเครื่องปูลาดที่กระทำแล้วด้วยใบไม้/ เอตโต – นี้/ [ภาชนโต – จากภาชนะ]/ อุทกมาทาย – ทรงดักแล้วซึ่งน้ำ/ ปาเท – ซึ่งพระบาททั้งหลาย/ ปกฺขาลยสสุ – ขອງชำระล้าง/ เต”ติ. – ของพระองค์”ดังนี้/

๘๕. “อิทฺหปิ – แม่นี่/ ปณฺณกํ – ใบหมากเมา/ มยฺหํ – ของข้าพเจ้า/ รณฺธิ – เป็นธรรมที่สุด/ ราช – ดูก่อนมหาบพิตร/ อโณลกํ. – เป็นธรรมที่มีความเค็มหามิได้/ ปริภุช – จงเสวยเถิด/ มหาราช – ข้าแต่พระมหาราชเจ้า/ [ตรัว – พระองค์]/ ปาหุโน – เป็นแขก/ เมสิธาคโต”. – เป็นผู้เสด็จมาแล้ว ในสถานที่นี้ ของข้าพเจ้า ย่อมเป็น”/

๘๖. “น จาหํ – หามิได้ ด้วย ข้าพเจ้า/ ปณฺณํ – ซึ่งใบหมากเมา/ ภุชามิ – ย่อมบริโภคน – หามิได้/ เหน – เพราะว่า นั้น/ [ปณฺณํ – ใบหมากเมา]/ มยฺห – ของข้าพเจ้า/ โภชนํ. – เป็นเครื่องบริโภค/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ สาลินํ – แห่งข้าวสาลีทั้งหลาย/ โอทนํ – ซึ่งความสุก/ ภุชเ. – พึงบริโภค/ สฺจํ – ที่สะอาด/ มํสฺสฺยเตจฺน”นติ. – ที่เข้าไปปราดด้วยเนื้อ”ดังนี้/

๘๗. “อจฺเจรํ – ความน่าอัศจรรย์/ มํ – เฉพาะข้าพเจ้า/ ปฏฺิภาติ – ย่อมแจ่มแจ้งเฉพาะ/ เอกกมฺปิ – แม้ผู้เดียว/ รโหคตํ. – ผู้อยู่แล้วในที่ลับ/ เอทิสํ – ที่พึงเห็นเสมอด้วยใบหมากเมานี้/ [โภชนาหารํ – ซึ่งวัตถุที่ควรบริโภค]/ ภุชมานานํ – ผู้บริโภคอยู่/ [บุคฺคฺลํ – ของบุคคลทั้งหลาย]/ เกน – อะไร/ วณฺโณ – ผิวพรรณ/ ปสฺสิต”ติ. – ย่อมส่องใส”ดังนี้/

๘๘. “เอโก – ผู้เดียว/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ นิปฺขามิ – ย่อมนอน/ นิยเต – ที่ปูไว้เรียบร้อยแล้ว/ ปณณสนฺนเร. – ณ วัตถุเป็นเครื่องปูลาดที่กระทำแล้วด้วยใบไม้/ ตาย – นั้น/ เม – ของข้าพเจ้า/ เอกเสยฺยาย – เพราะการจำวัดแห่งบุคคลผู้เดียว/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ วณฺโณ – ผิวพรรณ/ ปสฺสิต. – ย่อมส่องใส/

๘๙. “น – หามิได้/ จ – อนึ่ง/ เนตฺติสพฺพธา – ผู้มีกระบี่เป็นอาวุธที่ควรเครื่องผูกไว้/ เม – แก่ข้าพเจ้า/ ราชกรฺขา – ผู้รักษาซึ่งพระราชา/ [ราชปฺริสา – บุรุษของพระราชาทั้งหลาย]/ อุปฺภฺฐิตา. – เข้าไปดำรงอยู่แล้ว/ ตาย – นั้น/ เม – ของข้าพเจ้า/ สฺขเสยฺยาย – เพราะการจำวัดด้วยความสุข/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ วณฺโณ – ผิวพรรณ/ ปสฺสิต. – ย่อมส่องใส/

๙๐. “[อหํ – ข้าพเจ้า]/ อดิตํ – ที่ล่วงไปแล้ว/ [อารมฺมณํ – ซึ่งอารมณ์]/ นานุโสจามิ – ย่อมไม่เศร้าโศกถึง/ นปฺปชฺชปามินาคตํ. – ย่อมไม่พราห์เพื่อทั่วถึง ซึ่งอารมณ์ที่มาไม่ถึงแล้ว/ [อตฺตภาวํ – ยังอัตภาพ]/ ปจฺจุปฺปนฺเนน – ที่เกิดขึ้นเฉพาะแล้ว/ [อารมฺมณฺเนน – ด้วยอารมณ์]/ ยาเปมิ – ย่อมให้เป็นไป/ เตน – เพราะเหตุนั้น/ วณฺโณ – ผิวพรรณ/ ปสฺสิต. – ย่อมส่องใส/

๙๑. “อนาคตฺปฺปชฺชปาย – เพราะความพราห์เพื่อทั่วถึงซึ่งอารมณ์ที่มาไม่ถึงแล้ว/ อดิตฺตฺสฺสานุโสจนา. – เพราะการเศร้าโศกถึงซึ่งอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว/ เอเตน – นั้น/ พาลา – เป็นผู้โง่เขลา/ [บุคฺคฺลํ – บุคคลทั้งหลาย]/ สฺสฺสนฺติ – ย่อมชูปชิด/ นโฬว – เพียงดังต้นอ้อ/ หริโต – ที่เขียวสด/ ลฺลฺโต”ติ. – อันบุคคลถอนขึ้นแล้ว”ดังนี้/

๙๒. “หตฺถานิกํ – ซึ่งทหารผู้รบด้วยช้าง/ รัตนิกํ – ซึ่งทหารผู้รบด้วยรถ/ อสฺเส – ซึ่งทหารผู้รบด้วยม้าทั้งหลาย/ ปตฺติ จ – ซึ่งกองรบทั้งหลาย ด้วย/ วมฺมิโน. – ซึ่งทหารผู้สวมซึ่งเกราะทั้งหลาย/ นิเวสนานิ – ซึ่งสถานที่เป็นที่ประทับอยู่ประจำทั้งหลาย/ รมฺมานิ – ที่ควรรื่นรมย์/ อหํ – ข้าพเจ้า/ ปฺตฺต – ดูก่อนลูก/ ททามิ – จะให้/ เต – แก่เจ้า/

๙๓. “**อิตถาคารมปิ** – แม้ซึ่งบุคคลผู้กระทำอยู่ซึ่งการงานในเรือนเป็นที่อยู่แห่งหญิง/ **เต** – แก่เจ้า/ **ทมิ** – จะให้/ **[อห]** – ข้าพเจ้า/ **สพพาลงการภูสิต** – ที่ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/ **[ตว]** – เจ้า/ **ตา** – เหล่านั้น/ **[อิตถิโย]** – ซึ่งสตรีทั้งหลาย/ **ปุตต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฏิปชชสสุ** – ขอจงดูแล/ **ตว** – เธอ/ **โน** – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ **ราชา** – เป็นพระราช/ **ภวิสสลิ** – จักเป็น/

๙๔. “**กุสลา** – ผู้ฉลาด/ **นจจิตตสสุ** – ในการผ่อนรำและการขับร้อง/ **สิกขิตา** – ผู้ศึกษาดีแล้ว/ **จาตริตถิโย** – สตรีทั้งหลาย ๔ คน/ **กาเม** – ในกาม/ **ต** – ยังเจ้า/ **รมยิสสนติ** – จักให้ร้นรมย์/ **[ตว]** – เจ้า/ **กิ** – ซึ่งอะไร/ **อธญญ** – ในป่า/ **กริสสลิ** – จักกระทำ/

๙๕. “**ปฏิราฐุหิ** – จากพระราชอื่นๆ ทั้งหลาย/ **เต** – แก่เจ้า/ **กณญา** – ซึ่งราชกัญญาทั้งหลาย/ **อานยิสส** – จักนำมา/ **[อห]** – ข้าพเจ้า/ **อลงกตา** – เป็นผู้ประดับประดาแล้ว/ **[ตว]** – เจ้า/ **ตาส** – เหล่านั้น/ **[อิตถิส]** – ในสตรีทั้งหลาย/ **ปุตเต** – ยังพระโอรสทั้งหลาย/ **ชนตวาน** – ให้เกิดแล้ว/ **อถ** – ครั้งนั้น/ **ปจจา** – ในภายหลัง/ **ปพพชิสสลิ** – จักบวช/

๙๖. “**[ตว]** – เจ้า/ **ยฺวา จ** – เป็นชายหนุ่ม ด้วย/ **ทหโร จาสิ** – เป็นผู้หนุ่ม ด้วย ย่อมเป็น/ **ปฐมุปตติโก** – เป็นผู้อยู่ในปฐมวัย/ **สสุ** – เป็นผู้มีความดำสนิท/ **รชข** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราช/ **กาเรหิ** – ขอจงให้กระทำ/ **ภพทนต์** – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ **[ตว]** – เจ้า/ **กิ** – ซึ่งอะไร/ **อธญญ** – ในป่า/ **กริสสลิ**”ติ. – จักกระทำ”ดังนี้/

๙๗. “**ยฺวา** – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ **[ปุคฺคโล]** – บุคคล/ **จเร** – พึงประพฤติ/ **พฺรหมจริย** – ซึ่งการประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐ/ **พฺรหมจาริ** – เป็นผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **ยฺวา** – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ **[ปุคฺคโล]** – บุคคล/ **ลียา** – พึงเป็น/ **ทหรส** – ผู้เป็นหนุ่ม/ **หิ** – เพราะว่า/ **[ปุคฺคลสสุ]** – ของบุคคล/ **ปพพชชา** – การบรรพชา/ **เอต** – นั้น/ **อิสสิหิ** – อันฤๅษีทั้งหลาย/ **วณฺณิต** – สรรเสริญแล้ว/

๙๘. “**ยฺวา** – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ **[ปุคฺคโล]** – บุคคล/ **จเร** – พึงประพฤติ/ **พฺรหมจริย** – ซึ่งการประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐ/ **พฺรหมจาริ** – เป็นผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ **ยฺวา** – ผู้เป็นชายหนุ่ม/ **[ปุคฺคโล]** – บุคคล/ **ลียา** – พึงเป็น/ **พฺรหมจริย** – ซึ่งการประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐ/ **จริสสามิ** – จักประพฤติ/ **นาหิ** – หามิได้/ **ข้าพเจ้า**/ **รชชมนตติโก** – เป็นผู้มีความต้องการด้วยความเป็นแห่งพระราช/

๙๙. “**ปสสามิ** – ย่อมเห็น/ **โวหิ** – ข้าพเจ้า ของท่านทั้งหลาย/ **ทหริ** – ผู้เป็นหนุ่ม/ **อมม** – แม่/ **ตาด** – ลูกก่อนพ่อ/ **วทนนริ** – ซึ่งนรชนผู้เรียกอยู่/ **กิจฉาลทริ** – ผู้ที่ได้มาแล้วโดยยาก/ **ปิย** – ผู้เป็นที่รัก/ **ปุตต** – ซึ่งบุตร/ **อปฺปตวาว** – ไม่ถึงแล้วแล/ **ชริ** – ซึ่งความแก่ชรา/ **มต** – ผู้ตายแล้ว/

๑๐๐. “**ปสสามิ** – ย่อมเห็น/ **โวหิ** – ข้าพเจ้า ของท่านทั้งหลาย/ **ทหริ** – ผู้เป็นสตรีสาว/ **กุมาริ** – ซึ่งเด็กสาว/ **จารุทสนนิ** – ผู้ที่ควรศึกษายังนัก/ **นกวสฺกสิรว** – เพียงดงหน่อไม้ไผ่/ **ปลุคฺค** – ที่ถอนขึ้นแล้ว/ **ชีวิตกฺขย** – ซึ่งความสิ้นไปแห่งชีวิต/

๑๐๑. “**ทหราปิ** – แม้ผู้เป็นหนุ่มสาว/ **หิ** – จจริงอยู่/ **มียยนติ** – ย่อมตาย/ **นรา จ** – นรชนทั้งหลาย ด้วย/ **อถ นาริโย** – หรือว่า นารีทั้งหลาย/ **ตถถ** – นั้น/ **[ชีวิเต]** – ในความเป็นอยู่/ **โก** – ใครเล่า/ **วิสสเส** – พึงไว้ใจ/ **โปโส** – สัตว์ผู้ควรเลียด/ **‘ทหโรหิ’ติ** – เป็นหนุ่ม ย่อมเป็น’ดังนี้/ **ชีวิเต** – ในความเป็นอยู่/

๑๐๒. “**ยสฺส** – ผู้ใด/ **[ปุคฺคลสสุ]** – ของบุคคล/ **รตยา** – แห่งกลางคืน/ **วิวสาน** – ในเพราะการสิ้นสุดลง/ **อายุ** – อายุ/ **อปฺปตริ** – เป็นธรรมที่น้อยกว่า/ **ลียา** – พึงเป็น/ **อปฺโปทเกว** – เพียงดงในน้ำน้อย/ **มจฺฉาน** – ของปลาทั้งหลาย/ **กิ นุ** – ซึ่งอะไรหนอ/ **[กริสสติ]** – จักกระทำ/ **โกมารก** – ความเป็นแห่งคนหนุ่มสาว/ **[ชีวิเต]** – ในความเป็นอยู่/ **ตหิ** – นั้น/

๑๐๓. “**นิจจมพฺภาทโต** – ครบจำแล้ว ตลอดกาลเป็นนิตย์/ **[ชรามรณ** – อันความแก่ชราและความตาย/ **โลโก** – โลก/ **นิจจณฺจ** – ตลอดกาลเป็นนิตย์ ด้วย/ **ปริวาริโต** – รุมล้อมอยู่แล้ว/ **[รตติสสุ]** – ครั้น

เมื่อราตรีทั้งหลาย/ **อโมฆาส** – ที่ไม่ว่างเปล่า/ **วชนทีสุ** – เป็นไปอยู่/ [ตรวิ – พระองค์]/ **กี** – เพื่ออะไร/ **ม** – ซึ่งข้าพเจ้า/ **รชเชกิสญจสิ**” – จักอภิเชก ในความเป็นแห่งพระราชา”/

๑๐๔. “**เกณมพภาพโต** – อันอะไรจุใจยิ่งแล้ว/ **โลโก** – โลก/ **เกน จ** – อันอะไร ด้วย/ **ปริวาริโต**. – รุมล้อมอยู่แล้ว/ **กาโย** – ร่างกาย/ **อโมฆา** – ที่ไม่ว่างเปล่า/ [รตติโย – ราตรีทั้งหลาย]/ **คจฺจนติ** – ย่อมไป/ [ตรวิ – ท่าน]/ **ต** – นั้น/ [อตถิ – ซึ่งเนื้อความ]/ **เม** – แก่ข้าพเจ้า/ **อกุขาหิ** – ขอบอกแจ้ง/ **ปุจฺฉิโต**”ติ. – อันข้าพเจ้าสอบถามแล้ว” ดังนี้/

๑๐๕. “**มจฺจุณาพภาพโต** – อันความตายจุใจยิ่งแล้ว/ **โลโก** – โลก/ **ชราย** – อันความแก่ชรา/ **ปริวาริโต**. – รุมล้อมอยู่แล้ว/ **รตโย** – ราตรีทั้งหลาย/ **อโมฆา** – ที่ไม่ว่างเปล่า/ **คจฺจนติ** – ย่อมไป/ **เอว** – อย่างนี้/ [ตรวิ – พระองค์]/ **ชานาหิ** – ขอบาททราบ/ **ขตฺติย**. – ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นกษัตริย์/

๑๐๖. “**ยถาปี** – แม้ฉันใด/ **ตนฺเต** – ครั้นเมื่อเสียดาย/ **วิตเต** – อันช่างทุกข์ท้อแล้ว/ **ย** – ไ/ [วตฺถิ – ผ้า]/ **ยเทวปวิยติ**. – เท่าใดนั้นแล ย่อมท้อได้/ **อปฺปํ** – มีประมาณเล็กน้อย/ [วตฺถิ – ผ้า]/ **โหติ** – ย่อมเป็น/ **เวตพฺพ** – พึงท้อ/ **เอว** – อย่างนี้/ **มจฺจาน** – ของสัตว์ผู้มีความตายเป็นสภาพทั้งหลาย/ **ชีวิต**. – ความเป็นอยู่/

๑๐๗. “**ยถา** – ฉันใด/ **วาริวโ** – ห้วงแห่งน้ำ/ **ปุโร** – ที่เต็ม/ **คจฺฉ** – เมื่อไหลไป/ **นุปนินวตฺตติ**. – ย่อมไม่ไหลกลับ/ **เอวมายู** – ฉะนั้น อายุ/ **มนุสฺसान** – ของมนุษย์ทั้งหลาย/ **คจฺฉ** – เมื่อผ่านไป/ **นุปนินวตฺตติ**. – ย่อมไม่หวนกลับคืน/

๑๐๘. “**ยถา** – ฉันใด/ **วาริวโ** – ห้วงแห่งน้ำ/ **ปุโร** – ที่เต็ม/ **วเห** – ย่อมพัดพา/ **รฺกฺเขปฺกุลฺเช**. – ซึ่งต้นไม้ที่เกิดอยู่ริมฝั่งทั้งหลาย/ **เอว** – ฉะนั้น/ **ชรามรณ** – อันความแก่ชราและความตาย/ **วฺยพฺนเต** – ย่อมพัดพา/ **สพฺพปาณิน**”ติ. – สัตว์ผู้มีลมปราณทั้งปวงทั้งหลาย” ดังนี้/

๑๐๙. “**หตฺถานิก** – ซึ่งทหารผู้รบด้วยช้าง/ **รณานิก** – ซึ่งทหารผู้รบด้วยรถ/ **อสฺเส** – ซึ่งทหารผู้รบด้วยม้าทั้งหลาย/ **ปตฺติ จ** – ซึ่งกองรบทั้งหลาย ด้วย/ **วฺมมโน**. – ซึ่งทหารผู้สวมซึ่งเกราะทั้งหลาย/ **นิเวสนานิ** – ซึ่งสถานที่เป็นที่ประทับอยู่ประจำทั้งหลาย/ **รณฺมานิ** – ที่ควรรื่นรมย์/ **อห** – ข้าพเจ้า/ **ปุตฺต** – ลูกก่อนลูก/ **ททามิ** – จะให้/ **เต** – แก่เจ้า/

๑๑๐. “**อิตฺถาคารมปิ** – แม้ซึ่งบุคคลผู้กระทำอยู่ซึ่งการงานในเรือนเป็นที่อยู่แห่งหญิง/ **เต** – แก่เจ้า/ **ทมฺมิ** – จะให้/ [อห – ข้าพเจ้า]/ **สพฺพาลงฺการณฺสิต**. – ที่ประดับแล้วด้วยเครื่องประดับทั้งปวง/ [ตรวิ – เจ้า]/ **ตา** – เหล่านั้น/ [อิตฺถิโย – ซึ่งสตรีทั้งหลาย]/ **ปุตฺต** – ลูกก่อนลูก/ **ปฺฏิปชฺชสฺสุ** – ขอบอกแจ้ง/ **ตรวิ** – เธอ/ **โน** – แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ **ราชา** – เป็นพระราชา/ **ภวิสฺสสิ**. – จักเป็น/

๑๑๑. “**กุสลา** – ผู้ฉลาด/ **นจฺจคิตฺตส** – ในการพิจารณาและการขบถอง/ **สิกฺขิตา** – ผู้ศึกษาดีแล้ว/ **จาตฺริตฺถิโย**. – สตรีทั้งหลาย ๔ คน/ **กาเม** – ใน काम/ **ต** – ยังเจ้า/ **รมยิสฺสนติ** – จักให้รื่นรมย์/ [ตรวิ – เจ้า]/ **กี** – ซึ่งอะไร/ **อรณฺเณ** – ในป่า/ **กริสฺสสิ**. – จักกระทำ/

๑๑๒. “**ปฺฏิราชาหิ** – จากพระราชานี้ทั้งหลาย/ **เต** – แก่เจ้า/ **กณฺญา** – ซึ่งราชกัญญาทั้งหลาย/ **อานยิสฺส** – จักนำมา/ [อห – ข้าพเจ้า]/ **อลงฺกตา**. – เป็นผู้ประดับประดาแล้ว/ [ตรวิ – เจ้า]/ **ตาส** – เหล่านั้น/ [อิตฺถิสฺสุ – ในสตรีทั้งหลาย]/ **ปุตฺเต** – ยังพระโอรสทั้งหลาย/ **ชนตฺวาน** – ให้เกิดแล้ว/ **อล** – ครั้งนั้น/ **ปจฺฉา** – ในภายหลัง/ **ปพฺพชิสฺสสิ**. – จักบวช/

๑๑๓. “**ตรวิ** – เจ้า/ **ยฺวา จ** – เป็นชายหนุ่ม ด้วย/ **ททโร จาสิ** – เป็นผู้หนุ่ม ด้วย ย่อมเป็น/ **ปฐฺมปฺตติโก** – เป็นผู้อยู่ในปฐมวัย/ **สฺสุ**. – เป็นผู้มีความดำสนิ/ **รชฺ** – ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ **กาเรหิ** – ขอบอกให้กระทำ/ **ภทฺทเน** – ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ [ตรวิ – เจ้า]/ **กี** – ซึ่งอะไร/ **อรณฺเณ** – ในป่า/ **กริสฺสสิ**. – จักกระทำ/

๑๑๔. “โกฏฐาคารณจ - อาคารเป็นที่ยังพัสดุให้เต็ม ด้วย/ โกสณจ - คลังพัสดุ ด้วย/ วาหนานิ - ซึ่งพาหนะทั้งหลาย/ พลานิ จ. - ซึ่งพลนิกายทั้งหลาย ด้วย/ นิเวสนานิ - ซึ่งสถานที่เป็นที่ประทับอยู่ประจำทั้งหลาย/ รมมานิ - ที่ควรรื่นรมย์/ อหิ - ข้าพเจ้า/ ปุตต - ลูกก่อนลูก/ ททามิ - จะให้/ เต - แก่เจ้า/

๑๑๕. “โคมณฑลปริพยุพโท - เป็นผู้อันผู้แห่งโคห้อมล้อมโดยรอบแล้ว/ ทาสิสงฆปุรุษโต. - เป็นผู้อันหมู่แห่งนางพระสนมกระทำไว้ในเบื้องหน้าแล้ว/ รุขขิ - ซึ่งความเป็นแห่งพระราชา/ กาเรหิ - ขอจงให้กระทำ/ [ตวิ - เจ้า]/ ภาทพเต - ข้าแต่ท่านผู้เจริญ/ [ตวิ - เจ้า]/ กิ - ซึ่งอะไร/ อรณเณ - ในป่า/ กริสสสิ”ติ. - จักกระทำ”ดังนี้/

๑๑๖. “กิ - อะไร/ [ปโยชนิ - ประโยชน์/ เตณ - นั้น]/ ธเนน - ด้วยทรัพย์/ ยิ - ไต/ [ธน - ทรัพย์]/ ชีเยล - พึงเสื่อมไป/ [ปุคฺคโล - บุคคล]/ กิ - เพื่ออะไร/ ภริยาย - เพราะภรรยา/ มริสฺสติ. - จักตาย/ กิ - อะไร/ [ปโยชนิ - ประโยชน์/ เตณ - นั้น]/ โยพเพเนน - ด้วยความเป็นแห่งบุคคลผู้เป็นหนุ่มสาว/ ชินฺเณน - ที่แก่ชราแล้ว/ ยิ - ไต/ [ปุคฺคโล - บุคคล]/ ชรายาภิกุญฺยติ. - อันความแก่ชรา ครอบงำอยู่/

๑๑๗. “ตตถ - นั้น/ [โลกสนฺนิวาเส - ในภาพเป็นที่อาศัยอยู่ร่วมกันของสัตว์ผู้อาศัยอยู่ในโลก]/ กา - อะไรเล่า/ นนฺทิ - ความเพลิตเพลิต/ กา - อะไรเล่า/ ชิทฺทา - การละเล่น/ กา - อะไรเล่า/ รติ - ความยินดี/ กา - อะไรเล่า/ ธนสนา. - การเสาะหาซึ่งทรัพย์/ กิ - ประโยชน์อะไรเล่า/ เม - ของข้าพเจ้า/ ปุตเตหิ - ด้วยบุตรทั้งหลาย/ ทาเรหิ - ด้วยภรรยาทั้งหลาย/ ราช - ข้าแต่พระราชา/ มุตฺโตสฺมิ - เป็นผู้หลุดพ้นแล้ว ย่อมเป็น/ พนฺธนา. - จากวัตถุเป็นเครื่องจองจำ/

๑๑๘. “โยหิ - ข้าพเจ้าใด/ เอว - อย่างนี้/ ปชานามิ - ย่อมรู้จัก/ มจฺจุ - ความตาย/ เม - แก่ข้าพเจ้า/ นปฺปมฺชติ. - ย่อมไม่ย่ำยี/ อนตฺเตนาริพฺพนสฺส - ผู้อันความตายผู้กระทำซึ่งส่วนที่สุดครอบงำแล้ว/ [ปุคฺคลสฺส - ของบุคคล]/ กา - อะไรเล่า/ รติ - ความยินดี/ กา - อะไรเล่า/ ธนสนา. - การเสาะหาซึ่งทรัพย์/

๑๑๙. “ผลานมिव - ฉนฺโต ของผลไม้ทั้งหลาย/ ปุกกานํ - ที่สุกแล้ว/ นิจฺจํ - ตลอดกาลเป็นนิตย์/ ปตฺนโต - เพราะการหล่นลง/ ภยิ. - ภัย/ เอว - ฉนนํ/ ชาตาน - ผู้เกิดแล้ว/ มจฺจานํ - ของสัตว์ผู้มีความตายเป็นสภาพทั้งหลาย/ นิจฺจํ - ตลอดกาลเป็นนิตย์/ มรณโต - เพราะความตาย/ ภยิ. - ภัย/

๑๒๐. “สายเมเก - ในเวลาเย็น บางพวก/ [ชนา. - ประชาชนทั้งหลาย]/ น ทิสฺสนติ - ย่อมไม่ปรากฏ/ ปาโต - ในเวลาเช้า/ ทิฏฺฐา - เห็นแล้ว/ พหุ - มีจำนวนมาก/ ชนา. - ประชาชนทั้งหลาย/ ปาโต - ในเวลาเช้า/ เอเก - บางพวก/ น ทิสฺสนติ - ย่อมไม่ปรากฏ/ สายิ - ในเวลาเย็น/ ทิฏฺฐา - เห็นแล้ว/ พหุ - มีจำนวนมาก/ ชนา. - ประชาชนทั้งหลาย/

๑๒๑. “อชเชว - ในวันนี้แหละ/ กิจฺจํ - พึงกระทำ/ อาตปฺปิ - ความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน/ โก - ใครเล่า/ ชยฺญา - พึงรู้/ มรณํ - ซึ่งความตาย/ สุเว. - ในวันพรุ่งนี้/ น - หามิได้/ หิ - ก็/ โน - แก่ข้าพเจ้าทั้งหลาย/ สฺงกฺริ - การต่อรอง/ เตณ - นั้น/ มหาเสเนน - ผู้มีกองทัพที่ใหญ่โต/ มจฺจุนา. - ด้วยความตาย/

๑๒๒. “โจรา - โจรทั้งหลาย/ ธนสฺส - แห่งทรัพย์/ ปตฺเตนติ - ย่อมปรารถนา/ [อหิ - ข้าพเจ้า]/ ราชมุตฺโตสฺมิ - เป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากพระราชา ย่อมเป็น/ พนฺธนา. - จากวัตถุเป็นเครื่องจองจำ/ เอหิ - จงมาเถิด/ [ตวิ - พระองค์]/ ราช - ข้าแต่พระราชา/ นีวตฺตสฺสุ - ขอจงเสด็จกลับ/ นาหิ - หามิได้/ ข้าพเจ้า/ รุขเชนมตฺติโก”ติ. - เป็นผู้มีความต้องการด้วยความเป็นแห่งพระราชา”ดังนี้/

มุคฺคปฺกขชาตกํ - มุคฺคปฺกขชาตก/ ปฐฺมํ. - ที่ ๑/ [นิฏฺฐิตํ - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. เติมียชาดก๑ (๕๓๘) ว่าด้วยพระเทมีย์ทรงบำเพ็ญเนกขัมมบารมี

(เทพธิดาผู้เคยเป็นมารดาพระโพธิสัตว์ในอภินิหารหนึ่ง ปลอบพระโพธิสัตว์ให้สบายพระทัยแล้ว จึงกล่าวว่า)

[๑] ท่านจงอย่าเปิดเผยตนว่าเป็นบัณฑิต จงให้คนทั้งปวงรู้ว่าเป็นคนโง่ ขอให้คนทั้งหมดจดดูหมิ่นท่านเถิด ความประสงค์ของท่าน จักสำเร็จได้ด้วยอาการอย่างนี้

(พระเทมีย์โพธิสัตว์กลับได้ความสบายพระทัยตามคำของเทพธิดานั้น จึงตรัสว่า)

[๒] แม่เทพธิดา ข้าพเจ้าจะทำตามคำของท่าน ที่ได้กล่าวกับข้าพเจ้า แม่เทพธิดา ท่านเป็นผู้ปรารถนาประโยชน์ มุ่งประโยชน์เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้า

(พระโพธิสัตว์ตรัสถามนายสารถีว่า)

[๓] นายสารถี ท่านจะรีบชุดหลุมไปทำไมหนอ สหายเอ๋ย เราถามท่านแล้ว ท่านจงบอกเรา ท่านจักทำประโยชน์อะไรกับหลุมเล่า

(สุนันทสารถีได้ฟังคำนั้น ชุดหลุมมิได้เงยหน้าดู จึงกราบทูลว่า)

[๔] พระโอรสของพระราชาเป็นไข้ และเป็นง่อยเปลี่ยนขาดความสำนึก พระราชาตรัสสั่งข้าพเจ้าว่า ควรฝังลูกเราไว้ในป่าช้า

(พระเทมีย์โพธิสัตว์ ตรัสกับสุนันทสารถีว่า)

[๕] นายสารถี เรามีได้เป็นคนหนวก คนไข้ คนเปลี้ย และมีได้เป็นคนบกพร่อง ถ้าท่านฝังเราไว้ในป่า ชื่อว่าพึงทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม

[๖] ท่านจงดูขา แขน และพึงภาสิตของเรา ถ้าท่านฝังเราไว้ในป่า ชื่อว่าพึงทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม (สุนันทสารถีไม่รู้ จึงกราบทูลว่า)

[๗] ท่านเป็นเทวดา คนธรรพ์ หรือเป็นท้าวสักกปุรินททะ ท่านเป็นใครหรือเป็นบุตรของใคร พวกเราจักรู้จักท่านได้อย่างไร

(พระเทมีย์โพธิสัตว์เมื่อแสดงตนให้ปรากฏ แสดงธรรมแก่สุนันทสารถีนั่น จึงตรัสว่า)

[๘] เรามีใช่เทวดา มิใช่คนธรรพ์ ทั้งมิใช่ท้าวสักกปุรินททะ เราเป็นผู้ที่ท่านจะฝังในหลุม เป็นโอรสของพระเจ้ากาสิ

[๙] เราเป็นโอรสของพระราชา องค์ที่ท่านเข้าไปพึงบารมีเลี้ยงชีพอยู่เสมอ นายสารถี ถ้าท่านฝังเราไว้ในป่า ชื่อว่าพึงทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม

[๑๐] บุคคลพึงนั่งหรือนอนที่ร่มแห่งต้นไม้ใด ไม่พึงหักรานกิ่งของต้นไม้ นั้น เพราะคนผู้ประทุษร้ายมิตร ชื่อว่าเป็นคนเลวทราม

[๑๑] พระราชาก็เหมือนต้นไม้ เราก็เป็นเหมือนกิ่งไม้ ข้าแต่มหाराช นายสารถีเป็นเหมือนคนผู้อาศัยร่มไม้ นายสารถี ถ้าท่านฝังเราไว้ในป่า ชื่อว่าพึงทำสิ่งที่ไม่เป็นธรรม

(พระเทมีย์โพธิสัตว์ปรารภคาถาบุขามิตร ๑๐ คาถาว่า)

[๑๒] ผู้ใดไม่ประทุษร้ายมิตร ผู้นั้นพราจจากเรือนของตนแล้ว ย่อมมีอาหารสมบูรณ์ คนเป็นอันมากย่อมเข้าไปพึงพาผู้นั้นเลี้ยงชีพ

[๑๓] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร จะไปสู่ชนบท นิคม และราชธานีใด ๆ ก็เป็นผู้อันชนทั้งหลายในชนบท นิคม และราชธานีนั้น ๆ บูชาไปทุกแห่งหน

[๑๔] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ไม่มีพวกโจรข่มเหง พระมหากษัตริย์ก็ไม่ทรงดูหมิ่น ย่อมข้าม(ชนะ) ศัตรูทั้งปวงได้

[๑๕] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ไม่โกรธเคืองใคร ๆ มาสู่เรือนของตน ย่อมเป็นผู้ที่มหาชนยินดีต้อนรับในที่ประชุม และเป็นคนชั้นสูงของหมู่ญาติ

[๑๖] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร สักการะคนอื่นแล้ว ย่อมเป็นผู้ที่คนอื่นสักการะตอบ เคารพคนอื่นแล้วก็มีคนอื่นเคารพตอบ เป็นผู้อันเขาสรรเสริญเกียรติคุณ

[๑๗] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร บูชาผู้อื่น ย่อมได้รับการบูชาตอบ ให้อภัยผู้อื่น ย่อมได้รับการให้อภัยตอบ ทั้งได้รับอิสริยยศและเกียรติ

[๑๘] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมรุ่งเรืองเหมือนไฟ ย่อมรุ่งโรจน์เหมือนเทวดา เป็นผู้อันสรีไม่ทอดทิ้ง

[๑๙] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ย่อมมีโคทั้งหลายตกกลุมมาก พืชที่หวานลงในนาย่อมงอกงาม ย่อมได้บริโภคผลของพืชทั้งหลายที่หวานไว้แล้ว

[๒๐] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร พลัดตกจากเหว ภูเขา พลัดตกต้นไม้หรือเคลื่อนจากภพ ย่อมได้ที่พึง

[๒๑] คนผู้ไม่ประทุษร้ายมิตร ศัตรูทั้งหลายจะระรานไม่ได้ เหมือนลมระรานต้นไทรที่มีรากและลำต้นงอกงามแล้วไม่ได้

(สุนันทสารเถรประคองอัญชลี ทูลวิงวอนว่า)

[๒๒] ข้าแต่พระราชโอรส เชิญเสด็จเถิด กระหม่อมจักนำพระองค์เสด็จกลับ ไปยังพระราชมณเฑียรของพระองค์ เชิญพระองค์เถลิงถวัลยราชสมบัติเถิด พระเจ้าข้า พระองค์จักทรงทำอะไรในป่าได้เล่า

(ลำดับนั้น พระเทมียโพรธิสัตรีจึงตรัสกับนายสุนันทสารเถรนั้นว่า)

[๒๓] นายสารเถร พอที่สำหรับเราด้วยราชสมบัตินั้น พระญาติทั้งหลายหรือทรัพย์ทั้งหลาย ที่เราจะพึงได้ด้วยการประพฤตินั้นไม่ชอบธรรม

(สุนันทสารเถรกราบทูลว่า)

[๒๔] ข้าแต่พระราชโอรส พระองค์เสด็จไปจากที่นี่แล้ว ทำให้ข้าพระองค์ได้รับรางวัล เมื่อพระองค์เสด็จกลับไป พระบิดาและพระมารดาพึงพระราชทานรางวัลให้แก่ข้าพระองค์

[๒๕] ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว พระสนมกำนัลใน พระกุมาร แพศย์ และพราหมณ์เหล่านั้น จะพึงดีใจ ให้รางวัลแก่ข้าพระองค์

[๒๖] ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว กองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบ แม้เหล่านั้นจะพากันดีใจ ให้รางวัลแก่ข้าพระองค์

[๒๗] ข้าแต่พระราชโอรส เมื่อพระองค์เสด็จกลับไปแล้ว ชาวชนบทและชาวนิคมผู้มีปัญญาหาญมาก จะมาประชุมกัน ให้เครื่องบรรณาการแก่ข้าพระองค์

(พระเทมียโพรธิสัตรีสว่)

[๒๘] เราเป็นผู้อันพระบิดาและพระมารดา ชาวแคว้น ชาวนิคม และกุมารทั้งปวงสละแล้ว เราไม่มีเรือนของตน

[๒๙] เราเป็นผู้อันพระมารดาทรงอนุญาตแล้ว และพระบิดาก็ทรงสละขาดแล้ว ออกไปบวชอยู่ในป่าแต่ลำพัง เราไม่พึงปรารถนาทุกสิ่งทุกอย่าง

(พระเทมียโพรธิสัตรีเมื่อจะเปล่งอุทานด้วยกำลังปิติ จึงตรัสว่า)

[๓๐] ความหวังผลของเหล่าชนผู้ไม่มีบริวารย่อมสำเร็จแน่ เรามีพรหมจรรย์ผลัดผลแล้ว นายสารเถร ท่านจงรู้ไว้อย่างนี้เถิด

[๓๑] อนึ่ง ประโยชน์โดยชอบของเหล่าชน ผู้ไม่ริบร้อน ย่อมแผ่ผลโดยแท้ เรามีพรหมจรรย์แผ่ผลแล้ว ออกบวชแล้วย่อมไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ

(นายสุนันทสารเถรกราบทูลว่า)

[๓๒] พระองค์เป็นผู้มีพระวาจาไพเราะ มีพระดำรัสสละสลวยอย่างนี้ เพราะเหตุไร พระองค์จึงไม่ตรัสในสำนักของพระบิดาและพระมารดาในเวลานั้น

(ลำดับนั้น พระเทมียโพธิสัตว์ จึงตรัสว่า)

[๓๓] เราเป็นคนง่อยเปลี้ย เพราะไม่มีข้อต่อก็หาไม่ได้ เป็นคนหนวก เพราะไม่มีโสตประสาทก็หาไม่ได้ เป็นคนใบ้ เพราะไม่มีชีวหาประสาทก็หาไม่ได้ ท่านอย่าเข้าใจว่า เราเป็นใบ้

[๓๔] เราระลึกชาติก่อนที่เราเสวยราชสมบัติได้ เราได้เสวยราชสมบัติในครั้งนั้นแล้ว ต้องไปตกนรกอันแสนสาหัส

[๓๕] เราได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้น ๒๐ ปี แล้วต้องไปหมกไหม้อยู่ในนรกถึง ๘๐,๐๐๐ ปี

[๓๖] เรากลัวจะต้องได้เสวยราชสมบัตินั้น จึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าได้อภิเษกเราไว้ในราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้น เราจึงไม่พูดในสำนักในสำนักของพระบิดาและพระมารดาในกาลนั้น

[๓๗] พระบิดาทรงอุ้มเราให้นั่งบนพระเพลาแล้ว ตรัสพิพากษาว่า ท่านทั้งหลายจงฆ่าโจรคนหนึ่ง จงจองจำโจรอีกคนหนึ่งไว้ในเรือนจำ จงเอาหอกแทงโจรคนหนึ่งแล้ว ฆาตด้วยน้ำกรด จงเสียบโจรคนหนึ่งบนหลาว พระบิดาตรัสพิพากษาอรรถคดีแก่มหาชนนั้นด้วยประการฉะนี้

[๓๘] เราได้ฟังพระวาจาอันหยาบคายที่พระบิดาตรัสนั้น จึงกลัวต่อการเสวยราชสมบัติ เรามิได้เป็นคนใบ้ ก็ทำเหมือนเป็นคนใบ้ มิได้เป็นคนง่อยเปลี้ย ก็ทำเหมือนเป็นคนง่อยเปลี้ย เราเกลี้ยเกลือกนอนจมอยู่ในอุจจาระและปัสสาวะของตน

[๓๙] ชีวิตเป็นของยาก เป็นของเล็กน้อยซ้ำประกอบไปด้วยทุกข์ ใครเล่าอาศัยชีวิตนี้แล้วพึงก่อเวรกับใคร ๆ

[๔๐] ใครเล่าอาศัยชีวิตนี้แล้วพึงก่อเวรกับใคร ๆ เพราะไม่ได้ปัญญาและเพราะไม่ได้เห็นธรรม

[๔๑] ความหวังผลของเหล่าคนผู้ไม่ริบร้อนย่อมสำเร็จแน่ เรามีพรหมจรรย์แผ่ผลแล้ว นายสารเถรท่านจงรู้ไว้อย่างนี้เถิด

[๔๒] อนึ่ง ประโยชน์โดยชอบของเหล่าชน ผู้ไม่ริบร้อน ย่อมแผ่ผลโดยแท้ เรามีพรหมจรรย์แผ่ผลแล้ว ออกบวชแล้วย่อมไม่มีภัยแต่ที่ไหน ๆ

(นายสุนันทสารเถรได้ฟังดังนั้น จึงกราบทูลว่า)

[๔๓] ข้าแต่พระราชโอรส แม้ข้าพระองค์ก็จักบวชในสำนักของพระองค์ ขอพระองค์โปรดตรัสอนุญาตให้ข้าพระองค์บวชด้วยเถิด ข้าพระองค์พอใจจะบวช พระเจ้าข้า

(พระเทมียโพธิสัตว์ตรัสว่า)

[๔๔] นายสารเถร เรามอบรถให้ท่านแล้ว ท่านจงเป็นผู้ไม่มีหนี้ มาเถิด เพราะคนที่ไม่มีหนี้ จึงจะบวชได้ พวกฤๅษีทั้งหลายกล่าวสรรเสริญการบวชนั้น

(สุนันทสารเถรได้ฟังดังนั้น จึงกราบทูลว่า)

[๔๕] ขอพระองค์จงทรงพระเจริญ ข้าพระองค์ได้ทำตามพระดำรัสที่พระองค์ได้ตรัสไว้แล้ว ข้าพระองค์ทูลวิงวอนแล้ว ขอพระองค์ควรทรงโปรดกระทำตามคำของข้าพระองค์เถิด

[๔๖] ขอพระองค์จงประทับอยู่ ณ ที่นี้ จนกว่าข้าพระองค์จะทูลเชิญเสด็จพระราชมารดา พระบิดาของพระองค์ทอดพระเนตรแล้ว จะพึงมีพระทัยเอิบอัมเป็นแน่

(พระเตมีย์โพธิสัตว์ตรัสว่า)

[๔๗] นายสารถิ เราจะทำตามคำของท่านที่กล่าวกับเรา แม้เราก้ปรารถนาจะเฝ้าพระบิดาของเรา ซึ่งเสด็จมา ณ ที่นี้

[๔๘] ท่านจงกลับไปเถิด สหาย การที่ท่านได้ทูลพระญาติทั้งหลายด้วยเป็นการดี ท่านรับคำสั่งเรา แล้ว พึงกราบทูลการถวายบังคมพระมารดาและพระบิดาของเรา

(พระศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๔๙] นายสารถิ จัปพระบาททั้ง ๒ ของพระโพธิสัตว์นั้น และทำประทักษิณพระองค์แล้ว ก็ขึ้นรุด پایหน้าเข้าไปยังทวารพระราชวัง

[๕๐] พระมารดาทอดพระเนตรเห็นรหว่างเปล่า กลับมาแต่นายสารถิคนเดียว จึงทรงกันแสง มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสุชล ทอดพระเนตรดูนายสารถินั้นอยู่

[๕๑] พระนางทรงเข้าพระทัยว่า นายสารถิฝังลูกของเราแล้วจึงกลับมา ลูกของเราถูกนายสารถิฝังไว้ในแผ่นดิน กลบดินแล้วเป็นแน่

[๕๒] พวกศัตรูย่อมพากันยินดี พวกคนจงเฝ้าต่างก็เฝ้าอ้อมเป็นแน่ เพราะเห็นนายสารถิฝังลูกของเรากลับมาแล้ว

[๕๓] พระมารดาทอดพระเนตรเห็นรหว่างเปล่า กลับมาแต่นายสารถิคนเดียว มีพระเนตรนองด้วยพระอัสสุชล ทรงกันแสงอยู่ ตรัสถามนายสารถินั้นว่า

[๕๔] ลูกของเราเป็นคนไข้จริงหรือ เป็นคนง่อยเปลี้ยจริงหรือ ลูกของเราขณะที่ท่านจะฝังดิน พุดอะไรบ้างหรือเปล่า นายสารถิ ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เราด้วยเถิด

[๕๕] ลูกของเราเป็นคนไข้ เป็นคนง่อยเปลี้ย เมื่อท่านจะฝังลงดิน กระดิกมือและเท้าอย่างไร เราถามแล้ว ขอท่านจงบอกเนื้อความนั้นแก่เราเถิด

(ลำดับนั้น นายสุนันทสารถิกราบทูลว่า)

[๕๖] ข้าแต่พระแม่เจ้า ขอได้โปรดพระราชทานอภัยโทษแก่ข้าพระพุทธเจ้าด้วยเถิด ข้าพระพุทธเจ้าขอกราบทูลตามที่ได้ยินและได้เห็นมาในสำนักของพระราชโอรส

(พระนางจันทาเทวีตรัสกับนายสุนันทสารถินั้นว่า)

[๕๗] นายสารถิผู้สหาย เราให้อภัยโทษแก่ท่าน อย่าได้กลัวเลย จงพูดไปเถิด ตามที่ท่านได้ยินหรือได้เห็นมาในสำนักของพระราชโอรส

(นายสุนันทสารถิกราบทูลว่า)

[๕๘] พระราชโอรสนั้นมิได้เป็นคนไข้ มิได้เป็นคนง่อยเปลี้ย ยังมีพระดำรัสสละสลวยไพเราะ ได้ทราบว่ พระองค์ทรงกลัวต่อการครองราชสมบัติ จึงได้ทำการลวงอย่างมากมาย

[๕๙] พระองค์ทรงระลึกถึงชาติก่อน ที่พระองค์เคยได้เสวยราชสมบัติ ครั้นได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้นแล้วต้องไปตกนรกอย่างแสนสาหัส

[๖๐] พระองค์ได้เสวยราชสมบัติในกาลนั้น ๒๐ ปี แล้วต้องไปหมกไหม้อยู่ในนรกถึง ๘๐,๐๐๐ ปี

[๖๑] พระองค์ทรงกลัวต่อการเสวยราชสมบัติ จึงทรงตั้งจิตอธิษฐานว่า ขอชนทั้งหลายอย่าได้อภิเษกเราในราชสมบัติเลย เพราะฉะนั้น พระองค์จึงไม่ตรัสในสำนักของพระบิดาและพระมารดาในกาลนั้น

[๖๒] พระราชโอรสทรงถึงพร้อมด้วยองค์คุณ มีพระรูปสมบัติงดงามสมส่วน มีพระวาจา สละสลวย มีพระปัญญา ทรงดำรงอยู่ในทางสวรรค์

[๖๓] ถ้าพระแม่เจ้าทรงพระประสงค์จะทอดพระเนตรพระราชโอรสของพระองค์ ข้าพระพุทธเจ้า ขอลุลเชิญเสด็จพระแม่เจ้าไปให้ถึงสถานที่ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเทมีย์

(ฝ่ายพระเจ้ากาสิทรงสดับคำของนายสุนันทสารถิ จึงดำรัสสั่งให้เรียกมหาเสนคุดมา รีบให้ตระเตรียมเสด็จ ตรัสว่า)

[๖๔] เจ้าหน้าที่ทั้งหลายจงเทียมรถ เทียมม้า ผูกเครื่องประดับข้าง จงประคองสังข์และบันเพาะว์ ตีกลองหน้าเดียวเถิด

[๖๕] จงตีกลองสองหน้าและร่ามะนาอันไพเราะ ขอขวานิคมจงตามเรามา เราจะไปให้โอวาทแก่พระโอรส

[๖๖] ขอพระสนมกำนัลใน พระกุมาร แพศย์ และพราหมณ์ทั้งหลายจงรีบเทียมยาน เราจะไปให้โอวาทแก่พระโอรส

[๖๗] ขอพวกกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ และกองพลราบจงรีบเทียมยาน เราจะไปให้โอวาทแก่พระโอรส

[๖๘] ชาวชนบทและขวานิคมมาประชุมพร้อมกันแล้ว จงรีบเทียมยานเถิด เราจะไปให้โอวาทแก่พระโอรส

(พระบรมศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๖๙] พวกนายสารถิจึงม้าสินธพที่มีฝีเท้าเร็วเทียมเข้ากับราชรถขับมายังทวารพระราชวัง และกราบทูลว่า ม้าเหล่านี้เทียมแล้ว พระเจ้าข้า

(พระราชชาตรัสว่า)

[๗๐] ม้าอ้วนก็ไม่มีฝีเท้าเร็ว ม้าผอมก็ไม่มีเรี่ยวแรง จงเว้นทั้งม้าผอมและม้าอ้วนเสีย เลือกเทียมแต่ม้าที่สมบูรณ์

(พระบรมศาสดาเมื่อจะทรงประกาศข้อความนั้น จึงตรัสว่า)

[๗๑] ลำดับนั้น พระราชารีบเสด็จขึ้นประทับม้าสินธพที่เทียมแล้ว ได้ตรัสกับนางชาววังว่า พวกเจ้าทั้งหมดจงตามเรามาเถิด

[๗๒] พระราชาตรัสสั่งว่า จงตระเตรียมเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ๕ อย่าง คือ พัดวาลวิชนี อุณหิส พระขรรค์ เสด็จฉัตร และฉลองพระบาทที่ประดับตกแต่งด้วยทองคำขึ้นรถไปด้วย

[๗๓] และต่อจากนั้น พระราชาตรัสสั่งให้นายสารถินำทาง เสด็จเคลื่อนขบวนเข้าไปถึงสถานที่ซึ่งเป็นที่ประทับของพระเทมีย์

[๗๔] ส่วนพระเทมีย์ทอดพระเนตรเห็นพระบิดากำลังเสด็จมา ทรงรูงเรื่องด้วยพระเดชานุภาพ ทรงแวดล้อมด้วยหมู่อำมาตย์ จึงถวายพระพรว่า

[๗๕] ขอถวายพระพรเสด็จพ่อ พระองค์ทรงสุขสบายดีหรือ ทรงพระสำราญดีหรือ ราชกกุธภัณฑ์ทั้งปวงและพระมารดาของอาตมาภาพไม่มีพระโรคอาพาธหรือ

(พระราชาตรัสตอบว่า)

[๗๖] ลูกรัก โยมสุขสบายดี ไม่มีโรคเบียดเบียน พระราชกกุธภัณฑ์ทั้งปวงและพระมารดาของลูกรักก็ไม่มีโรคอาพาธ

(ลำดับนั้น พระเทมีย์โพธิสัตว์ทูลถามพระราชาว่า)

[๗๗] ขอถวายพระพรเสด็จพ่อ มหาบพิตรไม่ทรงเสวยน้ำจันทหรือ ไม่ทรงโปรดปรานการเสวยน้ำจันทหรือ พระทัยของพระองค์ทรงยินดีในสัจจะ ในธรรม และในทานหรือ

(พระราชารัสตอบว่า)

[๗๘] ลูกรัก โยมไม่ดื่มน้ำจัณฑ์ และไม่โปรดปรานการดื่มน้ำจัณฑ์ ใจของโยมยังยินดีในสัจจะ ในธรรม และในทาน

(พระเทมียโปธิสัตว์ทูลถามว่า)

[๗๙] ขอถวายพระพรเสด็จพ่อ ราชพาหนะของพระองค์ที่เขายึดแล้วมันคงหรือ ราชพาหนะยังนำภาระไปได้คืออยู่หรือ มหาบพิตร พยาธิที่จะเข้าไปแผดเผาพระสรีระของพระองค์ไม่มีหรือ

(พระราชารัสตอบว่า)

[๘๐] พาหนะมีม้าและโคเป็นต้นของโยมที่เขายึดแล้วมันคง ราชพาหนะก็ยังนำภาระไปได้ พยาธิที่เข้าไปแผดเผาพระสรีระของโยมก็ไม่มี

(พระเทมียโปธิสัตว์ทูลถามว่า)

[๘๑] ชุมชนแถบชายแดนของพระองค์ยังมั่งคั่งหรือ คำนินคมในท่ามกลางรัฐของพระองค์ยังเป็นที่อยู่แน่นอนมั่งคั่งอยู่หรือ ฉางหลวงและท้องพระคลังของพระองค์ยังบริบูรณ์คืออยู่หรือ

(พระราชารัสตอบว่า)

[๘๒] ชุมชนแถบชายแดนของโยมยังมั่งคั่ง คำนินคมในท่ามกลางแคว้นก็ยังอยู่แน่นอนหาดี ฉางหลวงและท้องพระคลังของโยมก็ยังบริบูรณ์ดีทุกอย่าง

(พระเทมียโปธิสัตว์ตรัสว่า)

[๘๓] ข้าแต่มหाराชา พระองค์เสด็จมาดีแล้ว มิได้เสด็จมาร้าย ขอมหาเดเล็กทั้งหลายจงจัดตั้งบัลลังก์ซึ่งเป็นที่ประทับนั่งถวายพระราชานั่งเถิด

[๘๔] เชิญประทับนั่ง ณ เครื่องลาดใบไม้ที่เขายูไว้เรียบร้อยแล้ว ถวายมหาบพิตร ณ ที่นี้เถิด จงทรงตักน้ำจากภาชนะนี้ล้างพระบาทของพระองค์เถิด

[๘๕] ขอถวายพระพรมหาบพิตร ใบหมากเฒ่าของอาตมภาพนี้เป็นของสุกไม่เค็ม พระองค์มาเป็นแขกของอาตมภาพแล้ว เชิญเสวยเถิด

(พระราชารัสว่า)

[๘๖] โยมไม่บริโภคใบหมากเฒ่า เพราะใบหมากเฒ่านี้มีโซอาหารของโยม โยมบริโภคข้าวสุกแห่งข้าวสาลีที่ปรุงด้วยเนื้ออันสะอาด

(พระราชารัสกับพระเทมียโปธิสัตว์แล้ว จึงตรัสคาถาว่า)

[๘๗] ความน่าอัศจรรย์ปรากฏชัดเจนกับโยม เพราะได้เห็นลูกรักอยู่ในที่ลับแต่ผู้เดียว เพราะเหตุไรผิวพรรณของผู้บริโภคอาหารเช่นนี้จึงผ่องใสเล่า

(พระเทมียโปธิสัตว์เมื่อจะทูลพระราชนั่งนั้น จึงตรัสว่า)

[๘๘] ขอถวายพระพรมหาบพิตร อาตมภาพจำวัดตามลำพังบนเครื่องลาดใบไม้ เพราะการจำวัดตามลำพังนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส

[๘๙] อนึ่ง อาตมภาพไม่มีราของครุฑกษัตริย์คอยป้องกัน เพราะการจำวัดตามลำพังของอาตมภาพนั้น ผิวพรรณจึงผ่องใส ขอถวายพระพร

[๙๐] อาตมภาพมิได้เศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว มิได้ปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึงยังอัตภาพให้เป็นไปด้วยสิ่งที่เกิดขึ้นเฉพาะหน้า เพราะฉะนั้น ผิวพรรณของอาตมภาพจึงผ่องใส

[๙๑] เพราะการปรารถนาอารมณ์ที่ยังไม่มาถึง เพราะเศร้าโศกถึงอารมณ์ที่ล่วงไปแล้ว ทั้ง ๒ อย่างนี้ พวกคนพาลชบชิตเหี้ยมแข็ง เหมือนไม้จืดที่เขียวสดถูกถอนทิ้งไว้

(ลำดับนั้น พระราชาทรงเชิญพระเทมียโปธิสัตว์ให้ครองราชสมบัติ จึงตรัสว่า)

[๙๒] ลูกรัก โยมขอมอบกองพลช้าง๑ กองพลม้า กองพลรถ กองพลราบ เหล่าทหารผูกโล่ และพระนิเวศน์ที่น่ารื่นรมย์แก่ลูก

[๙๓] โยมขอมอบพระสนมกำนัลในผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ลูกรักจงปกครองพระสนมกำนัลในเหล่านั้น จงเป็นพระราชาของโยมทั้งหลาย

[๙๔] หญิงทั้ง ๔ คนผู้ฉลาดในการพ้อนรำและการขับร้อง ศึกษาดีแล้วในหน้าที่ของหญิงแม่อื่น ๆ จักทำลูกรักให้รื่นรมย์ในกามได้ ลูกจักทำอะไรในป่าเล่า

[๙๕] โยมจกัณาราชกัญญาจากพระราชาอื่น ๆ ผู้ประดับดีแล้วมา ขอลูกรักให้กำเนิดพระโอรสในหญิงเหล่านั้นแล้ว จึ่งบวชในภายหลังเถิด

[๙๖] ลูกรักยังหนุ่มแน่นอยู่ในปฐมวัย ผมดำสนิท จงครอบครองราชสมบัติก่อนเถิด ขอลูกจงมีความเจริญ ลูกจักทำอะไรในป่าเล่า

(พระเทมียโปธิสัตว์แสดงธรรมโปรดพระราชาว่า)

[๙๗] คนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรจะเป็นคนหนุ่ม เพราะการบวชของคนหนุ่ม ฤๅษีทั้งหลายสรรเสริญแล้ว

[๙๘] คนหนุ่มควรประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ควรเป็นคนหนุ่ม อตมภาพจักประพฤติพรหมจรรย์ อตมภาพไม่ต้องการราชสมบัติ

[๙๙] อตมภาพเห็นเด็กหนุ่มของท่านทั้งหลายผู้เรียกมารดาและบิดา ซึ่งเป็นบุตรที่รักได้มาโดยยาก ยังไม่ทันถึงความแก่เลยก็ตายเสียแล้ว

[๑๐๐] อตมภาพเห็นเด็กสาวของท่านทั้งหลาย ที่สวยงามงดงาม สิ้นชีวิต เหมือนหน่อไม้ไผ่ที่ถูกถอน

[๑๐๑] จริงอยู่ จะเป็นชายหรือหญิงก็ตาม แม้ยังหนุ่มสาวก็ตาย เพราะฉะนั้น ใครเล่าจะพึงวางใจในชีวิตนั้นได้ว่า เรายังเป็นหนุ่มสาว

[๑๐๒] อายุของคนเป็นของน้อย เพราะวันคืนล่วงไป ๆ เปรียบเหมือนอายุของฝูงปลาในน้ำน้อย ความเป็นหนุ่มสาวในวัยนั้นจักทำอะไรได้

[๑๐๓] สัตว์โลกถูกครอบงำและถูกรุมล้อมอยู่เป็นนิตย์ เมื่อราตรีทั้งหลายทำอายุ วรรณะ และกำลังของเหล่าสัตว์ให้สิ้นไปเป็นไปอยู่ มหาบพิตรจะอภิเษกอตมภาพในราชสมบัติทำไม

(พระราชาตรัสว่า)

[๑๐๔] สัตว์โลกถูกอะไรครอบงำ และถูกอะไรรุมล้อมไว้ อะไรชื่อว่าราตรีที่ทำอายุ วรรณะ และกำลังของเหล่าสัตว์ให้สิ้นไปเป็นไปอยู่ โยมถามแล้ว ขอลูกรักจงบอกข้อนั้นแก่โยมเถิด

(พระเทมียโปธิสัตว์ทูลว่า)

[๑๐๕] สัตว์โลกถูกความตายครอบงำ และถูกความแก่รุมล้อมไว้ วันคืนที่ชื่อว่าทำอายุ วรรณะ และกำลังของเหล่าสัตว์ให้สิ้นไปเป็นไปอยู่ มหาบพิตร ขอจงทรงทราบอย่างนี้ ขอถวายพระพร

[๑๐๖] เมื่อเส้นด้ายที่เขากำลังทอ ช่างผูกทอไปได้เท่าใด ส่วนที่ต้องทอดต่อไป โยมก็พึงทราบว่าจะเหลืออยู่น้อยเท่านั้นฉันใด ชีวิตของสัตว์ทั้งหลายก็ฉันนั้น

[๑๐๗] ห่วงน้ำที่เต็มฝั่งเมื่อไหลไปย่อมไม่ไหลกลับฉันใด อายุของมนุษย์ทั้งหลายเมื่อผ่านไปก็ย่อมไม่หวนกลับคืนฉันนั้น

[๑๐๘] หวังน้ำที่เต็มฝั่งย่อมพัดพาเอาต้นไม้ที่เกิดอยู่ริมฝั่งให้หักโค่นไปฉับใด สัตว์ทั้งปวงย่อมถูกรับและมรณะพัดพาไปฉับนั้น

(พระราชสาส์นธรรมกถาของพระเทมียโพธิสัตว์แล้ว จะเชิญให้ครองราชสมบัติอีก จึงตรัสว่า)

[๑๐๙] ลูกเอ๋ย โยมขอบอกกองพลช้าง กองพลม้า กองพลรถ กองพลราบ เหล่าทหารผูกโล่ และพระราชนิเวศน์ที่น่ารื่นรมย์แก่ลูก

[๑๑๐] อนึ่ง โยมขอบอพระสนมกำนัลในผู้ประดับด้วยเครื่องอลังการทุกอย่าง ลูกเอ๋ย จงปกครองพระสนมกำนัลในเหล่านั้น ลูกจักเป็นพระราชอาของโยมทั้งหลาย

[๑๑๑] หญิงทั้ง ๔ คนผู้ฉลาดในการพ้อนรำและการขับร้อง ศึกษาดีแล้วในหน้าที่ของหญิงอื่น ๆ จักทำลูกรักให้รื่นรมย์ในกามได้ ลูกจะทำอะไรในป่าเล่า

[๑๑๒] โยมจกนำราชกัญญาจากพระราชอาอื่น ๆ ผู้ประดับแล้วมาให้แก่ลูก ลูกให้หญิงเหล่านั้นกำเนิดพระโอรสแล้ว จึงบวชในภายหลังเกิด

[๑๑๓] ลูกยังหนุ่มแน่นอยู่ในปฐมวัย มีผมดำสนิท จงครอบครองราชสมบัติก่อนเกิด ขอลูกจงมีความเจริญ ลูกจักทำอะไรในป่าเล่า

[๑๑๔] ลูกเอ๋ย โยมขอบอฉางหลวง พระคลัง พาหนะ พลนิกาย และพระราชนิเวศน์อันน่ารื่นรมย์แก่ลูก

[๑๑๕] ลูกจงแวดล้อมด้วยแวดวงราชกัญญาที่งามพร้อม จงแวดล้อมด้วยหมู่พระสนมกำนัลใน จงครอบครองราชสมบัติก่อนเกิด ขอลูกจงมีความเจริญ ลูกจักทำอะไรในป่าเล่า

(พระเทมียโพธิสัตว์เมื่อจะประกาศความที่ตนไม่ปรารถนาราชสมบัติ จึงทูลว่า)

[๑๑๖] มหาบพิตรจะให้อาตมภาพเสื่อมไปเพราะทรัพย์ทำไม บุคคลจักตายเพราะภรรยาทำไม ประโยชน์อะไรด้วยความเป็นหนุ่มสาวที่แก่เฒ่า เพราะถูกขราครอบงำ

[๑๑๗] ในโลกสันนิบาตที่มีขราและมรณะเป็นธรรมดา นั้น จะพลัดพลินไปทำไม จะเล่นหัวไปทำไม จะยินดีไปทำไม จะแสวงหาทรัพย์ไปทำไม จะมีประโยชน์อะไรด้วยลูกและเมียแก่อาตมภาพ อาตมภาพเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูก ขอถวายพระพร

[๑๑๘] มัจจุราชย่อมไม่ย่ำยีอาตมภาพผู้รู้ช้อย่างนี้ว่า เมื่อบุคคลถูกมัจจุราชครอบงำแล้ว จะยินดีไปทำไม จะแสวงหาทรัพย์ไปทำไม

[๑๑๙] ภัยของผลไม้ที่สุกแล้วทั้งหลาย ย่อมมีเพราะหล่นลงเป็นนิตย์ฉับใด ภัยของเหล่าสัตว์ผู้เกิดมาแล้ว ย่อมมีเพราะความตายอยู่เป็นนิตย์ฉับนั้น

[๑๒๐] คนเป็นจำนวนมากที่ได้พบกันในตอนเช้า ตกตอนเย็นบางพวกก็ไม่เห็นกัน คนเป็นจำนวนมากที่ได้พบกันในตอนเย็น ตกตอนเช้าบางพวกก็ไม่เห็นกัน

[๑๒๑] ควรรีบทำความเพียรเสียแต่วันนี้ ใครเล่าจะพึงรู้ได้ว่า ความตายจะมีในวันพรุ่งนี้ เพราะความผ่นผันกับมัจจุราชที่มีเสนามหาใหญ่ นั้น ไม่มีแก่เราทั้งหลายเลย

[๑๒๒] พวกโจรย่อมปรารถนาทรัพย์ มหาบพิตร อาตมภาพเป็นผู้หลุดพ้นแล้วจากเครื่องผูก เชิญมหาบพิตรเสด็จกลับไปเกิด อาตมภาพไม่มีความต้องการด้วยราชสมบัติ ขอถวายพระพร

เทมียชาดกที่ ๑ จบ^๕

^๕ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๘/๕๓๘/๑๘๓-๒๐๒.

สรุป

มหานิบาตชาดก เป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในชาติปางก่อนที่ทรงเสวยพระชาติในฐานะบุคคลต่างๆ และทรงบำเพ็ญบารมีหลายประการเพื่อการตรัสรู้ในอนาคต เรื่องราวในมหานิบาตชาดกนี้แบ่งออกเป็น ๑๐ เรื่องใหญ่ ได้แก่:

๑. **เทมียชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นเจ้าชายเทมียผู้แกล้งทำเป็นคนโง่เพื่อหลีกเลี่ยงการเป็นกษัตริย์และการทำบาป ท้ายที่สุดทรงออกบวชและแนะนำธรรมให้ผู้อื่นตามรอยไปบวชตาม

ข้อคิด: แสดงถึงการเห็นโทษของการกระทำบาปและการหลีกเลี่ยงการทำบาปด้วยการออกบวช

๒. **มหาชนกชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้ามหาชนกที่ทรงว่ายนํ้าในมหาสมุทรนาน ๗ วัน ทรงมีความพยายามและอุตสาหะจนได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ ทรงครองราชย์ด้วยทศพิธราชธรรม

ข้อคิด: สอนให้มีความอดทนและไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรค และความสำคัญของการครองราชย์โดยธรรม

๓. **สุวณฺณสามชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นสุวณฺณสามที่ดูแลบิดามารดาตาบอด แต่ถูกยิงจนบาดเจ็บ ท้ายที่สุดด้วยความกตัญญูก็ได้รับการช่วยเหลือจากเทวดาและฟื้นขึ้นมาได้

ข้อคิด: เน้นความกตัญญูต่อบุคคลที่ตนรักและการเสียสละเพื่อผู้ปกครอง

๔. **เนมิราชชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้าเนมิราชที่ปฏิบัติศีลอย่างเคร่งครัด ได้เดินทางไปเยี่ยมสวรรค์และนรกเพื่อดูผลกรรมของสัตว์ ทรงสอนธรรมให้แก่ประชาชนให้ตั้งอยู่ในกุศล

ข้อคิด: แสดงให้เห็นถึงผลของกรรมทั้งดีและชั่ว และความสำคัญของการปฏิบัติธรรม

๕. **มโหสถชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นมโหสถบัณฑิตผู้ฉลาดแก้ไขปัญหามากมาย ด้วยสติปัญญา และได้รับการยอมรับจากมหาชน

ข้อคิด: ยกย่องสติปัญญาและการใช้ความฉลาดในการแก้ปัญหาโดยไม่ยึดติดกับความโกรธหรืออคติ

๖. **ภุจิตตชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นพยานาคริทัตที่รักษาศีลอุโบสถ แต่ถูกพราหมณ์หมองจับไปแสดงเพื่อหาเงิน ท้ายที่สุดนางคณินช่วยให้รอดพ้นมาได้

ข้อคิด: เน้นการรักษาศีลและความมุ่งมั่นในการบำเพ็ญบุญกุศล

๗. **จันทกุมารชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้าจันทกุมารที่เกือบถูกบูชายัญ แต่รอดพ้นได้ด้วยการช่วยเหลือจากท้าวสักกะ และได้รับการยอมรับในฐานะกษัตริย์ที่ทรงธรรม

ข้อคิด: แสดงถึงความสำคัญของความเมตตาและความยุติธรรมในการครองราชย์

๘. **มหานารทกัศสปชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นท้าวมหาพรหมนารทที่ช่วยให้พระเจ้าอังคติละทิ้งอุจิมิตที่เชื่อในลัทธิคฤณชีวก และทรงกลับมาปฏิบัติธรรม

ข้อคิด: เน้นความสำคัญของการละความเห็นผิด และการเปิดใจรับธรรมะที่ถูกต้อง

๙. **วิรุฑชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นวิรุฑบัณฑิตที่แสดงธรรมแก่พยานาคนจนได้รับความเคารพนับถือ และกลับไปสอนประชาชนในกรุงอินทปัตถ์

ข้อคิด: การเผยแพร่ธรรมด้วยปัญญา และการเป็นข้าราชการที่ดีด้วยความสัตย์ซื่อและเสียสละ

๑๐. **เวสสันดรชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นพระเจ้าเวสสันดรที่ทรงบำเพ็ญทานบารมีอย่างยิ่งยวด ด้วยการบริจาคสิ่งต่างๆ แม้กระทั่งบุตรและภรรยา สุดท้ายได้กลับคืนสู่ราชสมบัติและประชาชนกลับมาสนับสุนน

ข้อคิด: ยกย่องการบริจาคทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม และความเมตตากรุณา

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. ทศพิธราชธรรม: กษัตริย์ในเรื่องเหล่านี้ทรงปฏิบัติตามหลักธรรมของผู้ปกครองที่ดี เช่น การให้ทาน ศีล ความเมตตา และความอดทน
 ๒. ขันติ (ความอดทน): พระโพธิสัตว์หลายพระองค์ทรงมีความอดทนต่ออุปสรรคในชีวิตโดยไม่ย่อท้อ เพื่อบำเพ็ญบารมีให้สมบูรณ์
 ๓. สติปัญญา: การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาและการนำตนให้พ้นจากความทุกข์
 ๔. กตัญญูกตเวทิตะ: คุณธรรมในการตอบแทนบุญคุณบิดามารดา และการเสียสละเพื่อผู้อื่น
 ๕. ศีลและสมาธิ: การรักษาศีลและการบำเพ็ญเพียรในทางธรรมเพื่อนำตนไปสู่ความหลุดพ้น
- เรื่องราวทั้งหมดนี้เป็นแบบอย่างของการบำเพ็ญบารมีที่นำไปสู่ความหลุดพ้นและความสำเร็จในชีวิตตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา